

Tylos ir senovės ieškojimai

- **Laiškai iš kaimo**

Rėmėjai:

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

VARĖNOS RAJONO
SAVIVALDYBĖ

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-95778-4-5

© Henrikas Gudavičius, 2022

© Algimantas ir Mindaugas Černiauskai, 2022

**Henrikas Gudavičius
Algimantas ir Mindaugas Černiauskai**

Tylos ir senovės ieškojimai

- **Laiškai iš kaimo**

2022 m.,
Merkinės krašto muziejus

Turiny

-
- **2017** Tiktai tylus pasitikėjimas savimi yra tikras / 9
Kas ėjo pasivaikščioti, o kas – arklių sužiūrėti? / 19
Kaip kuriama istorija ir kaip ji užrašoma / 27
Kaip svarbu pasislėpti nuo šiaurės vėjo / 37
Rudasis lokys Lietuvoje? Tai smulkmena... / 47
Vasaros pradžia: tylos ir senovės ieškojimas / 57
Lyja kasdien, kai žydi liepos / 65
Rugpjūčio vėtra išvertė šimtametį dvikamienį beržą / 77
Tamsios ir klastingos bobų vasaros naktys / 87
Ar jau trumpėja tavo daržo lysvė? / 97
Ilgos ir amžinos rudens vakarų poringės / 107
Iš tikrųjų tamsių naktų būna nedaug... / 119

-
- **2018** Nelabai žiemiškos mintys, belaukiant viduržiemio / **133**
Šventojo Pranciškaus gyvenimas – ne fantastika / **145**
Klibikščiuoja, bet vis dėlto dar eina / **157**
Perkūnas dangaus keliu nuvažiavo – perkūnropės sužaliavo / **165**
Alyvų žydėjimas: nuo Dainavos iki Žiemgalos / **175**
Stichinė sausra: ir kantrybės išbandymas,
ir atminties patikrinimas / **189**
Vasara be tolimų kelionių / **199**
Rugpjūtis – atostogų metas? Laboremus! / **209**
Belaukiant bobų vasaros, pražydo pavasarinis kežys / **219**
Malkas žiemai susikraukim gražiai / **229**
Lapkritis – šaknų kasimo laikas / **243**
Žiema ateina. Ar pasidžiovei savo nagines? / **253**

-
- **2019** Žiūrėk, kad blogiau nebūtų / **267**
Būk teisingas, gerbk kraštovaizdį ir vietovardį / **279**
Kai nutolsta šviesos pavasaris / **293**
„Baltos baltų trobelės...“ / **309**
Tikras pavasaris: Sode prie Krūčiaus pražydo jovaras / **321**
Ir „bobulės ašaros“, ir baltažiedė radasta, ir stepinis šalavijas / **333**
Liepos sausra: tik iš toli ateina gandas apie grybų tiltus / **347**
„Kai Lietuvoje stoviu ant piliakalnio – esu milžinas...“ / **363**
Žmogus turėtų matyti toliau nei erelis / **375**
Spalio pabaiga: taip staiga nuskaidrėjo paupiniai miškai... / **389**
Ir vėlų rudenį – liepsnelės giesmė? / **405**
Ar dar knibžda gyvatės Razumno raiste? / **417**

2017

Tiktai tylus pasitikėjimas savimi yra tikras

- Sausio 6-oji

Staiga atėjo žiema. Šiaurės vėjas ir dvidešimties laipsnių šaltis vakar visus užklupo labai netikėtai. Blogiausia, kad sniego visai nedaug. Nubloškė šiaurys sniegą nuo skylėtų rūsio pamatų, reikia eiti į Bitinų mišką, prisigenėti eglių šakų ir atitempti jas prie rūsio. Bet ūmai prisimenu, kad topinambų lysves rudenį užklojau eglišakiais. Pirmiausia, galvoju, susirinksiu šakas nuo topinambų, jie gi šalčio nebijo. Einu į naujuosius būklus ir iš tolo matau, kad ten kažkas negerai. Taip ir yra: šernai pašeimininkavo. Eglišakiai sumaišyti su žemėmis, viskas kietai sušalę. Gilios duobės rodo, kad miško kiaulės čiaumojo ne tik topinambų gumbus, bet ir kažkokias šaknis, o gal ir giliai besislepiančius grambuolių vikšrus. Pikta, kad laukinis žvėris taip arti namų daro ką nori, o mano kiemsargis Gudonas man taip menkai tarnauja. Gal dar per jaunas, jam tiktai aštuoni mėnesiai. Gerai nors tiek, kad jo paties nereikia labai saugoti – nė kiek nebijo šalčio. Geri Gudono kailiniai, nors ir negarbanoti. Kažkodėl atrodo, kad susivėlusiam garbaniui būna šilčiau, bet juk nei laikos, nei aviganiai, nei haskiai negarbanoti, o šalčio nebijo, gali miegoti pusnyne. Katinas, jeigu tik jo smarkiai nepakeitė selekcininkai, irgi žiemą jaučiasi gerai. Mano Keršis-Tigris gerokai pastorėjo, nujausdamas šaltį, o Juoduklis, kurį Elzė atvežė iš miesto ir prašė *padaboti* kokią savaitę, vis toks pat mažas ir juodas kaip

- Jei katinas yra patyręs krosnies šilumą, menkiausiai progai pasitaikius, bandys įsmukti į namus. Molėtų r., Murališkiai, 2015 m.

sabalas. Nebeaugs jis, toks ir turi būti, nes tai Rusijos mėlynasis katinas. Veislės grynumas, žinoma, abejotinas, aišku tikrai, kad tai ne kambarinis, o laukinis katinas. Todėl mieste jam blogai. Ir tas Juoduklio *dabojimas*, matyt, užsitęs ilgai. Nepasakysiu, kad su juo lengva, kartais būna labiau panašus ne į katiną, o į beždžioniuką, viską daro atbulai. Pasilenk kieme prie žemės ką nors brazdindamas ir tokiu būdu norėdamas suvilioti, jis tik žvilgtels nepatikliai ir per sekundę atsidurs klevo viršūnėje. Toks charakteris. Rodos, tokį katiną sūduviai ir pietvakariniai dzūkai vadina *atstapinčium*. Juoduklis dažniausiai ir yra atatuptas lyg arklys, besitraukiantis atbulas, kai nenori būti pažabotas. Bet Juoduklio kailis geras, dvigubas.

Visi trys mano įnamiai miega šaltoje priemenėje ir savo kampa nebloggeriai išildo. Blogiau, kad per ilgą naktį smarkiai praalksta, todėl pakyla vos tik pajutę, kad aš jau bruzdu virtuvėje. Katinams reikia greitai pašildyti pieno, o Gudoną išvilioti laukan, įpylus į lakataušę vakarykštės sriubos. Miegoti jie gali kartu ir vienas kitą šildyti, o kai reikia būti, Gudonas tuoj katinus nuskriaudžia. Turiu elgtis griežtai, vis pašūkaudamas ir pasibardamas, bet šitas rytmetinis judėjimas yra ne tikrai gyvūnų auklėjimas, o ir karas su šalčiu. Net ir katinų miaukimas, prašant pieno, yra smarkesnis tada, kai šaltis didesnis... Šalta sausio rytą tikrai negali ramiai galvoti, kokias bus tolimesnės tavo dienotvarkės – būtina greit bėgioti ir daryti tai, kas iš anksto žinoma: kariauti su įnamiais, užkurti krosnį, virti arbatą, maišyti daržovių šiupinį arba pusmarškonę košę, grūdintis šaltu vandeniu, vis šokinėjant, šūkaujant ir prunkščiant. Gal jau daug metų praėjo po to, kai išgirdau, ką kalbėjo sveikuolis Dainius Kepenis, o štai kiekvieną rytą vis prisimenu tokį gerą jo palinkėjimą: „Jeigu tu anksti rytą nebijai šalto vandens, tai tu nieko gyvenime nebijai.“ Kai kas, žinoma, skelbia visai kitokius patarimus: pirmiausia prisimink, ką sapnavai, tada pasiražyk ir patampyk gyslas, pažiūrėk neskubėdamas, kokios žinios iš kosmoso atėjo į tavo mažą spalvotą dėžutę, sužinok, ar dar nenusileido į mūsų

o Lizdai, 2010 m.

Žemę ufonautai... Jeigu šiluma tau ateina vamzdžiais, jei visi pusgaminiai tau jau paduoti, tai nesunku dar didesnių prašmatnybių sugalvoti, bet argi nežinome, kaip kartais atsitinka patogioje ir šiltoje vietoje: viskas tau pradeda kalbėti apie vienišumą. Tiktai šaltis ankstų rytą iš tavęs bematant išveja tingulį ir bet kokią melancholiją. Aš suprantu, kad už kiekvieną būsimą dieną pirmiausia tu privalai padėkoti vos tik pabudęs, nes nežinomi yra Viešpaties keliai, betgi tą dieną vis tiek reikia pačiam prisijaukinti. Tiktai šitaip tavo kalendoriuje ir atsiras ta šiek tiek mistinė aštuntoji diena... Praeina nedaug laiko, ir prie krosnies aš jau galiu šiek tiek rankas pasišildyti, o gyvūnai į mane jau žvelgia draugiškai. Ir Sauliaus Šaltenio knyga „Basas ir laimingas“, kurią vakar baigiau skaityti ir palikau ant virtuvės stalo, jau nebeatrodo tokia viduramžiškai baisi.

- Sofijai Rudaitienei jau 99 metai. Vandenį visą gyvenimą gėrė ir gyvulėlius girdė iš Straujos upelio. Ir prausėsi tuo vandeniu žiemą vasarą – nešildytu. Kai pati nelabai galėjo judėti, sūnus atnešė vandens, pastovėjusio virtuvėje, apšilusio, tai ji ir sako jam: „Kokį čia vandenį atnešei? Atnešk iš upelio...“ Sofija Rudaitienė prausiasi upelio vandeniu. Subartonys, 2019 m.

- **Sausio 7-oji**

Šį rytą jau 25 laipsniai šalčio. Pirkioje tiktai devyni laipsniai šilumos, nors tvarkingai iškūrentos dvi krosnys. O tame kampe, kur mano lova – tiktai penki laipsniai. Dabar man atrodo nedraugiški medicinos mokslininkai, nelabai seniai sugalvoję, kad sveikiausias miegas yra tada, kai aplinkui laikosi šešiolika laipsnių šilumos. Bet juk ir palapinėje anksti pavasarį būna gerokai mažiau. Ir vis tiek visiems atrodo, kad toks miegas labai geras. O medicina dabar jau sako kitaip. Ir aš galiu prisiminti vieną tokią smagią Kalnų Altajuje girdėtą poringę. Kai atvykėliai studentai klausia, koks atstumas yra iš Multos kaimelio iki Aukštutinio Uimono, vietiniai šitaip aiškina: mūsų diedai vaikščiojo,

buvo dvylika varstų, tėvai ėjo – irgi tiek pat, o visai neseniai atnešė velnias matininkus, pamatavo ir pasakė, kad aštoniolika varstų, tai dabar mes tuos šešis papildomus varstus ir pėdinam... Matyt, tikrai ne viską būtina taip kruopščiai išmatuoti. Bet štai vieną ką tik per radiją išgirstą žinią tuoj tuoj patikrinsiu: dvasininkas, kalbėdamas apie viduramžių vienuolijas, lyg tarp kitko prasarė, kad vienuoliai šaltose savo celėse miegodavo su kepurėmis – jie tikėjo, kad šiluma iš kūno išeina per galvą, todėl speiguotą naktį kepurė labiausiai reikalinga. Šią naktį ir patikrinsiu, ar miegantį žmogų kepurė apsaugo nuo šalčio. O kol kas galiu stovėti prie šiltos krosnies ir skaityti Varlamo Šalamovo Kolymos apsakymus. Mums nelemta sužinoti, kaip jaučiasi žmogus, kai šaltis siekia 50 laipsnių. Ar tikrai tada spjaunant krinta ledo gabaliukai, o ne seilės. Ar tikrai per tokį speigą būtinai tvyro tirštas rūkas, sustingdantis tavo kaulus, protą ir sielą. Kai sušąla siela, rašo Varlamas Šalamovas, žmogus sužvėrėja, ir tai yra baisiausias jausmas, ką gali patirti alkanas, mirtinai išvargęs tremtinys... Dvidešimt metų politinis Rusijos kalinys Varlamas Šalamovas kentė badą ir šaltį Tolimųjų Rytų lageriuose, paskui rašė apie tai, bet nė vienas apsakymas nebuvo išspausdintas jam esant gyvam. Cenzūra tada dirbo budriai, nebuvo sušalusi.

- **Sausio 9-oji**

Naktį gerokai pasnigo. Ir, žinoma, atšilo. Gudonas atnešė prie laiptų net du iš po sniego išknistus obuolius. Keista buvo matyti pro langą, kad jis ne su koja atkasa, o su snukiu, dirba kaip šernas. Truputį pagraužė ir atnešė man. O kam daugiau, katinai obuolių nemėgsta. O po obelimi, matau, jau striksi juodasis strazdas. Sniegą jis kasa ir snapu, ir kojomis. Ir taip pat randa gerų obuolių. Gudonas mato strazdą, bet nebėga prie jo. Net ir stirnas jis dažniausiai visai nepiktai aploja tik iš tolo. Neturi medžiokliško instinkto mano kiemsargis. Prisibėgiojęs atsinešė antai

- o Nors katinai mėgsta minti savo takelius, bet žiemą medžioti į svirną mieliau eina žmogaus nukastu taku. Bingeliai, 2013 m.

prie savo būdos kažkokią pakulinę virvę, guli ant sniego ir graužia tą pantį. Jeigu dabar kas pamatytų, galėtų pagalvoti, kad šis kiemsargis yra tikras varguolis. Bet jis rytą priėdė bulvienės ir išsiveržė iš priemenės nuotykių ieškoti. Nedaug tų nuotykių, bet vis geriau nei tamsioje priemenėje. Katinai iškiūtino į malkinę pelių tykoti, o Gudonui gerai ir snieguotame kieme... Stebiu pro langą, kaip reaguoja į atšilimą čizylos, kėkštai ir strazdai, laukiu, ką dar sugalvos Gudonas, kai atsibos ta virvė. Tinginiauju. Galvoju, kad sėdėti prie savo popierių yra per šalta, o vėpsoti pro langą galima. Mano lesykla, viliojanti paukštelius, yra savotiška: atkasu sniegą darže ir pilu ten paplavas, kuriose yra kruopukių, aguročio sėklų, visokių lupenų ir riebalų. Nereikia geresnės lesyklos ir įdomesnio žiemos televizoriaus. Kaip gerai matosi, kad mėlynosios čizylos bijo didžiųjų, o kėkštas bematant nuveja šalin visus, net ir bukučius. Šitaip žiūrėdamas galiu ilgai tinginiauti. Ir ką nors

prisiminti. Dabar štai galvoju apie Druskininkų bibliotekoje matytą žurnalą, kuriame buvo keisti pamokymai, „kaip identifikuoti jausmą“ ir kaip išmokti „emocijų paleidimo technikos“. Pasirodo, jau atsirado ir tokia pseudopsichologijos sritis – „emocijų paleidimo“ treniravimas. Tikriausiai čia slepiasi kažkokia komercinė niša. Ar gali normalus žmogus pagalvoti, kad šita žodžių ekvilibristika yra rimtas mokslas. Kažkoks astrologijos ir psichologijos hibridas. Aš tokiais atradimais netikiu, nes dar prisimenu jaunystėje skaitytą Džoną Loką: nieko nėra prote, ko nebuvo juslėse. Visos idėjos, anot Džono Loko, atsiranda tik iš stebėjimų ir eksperimentų, o ne iš žodžių. Tokį mokymą vėliau, žinoma, reikėjo papildyti ir išplėsti, kas ir buvo padaryta, bet iš esmės Džonas Lokas yra teisus. Tiktai kai kam vis dar atrodo, kad giriantis asmeniniu patyrimu, užtenka gražių žodžių, ypač jei tą užburiančią terminologiją išgirdai ne Lietuvoje, o užsienio kursuose.

- **Sausio 19-oji**

Sunku dabar klausytis radijo žinių ir visokių komentarų. Seimo dauguma kasdien atrodo vis labiau apsikvailinusi. Negi šitie naujokai, apsišaukę valstiečiais arba žaliaisiais, visus keturis metus ir bus tik tokie? Geriau neklausyti ir nebandyti suprasti, ką jie ten daro ir ko nedaro. Klausimas yra toks: ar bandydamas suvokti, kas dėl to turgaus kaltas, tu tapsi geresniu savo šalies piliečiu? Gal bus geriau, jei lauksim tyliai. Štai „Klasikos“ programoje – labai rami ir rimta laida „Ryto rasa krito“. Ir kalba apie legendinį Džiugą istorikas Vyktintas Vaitkevičius. Tas Džiugas jau ne vieną šimtmetį yra toks paslaptingas, ir gal kiekvienas apie jį gali kalbėti vis truputį kitaip. Bet svarbu žinoti, svarbu suprasti, kad visos legendos, visi mitai ir sakmės saugo mūsų kraštą. O ką po dešimties metų prisiminsime apie šio Seimo „valstiečius“? Nieko... Juos pakeis kiti. Ir vėl kalbės apie teisingą komunikaciją, skaidrius ryšius, gerą elitą bei atsakingą isteblišmentą.

- **Sausio 25-oji**

Pusiaužiemis. Naktį lašėjo nuo stogo, o rytą, saulei tekant, pradėjo šalti.

Vakar baigiau skaityti Michailo Prišvino romaną „Osudareva doroga“ („Valdovo kelias“). Kūrinys gana keistas, išsiskiriantis iš visos šio savito rašytojo kūrybos. Komentaruose rašoma, kad romaną leidyklos cenzoriai prašė taisyti, paskui ir pats autorius vis tobulino rankraštį ir vis tiek liko nepatenkintas. Taip ir jaučiasi, kad daug kas šiame romane susiūta baltais siūlais. Dabar, žvelgiant iš tolo, šitą gigantišką statybą ir tą nuožmų Gamtos užkariavimą, suprantamą kaip neginčijamą proletariato diktatūros valią, galima sukritikuoti, prisimenant tik vieną teisingą rusų patarlę: „Pochodil čeloviek v cariach – i oskudelo carstvo“ („Pasisukiojo žmogus kaip karalius – ir nuskurdo karalystė“). Bet Michailo Prišvino papasakota istorija yra ir įdomi, ir tikra. Tas garsusis „Belomorsko – Baltijskij kanal“ atsirado ten, kur kadaise valstiečiai Karelijos taigoje kirto traktą, ir tomis proskynomis bei upelių slėniais tikrai keliavo Petras Pirmasis. Todėl prie Onegos ežero, Petrozavodske, atsirado laivų statykla, ne mažesnė kaip ir Archangelske. Apie tai išsamiai rašė garsusis rusų etnografas Sergejus Maksimovas. (Daug anksčiau už Baltijos – Baltosios jūrų kanalą buvo iškastas Marijinsko kanalas, jungiantis Onegos ir Rybinsko ežerus, ir apie to kanalo atidarymą yra pasakojamas toks atsitikimas: caras pamokęs vietinius locmanus kalbėti per iškilmes be popierėlio, „kad visas jūsų kvailumas būtų iš karto matomas“.) Sergejaus Maksimovo raštuose Petras Pirmasis pavaizduotas kaip labai pažangus ano meto valdovas, o mane dabar sudominusiame Michailo Prišvino romane „Osudareva doroga“ aprašyti rusų sentikiai, užsilikę gūdžiuose, sunkiai pasiekiamuose Karelijos pelkynuose, carą Petrą Didįjį vadina didžiuoju Antikristu. Tai visiškai suprantama, nes visi pravoslavai sentikiai gyveno laikydamiesi anei kiek nekintančio savo statuto. Romano herojė Marija

Mironovna, senutė sentikė, guli grabe, meldžiasi ir laukia pasaulio pabaigos, nes jai pasakyta, kad šitą salą, kur stovi jos pirkia, tuoj apsems kylantis ežero vanduo. Senutė kantriai laukia pasaulio galo, tik jai keista, kad pabaigą dabar priartina ne ugnis, o vanduo. Mat ji dar prisimena, kaip greitai jos gentainiai susidegindavo savo namuose, kai caro žandarai susekdavo sentikių buvimo vietą... Marija Mironovna vis dėlto nenuskęsta: kai vanduo apsemia pirkią, senutė pamato irklą, išdaužia langą ir išsiiria su savo grabu. Taip, žinoma, tikrai galėjo būti – nugali savisaugos instinktas, o ne dogma. Bet skaitant šį epizodą nesunku pastebėti dar štai ką: laukdama mirties senutė kruopščiai išsišluoja ir susitvarko savo vienišą būstą. Ši detalė gana keistai keliauja per tautas ir laikus. Vienuoliktajame amžiuje gamtmeldžiai lietuviai prieš mirtį būtinai turėjo išsimaudyti pirtyje – taip rašo Saulius Šaltenis istoriniame romane „Basas ir laimingas“. O sibiriečio rašytojo Valentino Rasputino apysakoje „Atsisveikinimas su Matiora“ papasakotas labai panašus atsitikimas: senutė, viena likusi visame kaime ir žinanti, kad rytoj jos pirkia bus sudeginta, pasidaro kalkių ir išbalina savosios trobelės sienas bei krosnį. Šitokie tikėjimai keistai patvirtina psichologų teiginį apie tai, kad tikras pasitikėjimas savimi yra tylus pasitikėjimas.

Kas ėjo pasivaikščioti, o kas – arklių sužiūrėti?

- Vasario 10-oji

Viename Vaižganto apsakyme yra toks epizodas: kaime atsitiko kažkokia *kliauza*, du sodiečiai pašaukti į teismą susitaria šitaip – tu sakysi, kad tą vakarą ėjai pasivaikščioti, o aš – arklių sužiūrėti. Viskas lyg ir aišku, bet teisme tie liudininkai buvo šaukiami po vieną ir paporino abu tą patį: aš ėjau arklių sužiūrėti, o jis – pasivaikščioti... Kokia menka klaida, o aiškiai parodo, kad jų liudijimas įtartinas. Bet šiandien prisimenant šią situaciją truputį keistas atrodo tas sodiečio pasivaikščiojimas. Todėl, kad pasivaikščioti kaimo žmogus galėjo tikrai per ypatingas metines šventes ir tas vaikščiojimas buvo dažniausiai sakralinis. (Laukų lankymas per Sekmines, ėjimas su maldomis aplankant visus kaimo kryžius per *Kryžiavas* dienas.) Vienas sodietis, einantis vakare pasivaikščioti, buvo vis dėlto keistenybė, ir tas nežinia ką reiškiantis žodis turbūt atėjo iš dvaro arba iš miesto. Net ir dabar, po daugelio metų, pasivaikščioti išėjęs kaimietis atrodytų keistai. Todėl, kad jis visada turi darbo ir kartais prisivaikšto dirbdamas tiek, kad vakare krinta į lovą kaip akmuo. Panašiai reiktų galvoti ir apie gamtininkus. Jie irgi nežino tokios prabangos – išeiti pasivaikščioti. Jie ir vaikščiodami dirba.

Šitoks postringavimas gali pasirodyti nereikalinga ekvilibristika, bet pabandyk tu pasiaiškiniame SoDrai parašyti, kad sugrįžęs iš darbo išėjai prie upelio pažiūrėti, kaip žiemoja čia gyvenantys paukščiai, šernai ir lapės – ir turėsi daug nemalonumų. Daug daugiau, negu galima įsivaizduoti. Susidėjo, žinoma, kelios nekasdieniškos ir labai

- Birutė Gaidienė vaišina duona Belkutį. Marcinkonys, 2008 m.

nemalonios aplinkybės. Besipiktindamas šernų veikla prie to godojamo upelio tu staiga paslydai, išsinėrei žastikaulį su visa peties sąnario kapsule, ir po kelių valandų, kamuojamas baisaus skausmo, ligoninėje pasakei, kad susižalojai darbo metu. Tau buvo visiškai tas pats, ką užrašys traumatologas kažkokiam lape. Po kelių dienų reikėjo rašyti net du paaiškinimus. Ir po visų šitų paaiškinimų bei pasiaiškinimų, vis tiek lieki kaltas tiktai tu pats, nes nežinai, kas yra darbas, o kas – pasivaikščiojimas. Po darbo – tik dabar tapo aišku – galima išeiti tiktai pasivaikščioti, o ne ko nors stebėti. Eik lėtai ir žiūrėk tiktai į dangų, ne į žvėrių pėdsakus. Šitaip, žinoma, gali dar greičiau pavojingai paslysti, bet pasiaiškiniame gal jau parašysi, kad nelaimė įvyko ne darbo metu, ir visos tolesnės susirašinėjimo su Sveikatos centru, SoDra ir darboviete procedūros bus paprastesnės.

Ir dabar man darosi įdomu, kaip dirba, pavyzdžiui, aktoriai. Kada jie dirba, o kada vaikšto. Eina gatve du jauni vyrukai, gal dar studentai, ir keikiasi kaip valkatos, visi praeiviai juos baisiai smerkia, bet gali greit paaiškėti, kad šitie studentai repetuoja Mariaus Ivaškevičiaus pjesę „Išvarymas“ – bjaurių keiksmažodžių ten nors vežimu vežk. Ir jeigu kuris nors šitaip besikeikiantis staiga nusilauš koją, ar jis tada sugebės, gulėdamas ant operacinio stalo, pasakyti, kad nelaimė atsitiko buityje, o ne darbe? Nes jeigu jis pasakys, kad susižeidė darbo metu, darbdaviai turės didelių nemalonumų. O apie tuos nelemtus keiksmažodžius irgi gali būti įvairių nuomonių. Didelėje, gražiai išleistoje Lietuvių situacinių posakių knygoje „Vilką minim, vilkas čia“ (išleido Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas) visokiausių liaudiškų keiksmažodžių labai daug. Gana padoriai apie rusiškus keiksmažodžius rašo Aleksandras Ertelis, visiškai užmirštas rusų rašytojas, kurį labai vertino Levass Tolstojus ir Ivanas Buninas. Aleksandro Ertelio romane „Gardeninai“ yra toks epozidas: dvaro malūnininkas Demidičius ir kalvis Jermilas rungtyniauja, kas greitai ištars kuo daugiau keiksmažodžių. Rungtynių vertinimo komisija – trys garbūs vyrai: arklininkas

Vasilijus, vyriausias dvaro raktininkas Dmitrijus ir vežėjas Nikiforas. Jie skaičiuoja keiksmožodžius ir seka, kad visi tariami šunsnukiški žodžiai būtų originalūs, stiprūs ir žeidžiantys. Trumpame abipusių įžeidinėjimų barnyje kalvis Jermilas sugebėjo išdudenti šimtą trisdešimt aštuonis keiksmožodžius, o malūnininkas Demidičius – tik devyniasdešimt tris. Rungtynių nugalėtojas Jermilas ir kasdienėje buityje susikalbėdavo su visais vien keiksmožodžiais, tiktai tariami jie būdavo kaskart skirtingai. O jei, neduok Dieve, pasikviesdavo į savo kabinetą tą raudonbarzdį kalvį dvaro valdytojas ar kitas ponas, tai vargšelis, žinodamas, kad keiktis negalima, tiktai niūriai kažką sau murmėdavo po nosimi ir smarkiai prakaituodavo.

Šitos keikūnų varžybos mums gali priminti ir kitą devynioliktojo amžiaus Rusijos atrakciją – kumščių kautynes. Apie tai yra rašęs Nikolajus Leskovas ir Glebas Uspenskis, bet vaizdingiausiai šį žiaurų žaidimą nupiešia Borisas Vasiljevas tikrai įdomiame romane „Ir buvo vakaras, ir buvo rytas“. Kaunasi ten ne kaimas prieš kaimą, kaip būdavo įprasta Rusijos provincijoje, o Proslavlio miesto Uspenkos priemiestis su Pristenjės priemiesčiu. Kaunasi ant ežero ledo, mušasi iki kraujo, o prologas irgi nekasdieniškas – maudynės eketėje. Dešimt teisėjų akylai žiūri, kad niekas nesusigundytų koku akmeniu, kuolu ar geležimi. Taisyklės griežtos, kautynės riteriškos, o svarbiausia, žinoma, tai, kad nėra šiose rungtyne nei aklo pykčio, nei neapykantos, o tiktai sportinis azartas. Muša plika ranka, duoda ten, kur skaudžiausia, tas pataikymas ir yra pranašumas, o ne akla jėga. Nors varguoliams iš Uspenkos vis dėlto vadovauja kalvis, kasdien kilnojantis sunkų kūjį... Borisas Vasiljevas, aprašydamas carinės Rusijos mažo miesto gyvenimą, turbūt yra ne magiškojo, o romantiškojo realizmo pradininkas – viskas viskas, ką daro Uspenkos vežikai, siuvėjai, batsiuviai ir medkirčiai yra gražu, reikalinga ir teisinga, o viskas, ką veikia Pristenjės pirkliai, krautuvininkai, dešimtininkai ir rangovai – nešvaru, apgauliška ir klatinga. Socialinės lygybės klausimas Rusijoje pačioje dvidešimtojo amžiaus

- Žemės gražinimo teismas Kašėtų kaime. Teisėjas ir Varėnos krašto poetas Justinas Jeksebaga su kaimo žmonėmis, norinčiais susigrąžinti sovietų nusiautintas žemes ir miškus. Kašėtos (prie Grūdų), 1992 m.

pradžioje buvo labai svarbus. Ne tiktai socialinės lygybės, bet ir žmogaus orumo, žmogaus teisių reikalai šiame romane nušviečiami labai savitai. Sumaniai pindamas siužetą, prisodrinamas tekstą liaudiškų posakių bei taiklių patarlių istorinį romaną Borisas Vasiljevas rašo lyg detektyvą. Šios detektyviškos istorijos fonas mums galėtų būti toks: baudžiava Rusijoje panaikinta 1861-aisiais metais vasario mėnesį, kai Peterburge (Petrapilyje) buvo paskelbtas specialus manifestas, bet provincijoje dvarininkai dar vis gyveno po senovei, dar ilgai išliko netgi fizinės bausmės. Aišku, kad Pristenjės pirkliai priklausė tam gobšuoliškam dvarininkų luomui, o darbšti, išradinga ir linksma Uспенkos varguomenė solidarizavosi su bežemiais valstiečiais. Todėl skaitytojas, sekdamas romano siužetą, be abejo, bus varguolių pusėje. (Čia jau tenka pamiršti tą akivaizdų faktą, kad toji „varguomenė“ po 1917 metų nesugebėjo valstybės valdyti geriau.) Teisingai įvertinti šį romaną turėtų

istorikai ir literatūrologai, betgi ir etnologai čia gali pagalvoti, ko verti netgi patys žiauriausi praeities papročiai. Visos tautos tokių žiaurumų turėjo ir tebeturi. Paprasčiausias paaiškinimas gali būti toks: ir vaikui, ir suaugusiam to baisumo kartais reikia. Kodėl vogti obuoliai yra skanesni? Tik todėl, kad vogdamas gali patirti baimę. Baimės jausmas nėra malonus, bet tą minutę, kai pasijunti stipresnis už savo baimę, tau gerai. Taip yra vaikui, kuris pats vienas sugalvoja pavasarį atsinešti sulos iš pamiškės beržo, taip ir speleologui, kuris pirmą kartą leidžiasi į baugų urvą. Kai kurie sunkūs išbandymai, vis dar išlikę iki mūsų dienų, yra kadaise buvusios iniciacijos (berniukų išventinimo į vyrus) reliktai, gal ir tos kumščių kautynės gali būti tolimos gentinės santvarkos aidas, gal ir žodžio taupumas, kai tam pačiam keiksmazodžiui suteikiama skirtinga prasmė vis kitaip jį ištariant, yra ne skurdas, o išmonė. Bet šitokią tautosaką ir šitokius papročius svarbu atskirti nuo visokiausių pigių šiandieninių variacijų, nes visi šios dienos naujadarai tik menkina šimtmečiais gludintą liaudies kūrybą.

- **Vasario 27-oji**

Jau tris savaites tūnau kaip vabzdžio vikšras, sėkmingai susivystęs į lėliukę ir laukiantis, kada išmuš ta išsilaisvinimo valanda. Arba kaip kurmio paralyžiuotas sliėkas, kuris judėti gali, bet nelabai toli, kad visada būtų čia pat, jeigu tas požemių gyventojas užsinorės eiti. Kairė mano ranka „pricementuota“ prie krūtinės, kad nė kiek nejudėtų nei peties sąnarys, nei alkūnė. Judėti galiu, bet viską tenka daryti tiktai dešine. Ir kaip čia neprisiminsi Leonardo Gutausko aprašyto baso, pasižiausio dzūkėlio, kuris savo sodyboje prie Merkio viską pasidaro viena ranka ir taip įprato, kad atrodo, lyg dirbtų su dviem. Ir savo ožkas gano, ir svečio atneštas taparas iškepa, ir net nepyksta, kad elektrikai už skolas atjungė elektrą. Man neatrodo, kad dirbu su dviem. Bet kai Elzė nuvežė mane į Druskininkų ligoninę, traumatologas Virginijus Skaburskis gerokai

pralinksmino: pirmiausia paliepė parodyti špygą, taip taip, paprastą špygą, nes būtent ji pasako, kaip atsikuria pakenktieji nervai. Jeigu špygą dar suraitai – nėra blogai. Kaip, pavyzdžiui, gamtininkai sužino, kad jau pavasaris, klausia daktaras. Turbūt pasiklauso, ar gieda vieversys. Tas ženklas yra tikras, tokių paprastų, bet aiškių ženklų turi ir daktarai. Špygą parodai – jau gerai. Bet nieko labai nepaskubinsi, dar savaitę pakentėk, ir jei nieko blogo nepamatys neuropatologai, ranka bus išlaisvinta.

Ranka bus laisva ir vėl viską teisingai jaučianti. Ir galbūt tokia pat darbšti. Darbštumas juk nėra kaip nors ištreniruojamas, tai prigimtinė savybė. Tenka matyti, kad raišuojantis ar trijų pirštų netekęs meistras padaro daugiau už storžievišką sveikuolį, kuriam niekada nerūpėjo išmokti kokio nors naujo amato. Jis kasdien tobulina tik savo tingėjimą, suranda vis naujų pasiteisinimų, kodėl nedirba. Kaime gyvenant nesunku pastebėti, kad ir keturkojo įnamio tinginystė gali būti prigimtinė. Vargu bau pavyksta kam perauklėti tingų katiną. O normalus katinas ir sočiai papietavęs išeina medžioti. Taip tikriausiai ir yra: ir traumotas, ir senas žmogus nepraranda noro dirbti, tiktai sumažėja greitis. Reikia su tuo susitaikyti. Bet man visą mėnesį nematyti Krūčiaus vis tiek yra blogai. Poryt jau kovo pirmoji, pats laikas eiti savo upelio pakrantėmis ir klausti visų, kaip jie peržiemojo, kaip sutinka kalendorinį pavasarį: augalai, medžiai, žuvis, vabzdžiai, moliuskai, maži keturkojai, maži ir dideli sparnuočiai. Žinoma, Krūčius nėra mano vaikystės upelis, bet ką daryti, jeigu per mano tėvo žemę kolūkių laikais nutiestos dvi nuolat staugiančios aukštos įtampos elektros linijos. Negaliu tikėti, kad prie Cedrono ir prie Cedroniškės dar kažkur tebėra mano sielos buveinė. O juk seniai jau patikėjau Vydūnu: visiems žmogaus poelgiams vadovauja ne protas ir ne jausmai, o siela. Didysis skeptikas filosofas Arvydas Šliogeris taip pat rašo („Kasdienybės metafizika“), kad „sąmonė reikalinga tik tiek, kiek ji nuolankiai tarnauja sielai“. Tai galima pajusti, jei kasdien, nenu-toldamas nuo savo prigimties, eini savo takais, jei nekeiki savo gyvenimo, o savo vargą pradedi godoti ir branginti kaip šalavijus Sode. Tada ir su

- Velykos. Balandžio 1 d. Sniego pripustė tiek, kad iš kaimų svečiams į miestą prasimušt sunku. Kaime greiderių nėra. Laimė, kaimynas Arūnas turi nedidelį džipuką ir sutiko mūsų mašinukę nutempti iki plento. Šiaip taip išsimušėm iki Šaikio beržyno, o pakeliui sutikom du sodiečius, jie nešėsi pirkinius. Sunkiai prasilenkę už šimto metrų pamatėm ant kelio gulintį arklį. Neiškin-kytą. Ėjo, tempė roges ir krito nepriėjęs namų. Supratom, kad šeimnininkai pasiėmė maišelius ir nusiyrė per pusnynus į šiltus namus, skubėjo švęsti... Išskinkėm, atraižgėm, bet arkliui tai nepadėjo, tik grobai kilojos, tarsi dūsautų. O Arūnas, bandydamas prikelti arklį, keiksnojo šeimnininkus, palikusius ištikimą savo pagalbininką... Atsigavo arklys, pasiekė namus – be šeimnininkų. Molėtų r., Murališkiai, 2013 m.

visais, kuriuos susitinki savo kely, gali pasikalbėti – ir paklausti, ir jų atsakymus išgirsti. Net ir pats mažiausias augalėlis tau ką nors sako, jei dvidešimt penkerius metus kasdien pro jį praeini. Pasakojama, kad Švedijoje, Upsalu miesto botanikos sode, tebėra visi Karlo Linėjaus laikų augalai, kuriems šis mokslininkas sukūrė lotyniškus vardus. Ar kas nors galėtų pagalvoti, kad ir šitie kantruoliai šiaurės aborigenai yra nebylūs?

Kaip kuriama istorija ir kaip ji užrašoma

- Kovo 23-oji

Greitai perskaičiau Andrejaus Kurkovo „Maidano dienoraštį“, kurį iš vokiečių kalbos išvertė Austėja Merkevičiūtė, o išleido „Vaga“. Greitai todėl, kad apie tuos įvykius Kijevo centre visai neseniai klausėmės per radiją. Bet knyga yra tikresnis dokumentas, į jį gali bet kada pažvelgti. Net ir po daugelio metų „Maidano dienoraščio“ detalės bus iškalbingesnės už mokyklinį istorijos vadovėlį.

Andrejaus Kurkovo dienoraščio puslapiuose – ne tiktai kovos Maidane ir ne tiktai politinis tų įvykių fonas, bet ir ukrainiečių gyvenimas kaime, ir svarbios metinės šventės, ir Kijevo moksleivių rūpesčiai, ir saulėtas Krymas, kurio tada Rusija dar nebuvo okupavusi. Aišku, kad visą tą ukrainiečių kasdienybę ir turi apginti Maidano žmonės. Apginti taip, kad jau ir mes, lietuviai, visada galėtume sakyti ne Užgorodas, o Užhorodas, ne Golodomoras, o Holodomoras. Kiek daug reiškia net ir vienas garsas slaviškame žodyje, kai tariamas ukrainietiška, ne rusiška.

„Maidano dienoraštis“ man priminė susitikimą Marcinkonyse praėjusiais metais, gruodžio 10-ąją, kai apie revoliucinius Kijevo įvykius pasakojo VDU profesorius Gintautas Mažeikis, visa tai matęs iš arti. Ir štai kokia detalė tada man pasirodė labai svarbi: Maidano bendruomenėje buvo gyva tokia nerašyta taisyklė – nespoksok, nežiūrėk į Maidaną kaip žioplįs, ką nors daryk, padėk nors tiems, kurie renka šiukšles. Šis Gintauto Mažeikio papasakotas Maidano principas

- o Besikaunantys avinai. Dalios Matulaitės skulptūra. Druskininkai, 2013 m.

- o Labai labai senais sovietiniais laikais, kai mums mokykloj diegė viltį, kad ant alksnių augs kriaušės, o kukurūzai pakeis duoną, seni žmonės sakė: viltis – kvailių motina, bet ji daugiavaikė, ir kuo toliau nuo žemės tolsim, jų tik daugės... Molėtai, 2017 m.

man iš karto asocijavosi su profesoriaus Petro Vasinausko „valstietiška“ taisykle: „Niekada nestovėk prie dirbančio žmogaus, arba padėk jam, arba eik šalin, pasakęs, kas reikia.“ Tiesa, šitokio paprasto atradimo autorius yra mokslininkas iš Dotnuvos Balys Karalius, išleidęs labai ploną knygelę „Brigadininko darbo principai“. Kalbama toje brošiūroje, žinoma, apie darbo organizavimą kolūkiuose, bet autorius gerai išmanė dirbančiųjų ir vadovujančiųjų santykius, todėl knygelėje yra daug vertingų, nesenstančių tiesų. Ir kaip keista, kad jų dar nežino, pavyzdžiui, viešųjų darbų organizatoriai Druskininkuose. Štai grėbia prie Ratnyčėlės du pašalpų gavėjai pernykščius lapus, o trečias sėdi ant akmens ir žaidžia su telefonu, grėblio jis neturi, aišku, kad vadovauja. Bet nežino net, kad pavasarį sėdėti ant šalto akmens labai nesveika. Taip ir norisi jam šuktelėti iš tolo: arba tu padėk tiems grebėjams, arba eik šalin.

Kovo 24-oji

Šiandien Druskininkuose sutikau istoriką Vytautą Valentukevičių. Nemėgstu Druskininkų, šito gigantiško „sąjunginės reikšmės“ kurorto, kuris jau seniai nutolo nuo esminių balneologiniams kurortams svarbių parametrų. Bet dėl traumoto žastikaulio vis dėlto esu priverstas čia lankytis – turiu klausyti, ką pataria traumatologai ir reabilitacijos specialistai... O šitas naujoviškas daugiaaukštis kurortas šiuo metu atrodo visai bespalvis, tiktai gotikinė bažnyčia šiek tiek raudonuoja iš tolo. Gerai, kad prie bažnyčios jau nebėra uosialapių klevų – agresyvių invazinių medžių. Bet seni beržai atrodo skurdžiai, juos kankina amalai. Prie pat bažnyčios durų – aukštas medinis kryžius, pastatytas prieš 30 metų, kai buvo minimas krikščionybės Lietuvoje 600 metų jubiliejus. O prie kryžiaus jau žydi didžiažiedės trispalvės našlaitės. Žiedai pablukę, neryškūs, aišku, kad jie pernykščiai. Kai dabar tokios šiltos žiemos, labai greitai keičiasi kai kurių augalų biologija. Ir daugiamečių saulūčių, ir dvimečių našlaičių, ir net dekoratyvinių žemuogių rudeniniai žiedai peržiemoja, ir štai dabar gali pasirodyti tarsi pavasario pranašai. Bet tikri pavasario ženklai prie Krūčiaus dabar yra tiktai blūžnučių, snieguolių, šalpusnių, žibuoklių ir žalčialunkių žiedai. Tuoj sugeltonuos vištapienės ir švitriešiai.

O Vytautas Valentukevičius vaikšto po Druskininkus susirūpinęs, eina žiūrėdamas į žemę ir manęs nemato. O kai pasisveikinam, iš karto klausia, gal aš žinau, kas padeda gėlių prie paminklo Lietuvos partizanui. Aš nežinau, bet dėl to nesijaudinu, gal tas geradaris ir nori likti nežinomas. Vytautas Valentukevičius vis dėlto galvoja kitaip. Jis jau išleido dvi „Druskininkų miesto chronologijos“ knygas, gal ruošia ir trečiąją, ir štai dabar negali sužinoti tokio paprasto dalyko. Matyt, toks ir yra metraštininko rūpestis. Ir neužtenka jam sėdėti bibliotekoje ar archyve, reikia vaikščioti – galgi pavyks pamatyti, kas taip paslapčia kuria miesto istoriją.

- **Balandžio 2-oji**

Vakar buvo Juokų diena. Sutinku po pietų kaimyną ir klausiu, ar dar galima ką nors pameluoti, ar jau ne. Žemaitijoje kadaise sakydavo, kad šią dieną smarkiai ką nors apgauti galima tiktai iki pietų. Kaimynas dzūkas kiek nustemba ir klausia manęs, kas gi darosi, kad pamirštame dabar tuos juokus. Šeimoje dar pasišaipom, o per kaimą jau seniai niekas nebėgioja liežuviumi maldamas. O kokių keistenybių kadaise prigalvodavom, ir koks džiaugsmas, kai gerai pameluoji!

Juokai, melagystės, priežodžiai, burtai, pamėgdžiojimai ir visokie užkalbėjimai yra tautosaka, ne literatūra. Bet apie tai galvodamas šiandien kažkodėl prisimenu, kad kadaise buvo toks romantinis realizmas. Nežinau, ar literatūros teoretikai dabar kalba apie tokį žanrą. Socialistinis realizmas kaip metodas tikrai buvo prastas, labai pritrauktas prie valdančiosios „vieningos“ partijos poreikių: būkit malonūs viską viską pavaizduoti kaip procesą, vedantį link šviesaus rytojaus, visi privalo žinoti, kad jokie laikini nesklaidumai negali to pergalingo žygio sustabdyti. O jeigu kas nors pabandys nuoširdžiai atsigręžti į praeitį, netgi į labai tolimus mitus, aiškinančius šį pasaulį, tuojau pasidarys įtartinas. Keista juk, kad ir Romualdo Granausko romantiškas apsakymas apie Vaižgantą „Vėlyvos gėlės“ ne vieną kartą buvo išmestas iš įvairių rinkinių, nes ten vis pasigesdavo to laikraštinio sovietinio optimizmo... Socialistinis realizmas dabar numestas lyg niekaip nebeapatobulinamas *dūšvelkis* dalgis, užtat visi susižavėjo magiškuoju realizmu. Leonardo Gutausko romanas „Šešėliai“ veda mus į visai kitą kūrybos lauką. Ir netgi trumputė šio autoriaus impresija „Serbenta“ mus priartina ne tiek prie kasdienės buities, kurioje kaimynų aršūs barniai yra beveik normalus bendravimas, o prie tos prosenovinės mitinės laisvės, kuri gali būti apginta tik šitaip – smarkiai kovos ginklu mojuojant. Tos moteriškės aršumas, ginant savo serbento krūmo buveinę, yra turbūt karingųjų jotvingių aidas. Yra magijos Leonardo

- o Mirė Margionių kaimo poetas ir dramaturgas, Klojimo teatro režisierius Juozas Gaidys (1908–1992). Laidotuvių procesija trumpam sustojo priešais Parko statomą Klojimo teatrą. Margionys, 1992 m.

Gutausko kūryboje. Ir nepasakysi, kad ta užburianti magija, tas siužetų daugiasluksniškumas ateina iš Kolumbijos ar Čilės, juk tolimoji Pietų Amerika kalba ispaniškai, portugališkai ar angliškai. Viskas tarsi nelabai toli. Juk dabar piligrimiškai nusiteikę lietuviai net ir švento Jokūbo keliu žingsniuodami ir patekę į pačią tolimiausią Europos pakrantę, suranda baltų tautų pėdsakus. Toli mane nuvedė vakarykštė Juokų diena. Šitaip galvojant vis dėlto nederėtų užmiršti Žemaitės ar Lazdynų Pelėdos. Realizmas be ypatingai pabrėžto socializmo, lieka godotinas kaip istorija, kurią reikia žinoti. O kartais jaunimui jau turime aiškinti, kas gi yra tas *cicilikas*, ir kodėl jis atėjo ne tik iš Rusijos. Socialinė lygybė – utopija, bet tai nereiškia, kad bandymas į kitą žmogų žvelgti kaip į brolių yra blogas. O kaip dabar galėtume prisiminti, kad buvo Europoje romantinis realizmas? Ir ne kokios fejerijos, ne utopijos, o epiniai kūriniai, pavyzdžiui, Konstantino Paustovskio trilogija ir ypač romantiškasis „Šuolis į Pietus“. Ir netgi autobiografinė šio rašytojo apysaka „Prabėgę metai“ yra labai romantiška. Štai paskutiniai šios

puikios knygos sakiniai: „Aš galvojau, kad niekad nepatikėsiu, kas man besakytų, kad šis gyvenimas su jo meile, tiesos ir laimės siekimu su jo tyliais žaibais ir tolimu vandens čiurlenimu vidunakty neturi prasmės ir išminties. Kiekvienas iš mūsų turi kovoti už šitą gyvenimą visur ir visada – ligi savo paskutinio atodūσιο.“ (Gal čia reiktų paaiškinti, kad tylūs žaibai – *zarnica* – būna tamsią naktį, o pastebi juos tik jautrūs žmonės.)

Peržvelgęs savo užrašus apie rusų literatūrą, galvoju, kad šiuo požiūriu labiausiai išsiskiria Konstantino Paustovskio „Sniegas“ ir Ivano Bunino „Netikusi žolė“. Galvojant apie romantinius pasakojimus nesunku atrasti tokią tiesą: kaip gyvenime, taip ir literatūroje geriausiai prisimename tai, kas gera. Nesvarbu, kad tas neilgai trukęs gerumas nieko tau daiktiško nepadovanojo, bet vis tiek prisimeni būtent tai... Ir „Sniegas“, ir „Netikusi žolė“ sukuria ypatingą aurą, ir, matyt, tik todėl tie herojai tokie ryškūs. Jie nėra laimingi taip, kaip esame įpratę galvoti, bet kartais laimė yra galvojimas apie tai, kas dar gali būti, arba apie tai, kas buvo. Ta laimė, tas nuklydimas nuo dabartinio gyvenimo gali būti ir netrumpas, ir lemtingas, kartais net pakeičiantis žmogaus pasaulėjautą. Pabandykime suprasti žmogaus būseną, kai jis užklysta į apleistą viensėdį ir būtent tą apleistumą bei užmirštumą suvokia kaip laimę. Tam užklydėliui ar paklydėliui čia dar galima gyventi – žvejoti miško ežerėlyje, lankyti apleistus tokių pat užmirštų viensėdžių sodus, o vakarais skaityti prie žibalinės lempos. Tai yra laimė. Štai šitokią laimę ir galima pajusti bent trečdalyje Konstantino Paustovskio apsakymų, sudėtų į rinkinį „Vo glubine Rosiji“. Čia yra ir apsakymas „Sniegas“. Lietuviškai šį apsakymą galime skaityti rinkinyje „Ištvinusios upės“ (vertėjas – Algimantas Mikuta). Apsakymas apie meilę, kuri dar toli, bet jau labai jaučiama. Siužetas labai paprastas. Iš Maskvos į mažą miestelį evakuota dainininkė Tatjana Petrovna palaidoja savo laikiną namų šeimininką Potapovą. O į tuos namus vis ateina Potapovo sūnaus laišakai iš fronto. Jaunasis Potapovas netikėtai atvažiuoja į savo gimtą

miestelį, po sužeidimo gavęs atostogų. Stotyje jis sužino, kad tėvo nebėra, o jų namuose gyvena iš Maskvos evakuota jauna moteris su dukrele ir aukle. Potapovas ateina prie savo namo ir ilgai sėdi sodelyje, jis nieko nenori matyti. Bet moteris pakviečia Potapovą vidun. Jis pamato atplėštus savo laiškus, nepyksta dėl to, ir jam pasirodo, kad šią moterį mato nebe pirmą kartą. Po arbatos ir pašnekėsio, po kelionės į kapines jis miega savo kambary budriai, girdi, kaip Tatjana Petrovna varto skaitomos knygos lapus – ji nemiega, nes rytą labai anksti reikės pažadinti Potapovą, kad suspėtų į traukinį. Stotyje Tatjana Petrovna sako: „Rašykit, mes dabar kaip giminės...“ Ir po kelių dienų ji gauna laišką, kuriame Potapovas prisipažįsta, kad pagaliau sutikęs tą pačią moterį, apie kurią galvojęs visą gyvenimą. Ir atsiminęs, kur ją matęs pirmą kartą, tai buvo Kryme, Livadijos parke. Laiške papasakotos to susitikimo detalės, kurios patvirtina, kad Potapovas neapsirinka... Apsakymas baigiamas taip: „Tatjana Petrovna padėjo laišką, apsiblausiomis akimis pažvelgė pro langą į apsnigtą sodą ir tarė: – Dieve mano, aš niekada nebuvau Kryme! Niekada! Tačiau kokią tai turi reikšmę dabar? Ar verta griauti jo įsitikinimą? Ir savo jausmus... Ji nusijuokė, užsidengė delnais veidą. Už lango degė ir niekaip negalėjo užgesti blankūs vakaro gaisai.“

Kiek kartų skaičiau šį apsakymą – ir lietuviškai, ir rusiškai, ir visada man atrodo, kad čia daugiau romantikos nei Aleksandro Grino „Raudonose burėse“.

O Ivano Bunino „Netikusi žolė“? Rodos, nė nederėtų gretinti šių dviejų labai skirtingų apsakymų. Bet kai Ivano Bunino herojus – senas, paliegęs samdinys Averkijus – vienas guli daržinėje, mato pro kiaurą stogą nakties žvaigždes, prisimena savo gyvenimą, žino, kad tas gyvenimas jau praėjo, ir jis pats jau tikrai yra „netikusi žolė“, kurią būtina išguiti iš javų lauko – tokį apleistumą ir tokį vienišumą vis dėlto suvokia kaip laimę. Niekas jam netrukdo prisiminti savo varguoliškų dienų, niekas nepriekaištauja dėl to varguoliškumo, ir jam labai ramu numirti

- o Atsisveikinimas su vienkiemiais. Molėtų r., Guronys, 2017 m.

būtent šitaip. O juk tokie jausmai jaučiami ir Konstantino Paustovskio apysakoje „Meščeros kraštas“, ir daugelyje apsakymų, kur prisipažinimas, kad „senų sodybų vienišumą ir apleistumą aš suvokių kaip laimę“ yra labai nuoširdus. Sukuriama tokia situacija, kai skaitytojas negali tuo abejoti. Ir nebesvarbu, kur čia yra autoriaus biografija, o kur jo sukurtų herojų mintys... Ivano Bunino aprašytas Averkijus yra ypatingas rusų tipas. Tokie žmonės yra sąžiningi ir darbštūs, jie gali gerai tarnauti, o pradėję savo ūkį ar verslą, tuoj pat bankrutuoja. Todėl jie ir yra varguoliai. O prieš mirdamas Averkijus prisimena svarbiausią savo gyvenimo nuotykių: žmona, jau irgi senutė, atėjo jo parsivesti iš dvaro, kur jis jau pasidarė „netikusi žolė“. Averkijus taip ir prisimena: atėjo parsivesti, ta pati atėjo, kurios toks „švelnus, skambus ir sodrus balsas“ buvo jaunystėje. Gavo žinią – ir atėjo. Ir laimingas Averkijus, kad miršta namie, savo senoje daržinėje... Gal čia ir slypi toji ypatinga

varguolių privilegija: mažutės laimės prošvaistės gali labai sušvisti. Ir nesvarbu, kad tai atsitinka prieš mirtį.

Romantizuojant tokius apsakymus ir tokius žmonių likimus, gali kilti toks logiškas klausimas: ar toks mažas laimės blyksnis gali kaip nors apšviesti tautos ir bendruomenės gyvenimą? Gali, nes šitaip ir išsilaiko tautos dvasia, šitaip išbūna bendruomenės papročiai bei žmonių charakteriai. Tibeto dvasinis vadovas Dalai Lama, gyvenantis trentyje Indijoje, rašo, kad šioje didelėje ir labai kontrastingoje šalyje sutiko varguolių, kurie visą savo gyvenimą kentėję skurdą, ligas ir badą, pradeda nebejausti skausmo. Tai, kas europiečiui atrodo labai skausminga ir nebeištveriamą, indui yra kasdienybė. O juk ir šitokia keista tam tikros tautos dalies patirtis kažkaip veikia visą tautos dvasią. Negali neveikti. Tai, matyt, supranta žmonės iš civilizuoatesnių kraštų, nes jie būtent čionai atkeliauja, kai ieško gyvenimo prasmės... Ne toks skausmingas, ne toks kraštutinis, bet ne mažiau paslaptingas yra mūsų tautos vaižgantiškas glūdėjimas ir baltušiškas atkaklumas. Galima pagalvoti, kad Juozo Baltušio Juza, taip atkakliai laikęsis savo Kairabalės, buvo nelaimingas žmogus, ypač po to, kai suranda toje pelkėje savo Karusę, bet kaip nesunku suprasti, kad šitoks Juza nėra išgalvotas, jis yra mūsų tautos gyvastis. Dar daugiau – jis yra amžinas. Jo išbuvimas nėra beprasmis. Ir jeigu jis nesijuokia ir nesišypso, tai reiškia, kad nėra primityvios tautos žmogus...

O Konstantino Paustovskio ir Ivano Bunino romantiški apsakymai vėl ir vėl iškyla atmintyje todėl, kad iš Druskininkų bibliotekos atsivežiau Andrejaus Kurkovo „Maidano dienoraštį.“ Ir Konstantinas Paustovskis, ir Ivanas Buninas yra rašę, kad Ukraina jiems atrodo lyg pasakų šalis. Taip, matyt, būtų galėjęs pasakyti ir Aleksandras Kuprinas, ir Aleksandras Grinas, ir Michailas Roščinas, ir Antonas Čechovas. O juk ir Andrejus Kurkovas, žodžiu ir raštu ginantis Maidano kovotojus, yra ne ukrainietis.

Kaip svarbu pasislėpti nuo šiaurės vėjo

- Balandžio 30-oji

Pavasaris labai šaltas. Bet vis tiek kiekvieną dieną galima išgirsti ir pamatyti tai, ko vakar nebuvo. Štai šį rytą jau supypsėjo iš šiltųjų kraštų sugrįžusi gražiagalvė. Šis rusvas geninių būrio paukštelis visai nepanašus į kitus genus. O jo vardas siejamas ne su gražumu, o su įpročiu gražioti galvą. Pamatyti gražiagalvę nelengva, bet jos pypsėjimas labai charakteringas. Taigi, pavasaris eina: vakar pasirodė didieji šliužai, o šį rytą pirmą kartą išgirdau gražiagalvę...

Einu palei Krūčių pasroviui, braunuosi per vėtros išverstų medžių užtvaras ir prisimenu dzūkišką patarlę: *tiesiai arcau, aplink sparcau*. Mano kelionės tikslas – trys virduokliniai Krūčiaus šaltiniai – dar tolokai, todėl, matyt, laiku prisimenu gerą pamokymą. Kopiu į statų šlaitą, nutolstu nuo upelio, išeinu į Rožės pievas, šernų taku priartėju prie apleistos pirkios. Seniai čia jau niekas negyvena, o gėlės vis dar žydi: baltuoja poetiniai narcizai, geltonuoja tulpės, mėlynuoja maži tramažolių žiedeliai. O plačialapiai šaukščiai, išplitę šaltiniuose Krūčiaus pakrantėje, irgi jau priartėjo prie apleistos trobelės, kurioje kadaise gyveno darbščiausia šių apylinkių audėja Rožė Petrikonienė. Virduokliniai Krūčiaus šaltiniai jau netoli, bet ši apleista sodybėlė dabar man atrodo toks pat svarbus paminklas. Netoli matosi dar dvi tuščios pirkios: Karlono Viktos ir Balčiaus Pyterio. Čia pat ir Žvėrinčiaus juodalksnynas, ir Liškiavos piliakalnis. Įdomu, kaip aidėdavo čia kažkada Miko Šimkonio malūnas, kurio girtas suko Krūčiaus vanduo.

- o Gegužės 11-oji. Žydi sodai, žydi pienės, bet laukai trumpam pabalo nuo sniego. Merkinė, 2017 m.

Matyt, labai gyvas buvo šis Liškiavos pakraštys, o dabar tiktai atsiminimai tegali šiek tiek atkurti tą senąjį gyvenimą. Iš tų atsiminimų aiškėja, kokia didelė ir darbšti buvo Miko Šimkonio šeima. Ir prisimenu kažkodėl Sauliaus Tomo Kondroto romaną „Žalčio žvilgsnis“. Miršta ten senolis Mežis, o jo anūkas Kristupas, jau suprantantis, kodėl labai seni žmonės turi numirti, galvoja šitaip: senoli, senoli, tu numirsi, tai kaipgi pasaulis bus be tavęs, tavo bites, tavo arklius galim pagloboti, o kaip be tavęs gyvens visa kita, ko mūsų rankos nepasiekia? Mažajam Kristupui taip regisi todėl, kad senasis Mežis viską darė gerai. Tolesni romano įvykiai rodo, kad be senojo Mežio pasaulyje vis blogiau, ir garbinga žemdirbių giminė nyksta, o tie Mežiai, kurie dar kažkaip laikosi, nueina šunkeliais... Kaip mažas vaikas galėjo ištarti tokius pranašiškus žodžius? Matyt, kalbėti reikia ne tiktai apie vaiko sumanumą, o apie romano autoriaus talentą. (Lietuvių literatūroje rasime daug pavyzdžių, kai personažo savimonės monologus nejučia pratęsia autorius, ir mes net nebandome atskirti, kam kuri mintis priklauso.) „Žalčio žvilgsnis“ yra daugiasluoksnis kūrinys, kai kurie mitiniai personažai lyg ir menkai susiję su Mežių gimine, bet visos to meto (devynioliktojo amžiaus vidurio) realijos ir iš seniau ataidinčios istorijos veikė tautos dvasią ir žemdirbio charakterį. Ir negalima atskirti, kas yra dvasinė, o kas materialioji etninė kultūra. O šito kaip tiktai, rodos, nejučia kai kurie politikai ir politologai, diskutuojantys apie etninės kultūros pamokų reikšmę vidurinėse mokyklose. Kai kam atrodo, kad svarbiausia yra „gramatika ir aritmetika“, o etninė kultūra gali būti delikatus priedas prie mūsų gerovės, kurią garantuos būtent tie racionalūs pamatiniai mokslai. Bet juk ne apie tai kalba etnologai, jiems rūpi esminis klausimas: ką daryti, kad pasijustumė esą lietuviai? Juk esame tauta, kuri sukūrė ir atkūrė (ne vieną kartą) valstybę. Ir ta valstybė (ir valdžia) negali nutolti nuo esminių tautinių reikalų, negali jų supaprastinti. Geopolitinė padėtis neleido tai valstybei gyventi ramiai ir taikiai, gyventi savarankiškai, bet visada toks siekis buvo. Jis ir dabar

- o Plunksna. Rašytojo Leonardo Gutausko namuose. Mardasavas, 2009 m.

negali prapulti. Ir kai poetas paklausia, kiek Lietuvos yra Lietuvoje, tie žodžiai neturi skambėti kaip metafizika. Kosmopolitinis žmogus su savo kraštu jaučia tik biologinį ryšį, ir jam to užtenka. Etninė kurios nors tautos kultūra jam yra arba pramoga, arba muziejinis eksponatas. O tam piliečiui, kuris kosmopolitizmą supranta kaip blygybę, visi etninės kultūros klausimai yra egzistenciniai. Ir tos tautinės emocijos nė kiek neprieštaruoja individo laimės sampratai. Sociologiniai tyrimai jau seniai parodė, kad svarbiausia žmogui yra ne ekonominė gerovė, o emocinis ryšys su savo aplinka, kurioje gyvena. Jei to ryšio nėra, žmogus gali patirti visokių laikinų džiugesių, bet laimingas jis nebus. O juk šitokią tezę gana gerai iliustruoja lietuvių egzodo literatūra. Kodėl tiek daug tragizmo ir nostalgijos jų kūryboje? Yra toks Kazio Almeno apsakymas „Geltonas biuikas“. Šio apsakymo herojus slovenas Vladzio greit išsiskiria margoje emigrantų minioje, pasijunta tikru amerikiečiu, viską ima skolon, ir toks jo gyvenimas baigiasi tragiškai. Nelinksma ir Antano Vaičiulaičio apsakymo „Kur bakūžė samanota“ pabaiga, bet

- o Šv. Velykų procesija. Giedraičiai, Molėtų r., 2017 m.

senolė miršta savo mirtimi, savo bakūžėje, kurios sienos jai kalba apie čia prabėgusį gyvenimą. Jos anei kiek nepaliečia nauji įvykiai šioje lietuviškoje sodyboje, jai svarbesnė yra praeitis. O juk šitaip kalbėjo ir rašė emigrantai poetai, pasivadinę žemininkais: Kazys Bradūnas, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Henrikas Nagys. Jie rašė taip, tarsi iš Lietuvos niekada nebūtų išvykę. Literatūrologai sako, kad Marius Katiliškis didelį romaną „Miškais ateina ruduo“ parašė per šešias savaites. Rašė jis Kanadoje, o koks tikras šiame romane šiaurės Lietuvos gyvenimas.

Gal ir keistos paralelės aplanko mane šią pavasario dieną. Šaltas šiomet buvo balandis, o štai paskutinę šio atšiauraus mėnesio dieną sušvito saulė. Todėl ir gėlės prie apleisto Rožės Petrikonienės namelio staiga sužydo. Čia neužpučia šalti šiaurės vėjai, ir pietų saulė greitai pažadina viską, kas kadaise buvo su meile godojama. Prisimenu, koks tvarkingas ir gražus buvo šis kiemas prieš dvidešimt metų. Prisimenu, kaip ėjo Rožė vieną vasaros dieną kauptuku pasiremddama į tolimą savo lauką. Sutikau aš ją prie Juozo Uzdilos bityno, ir ji šitaip savo rūpestį paaiškino: „Iš pat ryto maži paukštukai labai darbuja, raikia ir man aic.“

Ir nuėjo, nutolo Rožė akmeniniu grindiniu, tiktai kauptuko cinksėjimas aidėjo ūksmėtame kaimo keliuko kanjone... Kaimo žmogų kartais tikrai paragina ir paukštukai, tik reikia jausti, ką jie sako. Jeigu jie ankstų rytą stropiai ieško maisto, tai po pietų gali būti lietus, ir tada jau sunkiau surasi ką nors lesamo sau ir savo vaikams. Žmogus gi, pajutęs artėjančią oro permainą, gali šitaip pagalvoti: apravėti ir apkaupti bulves reikia prieš lietų... Šiandien jau nebėra ne tiktai Rožės, bet ir to akmenų grindinio – kai praėjusios vasaros liūtys išgraužė griovį, kelininkai viską užvertė žvyru, paslėpė taip kruopščiai kadaise sudėliotą akmeninį kelią. Viskas keičiasi. Gal tiktai kai kurie gamtos paminklai yra ilgaamžiai. Bet ir jie vieni yra nebylūs. Geriau kai prie to amžino šaltinio, akmens ar medžio galima išgirsti žmogaus sukurtą poringę. Viskas tada atrodo kitaip. Gal ir tą šių dienų diskusiją apie etninę kultūrą galėtų kas nors pratęsti prie Krūčiaus šaltinių, kurie nuo šių Rožės Petrikonienės būklų jau visai netoli, gal už dviejų šimtų metrų. Eiti, žinoma, reikia per nuolat srūvančias šaltas versmes, aplenkiant žydinčių purienų saleles, jaučiant, kaip stipriai kvėpia jau sulapoję juodieji serbentai, pasiklausant žaliosios meletos kleketavimo ir keršulio ulbėjimo. Prieš dvejus metus vedžiau čia geografą Gintautą Kibirskį ir hidrogeologus iš Lietuvos geologijos tarnybos, o pernai pasirodė jų knyga apie Dzūkijos nacionalinio parko šaltinius ir versmes. Rodos, galima būtų jau pamiršti senus takus, bet kiekvieną pavasarį, purienoms žy dint, aplankau tuos įspūdingus Krūčiaus žemupio šaltinius. Gal todėl, kad burbsintys šių versmių metronomai liudija apie Gamtos amžinumą: kad ir kas mūsų Žemėje beatsitiktų, prie Krūčiaus visada bus taip pat – ryškiai geltonuos purienų kupstai ir gurgės iš gelmių kylančios versmės.

- **Gegužės 2-oji**

Pačios natūraliausios žiedų bangos Druskininkuose pavasarį vilnija ne alėjose, ne bulvaruose ir ne atviroje plynėje tarp Druskonio ir

- o Rašomoji mašinėlė, piešiniai, šūsnyš rankraščių... Rašytojo Leonardo Gutausko darbo kambarys. Mardasavas, 2009 m.

Vijūnėlio ežerų, o prie Ratnyčėlės. Kairysis šios upelės krantas tarp M. K. Čiurlionio gatvės ir Nemuno yra turbūt klasikinis pavyzdys, kaip galima be didelių investicijų pradžiuginti poilsiautojų akis tikra pavasario žaluma ir žiedų bangomis. (Čia yra *Locus Klasicus* – tokios pat svarbos vieta kaip ir Žaliamiškio skroblynas prie Raudonikių kaimo, kaip Skroblaus upelio pakrantė Aukštagiryje, kaip Aušrinės egllynas netoli Liškiavos ar Koštano Ravas prie Svilo Karčmos). Tiktai keista, kad prie Ratnyčėlės poilsiautojų nėra, visi stebisi žydinčiais narcizais prie Vijūnėlio ar ryškiaspalvėmis našlaitėmis prie senųjų gydyklų. Tą ramų Ratnyčėlės slėnį reikia netikėtai atrasti, kai visur kitur pučia šaltas šiaurės vėjas, ir kamieninių magnolijų balti žiedai M. K. Čiurlionio gatvėje atrodo lyg popieriniai, o baigiančių žydėti gelsvų narcizų oazė šiek tiek primena cukrinių runkelių lygų lauką. Pirmiausia reikia prisiminti tokią paprastą tiesą: mūsų geografinėje platumoje vaizdų įvairovė, kurią galima aprėpti vienu žvilgsniu, visada bus geriau už pačią prašmatniausią monotoniją. Beribis lygus javų laukas, didelės baltų

plytų fermos, tiesi „virvelinės“ architektūros gyvenvietė buvo labai svarbūs kolūkinio kraštovaizdžio ženklai, bet greit paaikšėjo, kad šitokia estetika yra aklavietė.

Šiandien tikrai pučia šaltas šiaurės vėjas. Todėl Ratnyčėlės slėnis ir yra ramybės oazė. Gražiai paaugusios garšvos dabar yra sodrus žalias fonas geltonai sužydusiems švitriešiams. Kyla ir vaistinės česnakūnės, už kelių dienų turbūt jau subaltuos jų žiedynai. Dabar galima pajusti, koks ilgas šiemet pavasariinių efemeroidų žydėjimas: balandžio septintąją šiame Ratnyčėlės slėnyje jau žydėjo baltosios ir geltonosios plukės, tamsiosios plautės, paprastosios vištapienės, triskiautės žibuoklės, šlaitinės ir miškinės našlaitės.

• Gegužės 7-oji

Sekmadienis. Tarptautinė paukščių choro diena. LRT radijas transliuoja paukščių balsus iš Žuvinto, iš Airijos ir kitų valstybių. Radijo žurnalistai ir ornitologas Arūnas Pranaitis džiaugiasi, kad naktis buvo šilta, todėl ir paukščiai garsinasi nuo vakaro iki ryto. Įdomu klausytis Žuvinto choro, bet daug tokio triukšmo, kurio negali apibūdinti, ilgo-kai reikia laukti kol išsiskiria koks tikrai charakteringas – didžiojo baulbio, juodojo strazdo ar gegutės balsas... O vakar gegutės tiesiog blaškėsi Aušrinės viensėdyje. Dzūkijoje šiemet to kukavimo labai daug, dažnai girdžiu iš karto dvi gegutes, ir jos visai nesutaria, nemoka kukuoti unisonu. Kartais gi gegutė ne kukuoja, o kleketuoja lyg žalioji meleta. O vakar gegutės elgėsi labai keistai: kleketavo skraidydamos virš kiemo, kukavo kaštonų alėjoje ir Bitinų pušyne. O apleistoje Rudžio sodyboje gražiai ir labai monotoniškai upsėjo kukutis, kurį kai kas vadina gegutės vyru. Per tą keistą koncertą atvažiavo Apolinaras. Sustojo kieme, pasiklausė, pasiklausė, surado dviejų centų monetą ir dovanavo man, nes aš jį sutikau vienmarškiniu, taigi be pinigų. Tegu šitie metai, sako Apolinaras, mums abiem bus geri. Aš sakau, kad pirmą kartą šį pavasarį

išgirdau gegutę dar prieš šventą Jurgį, ir pinigų truputį turėjau, todėl tie centai dabar gal jau nebe taip svarbūs. Svarbūs, sako Apolinaras, tik dabar iš miesto ištrūkęs, tas burtas visada svarbus, o ypač šiomet, nes jį staiga užpuolusi Parkinsono liga, reikia ir pinigų, ir sveikatos. Tai gerai, sakau aš, kad liga turi gražų vardą, vis ne koks pilvo gumbas ar strėnų *parušėnė*... Tai buvo vakar, o ši rytą, kai paklausiau per radiją giesmių transliacijos iš Žuvinto, pamačiau atslenkantį tamsų debesį, staiga aptemo dangus virš Aušrinės ir tuoj pat smagiai palijo. Ir išėjo į takelius bei žolynus vynuoginės sraigės. Šimtai išalkusių sraigių. Nieko kito nebegaliu daryti, renku jas į plastmasinį kubilą ir nešu į juodalksnyną prie Krūčiaus. Tegu jos čiulpia purienų lapus ir viksvameldžius... Kopiu į smėlio kalvą, pasiremdamas tuščiu plastikiniu kubilu, prisimenu, kad kadaise paleidau čia žaltį, kurį Liškiavoje davė Albinas Kalpokas, ir žiūriu – atplasnėja machaonas. Gražiausias, spalvingiausias mūsų krašto drugys jau ieško žiedų šioje smėlėtoje atkalnėje, kur vasarą visada sužydi žalsvažiedės naktižiedės. Ir ūmai prisimenu, kokį svarbų darbą esu užmiršęs: reikia skinti ryškiai geltonus kiaulpienių žiedus ir konservuoti juos su cukrumi – žiemą bus gražus ir kvapnus sirupas arbatai. Ir gal jis tada primins štai tas permainingas pavasario dienas – ir paukščių chorą iš Žuvinto, ir Aušrinės viensėdžio gegutes, ir machaoną, tą gražiausią Lietuvos drugį.

• Gegužės 11-oji

Šį rytą sugrįžo žiema. Dvylika centimetrų šlapio sniego – balta balta visur. Bet termometras rodo tris laipsnius šalčio, ir ledo varvekliai nuo stogo ilgesni už kalakuto pakarūklus. Atkurti šios meteorologinės anomalijos scenarijų nesunku: naktį drėbė šlapią sniegą, o anksti rytą pradėjo smarkokai šalti. Sudygę daržo augalėliai tūno nesusalę po sniegu, žydinčios slyvos ir laukinės kriaušės irgi šalčio gal nespės pajauti, tik labai gaila beržų – nuo sniego jie nulinko iki žemės. Kai

kas, tiesa, atrodo net puošniai: sulapojusių kaštonų viršūnės visiškai baltos, o raktažolių žiedai geltonuoja virš sniego. Einu į naujuosius Aušrinės būklus, vis pajudindamas ir išlaisvindamas nuo sniego naštos rudenį sodintus liaunus berželius, ogi žiūriu – barsuko pėdsakas. Labai aiškūs ilgi nagai ir gerai atsispaudusios letenos. Ana ir skruzdėlyną tas naktinėtojas išvertė, smaguriavo skruzdėlėmis, kurios tokią naktį slepiasi požeminėse galerijose. Štai ir tikėk, žmogau, ką rašo zoologijos vadovėliai – netikėta orų permaina miško žvėrelius išgąsdina, jie nedrįsta išlįsti iš savo slėptuvių. Ir drįsta, ir išlenda. Tie barsukai ši pavasarį labai aktyvūs: ir Vladas Kaupinis sakė matęs šviežius jų pėdsakus Kartaklonyje, ir kaimo turizmo sodybos šeimininkas Turauskas iš Žemių kaimo skundėsi, kad naktį ateina į jų kiemą barsukai. Žvėris, beje, labai gražus ir gana taikaus būdo, nepalyginsi su šernu, bet kartais ir jis padaro žalos... O šitokia sniego, šalčio ir žiedų maišalynė pasitaiko mūsų krašte gal tikrai vieną kartą per trisdešimt metų. Tiek laiko praėjo, kai ypatingais vasario kontrastais stebėjauši Šeškučių miške, keliaudamas iš Karačiūnų į Bezdonis. Vasaris buvo šiltas, labai žydėjo lazdynai, o tą rytą viską apklojo purus sniegas. Kai pašvietė saulė, labai ryškiai sugeltonavo lazdynų žirginiai, išsilaisvinę iš sniego. Šiomet gi ir ievos žydi labai apsnigtos, ir net ankstyvosios obelų veislės jau išskleidė baltus žiedus. Ir viskas – balto sniego fone. Šitokias keistenybes Aušrinėje ir prie Krūčiaus matau pirmą kartą.

Rudasis lokys Lietuvoje? Tai smulkmena...

- Gegužės 15-oji

Kas Gamtoje yra smulkmena, o kas – stambmena? Tokia diskusija gali būti be pabaigos. Vertinimas priklauso ne nuo žvėries ar augalo dydžio, o nuo vertintojo interesų ir pasaulėjautos. Pats mažiausias Lietuvoje surastas moliuskas *Pigmeum punctatum*, besislepiantis po akmeniu mažo upelio dugne, kai kam gali būti labai svarbus, nes parodo, kad vanduo čia neužterštas, gali gyventi ir vėžiai, ir upėtakiai. Mažiausias žiedinis augalėlis – mažoji plūdena – iš tolo atrodo lyg nevertingas „mauras“, ypač tada, kai padengia visą nedidelės kūdros vandens paviršių. Bet kaip tą plūdeną mėgsta žuvis ir vandens paukščiai! Tai ne smulkmena, tereikia tik pagalvoti apie tą didįjį, nuolat besisukantį Gamtos ratą, kur jokių nereikalingų detalių nėra. O kas yra meška, retkarčiais pasirodanti Biržų girioje ar Gudų girios pakraščiuose? Štai dabar pamatė ją ornitologai ir Trakų rajone. Įdomu, bet ji yra atsitiktinė paklydėlė, nerodanti jokios tendencijos. Juk ir keistieji paukščiai pelikanai, ir spalvingieji flamingai mūsų krašte buvo pastebėti ne vieną kartą. Gyvosios gamtos rūšių unikalumas kiekvienam gali savaip atsiškleisti, bet labai dažnai prisimename ne patį kokios nors „smulkmenos“ atradimo faktą, o tiktai aplinkybes, kurios net ir po daugelio metų gali būti sureikšmintos ir romantizuotos. Apie vieno retai matomo vabzdžio „stambumą“ kadaise labai įspūdingai pasakojo mums gamtininkas

- o Vorai rudenio p nešienaujamas pamerčio pievas voratinkliais aprėdo, o man iki šiol ausyse skamba senelės Konstancijos draudimas mušti vorą, nes laimę užmuši, o reikėtų tiesiog stebėti, ar jis aukštyn į laimę tau kelią rodo, ar žemyn – nelaimę pranašauja. Merkinė, 2016 m.

Bronius Šablevičius. Tai buvo gal prieš 25-erius metus, gyvenome jau Dzūkijoje, Darželių kaime, netoli geležinkelio, kuriuo dar važiuodavo traukiniai į Druskininkus ir į Gardiną. Tą dieną su vaikais rinkom mėlynės sename pušyne, netoli Grigo namų, prie miško keliuko – pro čia ir turėjo atžingsniuoti pas mus Bronius, išlipęs iš traukinio. Ir sulaukėme. Nusiėmė svečias kuprinę, mėlyniaujame kartu. O Elzė, aplenkdamą Gediminą, atbėgusi pasakoja svarbiausias naujienas:

– Tu žinai, Broniau, mes vakar prie Grūdės matėm stirną. Stovėjom ir žiūrėjom, kaip ji muistosi. Labai pyksta, kad uodai puola.

– Stirną Lietuvoje pamatyti tai smulkmena, – sako Bronius.

– O kas tada ne smulkmena? – nustemba Elzė, truputį supykusi.

– Aš tau galiu papasakoti, kad ir pats mažiausias vieno milimetro straubliukas gali pasirodyti kaip tikra stambmena.

– Tai papasakok!

– Buvau Šilalėje, rinkau ten straubliukus. Jų yra daugybė rūšių, graužia viską, čiulpia lapų syvus, ir kai žinai, kur ieškoti, surandi nesunkiai. Prisirinkau visokių, bet pačio mažiausio straubliuko taip ir neradau. Grįžau į savo Ignaliną, iškraunu iš kuprinės, ką atsivežiau, žinau, kiek darbo turėsiu, kol visus tiksliai aprašysiu, apibūdinsiu, bet man taip apmaudu, taip gaila, kad vis tik nesuradau to mažylio. Tik jaučiu, kažkas kutena man ausį, aš – capt! Straubliukas! Žiūriu pro padidinamąjį stiklą – tas pats, mažylis! Tai argi ne stambmena? Par-sivežiau iš Šilalės ažuolynų... į Aukštaitijos nacionalinį parką.

• Gegužės 22-oji

Darželyje pražydo mėlynieji vilkdalgiai. Šalia garbanotų, baltai žydinčių kvapiųjų garduoklių ir kuklių pakalnučių šie vilkdalgiai atrodo labai ryškūs. Ką galėtų reikšti būtent toks tamsus mėlynumas, nepakartojantis nei žibuoklių, nei veronikų, nei neužmirštuolių, nei šalavijų, nei palemonų mėlynumo? Vilkdalgis atrodo didingai, jo lapai primena

kalavijus. O tokio mėlynumo atspalvio niekur daugiau nepamatysi. Ypač anksti rytą, kol rasotos žalumos neišblukina saulė. Vidudieniais dabar reikia klausytis, kaip gaudžia bitės kaštonų, obelių ir gudobelių žiedynuose, o rytais užsiziūrėti į vilkdalgius. Jų nelanko jokie vabzdžiai, jų nejudina vėjas – tik rintis ir susikaupimas mėlynųjų vilkadalgių buveinėje...

Einu į Sodą prie Krūčiaus pėsčias, tegu mano dviratis pailsi šiandien, Biologinės įvairovės dieną. Tenka skintis kelią per ivę ir šeivamedžių džiungles. Ievos jau peržydėjo, bet užuodžiu žydinčių šermukšnių stiprų kvapą, o šernų takai irgi saugo labai savitą, prie pat žemės slūgsantį aromata, visur zyzia šimtai uodų. Todėl kylu aukštyn, tolstu nuo upelio brūzgynų ir patenku į mažą saulėtą aikštelę, kur išvien želia keturlapės vilkauogės. Keistas šis augalas: keturi dideli lapai, rodantys keturias pasaulio šalis, ir vienas neryškus gelsvas žiedas. Žalias vilkauogių sąžalynas sustabdo mano mintis taip pat, kaip ir ryškūs mėlynojo vilkdalgio žiedai. Kodėl būtent šiandien, būtent čia, garšvų, vaisginių, pipirlapių ir miškinių sorokių karalijoje taip išbujojo magiški vilkauogių „radarai“? Želia čia ir keli žalčialunkių krūmeliai, jau auginantys žalsvas uogas, o juk žalčialunkio sinonimas – tai vilkokarnis. Kodėl šioje mažytėje *jelanėje*, jeigu almaniškai joje apsižvalgytume, yra taip, o ne kitaip? Niekada nesužinosi, ir niekas tau nepaaiškina – gali nors vilku kaukti. Niekas nė negirdės, o tu prisimindamas Vytauto Almanio aprašytą Altajaus *jelanių* išpūdingumą, galėsi tik tyliai, tiktai sau pakartoti seniai žinomą tiesą apie šio pasaulio Kūrėją: kokie gražūs, kokie skirtingi Tavo kūriniai.

Sode vis dar žydi uoginės, raudonosios, skiautėtalapės obelys, jau baltuoja visų rūšių gudobelės. Ir visų godotinių medžių lajose gaudžia bitės. Šienauju pražydušias šiurkščiąsias taukes. Pusę žydinčio plotelio nušienauju, pusę palieku, tegu žydi. O tos nušienautos vėl atžels ir sužydės gal tik po trejeto savaičių. Šitaip paprastai ir pratęsiu šio gražaus pusiau laukinio gėlyno žydėjimą. Ta gudrybė seniai žinoma, šitaip

- o Akmuo, ąžuolas ir nueinantis žmogus. Molėtų r., Šaltabarčiai, 2016 m.

galima prailginti ne tiktai išstvermingų daugiamečių žolių, bet ir kai kurių vienamečių augalėlių fenologines fazes, tai svarbu ir žmogaus akims, ir bitėms. Šiurkščioji taukė labai nektaringa, ji yra vaistinė taukės giminaitė, o atvežta į mūsų kraštą iš Skandinavijos. Bet nėra agresyvi invazinė, tad kontroliuoti jos plitimą nesunku.

Paskui dar šienauju takus, mulčiuoju juoduosius serbentus Vaikšnorą šlaite, laistau įšaknydintas eglių šakas ir mažą uosį, kurio kamieną jau nubrozdino stirninai, valydamiesi savo ragus. Ir visą laiką girdžiu visokių bitinių plėviasparnių gaudesį. Kai taip staiga atšyla, visi nektaro išsiilgę vabzdžiai sukrunta. Tik Vaikšnorą aukštupy tylu. Bet kaip čia sužaliavo kelminiai paparčiai! Tendencija labai aiški: dar vieni metai, ir jie savo skėčiais apklos abu erozinės raguvos šlaitus. Ir tada visos žemuogės prapuls. O atsirado čia žemuogės tik todėl, kad praretinau lazdynų krūmus. Kairiajame šios raguvos krante – nedidelė miškapievė su alpiniais dobilais, dvilapėmis blandimis, šliaužiančiomis sidabriukėmis ir žemuogėmis. Iš ten ši saulės uoga ir atėjo į Vaikšnorą šlaitus. O dabar prapuls? Gaila žemuogių. Tai

ką daryti? Šienauti papartyną, kad šios žemės uogos išliktų, ar nešienauti?

O juk šitokios dilemos iškyla kiekvienam, kuris į savo ar valstybės mišką žvelgia kaip šeimininkas, kaip Lietuvos kraštovaizdžio godotojas. Ką rauti su šaknimis, ką kirsti, o ką dar paauginti? Jeigu ketiname kurti miško parką ar dendrologinę kolekciją, tai kirsti reikia daug. Ypač paupio miškuose. Džiunglėse biologinė įvairovė būna silpnesnė, nes įsigali agresyvios, o kartais ir invazinės rūšys. Be to, kiekviena medžių rūšis turi augti laisvai, kad susikurtų sau būdingą habitusą. Brūzgyne net ir tauriausias medis būna neišvaizdus, negali savo figūros parodyti. Klevas, liepa, šermukšnis, gudobelė, tiesa, gali augti antrame arde, kur saulės būna mažai, bet jie tada nežydi ir jokio derliaus nenokina. Gali būti net ir šitaip: baltažiedis vikmedis savo baltus, labai kvepiančius ir nektaringus žiedus iškelia į pirmą ardą, net į 30 metrų aukštį, tačiau mes jų nei matome, nei užuodžiame. Klaida padaryta prieš pusę amžiaus, šį medį reikėjo sodinti mūsų parkų pakraščiuose, kad visą jo grožį regėtume iš tolo.

Dabar tos dilemos dėl vikmedžių Lietuvoje jau nebėra, nes jie pradėjo labai plisti šakninėmis atžalomis ir pateko į naikintinų medžių sąrašą. Nelengva viską suderinti. Todėl šalia dendrologijos, šalia dekoratyvinės sodininkystės, šalia gėlininkystės ir atsirado landšafto architektūros mokslas. Nebliauzgas tai mokslas, turi keletą objektyvių kriterijų: jei medis ar krūmas gražiai žydi, tai tuos žiedus reikėtų matyti, o jeigu yra žiedas – turėtų būti ir bitė. Šitaip akivaizdžiai išsiskleidžia rūšies idėja. O kai apynį verčiame vyniotis žemyn – nusikalstame rūšies idėjai. Landšafto architektūros sferą galime labai išplėsti. Ir būsime teisūs. Žakas Delilis (Jacques'as Delille'is), poemoje „Sodai“ rašo: „Jei tu, būdamas sodininkas, negali manęs nustebinti – eik ganyti arklių!“

Atrodo, kad su tokiomis dilemomis nesusidūrė „Druskininkų K. Dineikos sveikatingumo parko“ atkūrimo autoriai. (Neužmirštant pagarbos ir laikantis gero tono, reikėjo prie tų akmeninių vartų iškalti

pilną daktaro Karolio Dineikos vardą, vien raidės K neužtenka.) Nesusidūrė su dilemomis – ir viską padarė nei šiaip, nei taip. Visi naujai pasodintieji medžiai Karolio Dineikos fizioterapijos parke (šermukšniai, geltonosios akacijos, gudobelės, vikmedžiai) yra siauralajai, žydi jie labai silpnai, ir jų varganų žiedų visiškai nelanko bitės. Toks miško parko želdinių unifikavimas, sodinant vien siauralajes ir kolonines formas, visiškai nesuprantamas. Daug ir nudžiūvusių medelių, ir jie kažkodėl nepašalinami. Skursta ir džiūsta nauji želdiniai po pušų lajomis, matyt, todėl, kad maža šviesos ir visiškai nėra trako, kuris aktyviausiai kurtų dirvožemį. O koloninės formos tiesiog vargina žvilgsnį.

Kai žalios koloninės tujos juosia laidojimo namų teritoriją, turbūt taip ir turi būti, – svarbu, kad čia atvykęs žmogus pajastų rimtį bei susikaupimą. Bet sveikatingumo parke turėtų būti viltingesnė įvairovė. Kaip matyti, labiausiai Druskininkų sveikatingumo parke kenčia apyniai. Ir koks gi gudročius sugalvojo, kad šiai lietuviškai lianai, miške įkopiančiai į dvylikos metrų aukštį, bus natūralu ir sveika leisti viršūne žemyn? Apynio žiedams ir spurgoms reikia šviesos, todėl jis ir kopia į aukštį, ir tik ten sukuria savo išskirtinį kvapą. O toji moderniška apynių pavėsinė stebėtina žema, gal tik pusantra metro, ir išgaubta ji taip, kaip projektuotojo vaizduotė diktavo, visai negalvojant apie apynį. Būtų buvę gerai, jei kas būtų patarę tam dizaineriui ar augalų modeliotojui susirasti dar prieškario nuotraukas iš Kauno botanikos sodo, (jos buvo spausdinamos ir žurnalo „Kosmos“ Gamtos priede), o ten farmacininkas ir apynių žinovas Stasys Gudanavičius, pasipuošęs balta šiaudine skrybėle, stovi prie apynių plantacijos, ir gerai matyti, kad jo apyniams pritaikytos kartys net penkiolikos metrų aukštumo. Beje, ir istorikas Simonas Daukantas yra apie tai rašęs, – kaip reikia „kutinti tą žolę“, kad iš jos daugiau grožio ir naudos turėtume. Galim pasiskaityti, ką apie apynius rašė Stasys Gudanavičius, kaip juos apibūdino Simonas Daukantas, tačiau ką tokio itin specialaus ir taip kaligrafiškai tiksliai apie gydomąjį apynio poveikį mums aiškina Druskininkų parko

kūrėjai – niekaip ir su geriausiais norais neperskaitysi. Todėl, kad ta informacinė, kažkokiu lazeriu išgraviruota blizgi plokštė įtaisyta visai prie pat žemės, o tekstas net ir smalsiai pasilenkusiam pensininkui, net ir su kokybiškais *Fielmann* akiniais, deja, neįžiūrimas...

Ir kodėl viskas taip prastai suderinta? Net didžiažiedės našlaitės įkalintos cemento loviuose, tarsi čia būtų ne sveikatingumo parko gyva žemė, o didmiesčio dulkėtas skveras. Matyt, čia vis dėlto trūksta gaivaus išminties spindulio. Bet kodėl šiame per ilgą laiką išretėjusiame pušyne užtekdavo ir saulės, ir gaivumo, kai čia dirbo Karolis Dineika? Aš gerai tą laiką prisimenu, tai buvo prieš 40 metų. Tada visiems atrodė, kad šis fizioterapijos parkas ir Saulės takas palei Ratnyčelę – tai didžiausi kurorto Gamtos turtai. Viskas keičiasi, deja, į nesupratingumo pusę.

• **Birželio 1-oji**

Kai morkų ar petražolių lysvėje pridygsta mažų žvirbliarūčių, tikrai pravartu, kad senelis, užsidėjęs skaitymui skirtus akinius, pats gerai įsižiūri ir susidomėjusiam vaikaičiui parodo, kas yra kas. Bevainikė ramunė ir vaistinė ramunėlė taipogi labai panašios. Ir kvapas jų toks pat. Dygstanti piktžolė rietmenė panaši į pastarnoko daigelį, o iš sėklos dygstančio svogūno neatskirsi nuo daugiamečio lino. Darže daug panašių diegelių, ir kartais tikrai verta prisiminti svarbiausią miškininkų pamokymą: jei abejoji – palik, dar nekirsk. Būna juk, kad ąžuolas pakenkia obelaitei, bet kol ji nežydi, dar nežinai, ko ji verta. Todėl nekirsk. Reikia palaukti. Taip ir darže. Jei neskiri, kur morka, kur žvirbliarūtė – nieko neretink. Bet daržininkai tą savo žinojimą, tą tik jiems būdingą patirtį, sukaupia kur kas greičiau ir savaimingiau. O kai kurie tartum ir gimsta žinodami. Dažnai prisimenu, kaip Darželių kaime apie vaistinių augalų panašumus ir skirtumus kalbėdavo daržininkė ir žolininkė Marcelia Gaidienė: kai žinai – skiriasi. Taigi, reikia augalą žinoti, tada ir atskirsi. Jau koks panašus tas šliaužiantysis čiobrelis į keturbriaunį,

tikrąjį čiobrelį, o kai žinai – skiriasi. Ir toks žinojimas dažniausiai ne iš knygų ateina. Ir niekada nebus gana to žinojimo.

Todėl nenuostabu, kad amžinai judrus ir, sakytum, viską jau žinantis sodininkas ar guvi, supratinga daržininkė, žiūrėk, metams bėgant darosi dar smalsesni, jiems to savo žinojimo vis maža. Ir tai nėra smulkmena. Daktarai, pavyzdžiui, aiškina, kad būtent toks žinių godumas ne vieną senolį apsaugo nuo Alzheimerio ligos. Savaiame aišku, kad Gamtoje nežinomų takų daugiau nei darže. Visų takų ir takelių jau tikrai neišvaikščiosi iš lėto besendamas, bet kartais atsitinka, kad paprastas, lyg ir savaiame suprantamas reiškinys tau vieną dieną gali pasirodyti kaip pradžiamoksliskas akibroktas – tu jo paprasčiausiai negali atpažinti, tu nežinai ir negali tuoj pat savo anūkui paaiškinti.

Štai guli ant tako rudas, didokas ekskrementas, o jame žiaurokai supresuoti grambuoliai, beveik visai nesuvirškinti. Ant kupstinės šluotmilgės kupsto irgi pūpsio toks nemenkas grambuolinis pusriestainis. Tie chitininiai vabalo antsparniai ypatingai kieti, užtat varnėnai juos tiesiog ant tako snapais ir nudaužo prieš nusinešdami apdorotą skanėstą į inkilą savo vaikams. Bežiūrint nesunku suprasti, kad ir viena, ir kita pastebėtų išmatų riestė jokių būdu ne paukščio. Ne varnėno. Ir tikrai ne mūsų katino Tigrio. Tai kas iš apsukresnių žvėrelių sugeba pasigauti skraidantį ar medžio viršūnėje lapus graužiantį grambuolį? Aptarinėjame tokį keblų neaiškumą su anūku Roku, o pro šalį namo į Baubinių vienišiemį pėdindamas apygirtis senbernis Vladzys tik pastabiai baksteli lazduke į rudą *barankėlę* ant kupsto: „Kažkokia žvėris, regėk, prisirijo karklvabalių ir nesuvirškino. Gal kiauunė, ji bėgioja plonomis medžių šakelėmis taip pat vikriai kaip voverė. Bet pats nematęs negali būti tikras...“

Taip ir lieka mums tas netikrumas. Tas nežinojimas. Tuo labiau, kad ir troboje tučtuojau vartomas vokiškas visokių pėdsakų ir ženklų atlasas, kaip matosi, kiauunės ekskrementus vaizduoja visai kitokius, negu regėjome ant tako ir ant to kupsto.

- o Vytautas Petrulevičius su kuosiuku Klarku, kurį mažiuką rado ant kelio. Nors kuosa ir nesunkiai prijauginamas paukštis, bet kantrybės reikia. Merkinė, 2019 m.

– Tai ką daryti? Kaip sužinoti? – klausia antrokas Rokas. – Gal ten lokys prikakojo?..

– Pasėdėtum prie senos blindės pamiškėje kokią savaitę – ir tikrai sužinotum, kas ką ėda ir kas kaip tuština. Pats įsitikintum. Grambuoliai labai mėgsta blindes, o kiaunės gyvena kiekviename miške. Kantriai patykotum kaip kruopštus entomologas arba kaip atkaklus zoologas keletą parų vienas prasislapstytum maskuojančioje palapinėje – pats gerai viską įsižiūrėtum ir suprastum. O dar ir nufotografuotum, ir kitiems parodytum. Tai ne menkniekis. Gamtos tyrėjams kiekviena spirėlė svarbi.

– Smulkmena! – juokiasi jau atostogaujantis vaikas. – Daug įdomiau fotografuoti fejerverkus.

Vasaros pradžia: tylos ir senovės ieškojimas

- **Birželio 1-oji**

Jauni varnėniukai atsirado staiga. Sodybų kiemuose, pamiškėse, pievose – visur čirškia rusvi alkanai, nelabai vikrūs paukšteliai. Įprato šitaip reikalauti peno slypėdami tamsiuose inkiluose, todėl ir dabar rėkia kuo garsiau, nesupranta, kad tas rėkimas prapuola bendrame chore. Jaunų paukštelių erzelynė pirmąją vasaros dieną rodo, kad pavasario darbai Gamtoje dabar jau nebeveluoja. Rugiai irgi jau žydi, tuoj sužydės ir radastos, ir jazminai. Ir netgi šventagaršvių žiedynų butonai jau dideli. Dar nė vienas neplyšo, nepasirodė žiedynų skėčiai, tie žali kieti butonai tarsi laukia kažkokio nematomo dirigento komandos... Žvelgiu į aukštas, vešlias šventagaršves prie Krūčiaus upelio ir galvoju, kad ilgai šitaip tūnant tikriausiai galima būtų pamatyti, kaip suplyšta tas žalias, didelį žiedų skėtį slepiantis gaubtas. O gal dar koks nors svarbus fenologinis ženklas lydi tą tauraus augalo pražydėjimą? O koks pirmas vabzdys aplankys staiga atsiradusius medingus šventagaršvės žiedus? Galima spėlioti, bet jeigu norėtum tiksliai sužinoti, reikėtų čia ilgai išstovėti – viską aplinkui pamiršus ir dėmesį tik į tą augalą sutelkus. O juk būdavo šitaip. Juk ir poetas Antanas Baranauskas apie tylą yra rašęs gana originaliai: girdėti, kaip ant šakelės pumpurą kraunas. Po daugelio metų Romas Sadauskas sukūrė šitaip: „Bobų vasara, taip tylu, kad girdėti, kaip žemėje pūva nenukastos bulvės.“ Šioje publicisto ir rašytojo knygoje („Būta nebūta“) yra, beje, ir tokia mus paguodžianti išmintis: „Kaimiečiai gyvena sunkiau ir ilgiau.“

- Keramikės Elvyros Petraitienės gėlių darželis. Maksimonys, 2010 m.

- **Birželio 3-oji**

Šalna. Rytą buvo tik vienas laipsnis šalčio, bet neužklostyti agurkai truputį apšalo. Ir bulvių lapai pajuodavo. Atėjo gandas, kad Senojoje Varėnoje buvo net septyni laipsniai šalčio. Vairuotojai apšerkšnijusius automobilių stiklus gramdė lyg žiemą. O sinoptikai apie šitokią lokalią anomaliją nieko nesakė. Vakar radijo laidoje „Sodai“ svečiavosi poetas Gytis Norvilas. Vedėjo Arvydo Urbos laidose gerai kalba ir sodininkai profesionalai, ir mėgėjai, ir poetai. O ir klausytojų skambučiai tiesioginiame eteryje būna įdomūs. Kas galėtų nelabai juokaudamas atsakyti į tokį klausimą: kodėl viena mano obelis niekada nežydi, o vaisius veda? Be vaizduotės čia neišsiseksi. Aišku, kad racionalius sodininkų pamokymus visada galima papildyti tautosakos poringe ar poezijos posmu. Kokiam senoviniame kaime išgirstas pamokymas kartais irgi susišaukia su anonimišku klausimu radijo laidoje. Esu girdėjęs, kaip iš ugniažolės, rūgusio pieno ir juodo akmens galima nesunkiai pasidaryti visas ligas gydančio raugalo. Ir patikėjau, nors tas akmens juodumas pasirodė lyg nežymiai paslėpta magija. Klausiausi apie to senovinio raugalo gaminimą tikrai susidomėjęs, bet diktofono neturėjau, todėl tiksliai visko nepakartosiu, nors receptas atrodo labai įdomus. O, pavyzdžiui, gėlininkų pasakojimas apie tai, kad žydinčios kvapiosios razetos privilioja į daržą daug rupūžių, gali būti ir labai nesunkiai paaiškintas. Esu matęs, kaip didelė rupkė visą dieną ištūnojo šlapioje duobutėje vešlaus anyžinio lofanto pavėsyje. Kvepiantys augalai vilioja vabzdžius, o prie tų razetų, lofantų ar leukonijų pasislėpusi rupūžė gali pasimedžioti vabzdžių ir dieną, nors ji gi naktinis gyvūnas. O ta magiškoji misa iš ugniažolės, rūgpienio ir juodo akmens (gal titnago?) man priminė seniai seniai mano paties pasigaminą biologinį ginklą amarams. Tą vasarą priviso nepaprastai daug amarų, pradėjo džiūti valerijonai, gelteklės ir net žydinčios pupos, todėl susigalvojau pasidaryti purškalo iš dilgėlių, česnakų, karčiųjų kartenių ir dar kažkokių stipriai kvepiančių žolynų.

Įverčiau ir prarūgusių pernykščių serbentų stiklainį, įpyliau ir pasenusios sulos, kuri iš tolo dvelkė kaip actas. Saulės pašildytame vandenyje visi ingredientai pradėjo smarkiai vaikščioti, aromatas atsirado nuostabus, ir taip pagailo atiduoti tą buzą amarams, nors jau ir beržinę vantą apšlakstymams buvau susirišęs. Vakaraus prie tos „gėrybės“ sulėkdavo daug labai gražių naktinių drugių. Amarai tuo tarpu prapuolė, o sutirštėjusios buzos vonioje pradėjo augti gliaumėsiai ir „moksлагrybiai“... Kartais taip ir nutinka: vos pabandai pats patikrinti kokią teoriją, viską pamatai tarsi pirmą kartą, pajunti tą neišvardijamą atsitikimų įvairovę. Nebaigtas darbas nėra entropija, jis vis tiek kažką tau parodo. Kodėl, pavyzdžiui, kai kurie nedažnai matomi augalai mėgsta atsirasti ant ežių, kodėl kai kurių senovinių žolynų sėklos nesudygsta ten, kur pasėji, o atsiranda tas godotinas daigelis kur nors toliau, tarsi nuo tavęs pasislėpęs? Kiekviena vasara žada tokių staigmenų, tik suspėk pamatyti ir pabandyti suprasti, ką Gamta kuria be tavo tų išmonių.

- **Birželio 18-oji**

Greit bėga vasaros dienos. Trumpos liūtys, rodos, dar labiau viską skubina. Bet kartais kas nors netikėtai sustabdo skubantį laiką, ir tada gali pajusti, kad patekai į kitą, paralelinį pasaulį. Apie tai, tiesa, yra rašęs subtilus Karelijos gamtos poetas Jurijus Linikas. Ir tą visiškai kitokį pasaulį jis rado Himalajuose, keliaudamas Nikolajaus Rericho takais. Aprašyta net konkreti vieta su ta maža rotonda, kurios viduje atsidengia keistas dangtis, ir tu skaidriame kalnų šaltinio vandeny staiga pamatai savo veidą, o pamatęs supranti, kad toji visų ieškoma Šambala yra čia... Betgi atsitinka šitaip ir Lietuvoje, net ir žiemą, tiktai vasarą to skubėjimo ir glūdėjimo kontrastai daug ryškesni.

Artėdamas prie Vaikšnorio Ravo matau, kad du žmonės renka žemuo-ges. Vyras ir moteris. Lyg nepažįstami, ne iš šitos parapijos. Sveikinuosi kaip su visais, kurie čia atklysta žiedų ir medžių pasižiūrėti. O šitie

- o Zigmas Kindaris visą gyvenimą dirbo miške, o Subartonių kaimo apylinkėse garsėjo kaip muzikantas. Jo sodybos kieme gausu mažosios architektūros detalių, ūkinis kiemas atskirtas žiogrine tvora. Subartony, 2015 m.

uogautojai pirmiausia klausia, ar galima čia ilgiau pabūti. Mano atsakymas tokiems atvejais visada tas pats: čia yra valstybės žemė, visi gali būti, kiek nori. Tada vyras aiškina, kad kartais svarbiau yra ne nuosavybės forma, o ypatinga tylą ir ramybė, ir lyg tai girdėjęs, kad šičia tą tylą saugantis kažkoks atsiskyrėlis. Ir ką begaliu atsakyti? Saugau, bet juk negaila geriems žmonėms nei žemuogių, nei tylos. Juolab, kad ta tylą dažnai yra žmogaus nusiteikimas, o ne vietovės savybė. Juk absoliučios tylos nebūna niekur. Kad ir ana ten, pažvelkit, kaip šviečia šeimamedžio baltų žiedų kekės, sakytum, balta tylą apėmusi augalų, o juk dar etnografas Liudvikas Jucevičius rašė, kad po šiuo krūmu gyvena naminukai arba bezdukai. Dabar tylu, o negali žinoti, kas ten dėsis naktį. O ten toliau, sename juodalksnyne, yra keli uoksai, ir juose iki pat birželio triukšmą kėlė varnėniukai, jų tėvai nešė ir nešė jiems maistą. Dabar

sunku ir patikėti, kad čia triukšmavo ne bendruomeniniai sodybų varnėnai, o miškiniai varnėnai, tikri atsiskyreliai, tik reikėtų dar sugalvoti jiems charakteringesnį vardą, neužtenka įprastos binarinės nomenklatūros... Vyras klausosi, pamiršęs žemuoges, moteris renka uogas lėtai, vis pažvelgdama į juodalksnyną už gilios, šaltiniuotos raguvos. Ir staiga suloja Viliaus Balčiaus šunys. Toli tie trys gauruoti kiemsargiai, pririšti ant ilgų grandinių, bet girdėti ypač gerai, nes loja smarkiai ardydami apylinkių ramybę, matyt, šeiminkų nėra namie, o į kiemą atėjo šernai.

Taip netikėtai ir nutrūko pokalbis apie tylą. Tai buvo vidurdienį, o dabar, saulei leidžiantis, galiu prisiminti, kad pirmasis šios vasaros mėnuo gana turtingas. Ir žemuogės užderėjo, ir braškės gerai sirpsta, ir daržovės pradeda sparčiau augti, ir svečių netrūksta. Prieš savaitę buvo atkeliavę prie Krūčiaus upelio jauni ūkininkai ir amatininkai, susibūrę į *Vivasol asociaciją*, kuriai vadovauja Valdas Kavaliauskas iš Dargužių. Ir ekskursavom, ir ilgai prie laužo sėdėjom. Kaitraus laužo reikėjo ne tiktai arbatai išvirti, bet ir pasišildyti, nes visą laiką lijo lietus. Jokio stogo čia neturim, jo lyg ir neturėtų būti – čia yra Liškiavos landšaftinis draustinis. Turime žinoti, ką sako draustinio nuostatai, esame ne Druskininkų kurorte, kur netgi kurortinės zonos gali būti staiga pakeičiamos taip, kaip statybininkai pareikalauja. Kalbėjomės apie viską, bet labiausiai visus jaudino toks paprastas klausimas: ką turi daryti jaunas verslininkas, ūkininkas ar amatininkas, įsikūręs Varėnos krašte ir geidžiantis gerų, kaimyniškų santykių su visais aplinkiniais? Į kiekvieną atėvį kaimo žmonės iš pradžių žvelgia nepatikliai, paskui vis palankiau, galiausiai ir patys sodiečiai ima po truputį keistis, tas bendrumo jausmas pamažu atsiranda. Viskas tarsi gerai, bet kodėl tas procesas toks lėtas, ir ką daryti, kad tą atėvį sodietis iš karto suprastų ir gero jam palinkėtų. Juk jau pirmą dieną nesunku pamatyti, kad jis yra ne girtuoklis, ne vagis ir ne tinginys...

Toks pat svarbus šios vasaros pradžioje buvo ir susitikimas su Aplinkos ministerijos Augalų genų banko specialistais. Ir Baltašiškėje, ir Janavo viensėdyje prie Žaliamiškio, ir Liškiavoje močiutės rodė

svečiams gražius ir labai senoviškus savo sodybų augalus. Botanikas Mindaugas Lapelė prie Žaliamiškio ir prisiminė tą paralelinio pasaulio sąvoką: ir senovinių augalų, ir seniausiųjų sodybų šeiminių gyvenimą vis dar teisingai reguliuoja ne kokie nors kraštovaizdį saugantys nuostatai, o tradicija ir senieji papročiai.

- **Birželio 22-oji**

Kai maža leidykla mažu tiražu išleidžia labai svarbią, ilgai lauktą knygą, nei knygyne, nei rajono bibliotekoje jos nepamatysi. Belieka tikėtis, kad kas nors dar prisimins nutolusius knygnešių laikus. Taip ir atsitinka: ant mano stalo – Lietuvos liaudies buities muziejaus išleista Gražinos Žumbakienės knyga „Senieji Lietuvos gėlių darželiai“. Du šimtai puslapių gražiausių poringųjų ir iliustracijų apie senovinius mūsų darželius – kas gali būti geriau, pasitinkant Rasos šventę ir galvojant ne tiktai apie gėles, bet ir apie vis dar juntamą senąją kaimo žmonių pasaulėjautą. Kaip vis dėlto gerai, kai iš vaikystės atsimenamų žemaitiškus, aukštaitiškus, sūduvietiškus ar dzūkiškus mūsų tėvų ir kaimynų senovinės būties ir buities, gyvenimiškosios patirties atgarsius primena štai tokie kruopščiai užrašyti pasakojimai iš visos Lietuvos. Ketvirtajame viršelio puslapyje ir akcentuojama, kad visi šie prisiminimai gali prisidėti prie savo tautos tapatumo suvokimo, gali pasitarnauti saugant gyvybiškai svarbias tradicijas. Autorei ir šiandien yra svarbu tai, apie ką prieš šimtą metų Juozui Tumui-Vaižgantui adresuotame laiške rašė jaunas filosofas Stasys Šalkauskis: lietuviškas rūtų darželis gali labiausiai prisidėti prie „tautinio protinimo“. Čia galime prisiminti ir Dionizo Poškos eilėrašį „Mano darželis“, parašytą 1811 metais: nesunkiai atpažįstame, kas yra žemčiūgai, metylės, nagetkos, kiečiai... Gražinos Žumbakienės knyga dabar dar labiau padės tokią senovę priartinti.

Bet Dionizo Poškos eilėraštyje yra ir tokios eilutės: „O aš užuksmų sėdint ant sosto velėnų / Arba knygelę skaitau, ar pypkę deginu...“ Kiek

- o Rašytojas Romas Sadauskas (vyresnysis) raito autografą ant savo knygos. Vilnius, Totorių gatvė, 2015 m.

jau metų aš vis lyg ir bandau išsiaiškinti, kas yra tas „velėnų sostas“ gėlių darželyje ir vis nerandu atsakymo. Liškiaviškė Marija Šimkonytė-Valentukevičienė, kalbėdama apie savo brolių Bolių (pokaryje jis buvo Liškiavos partizanų vadas Šarūnas, žuvo Lazdijų krašte prie Macevičių kaimo), prisiminė, kad buvo padaręs „fotelį iš dernų“. Bolius Šimkonis mokėsi Kaune, karo mokykloje, ir tą „fotelį iš dernų“ sudėliojo atostogaudamas savo tėviškėje Liškiavoje. Lyg ir aišku, kad tokia išmonė yra ne valstietiška, gal iš dvarų ar miestų atėjusi. Gal tokią mintį netiesiogiai patvirtina ir etnografė Gražina Žumbakienė: knygos įvade ji rašo, kad net 520 moterų iš visų Lietuvos regionų pasakojo apie savo gėlių darželius, apie tvoreles ir lysveles, ir nė viena nepaminėjo kokių nors senoviniam darželiui būdingų „baldų“. Matyt, tai tikrai buvo ne kaimo reiškinys. Bet juk dvarų kultūra po truputį keitė ir valstiečių gyvenimą, ir darželius. Pavyzdžiui, jurginus labiausiai išpopuliarino Ustronės (Jundeliškių) dvarininkas Stanislovas Moravskis... Kai knyga tikrai gera, atsiranda visokių asociacijų ir skaitytojiškų interesų. O kartu ir skatina dirbti tą kasdienį kraštotyros darbą.

Lyja kasdien, kai žydi liepos

- **Liepos 9-oji**

Kartais visai netyčia galvon ateina keistų jubiliejų datos: praėjusių metų vasarą suskaičiavau, kad nuo kolorado vabalo pasirodymo Lietuvoje praėjo 60 metų, o štai šiomet netikėtai prisiminiau, kad pati didžiausia sausra, kokią galime atsiminti, buvo 1992-aisiais, taigi prieš 25-eris metus. Toji vasaros sausra ir stipri šalna liepos devintosios rytą dar ilgai bus mano atminty. Todėl, kad tą naktį Darželių kaime, savo eksperimentiniuose būkluose, bandžiau išgelbėti daržoves kūrendamas dūminius lauželius. Nieko, žinoma, nelaimėjau: kai naktis giedra, dūmai kyta tiesiai aukštyn, ir jokios dūmų uždangos nesukursi. Tą šaltą rytą tik dar labiau pasijuto svilėsių kvapas, atsklindantis iš Baltarusijos – ten visą tą vasarą degė miškai.

Šiomet liepos pradžia visai kitokia. Pažvelgus į Nemuną, galima pagalvoti, kad dabar pavasarinis polaidis. Krūčiuje vandens irgi daug. Pirties šulinėlyje dar nė karto neradau pievinių varlių, kurios sausringą vasarą visada čia atšokuoja atsivėsinti. Tarsi ir smulkmenos, bet jos rodo, kad ši sezoną kai kurių daržovių jau neberekės laistyti. Ir jaunus medelius bei krūmus galima mulčiuoti nušienauta žole neskubant.

- o Marytė Gilevičienė-Zalanskaitė šalia savo rankomis rišto bene didžiausio Lietuvoje sodo iš smilgų. Jo aukštis 130 cm, o kraštinės plotis 80 cm. Ne tik Dzūkijoje, bet ir muziejuose, privačiose kolekcijose auksu spindi Marytės Gilevičienės (iš Meškasalio), Malvinos Česnulienės (iš Mančiagirės), Elžbietos Tamulevičienės (iš Marcinkonių), Laimos Saviščevienės (iš Merkinės), Saulės Lazarevičienės (iš Panočių) rišti sodai. Vilniuje Dzūkijos sodų rišimo tradicijas savo darbais garsina Mardasavo dainiaus Petro Zalansko dukra Marija Liugienė. Meškasalis, 2018 m.

Neskubėdamas ir šienauju. Neskubėdamas pririšu prie kuolų išvirtusius aukštus smidrus, nuskabau rūtų žiedus, kad ir kitais metais šis taurus žolynas būtų toks pat žalias. Lyja po truputį kasdien, labai trukdo pjauti vaistažoles. Patys kvapniausi žiedai dabar turėtų būti liepų viršūnėse, bet kai tiek daug lietaus, negirdžiu, ar ten gaudžia bitės. Jos bijo drėgmės... Ir vis dėlto toks debesuotas dangus yra geriau nei anticiklonas, pranašaujantis ilgą sausrą.

Žydi dabar takažolės ir kardažolės. Antrą kartą sužydėjo kai kurie mėlynieji palemonai. Kukliai baltuoja smiltyniniai gvazdikai. Vienu metu sužydėjo net keturios naktižiedžių rūšys: paprastoji, totorinė, žalsvoji ir lietuvinė. Ir česnakų lysvėje žiedų daug: mėlynuoja *tribulkos*, lenktagalviai, kampuotieji ir tuščialaiškiai česnakai. Tik poriniai ir laukiniai česnakai, dar vadinami kiškio *cibuliais*, jau augina orinius svogūnėlius. Smiltpievėje žalius žiedynų skėčius kelia šilinės ir stoginės perkūnropės, tuoj sužydės ir monardos, ir ežiuolės, ir mėlynieji gencijonai. Kai atidžiau pasižiūri, žiedų dabar daug, tiktai nebėra tos labai ryškios spalvų bangos, kokią vasaros pradžioje matėme pievinių šalavijų ir smaliukių rabatėse.

Spalvingiausios dabar yra nedidelės lietuvių naktižiedžių salelės smėlynuose. Žydės jos ilgai. Jau seniai pastebėjau, kad lietuvinės naktižiedės nelabai reaguoja į oro permainas, net ir didelė sausra joms nebaisi. Atrodo, kad ši ypač reta rūšis, auginama tarsi kultūrinė, mums darosi įprasta ir artima, bet šią vasarą suradau dar vieną svarbią paralelę: lenkas Hugo Zapalovič, pirmasis aprašęs lietuvinę naktižiedę ir atskyręs ją nuo darželinės naktižiedės, savo atradimo žinią paskelbė lenkų spaudoje 1911 metais, o tais pačiais metais, balandžio dešimtają, Pustelnike netoli Varšuvos mirė Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Asociacijos su skaičiais veda toliau: sakysim, man pačiam asmeniškai svarbus toks mėnesio ir dienos sutapimas – tiksli data – ketvirto mėnesio dešimta diena. Pridėkime priekyje vienetą ir turėsime 1410-uosius, taigi Žalgirio mūšio metus.

- o Imantas Lazdinis ir Henrikas Gudavičius trečiaisiais Dzūkijos nacionalinio parko gyvavimo metais, rengiant botanikos taką Merkinėje, sodina paupinį jonpapartį prie Merkio. Takas nebuvo populiarus gal todėl, kad pirmiausia visus atvykėlius užburdavo Nemuno ir Merkio slėnių vaizdai. Merkinė, 1993 m.

Toks žaidimas su atostogaujančiu vaikiaičiu, pokalbis apie datas, nėra tuščias, jis parodo, kaip kartais nesunkiai galima prisijaukinti tą sausą faktų ir skaičių kalbą. Ypač vasarą, jei būni ne didmiestyje, o prie didžiosios mūsų upės, ir žvelgi į akmeninį Liškiavos pilies kuorą. Kodėl ši svarbi pilis taip ir liko neužbaigta? Matyt, todėl, kad po 1410-ųjų metų pergalės prieš kryžiuočius, panemunės pilys nebebuvo tokios sargybiškai svarbios. Žalgirį laimėjo didysis kunigaikštis Vytautas ir karalius Jogaila, taigi tą istorinį faktą įsidėmėjusiems moksleiviams jau turėtų maždaug aiškėti ir Vytauto valdymo metai. O šiemet yra paskelbti Lietuvos piliakalnių metai, ir radijas praneša, kad Vilniuje kaip tik atidaryta dailininkės Gražinos Vitartaitės paroda, kur galima pamatyti daug mūsų piliakalnių. Čia dar ne viskas: kaip pavyzdį anū-

- o Pakeliui į turgų, arba – kaliausė virš trešnių. Merkinė, 2012 m.

kui Rokui galiu priminti, kodėl būtent man svarbi ši data – ketvirto mėnesio dešimta diena, ir kad šitaip visada mums svarbius istorinius įvykius kiekvienas savaip mintyse galime „pririšti“ prie sau asmeniškai svarbių datų, ir tada kai kurie istoriniai dalykai gal pasidarys artimesni, ir tiesiog nebereikės vargti, internetą naršyti, kad tas datas prisimintum.

- **Liepos 15-oji**

Prieš devynias dienas, liepos šeštosios vakarą, pradėjau pilti piliakalnį Aušrinėje, prakirtęs nedidelę erčią jauname pušynėlyje. Tarsi ir žaidimas: kai negali staiga atsidurti Merkinėje, kur ant piliakalnio giedama tautinė giesmė, reikia bent pabandyti susipilti savo piliakalnį – kadaise juk kiekvienas žemdirbys jautė pareigą kaip nors prisidėti prie krašto gynybos. Tegu ir lėtai, tegu po truputį, bet juk įmanoma supilti. Gal netgi galima pajusti, kad sakralumas yra ne tik paveldimas, bet ir sukuriamas. Rimtesnis pretekstas galėtų būti ir toks: čia bus Aušrinės

vienkiemio signalinis piliakalnis tarp Liškiavos ir Radyščiaus gynybinių piliakalnių...

O šiandien, Žalgirio mūšio dieną, sulaukiau svečių iš Pakruojo. Šio Šiaurės Lietuvos miestelio gėlininkai domisi visais pietietiškais dzūkų žolynais, kuriuos mato pirmą kartą, o maža mergaitė staiga paklausia: „Ar Jūs auginat naktinukes?“ Taigi ne, sakau, neauginu, o kur tu matei naktinukes? Pas močiutę, sako mergaitė, jos labai kvepia, tos naktinukės. O kada labiau kvepia? Vakare labiau... Viską žino būsimoji gėlininkė, todėl gali būti, kad po daugelio metų ji prisimins ir šiandien pamatytas labai aukštas vaistines šventagaršves prie Krūčiaus upelio, ir į juodalksnius kopiančias gebenes, ir žydinčias miškines lelijas. Prisimins taip pat aiškiai, kaip ir močiutės naktinukes... Pasisvečiavę Liškiavoje pakruojiškiai išskubėjo į Druskininkus, palikę man dovanų – molinį angelą iš Šiaurės Lietuvos molio ir mažą, labai dygią pušelę, atgabentą net iš Italijos. Nežinosiu, ką su pušele reikės daryti, kai ateis žiema. Kol kas galiu tik šypsotis pro žilą ūsą ir galvoti, kad mergaitės klausimas apie naktinukę, kurią teisingiau reikėtų vadinti kvepiančiąja vakarute, kažkaip siejasi su mano dabartine vizija apie asmeninį piliakalnį.

Nebus gerai, jeigu bandysiu pilies kalną supilti vienas – nepatirsiu to bendrumo su gentimi jausmo. O juk ir tie visi kvepiantys senovinių darželių augalai kažkaip magiškai suburdavo gentainius. Ir kvapioji vakarutė, ir kvapioji razeta, ir vaistinis skaistenis, ir pilkoji leukonija – visi šie žolynai pakvimpa vakare, kai niekas jau niekur nebeskuba. Taip būdavo, kai senovinio lietuviško sodžiaus didžiojoje šeimoje neblogai sugyvendavo net penkiolika asmenų. O kai dabar kurią nors giedrią naktį išgirstu pernelyg trankią muziką anoje ežero pakrantėje, labai suabejoju, ar tie garsai iš tikrųjų gražiai suburia žmones. Gal todėl, kad ežero vanduo sustiprina tolimus garsus. Ir ta nuolatinė linksmybė iš tolo ima vaidintis lyg priverstinė. Tarsi anie rusiški komandavimai, sklisdavusieji iš garsiakalbių „brandaus“ socializmo metais. Kaip reikėtų

priešintis tokioms garsiakalbystėms ir tokiems agitaciniams ateities skubėjimams, yra parodęs Juozas Aputis apsakyme „Tik-tik-tik“. Kažin ką garbus rašytojas pagalvotų apie tokius vidurnaktinės muzikos garsus dabar, 2017-ųjų liepą? Tikriausiai vėl tą patį: reikia priešintis. Reikia bandyti priešintis net tada, kai iš sapno pabudintas patenki į tą privers-tinį bendrumą, į tą visuotinį skubėjimą mėgautis vasaros gamta. Šitaip juk mąsto ne tik tai kaimo žmonės, kuriuos taip gerai pažinojo Juozas Aputis, šitaip priešinasi ir jaunas miestietis – Ričardo Gavelio herojus iš romano „Jauno žmogaus memuarai“. Blogiausia, žinoma, kad tas bendras poilsiautojiškas šūkaliojimas anoje ežero pusėje gali būti pava-dintas kultūros renginiu, o jam besipriešinantis žilas ekologas gali būti apšauktas tamsuoliu. Geriau pakentėk, pagalvok apie postmoderniškąją gyvenimo prasmę ir pasiguosk, kad tokias kultūros nesąmones kaip nors dar nukenksmins vasaros perkūnija.

- **Liepos 19-oji**

Atėjo žinia, kad botanikas Zigmantas Gudžinskas surado naują rūšį Lietuvos floroje – trumpalapį skiautalūpį. Visi gegužraibiniai (orchidiniai), augantys mūsų krašte, yra labai brangūs, visi saugomi, o kai staiga atsiranda dar viena šios estetiškos ir paslaptingos šeimos rūšis, botanikai profesionalai iš naujo turi prisiminti amžiną dilemą: ar rodyti visiems atrastą retenybę, ar slėpti, ar kalbėti apie tai, ar paty-lėti. Seniai jau pasakojami tikri ir netikri atsitikimai, kaip ypač retos rūšies buveinė prapuolė vien todėl, kad aptiko ir pamatė tą slėpinį ne botanikai. Kartais tas pamatymas sutampa su populiacijos pabaiga: paskutiniai skurdūs egzemplioriai silpnai bežydi, jų sėklos nedaigios, šakniastiebiai, stiebagumbiai, šakninės atžalos ar svogūnėliai nebeplinta, nes keičiasi aplinka. Išnykimo tendencija būna matoma plika akimi, ir priešintis tam praradimui labai sunku. Šitaip Merkinės botaniniame draustinyje išnyko šiaurinė linėja. Prapuolė Trakų krašte didžiažiedė

tūbė, žydėjusi senose žvyruobėse. Dingo vandeninis riešutas, ilgiausiai išsilaikęs Kilučių ežere prie Biržų. Nebeturime ir pelkinio kardelio, ir Lobelio čemerio, ir europinio kukmedžio. Tačiau štai kaip užtikrintai gamtamoksliskai mūsų raibosios augalijos istoriją pratęsia botanikas, ištaręs taip geidžiamą žodį „Eureka“! Atrodo, kad šio įspūdingo augalo Lietuvoje niekas nematė nuo 1937-ųjų metų, ir štai jisai – atsirado. Dar nežinome, kuriame Lietuvos pakrašty tai atsitiko, tik tai kalbama, kad laimingas atradėjas dvi valandas žiūrėjęs į šį stebuklą, bijodamas, kad jis neprapultų, ir tik paskui pradėjęs registruoti, kas gi dar šioje palaimingoje vietoje auga, nes tai yra labai svarbu ieškant kitų šios retenybės buveinių.

Kai išgirdau šią žinią, kuri iš karto atrodė tarsi gandas, pirmiausia pabandžiau įsivaizduoti to atradėjo, to laimės vaiko Zigmanto Gudžinsko būseną. Todėl, kad labai gerai prisimenu, kaip prieš vienuolika metų jis drauge su botaniku Mindaugu Ryla, visą dieną tupinėdamas mažoje pelkutėje prie Pamelnycio ežerėlio, kruopščiai matavo ir fotografavo plačialapes gegūnes. Tada jiems ypač rūpėjo tų gegūnių paplitimas ir atpažinimo problemos. Situacija iš tiesų buvo įdomi: 1992 metais išleistoje „Lietuvos raudonojoje knygoje“ pažymėtos tik dvi plačialapių gegūnių buveinės Lazdijų rajone, bet praėjo keletas metų ir paaiškėjo, kad ši ypač reta rūšis visai gerai auga Dzūkijos nacionalinio parko pietvakariniame pakrašty, kur teka maža upelė Kreisa. Mindaugas Ryla ir Zigmantas Gudžinskas atvažiavo į mūsų Parką, pasiryžę išsiaiškinti, kas gi čia taip patinka šiai retai gegūnių rūšiai. Ir pateko tą dieną į kraujasiurbių muselių spiečių! Visą dieną jiedu kantriai tyrinėjo gegūnes mažoje pelkutėje, visą dieną dūmijo kažkokias specialias cigaretes, kad bent kiek apsigintų nuo uodų ir muselių. Išvažiavo sutinusiais veidais, bet išsivežė herbaro pavyzdžius ir dirvožemio mėginius. Paskui spaudoje pasirodė jų straipsnis „Lietuvos gegūnių atpažinimo problemos“, o naujoje „Raudonojoje knygoje“ (2007 m.) šie botanikai sąžiningai nurodė, kad gyvybingiausios plačialapių gegū-

- Natūralus paupinių Jonpaparčių sąžalynas prie Nemuno. Jonionių kaimas. 1993 m.

nių populiacijos yra Dzūkijos nacionaliniame parke. Taigi šitaip: ypač godotino augalo geobotaninis statusas gali pasikeisti labai greitai.

O kaipgi keičiasi žmogus, kuriam nuoširdžiai rūpi konkretaus augalo arba paukščio būklė? Kaip keičiasi ornitologo pasaulėjauta, kai jis privalo septyniolika valandų ištūnoti ant pušies šakos, bijodamas net krustelėti, nes jam reikia pamatyti viską, kas vyksta erelio žuvininko lizde. Ir pamatyti reikia, ir mažų ereliukų neišbaidyti. Ir visa tai nėra tik smalsumas, kurį paskui galėtum paversti pasipuikavimu – visa tai darosi būtina, kai specialiai įsižiūrima, įsiklausoma ir įsidėmima besistengiant suprasti, ar gera čia tam retam sparnuočiui gyventi ir kokios nelaimės gali jo tykoti ateityje. Augalai tų pavojų irgi turi begalę. Bandydamas jiems padėti gamtininkas privalo keistis ir pats. Bet apie tai jis nemėgsta kalbėti. Gal todėl, kad tas pasikeitimas neįvyksta staiga. O štai jaunas aktorius gali nieko nepaisydamas prisipažinti, kad naujas pasaulio suvokimas, tiesiog esminis virsmas jo galvoje įvyksta per minutę, kai jis dvi valandas scenoje ištūnojęs užrištas tamsiame maiše, staiga išsilaisvina ir su įkvėpimu išdainuoja savo monologą. Matyt, būna ir šitaip, gal nereikia jauno artisto įtarinėti, kad čia tikrai individualus susireikšminimas...

Išgirdęs sensacingą botanikų žinią, pabandžiau suskaičiuoti gegužraibinius augalus ir mūsų Sode prie Krūčiaus. Skaičiuoti reiktų kasmet, nes ši augalų grupė kartais elgiasi labai keistai – kokioje nors buveinėje gali net dešimt metų neišaugti nė vienas gegužraibinis, o vieną vasarą pasirodo visai netikėtai, kai jau apie tai esi pamiršęs. Prie Krūčiaus, Vaikšnorio Ravo ir Saladaunios plačialapių skiautalūpių, dvilapių blandžių, šliaužiančiųjų sidabriukių buveinės kiekvienais metais atrodo vis kitaip. Atskirai, žinoma, reikia paminėti vieną vienintelį kardalpio garbenio egzempliorių, kuris kantriai rodo populiacijos pabaigą – jau trečius metus išauga tik tai 20 centimetrų aukščio skurdukas ir nė kiek nežydi. (Normaliose savo buveinėse, Dieveniškėse ir Verkiuose, šis puošnus orchidinis augalas baltus savo žiedynus iškelia į vieno metro

aukštį.) Dvilapių blandžių populiacija Vaikšnoros Ravo aukštupio *jelanėje* kasmet atrodo vis gyvybingesnė, šiemet jau žydėjo dešimt augalų. Šienauju aš tą mažą miškapievę vėlai, kai peržydi alpiniai dobilai, labai svarbu nukapati lazdynų atžalas ir šunobeles, nes pavėsiuose dvilapės blandys pranyktų. O kai kurie plačialapiai skiautalūpiai atrodo lyg hibridiniai: lapai siauri tarsi tamsialapių skiautalūpių, o žiedai murzini lyg pelkinių skiautalūpių. Atsiranda kažkokia tarpinė rūšis. Reikia stebėti dar ne vienus metus, gamtininkai todėl ir turi gyventi ilgai.

• **Liepos 21-oji**

Kur yra Meškasalis? O Meškučiai? O Balninkai, Lydekininkai, Raitininkai? Gilia senove padvelkia tokie Alytaus rajono vietovardžiai. Ypač šią vasarą, kai į mūsų kraštą vėl užklydo meška. Pasižiūrėjai į tikslų žemėlapią – ir kurk fantazijas. Bet kur kas geriau nuvažiuoti į Meškasalį, savo akimis pamatyti, kur tos meškos kadaise gyveno. Taip ir pasielgėme vakar, ir labai nesunkiai su Algimantu patekome į Meškasalio vienkiemį, pasislėpusį Ilgio ežero pusiasalyje. Pirmiausia mus pasitiko pats šeimininkas Antanas Gilevičius ir jo šunelis Pipiras, erdviame kieme ganantis seną arklį Kaštoną. Ir tuoj pat pasveikino šelmeninės kregždės, tupinčios ant elektros laido. Skubrus jų *čivyt* – *čivyt* dabar, vasaros antroje pusėje, regis, nieko jau nebeskubina. Liepą visada ramiau nei gegužę ar birželį. Žinoma, jei šienas jau sušienautas, jei bulvės nuo kolorado vabalų apsaugotos, jei ir varpų bei visokių šiaudelių sodams jau prikarpyta.

Dėl tų sodų čia ir atvažiuojam – šio vienkiemio šeimininkė Marytė Gilevičienė riša šiaudinius sodus. Ramu ir gražu Gilevičių vienkiemio sodyboje. O seklyčioje tą kaimo ramybę pakartoja auksiniai sodai. Įdomiausia, kad tie sodai sunerti ne iš javų šiaudų, o iš ploniausių varpinių žolių stiebelių, tiktai kai kur ryškiai geltonuoja avižų šiaudo

žvaigždutės. Daug tų sodų, visi skirtingi, sukasi, pajutę mažiausią oro dvelkimą. O ant stalo jau išdėliojo šeimininkė vašku dažytų kiaušinių. Jie labai lengvi, nes tušti, ir kiekvienas vis kitaip margas – ir saulės, ir saulutės, ir žalčių vinguriavimai. Atrodo, kad patekome į muziejų.

Bet atneša šeimininkė ir baltą sūrį, didelį kaip debesį, atsiranda ir melisų arbata. Šeimininkas jau pasakoja, kaip verslūs žydai kadaise supirkdavo žuvis iš Meškasalio ūkininkų ir žvejų, kaip veždavo arkliais tas gyvas žuvis dideliuose kubiluose į Kauną. Ramus vasariškas pokalbis, tokie aiškūs prisiminimai, nors viskas buvo seniai seniai... Garuoja citrininių melisų arbata, sukasi virš stalo šiaudiniai paukšteliai – jiems užtenka ir tokio menko oro virpėjimo. Marytė Gilevičienė prisimena, kad tokius paukštelius jos močiutė vadindavo angeliukais. Iš močiutės išmokusi ir tuos angeliukus surišti, ir sodus sunerti. Labai kruopščiai reikia narstyti, labai susikaupti, bet užtat kaip tas darbas žmogų gydo, kaip priverčia pamiršti visas piliules ir tabletes. Ypač vėly rudenį ir žiemą...

Pasakoja šeimininkė ir apie savo dukras, kurios irgi bando rišti sodus, ir apie anūkus, kuriems viskas dar ateity. Kieme vėl suloja Pipiras. Einame kieman ir mus vėl užburia vienkiemio ramybė. Jau žydi ryškiaspalviai fliokasai, baltuoja labai senovinės gėlės – vaistiniai skaisčiai, mėlynuoja daugiamėčiai linai, o prie pat ežero, juodalksnių pavėsyje, vešliai žaliuoja gebenės lipikės. Kai atsisveikiname, šelmeninės kregždės vėl tupi ant laido, ir mums atrodo, kad viskas čia kartojasi, viskas tyliai sukasi kaip tie ploniausių šiaudelių sodai, kaip amžinas kaimo gyvybės ratas. Kitaip ir negali būti, jei kadaise anūkė mokėsi senųjų raštų iš savo močiutės, o dabar parodo juos savo vaikams ir anūkams. Ir šviesu, ir jokių meškų nebaisu.

Rugpjūčio vėtra išvertė šimtametį dvikamienį beržą

• Rugpjūčio 4-oji

Sinoptikai kasdien žada lietų, bet nelyja. Prieš porą dienų turėjo būti smarkios liūtys ir audra visoje Lietuvoje, bet Liškiavos padangė tik truputį patamsėjo, tiktai keli dideli lašai nukrito, o visas žadėtas baisumas lyg ir užgriuvo kaimynus baltarusius.

Pievose ir pamiškėse žiedų dar daug, bet bitininkai sako, kad užsitęsusi sausra bitėms yra negerai. Net žydintys grikliai per sausrą nektaro išskiria mažai. Šių metų antroji vasaros pusė tikrai yra truputį keista: Nemune vandens daug, nenuseko nei ežerai, nei upeliai, o smėlio dirvožemiai perdžiūvę, grybai miške irgi apdžiūvę, net lazdynų pavėsiuose traška sausa miško paklotė. Laukiniai augalai, laukinės bitės, vapsvos, kamanės, visokie sfeksai, amofilos ir smiltvapsvės, žinoma, sausros nejaučia. Vakar ilgai stebėjau urvelius smėlio šlaite prie driežariumo, gyvenimas ten lyg didmiestyje, ir visi tie plėviasparniai bei tiesiasparniai vienas kitam nė kiek netrukdo, visi savo urvelius atsimena ir taikiai sugyvena. Panašią idiliją dabar galima stebėti ir prie Bitinų Balų – kiek daug ten visokiausių žirgelių, plūdvorių, čiuožikų ir sukučių, o krante arba ant didelio šluotelinių viksvų kupsto stypso pilkasis garnys ir laukia, kol atplauks jam didelė žuvis.

Pjaunu Aušrinės viensėdžio kieme žydinčius raudonėlius ir ką tik pražyduusias šaltmėtes. Gal prieš aštuonerius metus atsivežiau iš Kreisos pakrančių kupstelį raudonėlių nelabai ko tikėdamasis, nes tiems žolynams reikia geresnės, kalkingos žemės. O labai greitai raudonėliai

- Nulūžo šakos – lyg sparnai nukrito. Jau nemojuosiu ir neošiu, tik klausysiu, kaip širdį graužia kirminai. Giedraičiai, 2013 m.

išplito visame kieme. Ir jonažolės po truputį plinta, ir kraujažolės, ir netgi sukatžolės. Tik svarbu neskubėti šienauti dalgiu, palaukti, kol įsitvirtins visos godotinos naujos žolės šalia senųjų takažolių, žąsinių sidabražolių ir kitokių kalakutžolių. Sename kieme senieji žolynai atsimenta savo vietas. Dar svarbu, kad čia niekas niekada šio kiemo neskuto su žoliapjovėmis... Labai plinta raudonėliai ir Sode prie Krūčiaus, ten daug didesnė dirvožemių mozaika, ir kiekvienas augalas suranda savo vietą.

• **Rugpjūčio 5-oji**

Ar bus labai keista, jei miškingą ir smėlėtą Dainavos krašto lygumą (nuo Valkininkų iki Seirijų kalvų) palyginsime su Sibiro taiga? O juk yra panašumų. Sibiro spygliuočiai miškai ir miškastepės turtingos atrodo tik tiems, kas gali toli keliauti, kas nepavargsta persekioti žvėrį dieną ir naktį arba kantriai prie irštvos tykoti. O jeigu pabandysim paskaičiuoti, kiek tų žvėrių, kiek uogų, laukinių vaisių, valgomų šaknų yra viename kvadratiniam kilometre, tai paaiškės, kad visai mažai. Ypač jei palyginsim su mišriųjų ar lapuočių miškų turtais. Taip ir Dzūkijoje: toli reikia nukeliauti, jei nori pajusti, kad miško verslai čia dar gali būti gyvi. Sausame kerpšilyje net šliužo neaptiksi. Jeigu norėsi pamatyti elnių bandą, reikės atkulniuoti iki Kermušijos, Cimakavo ar Ašašnykų. Daug turtingesnės yra Žagarės, Šešuolių, Karšuvos sengirės, viską ten surasi netoliese – ir gervuoges, ir avietes, ir miškinius obuoliukus, ir apynius, ir... Na, o Panevėžio krašto lapuotynuose ypač gerai jaučiasi visokie skeltanagiai kanopiniai: dieną slepiasi miške, o naktį išeina į laukus ir graužia saldžias runkelių šaknis. Tokie Aukštaitijos ir Dzūkijos skirtumai yra akivaizdūs. Bet, pavyzdžiui, bitininkavimas yra specifinė veikla, ir čia viskas truputį kitaip... Apie tai galvoju pasiklausęs, ką per radiją kalba vienas profesorius, laikantis Dzūkijoje keletą bičių avilių. Jis taip skundžiasi: Varėnos krašte bitės randa mažai

- Kaip svarbu laiku parodyti vaikams pasaulį, kuriame gyvename, ir priminti, kuo čia reikia rūpintis, ką globoti. Boleslovas Baliulis anūkams pasakoja apie bites. Molėtų r., Murališkieiai, 1994 m.

medingų augalų, kai kur melioratoriai net viržynus sugadino, ir jeigu kuriais metais liepos žydi silpnai, medunešis būna menkas... Aš negaliu pritarti profesoriui, žinau keletą gabių bitininkų, kuriems bitininkavimas yra neblogas verslas. Svarbiausia, kad jų medus yra tikras, tai nesunku patikrinti, kai palygini su parduotuvėje pirktu medaus mišiniu iš ES šalių. Vienoje vietoje dzūkai bitininkai laiko tik 15 bičių šeimų, anksti pavasarį šalia bitynų pasėja baltųjų garstyčių, kurios nebijo šalnų, paskui sužydi bitinės facelijos, griekiai ir barkūnai. Dirbti, žinoma, reikia daug. Bet žiedų įvairovę galima sukurti ir smėlio dirvožemiuose, o svarbiausia – netoli bityno, nes bitė nuo avilio nuskrenda tikrai tris kilometrus. Yra daug daugiamečių nektaringų augalų, jų nereikia sėti kasmet. O žydintys medžiai? Galima juk visai nesunkiai užsiauginti šalia bityno net keturias ar penkias klevų rūšis, ir visos jos žydės skirtingu laiku. Medunešis vien iš klevų (paprastųjų, ginalinių,

- o Rudenėjantis Henriko daržas Aušrinės vienkiemyje 2017 m.

platanalapių, trakinių, totorinių) gali tęstis nuo balandžio vidurio iki gegužės vidurio. O štai dabar, rugpjūty, tuoj sužydės didieji šilokai. Kartais jie žydi iki rugsėjo pabaigos, ir visą tą laiką juos lanko vabzdžiai. Gražu žiūrėti, kai rudeniška vakaro saulė nuauksina šilokų žiedynus, o toje saulėlydžio ir žiedų šviesoje iki vėlaus vakaro rūpestingai gaudžia kamanės. Vis dėlto taip ilgai žydintys didieji šilokai – tiktai gėlių darželiuose. Bitininkai jų prisijaukinti nebando.

Daug yra daržo ir gėlių darželių augalų, kuriuos bičiuliai turėtų ypač godoti. Narcizialapis česnakas, pavyzdžiui, mums žinomas kaip darželių gėlė, Kalnų Altajuje yra svarbiausias nektarinis žolynas. Jis daugiametis kaip ir visi laukiniai česnakai, žiemoja dirvoje, o pavasarį pradeda žaliuoti labai anksti... Profesorius, skeptiškai vertinantis bitininkystės ir sodininkystės galimybes Varėnos krašte, o ypač Gudų girios tarpumiškiuose netoli Baltarusijos, yra neteisis. Jis sako, kad vasarą bandydamas senoviškai gyventi tėvų sodyboje, nenori „prievertauti gamtos“, ir todėl niekada nesitiki gauti daug medaus, prisiskinti daug obuolių. O kas gi yra tas „Gamtos prievartavimas“? Ar raudonojo ažuolo

introdukcija Lietuvoje gali būti koks nors prievartavimas, jei Kanadoje jis auga toje pačioje geografinėje platumoje? Auga jis sparčiau nei mūsųsiškis ąžuolas, rudenį visa laja gražiai paraudonuoja. Be to, raudonasis ąžuolas gali augti skurdesniame dirvožemyje ir niekada neserga miltlige. O žiedai nektaringi, o gilės irgi subręsta geros. O ko mus moko bitininkystės istorija? Kodėl drevinė bitininkystė buvo pelninga, nors ir ekstensyvi? Vienas bitininkas turėjo labai daug išskotų drevių, bitės gyveno šalia medingų pirmykštės girios augalų. Vasarai baigiantis reikėjo išsiruošti ilgai kelionei vežimu, nakvoti miške, bet į namus buvo sugrįžtama su pilnais medaus kubilais. Paskui bitininkas sugalvojo tas dreves parsivežti namo, į savo sodelį. Bitininkauti paprasčiau, bet medingieji laukiniai augalai liko miške, labai toli. Todėl ir prireikė sodybą praturtinti, kad bitės turėtų darbo čia pat. Ir bitinė facelija, ir anyžinis lofantas, ir apskritagalvis bandrenis, ir kiti ypač medingi augalai yra ne mūsų krašto, bet jie nėra agresyvūs. Todėl ir nereikia jų bijoti. Juk raudonasis ąžuolas neatnešė mums jokių bėdų, o auga jis mūsų giriose ir sodybose jau daugiau nei šimtą metų... Iš visų medingųjų ne mūsų krašto augalų man labiausiai patinka vienametė baltoji garstyčia. Auginu aš ją kaip žalią trąšą, ir būna gaila, kad užkasti šį augalą reikia tada, kai žydi. Neskuibu, žinoma, palaukiu žydėjimo pabaigos, bet vis tiek gaila, nes bitės dar pusę dienos ima medų iš nušienautų, vystančių geltonų žiedų. Kastuvu užkasus garstyčias, galima vėl jas čia pat sėti, ir šitaip – keturis kartus per vasarą. Kitą pavasarį tame plote jau galima sėti agurkus ar sodinti pomidorus – smėlio dirvožemis pasidaro pakankamai humusingas. Be to, garstyčių lapus ir jaunus stiebus pavasarį galima valgyti kaip salotas. Ši garstyčia vos vos atri, primena karčiąją kartenę, todėl, kol dar neužaugo juodieji ridikai, labai tinka prie prėskų garšvų, sutarkuoto kopūsto ar pernykščio topinambo. Visame pasaulyje paplitęs šis tikrai stebuklingas augalas, kai kur iš jo sėklų spaudžia aliejų ir naudoja jį kaip vaistą. Tuo nesunku patikėti, matant, kaip baltoji garstyčia pati apsigina nuo visokių kenkėjų bei ligų.

- **Rugpjūčio 10-oji**

Jau byra vaistinės šventagaršvės sėklos. Lengvos tos sėklelės, su burėmis, todėl vėjas neša jas toli – labai menka tikimybė, kad sudygs nauji augalai. Einu su kastuvu, judinu baltus šventagaršvių sėklynų rutulius, kad sėklos byrėtų čia pat ir patektų į menkus dirvožemio plyšelius tarp vešliai želiančių gurgždžių, skudučių ir vis dar žydinčių pievinių snapučių. Juokingai atrodo tokia sėja, užtat apsidžiaugiu, kai pamatau kurmiarausį. Paberiu ant šviežio kurmiarausio saują šventagaršvės sėklų ir prispaudžiu batu. Ir galiu sakyti, kad kermis yra daržininko, sodininko ir gėlininko draugas.

- **Rugpjūčio 17-oji**

Ištraukiu iš Krūčiaus liepų karnas, jau visą mėnesį jas mirkė upe-lio vanduo. Dabar čia jau ne karnos: nuo tamsaus luobo lengvai atskiria geltoni, kvepiantys plaušai. Džiaunu šlapius, gličius plaušus ant nuvirtusio juodalksnio ir klausausi, kaip karkia riešutinė. Šią vasarą girdžiu ją pirmą kartą. Gražus ir truputį keistas paukštis. Tas karkimas primena nemelodingus kėkšto garsus, bet atskirti nesunku. Varninių šeimos paukštis yra riešutinė, o garsinasi saviškai. Ir apdaras jos, galima sakyti, puošnus. Ir niekada nepasakysi, ar girdi dabar mūsų miškų gyventoją, ar migrantą iš Sibiro taigos... Vakar jau regėjau ant laidų tupinčias šelmenines kregždes. Jos tai tikrai jau migruoja. Ir langinės, ir urvinės, ir šelmeninės jau traukia į Pietus. O tas tupėjimas ant elektros laidų, matyt, yra atsiveikinimas. Bet kodėl tvartuose perinti kregždė yra šelmeninė? Langinė kregždė lizdą sulipdo prie mūrinių namų lango, iš lauko pusės. O šelmeninė – prie šelmens? Tikrai ne. Tvarto viduje šelmeninės kregždės lizdas, prie skersbalkių, gegnių ar prie sienos rąstų. O šelmuo yra šiaudinio stogo kraigas, ten tik nami- niai žvirbliai, kartais ir baltosios kielės būna. Todėl, kad tą šelmenį

- o Širšuonų namas Henriko kamaraitėje. Aušrinės vienkiemis, 2017 m.

prispaudžia lentomis ar stoginėmis perkūnropėmis, ir mažiems paukštukams ten pasidaro nišų. Tiktai ne kregždėms. Blogiausia, kad kai kurie ornitologai daro klaidą, aiškindami, kas yra šelmuo. Profesorius Tadas Ivanauskas, aišku, neklysta, trečiajame „Lietuvos paukščių“ tome jis rašo: „Blezdinga. Šelmeninė kregždė. *Hirundo rustica*.“ Taigi yra du lietuviški vardai. Matyt, reikėtų sugrįžti prie blezdingos, čia nėra slavizmas. Latviai šią kregždę vadina *bezdelīga*, o rusai – *derevenskaja lastočka*. Štai šitas „derevenskaja“ pasako daugiau nei klaidinantis „šelmeninė“. Šiai kregždei tikrai reikia senojo medinio kaimo su tvartais ir daržinėmis.

- **Rugpjūčio 20-oji**

Vakarykštė vėtra išvertė su šaknimis šimtametį dvikamienį beržą. Vaikšnoro Ravo šlaite, prie alpinių dobilų miškapievės. Gaila tokio didelio, vešlaus medžio. Atsirado metro gilumo duobė, ir matyti, kaip

- o Vėtros išverstas karpotasis beržas. Matosi stiprios inkarinės šaknys, neišlaikiusios didžiulio medžio. Liškiava, 2022 m.

nutrūko neplonos inkarinės šaknys. Vėtra tikrai buvo smarki, bet kiti beržai nenukentėjo, išgriuvo tiktai šis, dvikamienis. Todėl, kad jo laja gerokai platesnė, labiau vėjui užkliūva. O juk yra žinoma, kad dvikamienis medis aplink save sukuria didesnę biologinę lauką, tas gyvas laukas veikia ir mus. Tą žmonės jau seniai pastebėjo, netgi šitaip sakydavo: laiminga sodyba, jei auga dvikamienė ar trikamienė liepa. Bet štai dabar aš matuoju gulintį beržą (35 metrai ilgumo ir beveik du metrai kamieno apimties), ir galvoju apie tokį prieštaravimą: ta gera medžio anomalija, tas dvišakumas jį ir pražudė. Tai kam reikalingi pragaištingi Gamtos eksperimentai? Gal žmogus kai ką patikimiau daro, tvarkingai parko ir sodo medžius genėdamas, apie būsimas stichijas iš anksto žinodamas...

... Naktį, kai audra nutolo, kambaryje atsirado net du širšuonai. Tokie dideli smarkiai bimbiantys geluoniniai vabzdžiai irgi yra nemenukas pavojus. Širšuonas (*Vespa crabro*) gelia daug skaudžiau nei naminė

bitė. O naktį, staiga pribudintas, dar gali pagalvoti ir apie kokį nedraugišką bombonešį, užiantį virš trobos... O rytą tamsioje kamaroje aptikau net penkiolika tų širšuočių, labai sutartinai dirbančių palubėje, prie daugiaaukščio, gelsvai šviečiančio korių namo. Tikrai ne aukštyn tas jų keistas namas kyla, o leidžiasi žemyn, atrodo, jau yra trys tų gelsvų korių aukštai, o širšuočiai vis lipdo ir lipdo, o kiti smarkiai bimbiantys dryžuoti skrajūnai atneša naujas statybines medžiagas – beržo medienos drožles... Ilgai pažiūrėjęs darosi aišku, kad projektas čia labai rimtas, be to, ir skubus, nes vasaros liko nedaug. Reikės į tų korių akis kiaušinius sudėti ir vikšrus užauginti. Galėsiu dabar kasdien stebėti ir stebėtis tokiu sutartinu jų darbu, tokia tobula architektūra. Juk žmogus popierių iš beržo daryti išmoko į vabzdžių triušą pasižiūrėjęs. Gal Gamta siūlo man kažkokią kompensaciją dėl to išversto beržo. Tiesa, širšuočiai skaudžiai gelia, bet vis tiek įdomu. Taip dažniausiai ir pataria zoologai profesionalai: labai įdomu, stebėk toliau. Universalus paraginimas, kai pamatai kokį neordinarinį reiškinį ir nebežinai, ką toliau daryti. Stebėsiu. Bet eidamas miegoti turiu nepamiršti prie lovos pasidėti entomologinį tinklelį, kad paklydusį širšuočių galėčiau greitai pagauti ir išnešti laukan.

Tamsios ir klastingos bobų vasaros naktys

- Rugsėjo 1-oji

Fenologai sako: kai vos vos pagelsta klevo ir beržo lapai, prasideda auksinis ruduo. Auksinis ruduo, Lapkritis ir Priešžiemis – tokie yra trys rudens periodai. Gal šiomet šis auksinis ruduo sutampa su griežtu kalendoriniu metų laikų skirstymu: rugsėjo pirmąją jau tikrai atsiranda gelsvos beržų sruogos ir rausvi lapai pačiose klevų viršūnėse. Bet kai atidžiau pažvelgi į nenupjautą grikių lauką, pamatai dar vieną lyg ir neregėtą rudens spalvą. Nedažnai būna, kad nenukulti griekiai sulauktų rugsėjo. Dzūkai visada grikius nuraudavo (ne pjudavo, o raudavo kaip linus) rugpjūčio pradžioje, padžiovindavo rikėse ir veždavo į kluonus. Dabar atsirado naujos grikių veislės, ir jos parodo naujas šio stepių augalo savybes. Paaiškėjo, kad net ir smėlio dirvožemyje griekiai gali užaugti labai aukšti, gali žydėti ilgai. Ir štai dabar, iš tolo žvelgiant į didelį grikių lauką, atrodo, kad tokio tamsaus, tokio tiršto rudos spalvos atspalvio dar nėra atradęs nė vienas dailininkas. Paslaptis paaiškėja priėjus arčiau: grikių stiebai yra rausvi, gal net tamsiai raudoni, o viršūnėse sunokę grūdai – rudi. O ta raudona stiebų šviesa nuspalvina ir viršūnes. Šitokią sinergetiką galėtų pamatyti audinių spalvų kūrėjai, tik reikia žinoti, kad ne kasdien taip būna. Nauja, nematyta šviesa sušvyti grikių laukas tada, kai rudens saulė neryški, kai ji tarp debesų. Impresionistinės spalvos būna ir vasarą, saulei nusileidus, kai po liūtis rytų pusėje sušvyti pušų viršūnės, o visur kitur jau vakaro prieblanda. Matyt, ir rudenį panašiai atsitinka. Gamta visada kuria, tiktai jos kūriniai kartais trumpai tegyvuoja.

- o Džiugas Petraitis 2013 m. uždega pirmąją raugo keramikos krosnį Merkinėje.

Pradeda dygti baravykai. Surandu ir vieną kiškiabaravykį, pasislėpusį po ąžuoliuku, kurį nulenkę ir prie žemės prispaudė audros nulaužta pušis. Išlaisvinu ąžuolėlį, jaučiuosi lyg ir esąs Lietuvos ąžuolynų atkūrimo programos dalyvis, – ir štai tau gražus šviesiakepuris kiškiabaravykis. Nevalgomas, bet ir ne „mokslagrybis“, nes yra labai kartus, ir visi grybautojai jį pažįsta. O Saladaunios raguvos šlaite baltuoja penki žvaigžduliai. Irgi nevalgomi, bet kokie gražūs. Išsiskiria iš kitų grybų dar ir tuo, kad sporas subrandina ne kepurės apačioje, o viršuje. Šitaip elgiasi ir kukurdvelkiai, ir pumpotaukšliai, tik jie valgomi. Čia, žinoma, ne Lietuvos gurmanų atradimas, šitaip rašo didelis Vladimiro srities miškų grybų žinovas Vladimiras Solouchinas, labiausiai žinomas kaip knygos „Vladimirskije prosiolki“ autorius. Jis labai jausmingai aprašo, kaip reikia virti ir kepti jaunos kukurdvelkius. Bandžiau tą receptą patikrinti su mūsų krašto kukurdvelkais, ir valgant atrodė, kad jie yra guminiai. Arkadijus ir Borisas Strugackiai fantastiniame romane „Sraigė ant šlaito“ rašo, kad visi grybai gali būti valgomi žali tiesiog miške, reikia tiktai turėti mažą laistytuvą su specialiu tirpalu. Palaistei – ir valgai, procesas labai greitas...

Mūsų krašte valgomų grybų turbūt ne mažiau nei Rusijos šiaurėje, tiktai pasiryžėlių eksperimentatorių nėra daug. O kai Dzūkijoje bent kartą per sezoną patenki į Žaliamiškį ar į sengirės likutį už Rudžio šaltinio, tai jokie eksperimentai neberūpi – pajunti, kad viską viską regi čia tarsi pirmą kartą. Didžiausias burtas yra rudens kvapas, sunkiai apibūdinamas ir aprašomas. Kai ąžuolyne iš tolo pajunti šuniškosios poniabudės „aromatą“, tai nedelsdamas gali pakartoti, kas knygoje rašoma – dvokia kaip gendanti mėsa, o kai sustoji prie didelių senų rudmėšių, kai pamatai, kad esi sename drebulyne, o čia pat tamsuoja šernų purvo vonios, tai apie staiga priartėjusius rudens kvapus nieko konkretaus nebegali pasakyti. Ir netgi chrestomatinis Mariaus Katiliškio atradimas – *Miškais ateina ruduo* – tau bus tiktai graži antraštė, o ne paaiškinimas, kodėl būtent miškais ruduo ateina. Perskaityk dar

kartą šį svarbiausią lietuvių egzodo romaną ir įsitikinsi, kad viskas čia apie žemdirbį, apie žemės žmogų – stiprų, gerą, teisingą. Kaip ir poetai žemininkai Kazys Bradūnas, Henrikas Nagys, Alfonsas Nyka-Niliūnas, taip ir prozininkas Marius Katiliškis žemę ir žemdirbio triūsą suprato kaip mūsų tautos esmę... Tai koks gi vis dėlto tas ateinančio rudens kvapas rugsėjo pirmąją sename drebulyne už Rudžio šaltinio, visai netoli nuo istorinės Liškiavos? Dažniausiai sakoma, kad tą ypatingą kvapą sukuria pūvantys drebulių lapai. Betgi dar nėra nė vieno nukritusio drebulės lapo. O kvapas jau yra. Gal kas nors man ir šitaip patartų: pagyvenk toje pačioje vietoje dar bent dvidešimt metų, tada bandyk atsakyti.

• **Rugsėjo 7-oji**

Rytą termometras rodė tiktai tris laipsnius šilumos. O per pietus Liškiavos parduotuvėje sužinojau, kad Kabeliuose buvo šalna, rytą ūkininkai išvydo šerkšnu pabalintas ražienas. Tai nėra labai didelė anomalija, nes Rudnelėje prie Skroblaus ankstyviausia rudeninė šalna yra buvusi net rugpjūčio dvidešimtąją. Bet žinia apie staigų atšalimą paskatino mane pastovėti prie varstoto ir užbaigti šuneliui Gauronui būdą. Darbas ir įdomus, ir nelabai sunkus, svarbiausia, kad nereikia jokių projektų, prodiuserių ir pagalbinių. Kokią tik seną lentą imi, tokia ir tinka. Patašyti, padailinti šiek tiek reikės, surūdijusias vinis ištraukti, į gulsčiuoko burbuliuką pasižiūrėti, prisiminti, kad pjauti derėtų tik tada, kai devynis kartus pamatuosi... Vienkiemio naujokui Gauronui dar tik penki mėnesiai, mėgaujasi visiška laisve nepririštas, bet naktį jau tiksliai praneša, kada ateina šernas topinambų knisti. Atvežė jį Elzė ir Tomas iš Vilniaus dar visai mažą, bet su dokumentais – ir dovanojimo sutartis su VŠĮ „SOS gyvūnai“, ir vakcinacijos knygelė yra. O vardas – Tobis. Na jau ne, sakau, tik pažiūrėkit, koks jis gauruotas, va, per nugarą net bangomis eina gaurai, jis tikras Gauronas.

- o Bobiko rytas. Molėtų r., Murališkieiai, 2016 m.

Pervardinom greitai ir dokumentuose vardą ištaisėm. Dabar turėsime jį labai saugoti, nes prieš tai mūsų įsigytą Gudoną nusinešė lūšis.

Todėl ir nauja būda turi būti saugi, nesukrypusi, apgalvotai sukalta. Tupinėju aš aplink ją beveik savaitę, ir dabar, kai betruksta tiktai stogo, netikėtai pamatau, kad mano šuns būda panaši į bičių avilį. Tokius avilius ir darė mano tėvas prieš daugelį metų, ir kaip smagu būdavo man, sugrįžus iš mokyklos, įsikibti į dvitraukio obliaus – *barono* rankenas. Avilys – ne *špokinyčia*, vidus turi būti dailus. Tai, matyk, ta mano vaikystės avilio forma dabar nejuoim ir pasikartojo. Pirmiausia, aš tą būdą padariau per aukštą ir supratau, kad negerai, nes žiemą Gauronui galės būti šalta. Teko žemiau sukalti antras lubas, liko nemenkas tarpas, toks lyg ir antras aukštas. Tikrai tarsi avilio *magazinas*, kuris būna reikalingas per didįjį medunešį. Pasiteisinau taip: antras aukštas vasarą bus tinkamas katinui Keršiui-Tigriui, o žiemą kietai prikimsim šieno, ir Gaurono šiluma neišeis per lubas. Kiek pats šunelis savo erdvę sušildys, tiek ir turės šilumos aplink save...

Vakare naujas namas jau gatavas, reikia tik nuleisti nuo varstoto ir pritaikyti labai seno avilio skardinį stogą. O kaipgi po to reikės nuleisti tokį didingą ir sunkų statinį? Iš karčių ir lentų padarau „geležinkelį“, pasišaukiu talkon Gediminą, galvoju po truputį nuleisti ant skardos lakšto, tada įsikinkysim kaip arkliai ir nuvešim į vietą, dainuodami Platelių ežero Ubagų dainelę. Bet Gediminas pareiškia, kad jis ir vienas nubildins tą namą žemėn, nereikės čia jokių laužtuvėlių ir dalbų. Ne, sakau, tokie darbai daromi iš lėto arba niekaip nedaromi. Ar žinai, kaip vienas kaunietis poetas pasiteisino, kai jį apkaltino, kad per greitai parašė kažkokiai viešai progai skirtą Kauno himną? Jis šitaip paaiškino: tokie darbai daromi labai greitai arba niekad nedaromi. Tai čia, žinok, bus atvirksčiai. Neskubėk, įsivaizduok, kad taip laivas nuleidžiamas į vandenį, kad nė viena siūlė nesujudėtų... Aš pastumsiu su laužtuvėliu, o tu prilaikyk, kad nuo bėgių nenukryptų... Taip po truputį ir padarėm viską gerai.

Tokie tad rudens darbai: ir bulves reikia nukasti, ir aguročius į pastogę sunešti, nes lyja kasdien, ir obuolius skinti, ir pupas kulti, bet kiemo sargo būda irgi ne paskutinėje vietoje. Ir kai pastatom tą naują Gaurono būstą ant plytinių pamatų, kai jo angą atgręžiam į besileidžiančią saulę, galim pasidžiaugti, kad viskas padaryta neblogai, taip, kaip niekada neklystantis gulsčiukas rodo. Žinoma, geras vietinis meistras kartais pamokys jaunesnį dzūkutį ir šitaip: „Man neraikia jokio *vaservago*, bo mano galvon *vaservagas*.“ Pasižiūri toks patyręs amatininkas iš vienos pusės, pažiūri iš kitos, ir mato, kad gerai – stovės tiesiai ir ilgai. Bet kas nežino, kad šalia tokios vietinės šviesuomenės, kuria galima pasitikėti, visada pasitaiko ir vietinės tamsuomenės. Kol dar nuomojomės pirkią pačioj Liškiavoj, kartą mūrijo mums labai apgriuvusį kaminą toks vietinis meistrelis, toks „ne *pieška*, bo *piečnykų* kursas baigis“, tai mūrijo, mūrijo, iš aukštai vis garsiau pamokydamas mus, kaip turim skiedinį maišyti, kad būt geras, o kai galų gale viskas buvo užbaigta, išvydom, kad baltų plytų kaminas kreivas. O meistrelis ir nulipęs žemėn vis aiškina,

koks turi būti tas skiedinys, kurio dar daug liko. Padarėm mes iš to gero skiedinio tokį didelį cementinį rutulį, įmurdėm tvirtą grandį ir, kai po kelių dienų sustingo viskas, nunešėm kaip atminimo svarmenį prie seniausio Liškiavoje tremtinių namelio. Tą mūsų rezistencinį ženklą kažkas greitai pavogė, nes grandinė tikrai buvo gera. O iš sostinės atvažiavusi namo šeimininkė per kreivai sumūrytą kaminą paliepė nugriauti ir mūryti iš naujo. Teko kviestis mūrininką iš Varėnos.

- **Rugsėjo 13-oji**

Lyja kasdien. Grybai dygsta be tvarkos. Baltuoja pamiškėse įvairiausių baltikų ir stirnabudžių ratai, kuriuos ir vadiname Laumės ratais, rusvuoja didžiausios grakščių kelmučių kolonijos prie kelmų, iš spyglių paklotės iškyla grakščios margakotės guotės sename eglyne. Štai šitų guočių, kurių laibo koto raštas primena raktnugarės gyvatės piešinį, dzūkai niekada nerinko ir turbūt nerinks. O Žemaitijos eglynuose ir Joniškio ar Žagarės lapuotynuose visos guotės yra taurūs grybai. Atsirado Varėnos krašte ir naujas gražus grybas, labai panašus į mūsų baravyką. O pirmiausia jis buvęs pastebėtas Kuršių nerijoje... Du kartus per savaitę skaitau šviežią „Merkio kraštą“ ir vis randu trumpų žinių apie tai, kiek šimtų baravykų surado vietiniai grybautojai ir atvažiavę miestiečiai. Kitas pasigiria, kad gražūs ir sveiki makavykai, kurie dar vadinami ir samanėkais, netilpo į automobilio bagažinę. Geras yra tas sugebėjimas tvarkingai pasiimti tai, ką mums duoda Gamta. Čia net ir labai godus ėmėjas, rodos, nieko nenuskriaus, visko užtektinai liks ir keturkojams miško gyventojams, ir visokiems *bužukams*, ir šliužams. Bet gal negerai, jei serijinis grybautojas mato tiktai grybus, jei juos tik sveria ir skaičiuoja. Aš vis negaliu pamiršti, kaip apie žūklę Skroblaus upelyje ar Merkyje pasakojo rašytojas Vladas Dautartas. Tada žūklė beveik visuomet būdavusi sėkminga, vilniškiai literatai buvo aistringi žvejai, tačiau saiką jautė. Štai kaip paprastai Vladas Dautartas apibū-

- o Obuoliais patręšta žemė. Pakeliui į Aštriąją Kirsną 2008 m. rudenį.

dindavo savo ir kolegų būseną prie upelio, ir būtent tada, kai žuvys kimba: „...pažiūrim, kad kuprinėse žuvų jau yra – ir nebegaudom, sėdim, kalbam apie literatūrą.“ Žinoma, ne tiktai literatūra apsaugo žmogų nuo godumo. Nebūna žmogus godus, jei jis iš prigimties yra altruistas ir visiems geranoriškas. Prieš porą dienų, sekmadienį, kartu su Elze visai netyčia patekau į naująjį juodosios keramikos centrą Merkinėje, ir kol Laima parodė mums lauko ekspoziciją ir juodpuodžių degimo šachtą, sugrįžo iš miško Džiugas su dukromis Ūla, Ugne, Audra ir šuneliu Meškiu. Ir kokie jie visi buvo linksmuoliai, kokie laimingi! Aš tuoj prisiminiau, kad prieš porą metų, kai su Ramygalos moksleiviais brovėmės per tankias krūmų džiungles prie Kiškeliuškės raguvos upe-liuko, Džiugas ėjo pirmas, mojuodamas aštriu kardu, ir buvo toks pat džiugus, kad gali mums padaryti takelį. Visada Džiugas yra toks, todėl mūsų kolega DNP botanikas Mindaugas Lapelė net sukūrė vietinės reikšmės teoriją apie laimę: „Žmogaus laimę reikia matuoti džiugais, mes gal nė vienas nepasieksim, kad būtų mums vienas džiugas, bus mažiau, bet visada reikia stengtis, pasižiūrėjus į Džiugą.“

- **Rugsėjo 20-oji**

Anksti rytą kaštono viršūnėje smagiai kleketuoja žalioji meleta, kvėkščia kėkštai, dalindamiesi ąžuolo giles, pluoštinių kanapių sėklas lukštena mėlynosios zylės. O netoli Gaurono būdos, prie apgraužtų kaulų tyso negyva rudoji žiurkė. Matyt, naktį pričiuožino ta žiurkė, užuodusi kaulus, ir šunelis perkando jai sprandą. Taip ir turi būti, – ne tavo kaulas, – bet šita žiurkė man dabar keistai paryškina nakties nuotykius. O jų buvo tikrai daug.

Vidurnaktį kaip visada ant cementinių laiptų nemiegodama pūpsojo mūsų kiemo rupūžė. Kad neužlipčiau ant jos, aš pasišviečiau su prožektorium, ir tuoj pat atbimbė naktinis medžioklėlis širšuonas! Jis pradėjo suktis apie rupūžę, bet staiga iš tamsos atsiradęs Gauronas, mikliai pasišokėjęs, cakt, dantimis perkirto širšuoną pusiau ir turbūt nurijo, tik dantys caktėjo – ir nēr. O rupūžė net nekrustelėjo, ji liko kantriai laukti, kol atlėks jai tinkamas menkesnis grobis.

Išjungiau prožektorių, nusileidau nuo laiptų, klausiausi, kaip Aušrinės eglyne šaukia naminė pelėda. O virš kiemo pralėkė vienišas šikšnosparnis. Matyt, pavėlavęs migrantas. Tuo tarpu širšuonai vis atbimbavo iš aukštai lyg bombonešiai leisdamiesi pro pat mano žilą galvą, – jie taip kas naktį atleikia iš kažkur ir įlenda pro plyšį į priemenę, skuba į savo lizdą. Pagalvojau, kas būtų, jei šikšnosparnis staiga pasielgtų taip, kaip Gauronas – prarytų širšuoną. Šikšnosparnis yra toks pat žinduolis kaip ir šuo, kaip ir arklys, nesvarbu, kad skraido. Arklys, pavyzdžiui, yra labai jautrus, blogai jaučiasi, jeigu įgelia bitė... Ilgokai dar stovėjau ant kiemo takažolių ir laukiau, gal dar koks vienas anapusinis sutvėrimas pasirodys tokią nešaltą rugsėjo naktį. Juk ir rupūžė, ir pelėda, ir šikšnosparnis tikrai turi ryšį su transcendentiniu pasauliu. Tai seniai žinoma, tai liudija ir tautosaka. Ir kai nieko nebesulaukęs dar pašviečiau prožektoriumi į daržą, kur stirkso didžiulės, labai dygliuotos durnaropės, vieną akimirksnį tos aukštai iškeltos jų šakos pasirodė lyg fantastinio žvėries ragai.

- Rugsėjo 26-oji

Jau penktą dieną tęsiasi saulėta bobų vasara. Kai kurie ūkininkai tik dabar kulia grikius. Naktys jau šaltokos, bet dienos saulėtos ir šiltos. Tie kontrastai mums atrodo geri ir teisingi, bet kiek žalčių žūsta dabar keliuose būtent dėl tų kontrastų. Kai dienos saulė įkaitina tamsų asfaltą, ir ta šiluma išsilaiko iki pusiaunakčio, žalčiai čia šildosi ir medžioja. Ir patenka po mašinų ratais. Kiekvieną mielą rudens dieną, nuvažiavęs dviračiu tik du kilometrus iš Aušrinės iki Liškiavos, matau ką tik žuvusius du ar tris žalčius. Nebuvo taip nei vasarą, nei lietingomis rugsėjo dienomis. Plentas yra mirties zona, o pamatyti tai ir įvertinti galima tik važiuojant dviračiu. Neskubiai minant dviračio pedalus, visai nesunku atskirti, kuri žalčio išklotinė yra vakarykštė, o kuri – šios nakties. Greitai lekiantys automobilininkai nemato, ką traiško jų ratai. Šitaip žūsta ne tiktai žalčiai, bet ir rupūžės, ir ežiai, ir žalieji žiogai, ir netgi naktiniai paukščiai – leliai. Ir, žinoma, visokie vabalai bei naktiniai drugiai. Kai kam šiais laikais labai pavojingos ir klastingos yra bobų vasaros naktys. Jauno mėnulio pjautuvas truputį pašviečia tik vakare, o paskui tik žvaigždės spingsi. Bet žvelgdamas į dangų aš vis tiek pirmiausia pamatau šikšnosparnį. Arba išgirstu širšuoną. Ir vis dar nežinau, ar pavojingas būtų širšuono geluonis šikšnosparniui. Ar žino šikšnosparnis, kad širšuonas labai skaudžiai gelia. Kėkštas, pavyzdžiui, nežino, kad mažasis kirstukas netinka maistui, nes kvepia muskusu. Todėl kartais ir surandi tą mažylį kirstuką, negyvai pakirstą ant keliuko. Ir būna gaila, jis tikrai labai mažas, pats mažiausias mūsų krašto žinduolis.

Ar jau trumpėja tavo daržo lysvė?

- Spalio 1-oji

Labai jautriai apie Rudnelės kaimo moterų senatvę rašo poetė Zita Mažeikaitė–Sajienė: *kasmet trumpėja Agotos daržo lysvė...* Kai mažame kaime prie Skroblaus upelio lieka trys moterys ir nė vieno vyro, tikrai reikia kai ką sutrumpinti, kai ko visai atsisakyti. Bet vis tiek ne kiekvieną dieną jaučiama ta trumpų rudens dienų melancholija. Atsitinka tavo sodyboje koks vietinis nuotykis, o ir nekviesti svečiai iš miško apsilanko. Nepamirštu štai tokio vasaros pabaigos vaizdo: atvažiuojam su Algimantu į Rudnelę ir matom, kaip visos moterys ten puošia tvorą – riša spalvotus, blizgančius popieriukus ir aiškinasi tarpusavyje, kad „dabar tai mes tuos dzykus pastriošinsim, dabar anies drunys Kubilynacion ir neatais mūs bulbų kniscie“... Bet čia pat ir suabejoja, – gal vis dėlto ir ateis, ne tokios tos miško kiaulės baikščios. Bekalbėdamos apie bulvių derliaus priešus, Rudnelės moterys tada nepamiršo ir iš savęs pasišaipyti, ir sunkią praėjusią žiemą prisiminti. Ir paklausė mūsų: kaipgi užsnigtu, užpustytu miško keleliu įmanoma joms nueiti į Marcinkonis, jeigu pakely nėra jokio suolelio, kad galėtum nors kiek pailsinti kojas? Ogi reikia sustoti ir atremti nugarą į seną pušį, labai padeda... Praėjo daugiau nei dešimt metų, ir vis dar nepavyko tokiu paprastu patarimu pasinaudoti, bet gal svarbu jo nepamiršti.

- Takas nuo Liškiavos piliakalnio vingiuoja per Bažnyčios kalną (Alkakalnį) link bažnyčios ir vienuolyno. Architektas Klemensas Čerbulėnas yra rašęs, kad Lietuvoje išliko trys vertingiausi baroko ansambliai: Pažaislio vienuolynas prie Kauno, Petro ir Povilo bažnyčia Vilniuje ir Liškiavos bažnyčia bei vienuolynas. Liškiava, 2011 m.

Ir štai koks dar vienas tikras atradimas, prisimenant tas trumpėjančias daržo lysves: kai pajunti, kad tavo gyvenimo ruduo jau tikrai čia pat, daržo tarplysvius reikia daryti kuo platesnius. Pabandykit ir pamatysit, kaip palengvėja darbas. Ir pavasarį, kai pradedi tupinėti su sėklomis, ir rudenį, kai reikia visus lapus, lapkočius, sideratus ir nebevalgomas šaknis toje pačioje lysvėje kompostuoti.

- **Spalio 2-oji**

Rytą laikosi silpna šalna. Bet prieš pietus pašviečia blanki saulė, ir galima pagalvoti, kad vis dar tęsiasi bobų vasara.

Apeinu aplink „eolinę“ smėlio kopą. Dar žydi viena kita lietuvinė naktižiedė, dar baltuoja pievinės akišveitės, geltonuoja smiltyniniai šlamučiai. Žalsvosios naktižiedės jau išbarstė sėklas, o totorinių naktižiedžių sėkliukės dar nebyra. Aitriųjų šilokų sėklynai jau tušti kaip stagarai... Tas mokslas apie laukinių augalų sėklas yra nelengvas, viską reikia kasdien įvertinti. Žinoti sėklų keliones tikrai naudinga, – čia ne tiktai teorija, bet ir svarbi patirtis, – jei tau rūpi, kad valgomi laukiniai augalai atsirastų ir tavo lysvėje. Svarbiausias postulatas yra toks: visas laukinių augalų sėklas geriausia sėti tada, kai jos pačios pradeda byrėti. Meškinis česnakas, pavyzdžiui, elgiasi kaip tikras efemeroidas – žydi jis anksti, sėklas išbarsto tuoj pat, gegužės mėnesį, o sudygsta tiktai kitą pavasarį. Bet jos turi sulaukti savo laiko ten, kur išbyra. Štai kodėl parduotuvėje pirktos meškinčių česnakų sėklos dažniausiai būna nedaigios. Štai mažažiedžių tūbių stiebai su sėklų dėžutėmis stirksos pakelėse ir žvyrynuose visą žiemą. Nereikia skubėti jų rinkti. O glotniosios bokštytės ankštarelės dabar jau sprogsios, tik paliesk – byra smulkios, ryškiai rausvos sėkliukės. Reikia jas surinkti, dalį pasėti tuoj pat, o kitas saugoti iki pavasario. O ką daryti su lietuvinėmis naktižiedėmis, kurios žydėjo pavėlavusios? Dabar jų sėklos būtų geros, betgi nebesudygs iki žiemos. O jos turėtų žiemoti su skroteliniais lapais. Tik tada sužydės vasarą. Tai ir nežinia, ar sėti, ar nesėti

- o „Ar matai, čiagi stebuklų stebuklas – lietuvinė naktižiedė, *Silene lituanica*“, – sako Henrikas dailininkui Algimantui Rokui Černiauskiui. Visais metų laikais Parko ekologas turi ką parodyti svečiams savo surinktoje retų augalų kolekcijoje šalia Krūčiaus upelio. Liškiava, 2017 m.

dabar tą pačią rečiausią mūsų naktižiedę. Reikia eksperimentuoti. Beje, lietuvinės naktižiedės sėklų ir sėklynų piešinio nerasime net labai gerame Algirdo Grigo atlase „Lietuvos augalų vaisiai ir sėklos“..

Be abejo, yra daug ir tokių svarbių augalų, kuriuos dauginti galima vegetatyviškai, negalvojant apie sėklų gyvybingumą. Vakar prie Bitinų keliuko suradau neblogą pelynų buveinę, išsikasiau septynis kerelius ir pasodinau šalia česnakų kolekcijos. Jau gal dešimt metų stebime, kad linkę prapulti šie kartieji kiečiai, kuriuos vadiname pelymais. Todėl ir reikia juos auginti darže kaip labai *pamačlyvą* vaistažolę.

Trumpa kelionė aplink eksperimentinę smėlio kopą, kuri tik dvidešimties metrų ilgumo. Bet įdomu čia viską stebėti ir vasarą, ir rudenį. Vasarą saulės įšildytą smėlį labai mėgsta visokie plėviasparniai, baltalūpiai šokliai, maži voruškai, skruzdėlės ir boružės. Bet ir dabar tebėra kai kurių vabzdžių urveliai, aišku, kad ten kas nors vis dar pasislepia... Antai,

tarp dviejų žalių skrotelinių dvimetės nakvišos lapų tamsuoja kiaurymė, gal kokio pelėno urvas. Pakeliu kauptuku vieną platų lapą – kažkas ten glūdi. Prisėlinu arčiau, ogi trys maži driežiukai, visi vienodi, nuo krokodiliško snukelio iki uodegos galo tebus penki centimetrai. Ir kokie jie nebaiktūs! Kaip dabar neprisiminti, kad poryt – šventas Pranciškus, paukščių ir gyvulėlių globėjas. Gyvenkit, driežiukai, bet žinokit, kad vakar netoli jūsų oikumenos mačiau žaltį. Dar nemiega žiemos miegu šis nelabai tolimas jūsų gėtainis, gal alkanas jis ir neketina užmigti...

o
Paminklas Lietuvos šauliams, Klaipėdos išvadavimo dalyviams Ignui ir Jurgiui Grigams, tėvui ir sūnui, kuriuos 1923 m. žiauriai nužudė lenkų kareiviai. Liškiavos kapinės, 2014 m.

Kodėl rudenį taip įdomu viską stebėti, pasikalbėti su visais, kurie niekur neišlėkė ir savo urve dar ne taip giliai pasislėpė? Paukščių jau pastebimai sumažėjo, todėl taip nesunku dabar atpažinti, kas cypsi ir kranksi miške ar pamiškėje. Dagiliai ir karklažvirbliai kulia nenujautę grikių plotelį, į pulkus susibūrę alksninukai lyg maži mirgantys debesėliai pursi nuo vienos juodalksnio viršūnės iki kitos, o čižylos jau stropiai zuja aplink namus. Pralekia aukštai juodvarnis – jo skubus skridimas mums gali atrodyti nesuprantamas, nors be reikalo tai nelaksto... Iš aukštai šie juodi paukščiai toli mato, o sutartinais garsais vienas kitam praneša apie pastebėtą grobį. Tas pats jų rūpestis visais metų laikais, tik dabar gal ir lengviau nei pavasarį, nes nereikia vaikais rūpintis...

Kiekvienas garsas, kiekvienas siluetas ar šešelis rudenį atrodo iškalbingesnis. Nelabai galėčiau paaiškinti, kodėl man taip atrodo. O gal čia vėl žmogaus senėjimo „metastazės“? Jeigu senatvės svarbiausias ženklas yra greičio praradimas, tai rudenį niekas, rodos, ir nebesiskubina. Ir tu gali ką nors ilgai stebėti, nė kiek nesirūpindamas, kam to reikia. Kai prasidės žąsų ir gervių lėkimas į pietus, bus dar daugiau pasyvaus žiūrėjimo, nostalgiško įsiklausymo. Visi aiškina, kad liūdnie tie paukščių trikampiai ir tie tolimi garsai, bet iš tikrųjų nieko liūdno čia nėra. Nieko juk tu neprarandi, niekada juk nebuvo kitaip. Aš tiktai galiu suprasti, kodėl kaliniai Rusijos lageriuose vengdavo žiūrėti į rudenio dangų – laisvų paukščių lėkimas į pietus kiekvienam primindavo savo kraštą...

Bet man dabar gal labiau reikėtų išžiūrėti čia pat, juk jau visiškai pagelto svarainių obuoliukai, jų spalva tokia pat ryški kaip skroblų lapų. Reikia skinti svarainius, nes jie bijo šalnų. Reikia krauti į krepšį ir dideles juodavaisių šėivamedžių kekes. Juodos, šiek tiek saldžios uogos kai kam atrodo labai vertingos ir netgi skanios. O kai kas jų visai neskina, lyg ir kvapas esąs negeras. Matyt, čia skonio ir tradicijos reikalas. Aš šėivamedį goduju kaip vaistą, išdžiovinu uogas krosnyje ir žiemą geriu kartu su vingiorykščių bei gauromečių arbata. Putino uogos su medum,

žinoma, yra skaniau, bet ir avietės, ir vingiorykštės, ir šėivamedžiai bet kokią slogos bacilą gerai apmalšina.

Dar ilga spalio pradžios diena. Vakare skaitau labai niūrią Svetlanos Aleksijevič knygą „Laikas iš antrų rankų“. Kažkas yra pasakęs, kad rudenį negalima skaityti Fiodoro Dostojevskio, nes liūdnumo, o kartais ir nevilties šiuo metų laiku ir taip užtenka. Bet štai dabar galėtume pasakyti, kad kai kurie Svetlanos Aleksijevič puslapiai yra niūresni už Fiodoro Dostojevskio „Užrašus iš mirusiųjų namų“. Ir netgi už Varlamo Šalamovo „Kolymos apsakymus“. Labai skirtingus laikus aprašo šie talentingi autoriai, o nevilties ir banditizmo Rusijoje, rodos, visada buvo iki valios. Taip ir sako vienas Svetlanos Aleksijevič pašnekovas: bet kokia revoliucija ar perestroika Rusijoje pirmiausia sukelia plika akimi matomą banditizmo bangą... Kad ir kaip būtų neramu, skaitant tokius kūrinius, – vis dėlto reikia žinoti tiesą apie savo kaimynus.

• Spalio 20-oji

Šiandien Liškiavoje laidotuvės. Į tėvų žemę amžinam poilsiui sugrįžo profesorius Jonas Balčius. Liškiaviškių nedaug. Jų amžinas prieglobstis – vietinių dzūkų vadinamas parapijos kapinynu – čia jau senokai yra didesnis už gyvą istorinę Liškiavą. Prie kapo duobės kalba filosofas Krescencijus Stoškus: „Mielas Jonai... – kreipiasi jis į savo kolegą ir bendramintį, – Tavo kelionė į šį rudenį buvo ilga, skausminga, bet graži...“

Kiekvieną rudenį, kai kapinių klevai auksiniais lapais nukloja takus, kai šviečia ne tik blanki saulė, bet ir skaudžiai ryškūs lapai, mes galim surasti kapavietes, kur ilsisi visai Lietuvai svarbūs žmonės: knygnešiai, kraštotyrininkai, kunigai, Šaulių sąjungos kariai, nukentėję nuo lenkų nacionalistų, partizanai, žuvę nuo rusų enkavedistų kulku. Ir štai pabaičia tėviškėje savo žemiškąją kelionę taikaus fronto karys – filosofas, istorikas, literatas Jonas Balčius... Pirmoji jo publikacija spaudoje buvo 1965-aisiais metais, rugsėjo antrąją, kai Varėnos rajono laikraštis „Rau-

donoji vėliava“ atspausdino du Jono Balčiaus eilėraščius. (Nesistebėkime laikraščio pavadinimu, tada visoje Lietuvoje buvo panašūs pavadinimai.) O eilėraščiai – lyriški, šiek tiek graudoki: upelio srovės nešamas „amžino mąstytojo“ karklo gelsvas lapas, paskutinis į vežimą keliamas rugių pėdas, kurio varpos atsisveikina su žaliom pušelėm... Vis tai ateinančio rudens pranašai...

Todėl dabar, kai praėjo jau pusė amžiaus nuo tų eilėraščių publikacijos, galvodami apie rudenišką žmogaus gyvenimo derlių, galėtume drąsiai teigti, kad tos nelengvos, skausmingos, bet vis dėlto gražios Jono Balčiaus dienos subrandino patį svarbiausią veikalą – „Dorovinio lietuvių identiteto prigimtis ir prasmė“. Esminis šios istorinės Jono Balčiaus studijos teiginys, vienaip ar kitaip kartojamas trijų šimtų puslapių knygoje, gali būti apibūdinamas labai aiškiai: stebuklas yra tai, kad lietuvių tauta išliko, nes visokios revoliucijos, evoliucijos, perestroikos, unijos ir federacijos buvo pragaištingos daugeliui Europos tautų. Dingo ne tiktai mažos, bet ir didelės tautos. Jos buvo sunaikintos fiziškai arba asimiliavosi, prarasdamos savitumą, kai šalia esantys turtingesni kaimynai lyg ir geranoriškai siūlė savo geradarybes. Reikėjo atskirti, kas yra gerai, o kas ne. Ir labiausiai mums padėjo tai, kad per amžius buvome įgudę gyventi Gamtoje, kad toks gyvenimas ir buvo mūsų religija. Kitokios religijos neturėjo nei prūsai, nei lietuviai, nei latviai... Šitaip filosofškai einant per tautos gyvenimo šimtmečius, reikia ne tiktai gilių istorinių žinių, ne tiktai intucijos, bet ir drąsos. Ta knygos autoriaus drąsa labiausiai matoma tada, kai visiškai naujai pažvelgiama į istorines mūsų krašto asmenybes, kai sugretinama vyskupo Antano Baranausko ir istoriko Simono Daukanto pasaulėjauta. Skirtinga aplinka, skirtingi gyvenimo būdai, skirtingos vertybės – vieną galima greitai išaukštinti, o kitą sumenkinti, ir vis tiek į viską mums dera žvelgti pagarbiai ir objektyviai, nes viskas, kas mūsų krašto mokytiems vyrams (ir Petrapily, ir Seinuose) atsitiko, mums yra svarbu...

Ir Liškiavos identitetas, ir jos istoriškumas čia vėl (kaip ir kryžiuočių laikais) iškyla labai savaiminis: ne periferija čia, ne pakraštys, o Užne-

- o Šv. Dominyko (buvusi V. J. Kosylos) gatvė Liškiavoje. Visame kaime tik viena karvė telikusi Vytoldo Rameikos sodyboje. Liškiava, 2013 m.

munės pradžia. Merkinė yra dešiniajame Nemuno krante, o Liškiava kairiajame, ir būtent čia po 1795-ųjų metų, po visiško Unijos žlugimo, gyvenimas pasidarė labiau komplikuoatas, nors tiesioginė brutali priespauda ir švelnesnė. Dėmesį patraukia štai tokie faktai, kuriuos ypač akcentavo danų etnografas Ale Meyer Benedictsen: Užnemunės valstiečiai žavisi Vokietijos žemdirbystės naujienomis, o lietuviai jaunuoliai giriasi, kad tarnauja Vokietijos kariuomenėje. Ką tai rodo? Praeina dešimtmečiai ir šimtmečiai, o padėtis nesikeičia. Zigmantas Gliogeris, plaukdamas Nemunu, žinoma, galėjo džiaugtis, kad Liškiavos smuklėje galima užuosti gardžius anyžiaus, fuzelio, česnako ir tabako kvapus, kad smagu pasiklausyti, kaip žmogeliai balbatuoja rusišškai, žydiškai, vokiškai, gudiškai ir mozūriškai... Bet kurgi Lietuva? ... Liškiavos bažnyčios archyve išliko lotyniškai rašytas Seinų vyskupo Antano Baranausko vizitacijos aktas (surašė sekretorius I. Laukaitis). Kai Dzūkijos nacionalinio parko istorikas Eugenijus Peikštenis 1992 metais surado šį gerokai apdulkėjusį dokumentą, kai į lietuvių kalbą jį išvertė Danutė Šklėriūtė, mes galvojome, kad šis atradimas bus labai svarbus mūsų istorikams ir visiems, kam rūpi, kiek tada lietuviškumo dar buvo Pietų Lietuvoje. Ir ką mes perskaitėme? Vyskupas Antanas Baranauskas 1899-aisiais, rugsėjo 18 dieną, kalba apie tai, kaip vaikai Liškiavoje moka katekizmą, kaip prižiūrima bažnyčia ir

klebonija, kaip laikomasi Piotrkovo ritualo giedant psalmyną – ir anei kiek apie lietuviško žodžio būklę šioje parapijoje. Apie vyskupo Antano Baranausko sulenkėjimą galima perskaityti ir Antano Vienuolio atsiminimuose. Bet Antanas Vienuolis vyskupo namuose, Seinuose, svečiavosi dar būdamas paauglys, todėl kai kuriais jo vertinimais galima suabejoti. Neabejotina tik tai, kad poeto sielos giesmė buvo palaužta. O štai istorikas bei literatūros tyrinėtojas Jonas Balčius aiškiai parodo, kad poema „Anykščių šilelis“ ir Seinų vyskupo vėlesnės kalbos yra visiškai nesusisiekiantys pasauliai. Tuo tarpu Simono Daukanto gyvenimas ir veikla, Jono Balčiaus nuomone, moko mus kitokio atsparumo ir kitokios laikysenos... Nerasime tokių griežtų palyginimų ir tokių paralelių nei Algirdo Patacko rinktinėje „Litua“, nei Romualdo Grigo knygoje „Lietuvių tautos išlikimo drama“, nei Romualdo Ozolo lietuviškosios ideologijos metmenyse „Nacionalizmas – tai tikrasis humanizmas“.

Tokios tad rudeniškos mintys spalio dvidešimtąją. Ir dar viena atsitiktinė, bet iškalbina paralelė: Jono Balčiaus kapas iškilo visai netoli to didelio paminklo, kurį 1931 metais pastatė Lietuvos šaulių sąjunga, pagerbdama Liškiavos šaulius Joną Grigą ir Jurgį Grigą. Nužudė juos lenkų nacionalistai 1923 metų vasario 26-osios naktį, kareiviškai atsibaladoję per užšalusį Nemuną iš Vieciūnų, kurie tuomet jau buvo Lenkijos okupuotame krašte. Taip atsitiko todėl, kad tėvas ir sūnus Grigai atvirai gynė Lietuvą – dalyvavo Klaipėdos išvadavime... Šią kraupią istoriją prieš dešimtį metų mums pasakojo seniausias liškiaviškis Antanas Karlonas. Jis ganė savo karvę prie piliakalnio ir pakalbintas prisiminė, kad kadaise vietiniai dzūkai žiemą su rogėmis šliuoždavo per ledą į kitą Nemuno pusę, o tada į Druskininkus traukdavo per Vieciūnus ir Neravus. Ir būdavę daug arčiau. Bet tuo bjauriu lenkmečiu jau nebegalėdavę šitaip sutrumpinti savo kelionių – aname upės krante stovėjo lenkų sargyba. Belaukiant Vėlinių lieka tik pamąstyti ir įžvelgti mūsų didžiuosiuose kapinynuose vis dar žibančią lietuvių dorovinio identiteto tyliąją prasmę.

Ilgos ir amžinos rudens vakarų poringės

- Lapkričio 6-oji

Išvažiavo iš Aušrinės kaimo versliškai burzgianti „Dzūkijos medienos“ technika ir savo šiukšlių neišsivežė. Sugadino, žinoma, ir Bitinų keliuką, vedantį prie Krūčiaus ištakų. Gal tą kelelį jie dar pataisys, bet šiukšles jau išnešiojo ir išplatino mano Gauronas. Kas nors dabar teiksis man pasakyti, kad nuolatinė kiemsargio vieta yra prie būdos, betgi nuo seno vienkiemiuose ir viensėdžiuose tokie taikūs *lenciūginiai* visada būdavo paleidžiami vėlų vakarą pabėgioti, ir niekam žalos nepadarydavo. Jausdavosi laimingesni už tuos dabartinius „tarnybinius“ aviganius, dieną naktį narvuose prie sodybų benirštančius. Tiesa, mano tėviškėje buvo viena kiemsargė keistu vardu Cicyla, kuri nakčia iš kaimynų kiemų atnešdavo į savo valdas šluotražių, kauptukų geležčių, pančių ir vaikiškų žaislų. Dabar gi mano Gaurono kontrabanda – tik-tai plastikinė „Vištyčio karštai rūkytų vištienos gaminių“ pakuotė, prikimšta cigarečių nuorūkų. Paskleidė šunelis kieme įspūdingą kancerogeninį turtą, gal du šimtus nučiulptų nuorūkų... Ir žiūri džiugiai: gerai padariau, ar ne? Aišku, kad blogai padarei, Gauronai, bet tie medkirčiai pasielgė dar bjauriau, jeigu sukišo savo šiukšles ir paslėpė po samanomis. Tavo snukelis visai švarus, nežemėtas, suprantama, kad ne paežerės smiltyną šniukštinėjai. Nedidelė tavo kaltė, – jeigu ne tu, tai šernas būtų visa tai iš po samanų savo jautriu šnipu išvertęs, vištienos likučius jis užuodžia labai gerai.

- o Kelias beveik nepasikeitė nuo tų laikų, kai juo būsimas Krėvė skubėjo į Merkinės mokyklą, gal tik ažuolų sumažėjo. Subartony, 2015 m.

Du kartus kalbėjaisi su tais medienos vilkikų vairuotojais, aiškinai, kad čia Dzūkijos nacionalinio parko plotai, o, be to, ir Liškiavos landsaftinis draustinis, tad svetimų šiukšlių mums nereikėtų, bet nepaklausė manęs, nors kalbėjosi lietuviškai. Mano įtarimas dabar lieka toks: jeigu Vištyčio krašto vištienos produkcija atsirado Aušrinės kaime, visai netoli Liškiavio ežero, tai gali būti, kad šitie „Dzūkijos medienos“ subrangovai neseniai traukė medieną net iš Suvalkijos kirtaviečių, pirkto ir valgė tenykštę karštai rūkytą vištieną, o pakuotę, prigrūstą apčiuilptų cigarečių, atvežė mums. Taip tikrai galėtų būti, nes toks „mokslinis“ darbo organizavimas dabar juk ir klesti, tokia tobula logistika. Visai neseniai čia juodalksnyno biržę netoli Krūčiaus upelio kirto vyrai net iš Mažeikių. O medienos ištraukėjai tada buvo atvažiavę iš Kaišiadorių... Tai štai kaip dovaningai viena nedidelė medkirčių brigada gali mūsų Dzūkijos nacionalinį parką suartinti kad ir su Vištyčio regioniniu parku, nors mums gerokai pasiekiamesni vietiniai Veisiejų ir Metelių parkai.

Legenda sako, kad dangumi lekiančio ežero vardas buvo laiku atspėtas – taip ir nusileido ant žemės Vištyčio ežeras. Dėl to, kaip žinia, tose Suvalkų moreninėse aukštumose ir įsikūręs Vištyčio regioninis parkas. Nusileido debesis lyg cypsintis vištytis. Tas iš kažkur atpūstas perkūndebebis atrodė grėsmingas tik tol, kol nebuvo lemtu vardu pavadintas, o kai nusileido – tapo švelnus, ramus, auksiniais vištyčio pūkeliais suraibuliuojantis. Bet ir Dzūkijoje šitaip buvo ne vieną kartą atsitikę. Pakilo andai audra netoli Senosios Varėnos, ir mergos jau skubinosi ginti savo jaučius namo, ypač ragindamos nerangų jautį Glėbą... Ir kai sudavė Uršulė jam vytinę, ištardama jo vardą, – tai ir nusileido į pievą didžiulis ežeras Glėbas. Pratyvuliavo šimtai metų, o tas daugybę gražių pievų taip dangiškai apglėbęs ežeras ir dabar išsiskiria iš kitų šio dzūkų krašto vandenų, tai todėl čia ir įkurtas Glėbo hidrografinis draustinis.

Visada žmogus norėjo kaip nors pasiaiškinti ir grėsmingus, ir malonius Gamtos reiškinius, viską savo vardais pavadinti. Kai kurie

- o „Žalčio Žilvino“ skulptūra Glėbo ežero pakrantėje. Skulptorius Stasys Karanauskas, kalvis Vytautas Jarutis. Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kelias, 2013 m.

vardai primena jau išnykusias gentis – jotvingius, skalvius, sėlius, kuršius. Įvairus ir savitas yra kiekvieno etnografinio regiono vardynas. Dzūkijoje šaltiniai alma ir zurlena, o Žemaitijoje bliurba kaip tikri Bliurbina. Atrodo, kadaisė mūsų protėviai viską darė su meile, įsiklausydami ir gyvai pajausdami tai srūvančią, tai verdančią savojo krašto dvasią, o dabar to panteistinio sakralumo vis mažiau. Nesusi­mąstantis žmogus darosi ne tiktai pasyvus kosmopolitinių įvykių stebėtojas, bet ir globalių reiškinių daugintojas. Ir dažniausiai pats tokio savo vaidmens net nesuvokia.

O juk užtenka vienos vienintelės agresyvaus invazinio augalo sėklėlės, prilipusios prie to kepto vištyčio riebaluotos pakuotės – ir dzūkų sengirėje, kertamoje už šimto kilometrų nuo Vištyčio, atsiras baisiausias, greit plintantis augalas Sosnovskio barštis. Beje, botanikai jau suskaičiavo, kad didžiausios šio kenksmingo augalo kolonijos šiuo

- o Senkapiai vėlinių vakarą. Murališkieiai, 2015 m.

metu yra būtent Suvalkijoje. Ir negalvokime, kad šitokio platinimo galimybė (viena prie nuorūkos prikibusi sėklėlė) yra tiktai teorija. Kaipgi aš sužinojau, kad vištienos pakuotę su nuorūkomis medkirčiai paslėpė po samanomis? Ogi prie tos pakuotės, kurią Gauronas atnešė į mano kiemą, buvo prilipusi viena žalia samanėlė. Mūsų kieme samanų nėra, tik pamiškyje, kur stūksojo kurį laiką tas medkirčių vagonėlis.

Kai gyvenimi Parko paribyje, kai esi ne tiktai savanoris misionierius – pamokslautojas, bet ir žuvų bei skruzdėlynų tylos sergėtojas, ir pėdsekys, visokios teorinės galimybės labai dažnai tau priartėja kaip tikriausia gamtožvalginė praktika. Nesu dar toks senas, kad neprisiminčiau, kaip prieš pusę amžiaus apie *globalinį medžiagų pernešimą* pirmas prakalbo mokslininkas, kraštovaizdžio specialistas Gediminas Pauliukevičius. Jis labai kruopščiai tyrė geocheminės erozijos reiškinius skirtinguose mūsų krašto landšaftuose, dirbo lokaliai, o mąstė apie globalius, neišvengiamus planetos pokyčius. Gal tada ir atsirado toks geras pamokymas: veikti reikia lokaliai, o mąstyti globaliai. Blogiausia, žinoma, kai lokaliai slepiant savo šiukšles po samanomis, nieko geresnio nepamąstoma.

- **Lapkričio 7-oji**

Šiandien sukanka lygiai šimtas metų nuo vadinamosios Didžiosios spalio socialistinės revoliucijos. Dabar demokratiškai nusiteikę pasaulio politikai ir politologai tą revoliuciją vadina bolševikiniu perversmu. To nuožmaus judėjimo centras buvo Peterburge, bet subruzdavo ir Maskva, ir provincija. Apie laikinosios vyriausybės laikotarpį, kai niūriai griaudėjančiuose kaimuose jokio realaus valdymo nebuvo, kai valstiečiai puotavo skersdami dvarininkų gyvulius ir plėšdami samagonų bravorus, vaizdingiausiai rašė rusų literatūros klasikas Ivanas Buninas. O po Spalio perversmo 1917 metais (lapkričio 7 dieną pagal naująjį kalendorių) Rusijoje prasidėjo tokie įvykiai, kuriuos turbūt teisingiausiai atskleidė Borisas Pasternakas. Antrą kartą skaitau šio talentingo rašytojo daugiasluoksnią epopėją „Daktaras Živaga“ ir surandu tai, ko iki šiol lyg ir nebuvau pastebėjęs.

Kaip gyvai ir dokumentiškai tiksliai ano laikmečio grožinės literatūros herojaus daktaro Živagos gyvenimas paliudija tai, ką šiandien mums atvirai konstatuoja Svetlanos Aleksijevič publicistika: perversmų ir nepatikimos valdžios dienomis visu ūgiu pakyla klajokliški ir banditiški tautų gaivalai, o nuoširdus dirbančio žmogaus abejojimas ir nežinojimas, ką toliau daryti, tuoj pat kvalifikuojamas kaip nusikaltimas valstybei. Kiek talentingų Rusijos žmonių žuvo tais revoliucijos ir pilietinio karo metais! Žuvo arba liko suluošinti. Egzistenciniai (būti ar nebūti) klausimai visiems tada iškilo kaip esminiai, bet ir tokiomis sąlygomis daktaras Živaga neprarado tikro kūrybos džiaugsmo, o kartais net gebėjo sugrįžti į palaimingą, beveik atavistinį būvį: „Naktį jie išmiegojo užsikloję kailiniais, nenusirengę, palaimingai ir saldžiai, kaip miega per dieną nusilakstę ir išsidūkę vaikai.“ Šitaip miegančių žmonių (Jurijaus Živagos, Laros Antipovos ir jos dukters Katios) tikroji būklė buvo labai nesaugi, – juos, pabėgusius iš miestelio ir pasislėpusius apleistoje Vakarų Sibiro kaimo pirkioje, galėjo suimti naujoji

raudonųjų valdžia, o vilkai, supantys kaimą ir atrodantys kaip tikriausi priešiškos jėgos simboliai, karo metais darėsi ypač pikti. Bet šitoks užmigimas, matyt, vis tiek stebuklingai sugrąžino daktarą į žmonijos vaikystę, vis tiek raminausiai kuždėjo apie tai, kad žmogus privalo išlikti žmogumi, nors aplinkui nesuvaldomai liejasi kraujas ir neteisybė... Tai paliudija ir kiti knygos puslapiai, kai daktaras Živaga atkuria ir užrašo dingusius savo eilėraščius.

Perskaitęs įtaigų Boriso Pasternako sakinį apie palaimingą miegą šaltoje pirkioje, aš ilgai galvojau, ką man toks meninis vaizdas primena. Ir prisiminiau. Juk yra tokia Leonardo Gutausko novelė, rodos, galiu pakartoti net tuos pačius ar labai panašius žodžius: šaltame, pelėsiams dvelkiančiame kambaryje jo miegas buvo be sapno ir gilus kaip šulinys... Leonardo Gutausko aprašytas miestietis žvejys užklysta į pirkį prie Merkio, sutinka čia vienišą dzūką, kuris iškepa jo sugautas žuvis, dar ir samane pavaišina, o miegoti palydi į negyvenamą kambarį, prigriozdintą visokių rekybalų, ir būtent čia tas iš miesto pabėgusio žmogaus miegas darosi gilus kaip šulinys.

O „Svobodos“ radijas šiandien kalba apie tai, kad senieji komunistai Maskvoje dar tebešvenčia savo revoliucinį, labai jau nutolusį, labai efemeršką laimėjimą. Prezidentas Vladimiras Putinas lyg ir nešvenčia, jam labiau rūpi, kaip kovoti su nauju ekstremistiniu judėjimu – „Artpodgotovka“.

• **Lapkričio 28-oji**

Kiekvieną pirmadienį dešimt minučių per radiją kalba šiandieninį Lietuvos gyvenimą preciziškai vertinantis politologas, ir visada išklaušau, ką jis taip futurologiškai porina. Dažnai ir pasiginčiju mintyse, kai norom ar nenorom jo pasisakymuose sumenkinami kaimo žmonės. Savotiškai sumenkina visus – tartum nežinodamas, kad kaime yra ir vietinė tamsuomenė, ir vietinė šviesuomenė. Taip pat juk, kaip ir mieste.

- Rusų kalboje daug skambių frazių, ir jų potekstė geriausiai žinoma tik patiems rusams, o sunkiau suprantama kitataučiams. Bet yra istorinė patirtis, plevnanti erdvėje, tekanti mūsų gyslomis. Išversti į lietuvių kalbą frazę „Lies rubiat – ščieпки lietiat!“ paprasta: „Mišką kerta – skiedros lekia!“, bet šiame šūkyje užkoduota šiek tiek daugiau, nes skiedros – tai mes, tai žmonių likimai. Per tuos 50 okupacijos metų mūsų lūkesčiai daugybę kartų kaip skiedros išsilakstė. Plynai kirsdami šį mišką dešinėje asfaltuoto kelio iš Liškiavos į Vilkautinį pusėje, nuožmiai varydami aklą techniką, miškakirčiai „nepastebėjo“ kryžiaus, ir jis buvo sužalotas, buvo numušta jo kryžmė, kurią, išvažia-vus kirtėjams, radome po šakomis. Aušrinės kaimo pakraštys, 2020 m.

- o Aktorė Rūta Staliliūnaitė (1938–2011) po ilgų nesimatymo metų 2010 m. apsilankė Merkinėje pas Aušrą ir Joną Jurašus. Rašytoja Aušra Jurašienė pasakojo, kad 2020 m. Niujorke, pamatęs šią nuotrauką kompiuterio ekrane, Jonas Jurašas taip apibūdino: „Rūtelės judesys – trečia pozicija...“ Galbūt režisierius prisiminė „Barboros Radvilaitės“ repeticijas... Bet repeticijų buvo daugybė, o nuostabi asmeninio gyvenimo mizanscena – viena, ir dublių nėra... Ir plevena Rūta mūsų atmintyje – vieniems kaip Barbora Radvilaitė, kitiems kaip intelektualė XX amžiaus moteris, trumpam atvykusi į Merkinę susitikti su draugais ir akimis glostanti virš galvos žydintį pavasarį...

Derėtų prisiminti, kad Ožkabalių kaimo vaikas Jonas Basanavičius studijų metais Maskvoje, neretai susitikdamas su taip pat kaime užaugusiu Mikalojumi Katkumi, šitaip kalbėjo: gyventi reikėtų valstybės pakrašty, gal Prūsijoje, ir iš ten siųsti Nepriklausomos Lietuvos idėjas. Tai dviejų lietuvių kaimiečių šviesaus studentavimo pavyzdys dar iki 1904 metų, kai Rusijos caras draudė lietuvišką spaudą. Atmintino pokalbio epizodas išspausdintas toje pačioje Mikalojaus Katkaus knygoje, kurioje skaitome ir garsiąją „Balanos gadynę“. Reikėtų tai prisiminti ir 2018-aisiais, kai minėsime Vasario 16-osios akto šimtmetį: Jonas Basanavičius ir Mikalojus Katkus buvo cariniais laikais Maskvoje studijavusieji anuometinio kilniamintiško Lietuvos kaimo atstovai.

Kartais norisi pasiginčyti ne tik dėl mūsų praeities ir dabarties kaimo esminių apibūdinimų, ne tik dėl to, kas yra Lietuvos pakraštys, o kas tasai įsivaizduojamas centras. Štai vieną kartą išgirstu, kaip garbus kalbėtojas šių dienų efemeriškus politikos ekscesus bando mums paaiškinti visiems žinomu vaizdu iš „Baltaragio malūno“. Palyginimas, žinoma, geras – ir čia, ir ten nebesugebamam laiku sustabdyti arklių! Tačiau iš konteksto aiškėja, kad radijo klausytojams primenamas tik tas sutrumpintas, „adaptuotas“, o ne Kazio Borutos „Baltaragio malūnas“. Na, tegul ir apie muzikinę Velnio nuotaką kalbant, tegul ir paviršutiniškai ieškant populiaresnio palyginimo, kažkodėl pirmiausia pasirenkamas hiperbolės ir vaizdo efektas, o ne tai, ką turėtume ir galėtume žymiai giliau suvokti. Kuo mums taip filosofškai ar politologiškai parankūs, kuo gi vertingi tie originalų literatūrinį pasakojimą kine ar scenoje pagreitintu būdu įvaizdinantys perdirbiniai? Juk ne kinas ir ne miuziklas, pasižiūrėtas ir išklaustas per pusantros valandos, o būtent žodžio meistro Kazio Borutos knyga taip meniškai įtaigiai primena mums, kas yra tikroji Lietuva. Todėl išdrįščiau teigti, kad Lietuvos kaimiškosios ir miestiškosios egzistencijos tyrėjai bei aiškintojai privalėtų labai atidžiai skaityti mūsų lietuviškąją pasakojamąją prozą.

Tereikia tik pagalvoti, kiek būta bandymų sukurti lietuvišką epą. Ir Kristijoną Donelaitį, ir Antaną Baranauską, ir Kazį Borutą, ir netgi Pulgį Andriušį skaityti turėtume ne dvi ir ne tris valandas. Skaityti reikia ilgai – vis aiškiau ir asmeniškiau pajaučiant laisvos ir išdidžios tautos siekį bei tragizmą. Pasibaidež žirgai ir velnio triumfas „Baltaragio malūne“ tėra kiekvienam konfliktui būdinga pasekmė. O juk giliau įsiskaitant, tuose puslapiuose, kur aprašoma graži, taikinga Paudruvės kaimo byla, nesunku pajusti šventaragiškąjį tragizmą. Ypač tada, kai visą apysaką per Lietuvos radiją skaito aktorė Rūta Staliliūnaitė... Ir kai šiandien be paties Kazio Borutos sutikimo toks romantiškai tragiškas epas, tegul ir talentingai miuzikliška sutrumpintas, pritaikomas dabarčiai, kad masinių arenų žiūrovai prie to velniško epilogo būtų atvedami pagreitintu šokio žingsniu, – ar pagalvojame, kiek daug mes prarandame? Mes atsisakome ir lietuviško skaitymo malonumo, ir savarankiško supratimo. Sumenkiname gyvo žodžio kaimiškąją stiprybę. Nusigręžiamo nuo filologijos mokslo. Prasivardžiuojame lietuvaičiais. Taip ir tampame ta vis gudrėjančių komentatorių atvirai menkinama kaimo ir miesto tamsuomene. Argi mums, savo gimtųjų kaimų vis dar neišsižadantiems lietuviams, būdingas tikrai triukšmo, apkalbų, elitinių pramogų mentalitetas?

Todėl galvoju dabar apie tokį rudeniškai mąslų utopinį teatrą, kuriame žilas išminčius pasakoja ilgą, labai gūdžią ir gilią tautos istoriją, o jį gerbiantys žiūrovai klausosi ir jaudinasi kartu su pasakotoju, ir niekas neišsinešdina lauk, nesulaukęs pabaigos. Ir nereikia jokių efektingų dekoracijų, jokios širdį plėšiančios muzikos, sustiprinančios dramatiškumą, nes viskas ir taip savaime suprantama... Būdavo šitokie žodžio meno teatrai. Toks per kaimus keliaujantis pasakorius Sauliaus Tomo Kondroto „Žalčio žvilgsnyje“ – ne utopija. O ir Motiejaus Valančiaus aprašyti siuvėjai buvo tikri intelektualai. Ir į mano gimtąjį Kalniškių kaimą ateidavo keliaujantis siuvėjas Feliksas. Pirmiausia jis ir pasibelsdavo į mūsų pirkią, nes mes turėjome vokišką siuvimo mašiną

o Žeimių laukai, 2005 m.

„Singer“. Kažkodėl jis ateidavo naktį. Siuvėjo beldimą į virtuvės langą ir jo sutartinę dainelę – „Jonai, Jonai, atidaryk dureles, aš sušalau kojeles...“ – išgirsdavau pirmas, nes miegodavau virtuvėje, ir apsidžiaugdavau, kad tai jis, nes tuomet pasitaikydavo ir kitokių nekviestų svečių. Feliksas ilgai sėdėdavo vakarais prie šviesios, dešimto numerio žibalinės lempos, siūdavo ir pasakodavo, ką matė tolimiausiuose kaimuose...

Ypač gerai atsimenu, kaip mano tėvas, nusipirkęs ir parsivežęs iš Užvenčio knygyno keturis Viktoro Hugo „Vargdienių“ tomus, atsidėjęs skaitė juos labai ilgai ir atidžiai. Tai buvo 1960 metų pavasarį, kai ruošiausi Brandos atestato egzaminams, kai už lango žydėjo mamos godotieji balti narcizai, o ant tėvo stalelio, šalia didžiulio radijo aparato, kaitinamo baterijomis, vis toje pačioje vietoje buvo saugomi „Vargdieniai“. Sodininkystės ir bitininkystės knygos kaip visada glaudėsi mūsų senovinėje *etažerėje*, o keturtomis Paryžiaus epas visą vasarą gulėjo atskirai. Tėvas sodininkavo, bitininkavo ir šienavo kaip visada, bet beveik kasdien atsiversdavo „Vargdienius“. Labiausiai jam patiko antrasis, pats storiausias tomas, kur pasakojama apie mergaitę Kozetę. Gal todėl, kad mūsų šeimoje nebuvo mergaitės, augome trys broliai.

J. CIURLIONIS
9
DR. VAZSIO 6-VI

Iš tikrųjų tamsių naktų būna nedaug...

- **Gruodžio 1-oji**

Naktį pridrebė daug sniego. Žieminių rapsų lauke vaikšto dvi stirnos, vis palenkdamos galvas prie sniego ir kažką kramtydamos. Vakar, kai sniego nebuvo, virš žaliuojančių rapsų geltonavo pražydusios svėrės. Šį rudenį ir žiemos pradžioje visokių keistų vaizdų – žiūrėk neatsižiūrėdamas. Tuo labiau, kad atsiranda tokios žemės ūkio kultūros, kurių niekada Dzūkijoje nebūdavo. Kai rudeniop sudygsta rapsai, o kartu su jais pakyla ir tuoj pat sužydi svėrės, atrodo, kad spalio mėnesį pražydo rapsai. Bet gi žinai, kad žaliuojantys rapsai turės peržiemoti kaip ir rugiai ir tikrai kitą vasarą sužydėti. Todėl reikia pasilenkti ir iš arčiau išžiūrėti, kieno tie geltoni žiedai, nes ir rapsų, ir svėrių lapeliai labai panašūs... Šiandien jau iš tolo matosi, kad žydinčios svėrės aukštesnės už apsnigtus rapsus. Ir stirnomis gerai – skabo viską, kas virš sniego iškyla.

Sode prie Krūčiaus gražiausiai atrodo Rojaus obelaitės: ryškiai geltonuoja kabantys ant šakų obuoliukai. Niekur jau nebėra žalios spalvos, užtat taip ryškiai šviečia baltas sniegas ir geltonuojantis obelaičių derlius. Meteorologai vakar pasakojo, kad per visą lapkričio mėnesį kai kuriose Lietuvos vietovėse buvo tikrai dešimt saulėtų valandų. Sakytum,

- Prieš karą čia gyveno J. Čiurlionis. Tai liudija ir išlikusi standartinė to laikmečio lenta ant devintojo namo sienos: J. ČIURLIONIS – 9 – Dr. BAKŠIO G - VĖ. Sovietmečiu Bakšio gatvė buvo pervadinta į Osmolskio gatvę, o lenta uždažyta. Nepriklausomybė sugrąžino gatvei Juozo Bakšio (1884–1925), Nepriklausomos Lietuvos kūrėjo, teologijos mokslų daktaro, kunigo ir mokyklų steigėjo, lenkų agentų mirtinai šūviais sužeisto ant Merkinės gimnazijos slenksčio, garbingą vardą. Merkinė, 2012 m.

kad šiandien tikra giedra, nors saulės nėra. Todėl reikia išžiūrėti ir į skaidrią Krūčiaus srovę, ir į baltą sniegą, ir į geltonus obuoliukus... Ir negalvoti, kad vis dar tenka palaukti trumpiausių dienų ir ilgiausių naktų suartėjimo. Galima prisiminti ir tokį Kanados indėno Pilkosios Pelėdos pastebėjimą: tik apie dešimt procentų naktų yra iš tikrųjų tamsios.

- **Gruodžio 8-oji**

*Pucino karoliai,
Apynių kasnykai,
Kelmuco čeverykai –
Vis ne basa šoku.*

Šitaip šventinę vakaronę Merkinėje pradėjo dainininkės iš Nedzingės. Nors ir nebėra Nedzingėje mokyklos, išsibėgiojo jaunimas iš to lygumų kaimelio, o trys dzūkės mergaitės tautiniais rūbais vis tiek dainuoja, meiliai pažvilgčiodamos į mokytoją Vandą Mockevičienę, kuri ir yra šito susibūrimo kaltininkė. Nes Merkinėje, Dzūkijos nacionalinio parko Lankytojų centre – „Piemenukų“ ansamblio įkūrėjos ir vadovės Vandos Mockevičienės knygos „Šoka šarka ir genys. *Dzūkijos kaimo autentiški vaikų žaidimai*“ sutiktuvės. Klausėsi merkiniškiai įžanginės dainos ir laukė, kas čia toliau dės, jeigu garbią nedzingiškę muzikos mokytoją ir knygos autorę atlydėjo ne tik tai tos jaunutės, bet ir pagyvenusios dainininkės, o, be to, labai pagerbė atvykę žymūs svečiai iš Vilniaus – etnologė Gražina Kadžytė ir Adomo Mickevičiaus bibliotekos vadovas Petras Zurlys.

Gražina Kadžytė kalbėjo aukštaitiškai. Aiškus ir sodrus jos balsas derėjo prie Nedzingės šnektos: rodės, labai daug tarminio panašumo, tiktai dzūkai dar ir dzūkuoja. O svarbiausia, kad ir dzūkė Vanda Mockevičienė, ir Rytų Aukštaitijos dukra Gražina Kadžytė – tikros pasakorės. Bet ir Petras Zurlys, kurio tėviškė yra Burokaraistis, visai netoli nuo Nedzingės, – taip pat pasakorius. Labai greitai galima tai pajusti.

o Merkinė, 2016 m.

Ar kada nors Merkinėje vienu metu susitiko tiek gyvo žodžio godotojų? Vakaronės moderatorius, svečius svetingai priimančio centro vedėjas Algimantas Černiauskas pasidžiaugė, kad vieno praėjusiųjų metų susitikimo metu į Merkinę buvo atvykę net trys Nacionalinės premijos laureatai, ir štai vėl visiems malonu pasididžiuoti, kad tokios iškalbingos šventės kartojasi. Gal todėl, kad senoji Merkinė, kadaise atsiradusi prie dviejų didelių upių santakos, niekada nestokojo net karališkosios kilmės lankytojų, dabar čia neretai iš užmaršties prikeliama krašto istorija, atsiranda naujos mažo miestelio tradicijos.

O Nedzingėje nėra nei upės, nei ežero, nei piliakalnio, tačiau būtent tame kaime atsirado unikalus, dzūkiškai gyvas „Piemenukų“ ansamblis. Ir išgarsino moksleiviai „piemenukai“ savo senelių ir tėvų Nedzingė ne tik Lietuvoje: prieš trisdešimt metų vaikai iš Nedzingės dalyvavo net dviejuose tarptautiniuose folkloro festivaliuose – Zeliona Guros kurorte Lenkijoje ir Prenzlau mieste Vokietijoje. O į Nedzingę buvo atvažiuavę svečiai dainininkai net iš Prancūzijos. Ir niekas nesutrukdė šitokiam tikrai tautiškam judėjimui, niekas nebandė pakeisti repertuaro. Gali būti, kad mes ir ateityje dar sužinosime įdomiausių Nedzin-

- Nuotrauka atminčiai „Šalcinio“ svetainėje po Vandos Mockevičienės knygos „Šoka šarka ir genys“ pristatymo. Merkinė, 2017 m.

gės kaimo ir mokyklos istorinių faktų, nes viską labai gerai atsimena knygos autorė Vanda Mockevičienė. Dar nevēlu viską užrašyti, juk kiekviena mūsų krašto istorija ar istorijėlė daug svarbesnė, gyvybingesnė tada, kai prie jos būna širdingai prisidėję patys etninės kultūros puoselėtojai... Todėl štai kokią mintį išsakė etnologė Gražina Kadžytė: tautos dvasia yra lyg upė, ir jeigu ji negali tekėti ankstesne savo vaga, jei sutinka kliūtį – tai prasigraūžia sau vagą šalia ir nesustoja, neapmiršta... Taigi neturėtų „tautos dvasia“ kai kam pasirodyti lyg abstrakcija, nes štai ir Petras Zurlys papasakojo apie tai, kokia draugiška buvusi prieškarinė Burokaraisčio kaimo bendruomenė. Ir juk negalėjo viskas staiga prapulti, dar neišnyko ryškūs prisiminimai, išliko noras patiems sau susikurti panašias vietinių bendruomenių šventes. Ir pati knygos autorė Vanda Mockevičienė gerai prisimena, kaip į Nedzingę ji atvažiavo 1959-ųjų rugsėjo pirmąją. Tada jaunimas vakarėliuose dar šoko senovinius šokius, visi dainavo liaudies dainas. Šeimos buvo didelės, ir vaikai draugiškoje kaimo bendruomenėje jautėsi lygiateisiai. Todėl labai natūraliai susibūrė ir tas vaikiškas „Piemenukų“ ansamblis.

Turbūt nesunku atspėti, kokias dzūkiškos šeimos tradicijas Nedzingėje atrado ir puoselėjo muzikos mokytoja, nes jos dainavietiškoji vaikystė ir jaunystė buvo prabėgusi Aušrinėje prie Bedugnio ežerėlio ir Liškiavoje. Mokytojos Vandos Mockevičienės senelis (diedulis) Mikas Šimkonis prieš šimtą metų buvo pažangiausias Liškiavos ūkininkas, o prosenelė Viktorija garsėjo kaip žolininkė. Dėdė Bolius Šimkonis buvo liškiaviečių partizanų vadas Šarūnas, žuvęs 1946 metais Macevičių kaime. Yra išlikusi šeimos nuotrauka, kurioje dar jaunas Mikas Šimkonis sėdi prie savo namų, rankoje laiko knygą, o jo žmona Antanina ir kitos moterys bei mergaitės – su gėlių puokštelėmis. Matyt, toks tada buvo keliaujančio fotografo pageidavimas: vyras turi įsiamžinti su knyga, o moteris su gėle. Šios istorinės nuotraukos autorius nežinomas, bet partizano Šarūno sesuo Marija Šimkonytė-Valentukevičienė labai tiksliai nurodė laiką: tai buvo 1918-ųjų metų birželio pradžioje, dar žydėjo alyvos.

- **Gruodžio 9-oji**

Kaimas keičiasi. Ir darbštuolį, ir tinginį, ir atsiskyrėlį veikia esminiai pokyčiai valstybėje. Niekas dabar negali išvengti ir globalių negeorvių. Tik ne visi piliečiai visa tai pajaučia vienodai. Kaimo bendruomenė, rodos, turėtų visus sujungti ir šiek tiek suvienodinti, bet taip nėra. Kaimo etnokultūrinei stichijai visada reikalingi ir tie, kurie vengia bet kokio kolektyvo. Egzistuoja tokie nepritapėliai ir mieste, tik ten juos sunkiau pamatyti, įvertinti. Kaime pastebimas kiekvienas. Ir vienišumas čia gali būti suvokiamas tarsi rezervas, tam tikro individualaus atsitraukimo galimybė. Be žodžių aiškus sielos upelio vagos pakeitimas. Gali būti, kad tokie kaimų bendruomenių vienišieji supranta daugiau už kitus, tiktai nesako. Štai ką tylumoje galvojo su vienu metu iki mirties savotiškai gūdžiai sugyvenęs poetas Stasys Stacevičius iš Gudakiemio vienkiemio: „Kuo daugiau sutinku / tyraveidžių žmonių, /

- o Televizijos žurnalistai Dalia Juočerytė ir Egidijus Povilaitis kalbina DNP ekologą Henriką Gudavičių. Musteikos kaimas, 2017 m.

tuo gražesnė man / mano gyvatė.“ O savo eilėraščiu „Aušrinės kaimas“, – poezijos knygoje „Toli kriokliai“ eskiziškai įamžindamas Liškiaivos apylinkių vakaro prieblandoje prie upelio žydinčią, bet kranto vingy sunkiai atpažįstamą karūnžolę, – poetas vaizdingai paliudijo tai, kad galbūt tiktai koks vienišas žoliautojas „ir apyšaltis Krūčiaus upelis bežino, kaip užmarščiai priešintis, bet nepasako...“.

Mums likusias gyvas poeto mintis nūdieniškai papildė sociologas Redas Diržys iš Alytaus, kai šitaip prabyla: „...Intelektas dabar nusipelno mažiau pagarbos ir dėmesio nei įvairiausios gyvybės formos konkrečioje vietoje.“ Toks kontroversiškas sakinyš nuskambėjo praėjusiais metais, gruodžio 10 dieną, kai visi, kam rūpi mūsų kaimo reikalai, buvome susirinkę į Dzūkijos nacionalinio parko Marcinkonių lankytojų centrą. Buvo prisiminti gana keisti, bet logiškai išryškėjusieji pasauliniai kaimiškojo gyvenimo reiškiniai ir Europoje, ir Azijoje, ir

Afrikoje. Akivaizdu, kad bandymai sugrįžti prie natūrinio ūkio, kuriami ekokaimai, veikiančios lėto maisto draugijos, skleidžiamos švietimo idėjos, prieštaraujančios valstybinėms mokyklų programoms, dabar ir yra tos naujoviškos gyvybės formos, kurias patariama ne tiktai toleruoti, bet ir godoti. Miestas tokių galimybių turi mažiau, bendrabūvio taisyklės didmiesčiuose gerokai griežtesnės.

- **Gruodžio 12-oji**

Vieną dieną staiga ateina žiema, kitą – vėl sugrįžta ruduo. Šiandien pasirodė raudona saulė. Tas raudonumas, žinoma, yra žiemos ženklas, nes nei vasarą, nei rudenį vidudienio saulė nebūna raudona. Gilią žiemą, kai daug sniego ir šalčio, saulė būna balta, o dabar ji raudona, galima tiesiai į ją žiūrėti, akys nebijo. Tai ne kosminiai, o atmosferiniai reiškiniai, kuriuos tiria meteorologija. O ir meteorologija, ir fenologija – labai įdomūs mokslai, bet kažkodėl visi labiau jaudinasi dėl astronominių anomalijų. Matyt, čia bus tokia ilgai trunkanti internetinė mada įsigalėjusi. Gali būti, kad tokia jau žmonijos įsikalbėta kosminė savimonė: kas toli ir nepasiekiamo, tas labiau svarbu. Sako, kad kosmosas yra be galo, bet paklauskim, ką lietuvių smulkiosios tautosakos knygoje „Vilką minim, vilkas čia“ nurodo vietinė kaimo išmintis: „Geras be galo, bet su galu būtų dar geresnis.“ Vieną kartą man žolininkė ir farmacininkė Jadvyga Balvočiūtė yra pasakojusi apie tokį Begalinį Senį, gyvenusį prie Virvytės upės. Pasirodo, kad to seno augalininko asmeninėje oikumenoje, toje upės pakrantėje, augo daug vaistingų augalų – plačialapių begalių, o tas senis vis kasė begaliniai ilgas begalių šaknis, džiovino jas ir gydė ligonius. Todėl jis ir buvo Begalinis Senis. Prie taiklios pravardės niekaip negalima prikibti. Kaip ir prie Bedugnio ežero vardo. Nors vis dėlto gi sakoma, kad ir gilus su dugnu, ir ilgas su galu, ir platus su kraštu...

Nepasitikėjimas perdėtais kosmoso įsisavinimais atsiranda tada, kai fantastiniai kūriniai nukelia mus į tas begalines erdves, į planetas,

kur nukeliavusieji, pasirodo, gali elgtis kaip nori – nepatikrinsi, ar tai panašu į tiesą. Negaliu skaityti jokios fantastikos. Rėjus Bredberis man regis ir įdomus, ir tikrai talentingas, bet jo „Marso kronikos“ nepatinka. Atrodo, kad kai kurie rašytojai vis dėlto per dideli voliuntaristai – jie iškeldina Žemėje atsirandančias bėdas kuo toliau nuo savęs. Bet jeigu mūsų Žemė, anot Kurto Voneguto, yra Visatos beprotnamis, tai mums, ko gero, tik ir rūpi tuo savo beprotiškumu pasidalinti su begalybe. Nieko keisto, kad ir Marse tuščios konservų dėžutės spardomos taip pat, kaip ir Niujorko priemiestyje Harleme. Nenuostabu, kad fantastiškoji civilizacija per literatūros ar kino meno kūriniais kelia realų pavojų esmingam ne tiktai Žemės, bet ir kosmoso pažinimui.

Gal kiek atidžiau pasidomėti meteorologija, o ne astronomija, Dzūkijos mokyklose augančius jaunuosius gamtininkus galėtų paskatinti štai toks paprastas klausimas: kur mes, Liškiavos parapijos žmonės, gyvename – Lietuvos pietvakariuose ar pietryčiuose? Kai fenologai nubrėžia tokią sąlyginę liniją nuo Švendubrės iki Rokiškio ir pasako, kad tos linijos dešinėje yra pietryčiai ir šiaurės rytai, tai Liškiava papuola kaip tik ant pačios linijos. Raitykis kaip nori, nesužinosi, kur esi. Suvalkiečiai, žinoma, jau Lietuvos pietvakariuose, jiems tai paprasčiau suvokti, nes priartėja jūra, ir nelygus Baltijos alsavimas nustelbia kontinentinio pastovumo sampratą. O mums tenka vieną kartą labiau patikėti, ką skelbia Vakarų pusės meteorologinė stotis per Alytaus radiją, o kitą kartą pasikliauti iš Rytų pusės perduodamomis netolimo Gardino prognozėmis. Todėl netgi įdomiau ir prasmingiau darosi kasdien pačiam kruopščiai žymėtis visus duomenis apie savo kaimo orus ir turėti asmeninį bent pusės amžiaus ilgumo meteorologinį dienoraštį.

Šiandien – lyg ir žiemiška, rausva saulė. O vakar prie Krūčiaus užavo rudeniška vėtra. Ir pradėjo žemyn slinkti status atodangos šlaitas. Reiškiny ir pavojingas, ir įdomus. Užtenka dešimt minučių pastovėti prie upelio, ir pamatysi, kaip srovė ardo smėlėtą šlaito pagrindą, kaip bregint atsiranda gaubti urvai tarsi atsiveriantys grotai... Staiga

griūva didžiulis supresuoto smėlio ar aleurito luitas, ką tik susiformavęs grotas dešimteriopai padidėja, ir su trenksmu užteli aukščiau slūgsojusi morena bei dideli akmenys. Smėlį ir smulkų žvyrą greitai nuneš visu sraunumu tekantis vanduo, o didelius akmenis aš pats nedelsdamas privalau su lenktu ilgakočiu kastuvu ištraukti ant pylimo. Dirbu skubėdamas, kad farvateryje besikaupiantis vanduo neišgriautų pylimo. Verpetuojanti upelio srovė uždama veržiasi pro guminių batų aulus, kad net sunku išstovėti, vėjas vis bloškia į veidą lietu, o aukštai šniokščia vėtros siūbuojamos juodalksnių viršūnės... Štai tau, galvoju, ir tikra kalnų stichija, – nereikia nei Uralo, nei Kaukazo, – tik filmuok dabar kalnų upelio šėlsmą Lietuvoje ir kam nori rodyk sakydamas, kad čia tikri kalnai su olomis, išpūdingais grotais bei kriokliais. Šitokių kalnų upelių, kai srovė per vieną kilometrą nukrinta net devyniolika metrų, Lietuvoje tikrai nedaug. Į mūsų Krūčių panašus gal Jiesios žemupys, tiktai Jiesia dvigubai platesnė.

- **Gruodžio 20-oji**

Prieš dvi savaites Daliai Juočerytei, darbščiai LRT laidų autorei, žūtbutinai reikėjo nufilmuoti žiemą Musteikoje, tad susirūpinusi teiravosi mūsų – ar ryt ir poryt tenai bus sniego? Mes pažadėjome, kad bus, nes Musteikoje ir vasaros būna karštesnės, ir žiemos šaltesnės, todėl ten ir lietaus, ir griaustinių, ir sniego daugiau. Kai gruodžio 4-osios rytą Musteikos visų amatų žinovas Romas Norkūnas sutiko mus ir Lietuvos televiziją prie savo senovinės bitininkystės dravių – tuoju pat pradėjo snigti. Smulkiai snigo visą dieną, todėl palikome mūsų nepiktybiškas pėdas ir prie tyliai žiemojančių bičių, ir prie Tado Ivanausko mokyklos, ir prie svetingos Romo pirkios, dengtos nendrėmis, nuo kurių jau suspėjo nukarti didoki lediniai varvekliai. Galima bus visiems smalsiems televizijos žiūrovams parodyti, kad žiema šiame Dainavos pakrašty jau tikra.

Žiūriu, ir Liškiavoje šiandien dvidešimt centimetrų sniego, o dukra su anūku sako, kad Vilniuje sniego nėra. Bet diena vis tiek tarsi apsnūdusi, rytas nesiskiria nuo vakaro. Visur balkšva migla, visokia gyvastis tarsi snaudžia. Tiktai kurmiai dirba kaip visada – juoduoja švieži kurmiarausiai virš baltų sniegynų. Diena po dienos vis pagalvoju apie aplankytąją Musteiką. Iš Liškiavos iki Musteikos tiesiog lyg elniui veržliai pašokant ir perplaukiant Nemuną, o paskui nušoliuojant per Šunupio ir Margionių pušynus, būtų gal tiktai dvidešimt kilometrų, o meteorologiniai skirtumai didžiuliai. Nėra meteorologinių stočių šiuose nuošaliuose kaimuose, bet asmeniškai vis pasižymimus ten ir čia besikeičiančius orus sugebam palyginti nesunkiai – vis dar veikia sutartinis bendradarbių paštas, paprastas, ne elektroninis. Gaila, žinoma, kad Romo Norkūno laiškas iš Musteikos pirma keliauja į Kabelius, į Varėną, o paskui jau per Merkinę pasiekia Aušrinę. Pašto karvelis lėktų tiesiai...

Bet juk čia ir ten skiriasi ne tiktai pavasario, vasaros, rudens ar žiemos padangės debesuotumas. Kitokia ir šių Dzukijos nacionalinio parko kaimų istorinė praeitis. Gruodžio mėnesio pradžioje gali pasirodyti, kad dauguma Musteikos namų tarsi užmigę žiemos miegu, visame kaime likęs tik vienas arkllys, bet praeisi gatve, ir tos nebylios rąstinės pirkios ims tave kalbinti – nesunkiai galėsi prisiminti prieš ketvirtį amžiaus čia fotografuotus ar filmuotus žmones, girdėtus ir užrašytus pasakojimus apie būtus ar nebūtus atsitikimus. O vasarą, tik pažiūrėk, vėl atgyja beveik visos Musteikos trobos! Įsikuria ir jaunos šeimos, kurių nevilioja prabangių kurortų pramogos, o pritraukia būtent senovė, sudomina tas kaimo žmogaus gebėjimas išgyventi iš miško arba pašaukia ilgesys bent pasiklausti miško, kuris kartu su aplinkiniais raistais ten tikrai saugo ir žvėrį, ir žmogų.

Tuo tarpu Liškiavoje nebėra nė vieno tikro liškiaviečio, nė vieno senbuvio dzūko, tik Nemunas lieka vis tas pats ir bažnyčia ant aukšto kalno ta pati. Gudų girios miškai ir Čepkelių raistai kažkaip dar išsaugojo Musteiką, o legendinei Dainavos šalies Liškiavai atsigauti niekuo

nepadeda buvę kolūkiniai Aušrinės, Vilkiautinio ir Žeimių laukai, priartėjantys prie Nemuno. Dabar prie pat didžiosios mūsų upės tiktai invazinių agresyvių uosialapių klevų džiuaglės, kur tik uodai ir mašalai veisiasi...

Iš tiesų, viskas keičiasi nepaprastai greitai. Bet metams baigiantis prisimenu ir dar didesnių mūsų lietuviškos gamtos keistenybių: spalio mėnesį girdėjau, kad sumažėjo, visai „sukrito“ Šatrija! Sensacija, kurią kiekvienas akylas žemaitis privalėjo tuoj pat patikrinti. Vis dėlto geras dalykas toji smagi LRT laida „Kaip žmonės gyvena...“ – šitokią žinią močiutė iš Pašatrijos galėjo tik Benui Rupeikai paporinti. Kalbėjo žemaitiškai suprantamai, tad patikėti nesunku – jos jaunystėje šis garsiausias Žemaitijos piliakalnis buvęs dvigubai aukštesnis. O tas gyvo radijo žodžio meistras Benas Rupeika – ypač gudrus, jis viskuo iš karto patiki... Ir tik jo dėka dabar taip norisi man pačiam nuvažiuoti į tėviškę, pereiti Skaigirį, užkopti į aukštą Vizgirdo kalną, o paskui miškais palei Ventą pasiekti Šilkalnių kaimą, susirasti tokią bevardę aukštumėlę, nuo kurios, jei tik būdavo geras oras, matydavosi išpūdinga Šatrijos kupra. Viena tos garsios kalvos pusė būdavo apaugusi lazdynais, o kita pusė plyna. Nuo Šilkalnių iki Šatrijos gal apie dvidešimt kilometrų, ir jeigu Šatrija „sukrito“, tai aš jos iš savo tėviškės apylinkių jau ir nebepamatyčiau. Šitai pasitvirtintų vieno geografo senatvinė tiesa: laikui bėgant keičiasi ir akys, ir kraštovaizdis. Dabar visi moksleiviai, kaip ir mano vaikaitis Rokas, jau turėtų žinoti, kad aukščiausia Žemaitijos kalva yra ne Šatrija, o Medvėgalis – 234 metrai virš jūros lygio. Tai lengva įsidėmėti: 2 3 4. Taip pat ir vilniečių žymiosios Juozapinės svarbiausią matmenį – patį aukščiausią mūsų Lietuvos tašką – atsiminti visai nesunku: 300 metrų kartu su stebėjimo bokšto aukščiu. Reikia tikėtis, kad dar „nesukrito“ Medininkų aukštumos pagrindinė kalva? O gal jau ir ten matomos kažkokios grėsmingos nuošliaužos? Turėtų jauni, guvūs šios žiemos naktinių žygių slidininkai tai patikrinti, jeigu Šventos Kalėdos nepagailės sniego.

2018

Nelabai žiemiškos mintys, belaukiant viduržiemio

- Sausio 2-oji

Visą dieną balkšvas rūkas glaudžiasi pamiškėse, supa mažus laukų miškelius, lengvomis bangomis slenka į upelių slėnius. Neišsisklaidanti migla šiandien viską suvienodina. Koštano Ravas prie Kreisos toks pat neaiškus kaip ir Saladaunios raguva prie Krūčiaus. Šitokią dieną gal būtų geriau niekur toli nevaikščioti, bet Naujuosius metus norisi pradėti žingsniuojant nekasdienišku maršrutu ir tikintis ką nors nauja pamatyti.

Prie Bamblyno ežerėlio klausausi, ar nešvokščia nurudę viksvynai, ir visai netikėtai prasideda dulksna. Truputį atgyja niūrus, rudeniškas kraštovaizdis. Sublizga Ricielių kadagiai kairiajame Kreisos upelio krante, bežiūrint darosi žalesni, dabar jie glūdi tarsi užmigusi kariauna... Ir prisimenu, ką galvojau vakar, pirmąją prasidėjusių metų dieną, begilindamas apsauginę protaką prie mano prižiūrimos Krūčiaus atodangos: jeigu mūsų protėviai jautė ne linijinį, o ciklinį laiką, tai žiemą neturėtų būti didelių švenčių, nes tuo metu nėra žemdirbiams svarbių darbų. Pavasario, vasaros ir rudens šventės žymi kokius nors tikrai ypatingus darbus arba virsmus. Ir ganiavos pradžia, ir sėja, ir šienapjūtė bei javapjūtė žemdirbiškoms tautoms buvo egzistenciškai svarbūs įvykiai, prilyginami net esminiams pasaulio kūrimo darbams, už kuriuos buvo atsakingi dievai. Todėl pavasarį pirmą kartą išėjęs arti lauko artojas jautėsi kaip šventėje, jis įsivaizdavo esąs kūrėjas. O žiemą reikėjo ilgiau miegoti, tiesiog ilsėtis, belaukiant būsimų darbymečių ir su jais susijusių švenčių.

- o Vakarais Merkinėje 2017 m. žiemą

O Naujųjų metų pramogas, ko gero, kažkada bus išsigalvoję turtuoliai, norėdami pajvairinti rutininį dvarų ir bajorų gūžtų gyvenimą, kuris būtent žiemos periodu darydavosi tikrai nuobodus, juk pačiam nereikėdavo nei malkomis, nei gyvuliais pasirūpinti, kadangi visu tuo būdavo užsiėmę tarnai. Gal tik medžioklė šiek tiek prasklaidydavo kaimo dvarponių apsnūdimą. Tas kilmingųjų, didelius turtus paveldėjusių ponų ir ponių nuobodulys kartais galėdavo pasirodyti panašus į dvasinį skurdą, žinoma, nepamirštant ir jiems pataikaudavusių bei veidmainiaudavusių tarnų sielos skurdo. Labai aiškiai vakar prisiminiau Aleksandro Ertelio romaną „Gardeninai“. Kiek daug ten tarnų ir tarnaičių saugo vienos Peterburgo generolo našlės rytmetinę ramybę. Viskas aprašyta labai vaizdingai, todėl tarnų daugybė lengvai atsimeinama: kambarinės, auklės, virėjos, liokajai, vežikai, arklių šėrikai, durininkai, kiemsargiai. Visų jų funkcijos gana aiškios, bet nė vienas nedirba per daug, tik svarbu, kad visi kiekvieną minutę būtų pasiruošę patarnauti, jeigu generolo našlei staiga ko nors prireiktų. Be to, yra ir specialus liokajus išvykai, jei ponias užsigeistų išvažiuoti prie Nevos, ir jis būtinai turi būti su cilindru, livrėja ir skunso kalnieriumi. Aiškios ne tik tarnų funkcijos, bet ir tam tikri rangai. Durininkas svarbesnis už kiemsargį, vežikas būtinai barzdotas ir turi atrodyti kur kas iškilmingiau už šėriką. Na, o vasaros gyvenimas kaimo dvare skiriasi nuo miestietiškojo tik tiek, kad kaime tarnų yra dvigubai daugiau. Ponia skaito tuos pačius prancūziškus romanus, būdama visiškai abejinga dėl savo žemės, žirgyno ir parko, nes už viską atsako valdytojas ir jo parankiniai. Visą tą tuščią prabangą ponams uždriba valstiečiai... Nežinau, kodėl šis Aleksandro Ertelio romanas dabar man pasirodė toks vertas dėmesio. Socialinei neteisybei autorius labai atidus, – nors ir nebuvo socialistas, bet jautri jo užuojauta vargšams kažkokia ypatinga, pagarbi. Panašiai galėjo jaustis ir Viktoras Hugo, kurdamas epopėją „Vargdieniai“. Beje, Aleksandro Ertelio senelis atėjo į Rusiją su Napoleono armija, pateko į nelaisvę, bet sąžiningu darbu pelnė

pasitikėjimą, tapo pravoslavu. Kokie skirtingi mūsų Žemės žmonių likimai...

Užplūsta vakarykštės mintys, žvelgiant į mažą Bamblyno ežerėlį. Atsisuku į šiaurę, o už kadagynų ir pievų, iki pat Liškiavio ežero – dzūkiškoji tamsžalių pušynų karalija. Slepiasi ten vienkiemiai, į kuriuos visada malonu užsukti, iš Liškiavos ar Aušrinės bevažiuojant dviračiu į Ricielius. Ir labai gaila, kad vienoje sodyboje šią vasarą jau nebepamatysiu Eugenijos Kuliešienės, kuri mirė praėjusį gruodį, sulaukusi 88-erių metų. Sėdėdavo ji kieme, žvelgdavo į savo gėlyną, dailia tvorele aptvertą, ir visada džiaugdavosi sulaukusi kokio svečio. Ir vis ką nors papasakodavo. O istoriją apie tai, kaip medžiotojai nušovė jos šunelį, panašų į mangutą, dažnai atsimeu su visomis smulkmenomis. Graudus tas pasakojimas, bet vis dėlto gerai, kad medžiotojai atsiprašė, jie patikėjo tokiu nuoširdžiu moters prisipažinimu: „Draugas jis man buvo, visur ėjom kartu, ir aš jam dažnai sakydavau – tu vargsti, šuneli, ir aš vargstu...“ Keletą kartų man pasakojo Eugenija Kuliešienė tą atsitikimą, ir būdavo nesunku pajausti, kad šitaip miško žmonės pasikalba ne vien tik su savo šuneliu. Šitaip jie atjaučia ir supranta visą aplinką. Kaip maldos žodį žino kiekvieną savojo kraštovaizdžio lapelį ar spyglėlį. Tokia šių miško gyventojų pasaulėjauta.

Dulksna baigėsi. Nuprausė smulkus lietus Kreisos slėnio viksvynus ir kadagynus, žemė šiek tiek atgijo, bet dangus vis pilkas, nežinia ką pranašaujantis. Lyg ir nelinksma metų pradžia. Rūškanas antradienis. Bet graudūs prisiminimai ir liūdesingos mintys nėra naujametinės melancholijos padarinys. Vienkiemyje gyvenant nežemiško sausio nuotaika, matyt, ir negali būti perdėm pakili. Tegu kasdien džiūgauja didmiesčių pramogautojai, kuriems niekada nieko blogo neatsitiko: iš kiemo nedingo joks gyvulėlis, bulvių lauko neužpuolė šernai, neužšalo šuliny vanduo, visai parai neišsijungė elektra. Tik labai verta nepamiršti, kad iš perdėto džiūgavimo neretai ištrykšta fejerverkiška nesaikingo pramogavimo beprasmybė. Dabar girdžiu per radiją, kad vaikams

- Senoviniai aviliai Dzūkijos nacionalinio parko drevinės bitininkystės ekspozicijoje. Musteikos kaimas, 2017 m.

būtinai reikalingos ir baisios pasakos, ir tų pasakų baisios iliustracijos. Vaikams dabar patinka tik monstrai, zombiai, vampyrai, ateiviai. Mano vaikystės metais niekas taip prikišamai nenurodinėjo ir neskatino žavėtis tokiais šiurpulingais dabartinio televizinio, internetinio ar knyginio pasaulio pasakų veikėjais, užteko pokaryje ir tikrų vaikiškų išgąsčių, ir didelių nelaimių.

- **Sausio 6-oji**

Keturi laipsniai šilumos. Anksti rytą prie Liškiavio ežero klykauja gervės.

Po pietų keliauju prie Krūčiaus ir žvelgiu į gerokai paaugusius rausvus, gražiai karpytus valerijonų ūglius. Želia ir vaistinės šventagaršvės, dygsta lenktagalviai, tuščialaiškiai, poriniai česnakai. Jau dideli žalčialunkių ir geltonųjų sedulų žiedpumpuriai. Ir tai dedasi Naujųjų metų pirmąjį savaitgalį.

o Vyto Tamulevičiaus bitynas. Musteikos kaimas, 2017 m.

Be to, dar tikra anomalija Vaikšnorų Ravo dešiniojoje raguvoje: stačiame šiauriniame šlaite atsirado dešimt šviežių lapės olų. Labai keista, nes lapės juk niekada nebuvo bendruomeniniai gyvūnai. O jeigu čia tik viena kuri laputė šitiek atsarginių urvų pati sau prirausė, tai gal jai pasirodė, kad Liškiavos apylinkes tuoj tuoj užpuls ufonautai. Tiesą sakant, tik valkataujantys Cecervinės šunėkai kartais čia teužklysta ir kiek pagainioja stirnas, o vietiniai medžioklėliai niekaip vis neiššaudo tų benamių šunėkų. Nesumedžioja jie ir lapių, kurių priviso per daug... Gamta visada gudresnė už šautuvą.

Dabar man truputį gaila, kad vakar neatėjome čia su svečiais iš Vilniaus etninės kultūros centro, nes vakaro prietemoje šitie Dzūkijos nacionalinio parko lapių urvai būtų atrodę labai etnografiški. Ir į juodalksnis besiraizgančios žalios gebenės tartum gyvi žalčiai tokią nelinksmą žiemą – taip pat gana keistas gamtinės pasakos akcentas. O smarkiai pasviręs liaunas juodalksnis atrodo lyg beždžionių lieptas, vedantis iš vieno Krūčiaus upelio kranto į kitą. Gerai, kad Dainavos

kraštui dėmesingi svečiai atvažiavo į Liškiavą jau vakarop, prieš tai aplankę Zervynas, Marcinkonis ir Česukus. Į mažo upelio slėnį sausio pradžioje greitai nusileidžia vakaras, ir tada viskas atrodo slaptinčiau negu dieną. Deja, neišgirdome pelėdų ūbavimo – niekada nežinai, koks vakaras pelėdų gūdžiam susiūbavimui labiau tinka. Bet vis tiek prisiminėme poeto Stasio Stacevičiaus eilutes: „Pelėdų balsais susiūbuoja rytas su vakaru...“

- **Sausio 16-oji**

Dvylika laipsnių šalčio ir stiprus pietryčių vėjas. Sušalo, sutvirtėjo Krūčiaus atodanga. „Šalčio pramonė“ upelį dabar reguliuoja labiau nei mano kastuvai. Bet visai netyčia apsauginiame kanalėlyje atrandau spūdinio vandens virduoklį. Bandau išsiaiškinti, kaip čia susidarė slėgis, keliantis vandenį aukštyn. Krūčiaus debitas, matyt, buvo sumažėjęs, tad srovė kanale sumenko, ir atsirado ledas. Bet kai debitas kažkodėl vėl padidėjo, virš to ledo ėmė srūti vanduo ir po kiek laiko taip pat užšalo. Susidarė dvi srovės ir dveji ledo šarvai... Kai prakirtau kastuvu tuos ledus – smarkiai plūstelėjo burbuliuojantis vanduo. Išsiveržė lyg tikrame šaltinio virduoklyje, kai jis iš giliai, suspaustas dviejų tarpmoreninių sluoksnių, veržiasi į laisvę. Tokie spūdiniai, labai geležingi virduokliai žiemą vasarą savaimė burbsi Krūčiaus žemupyje ir prie Nemuno, o čia taigi mano paties su kastuvu dirbtinai išraustas apsauginis griovys, nes nuolat specialiai stebiu ir prižiūriu savojo upelio tėkmę. Taip ir paaiškėja, kad paslaptinę hidrogeologinę reiškinį galima imituoti visai atsitiktinai, sakytum, smalsiai bežaidžiant prie įspūdingos upelio kranto atodangos, tai yra diena iš dienos beeksperimentuojant. O juk begalę panašių pamokų Gamta seniausiai yra parodžiusi mūsų protėviams. Kadaisė paukščiai išmokė žmogų iš liepų karnų pasidaryti plaušų virvėms, vapsvos parodė, kaip iš susmulkintos beržo medienos išgauti popierių. O štai dar viena Gamtos ir žmogaus

darbų paralelė: šitas tegu ir laikinas ledų sukaustyto upelio burbuliavimas primena, kad visai įmanomas toks keistas gravitacinis vandentiekis.

Oras labai pasikeitė. Ateina jau tikresnė žiema, todėl pats laikas ruošti žieminius batus – impregnuoti naujus, ką tik iš sostinės Kalvarijų turgaus pro Varėną, Perloją, Merkinę tiesiai į Šalinių vienkiemį atkeliavusius kerzinius aulinius. Galima ištepti Musteikoje išgarinta, labai kvepiančia beržo tošies derva ir palaikyti prieš ugnį, kol įsigers, bet bus patikimiau, jeigu pirmiausia tą kerzo odą išildysiu ir gerai įtrinsiu sakų, vaško ir taukų tepalu. Labai senas šis receptas. Prisimenu, kaip šitokį aromatingą ir viską gydantį, viskam tinkantį tepalą išvirdavo mano tėvas paprastoje skardinėje. Verdu ir aš, tiktai sakus gramdau ne nuo eglų, o nuo pušų, o taukus imu iš jautienos konservų, nors turėtų būti iš ką tik papjauto avino. Būtent avino riebalai labiausiai tinka todėl, kad kiečiau sušąla ir patikimiau saugo vaško bei sakų lydinį. Tėvas pasakojo, kad šitokį senovinį receptą buvo radęs kažkokioje sodininkystės knygoje. Tuomet kitokių tepalų ir nebūdavo, tik savos gamybos. Dabar gi parduotuvėse atsiradę kuo įvairiausių, bet jie labai brangūs. Ir nežinia, ar būtų įmanoma juos naudojant visapusiškai įvertinti, suprantama, griežtai atsiribojus nuo reklamų...

Senovinis receptas žymiai patikimesnis, be to, jis sugrąžina mus į aną jau nutolusį laiką, kai natūrinis ūkis buvo ne tiktai žemdirbio veiklos pagrindas, ne tiktai sodininkystės, bitininkystės ir žūklės abėcėlė, bet ir pačiam sau be paliovos dirbančio žmogaus pasaulėjauta. Gododami senuosius darbo įrankius, prisimindami tradicinius receptus, mes priartėjame prie savo protėvių kaimiškosios būties ir buities, prie paprotinės teisės ir moralės ir prie ano meto pasaulėjautos, kai sugebėjimas viską pačiam pasidaryti būdavo būtinybė, o kartu ir sielą džiuginanti kūryba. Tai, be abejo, susiję ir su taupumu, su protingu visokių gėrybių tausojimu. Jei kas prisimena tokį senųjų sodiečių patarimą, kad „gyvenime svarbu neužimti daug vietos“, turbūt suvokia,

- Krokšlio kaimas turi du pavadinimus: dešiniajame Ūlos krante kaimas Krokšlio vardu šaukiamas, o kairysis – Šumo vardu, kuris likęs nuo lenkų okupacijos laikų. Viso kaimo pasididžiavimas – memorialas Dariui ir Girėnui kairiajame krante, prie Sereičiko sodybos. Memorialas pradėtas kurti lenkmečiu ir tapo lietuviybės kovos simboliu okupuotame, tačiau nenugalėtame kaime. Krokšlys, 2010 m.

kad tai nėra nei lėkštas kalambūras, nei koks šykštus minimalizmas. Tai šimtmečiais gludinta kaimo išmintis. Jeigu nori išgyventi savo pasirinktoje vietoje ir neprapulti, privalai viską pasidaryti pats ir savo rūpesčių neužkrauti kitam. Juk pasitaiko, kad to kito, lyg kokio tarno, šalia tiesiog nėra, ir tenka viską ištvirti vienam. Jei gali nueiti pėsčias, nekinkyk arklio, tegu tuo metu pailsi ir arklis, ir ratai. Jeigu vasarą prisidžiovinai žolelių, tai žiemą nereikės pėdinti pas felčerį. Jeigu žinai, kaip iš runkelių išsivirti sirupo, tai nereikės tau baimintis, kad gali pabrangti cukrus...

Žinoma, prisiminę ir atkūrę vieną kitą senovinį receptą, negalėtume tvirtinti, kad jau supratom savo protėvių gyvenimo būdą. Labai daug kas prapuolė be pėdsakų. Štai vartau nedidelę Musteikos kaimo švie-suolio Vinco Gaidžio knygelę „Musteikos pasaulis“, ir tiesiog gaila, kad

mažų, jau prapuolusių šio krašto kaimelių ir viensėdžių gyvenimai čia aprašyti labai trumpai, tik lakoniškai. Apie Musteiką rašė ne vien tiktai Vincas Gaidys. Tačiau lieka neaišku, kaip išgyvendavo miško žmonės Zubrave, Ogorodiščėje, Berštuose, Zasodėje, Pagarendoje, Zamiene. Lieka neužrašyta. Beje, reiktų paminėti, kad Vinco Gaidžio prisiminimus apie senąją Musteiką į knygėlę sudėjo ir nuotraukomis iliustravo Domas Šniukas, o atkurti apylinkių vietovardžius padėjo Romas Norkūnas.

Žinoma, dar galime prisiminti, kad jotvingių palikuonių, įsikūrusių Katros, Berštų, taip pat Horiačij Bor ir kitose giriose, gyvenimą vaizdingai aprašė Eliza Ožeškienė, Marija Rodzevičuvna, Kazimieras Mošinskis, Tadeusz Kulesza, bet jie į šį paslaptinę sengirį ir raistų kraštą žvelgė vis dėlto iš Varšuvos pozicijų ir netgi vietovardžius užrašė su klaidomis, o kai kuriuos suslavino turbūt tendencingai, kad neišryškėtų tikroji jų prigimtis. Ypač tai ryšku 1935 metais išleistoje lenkiškoje knygoje „Tadeusz Kulesza. Druskieniki i okolice. Przewodnik turystyczny“. Nors šio autoriaus pavardė labai lietuviškai susišaukia su Dzūkijoje dažna Kuliešiaus pavarde. Lietuvių etnografų ir tautosakininkų darbų apie nepaprastai savitus ir užmirštus jotvingijos šilų kaimus neturime. Net ir tada, kai Vilniaus kraštotyrininkų ekspedicijos, kurioms vadovavo Norbertas Vėlius, pagaliau aplankė Zervynas, Dubičius, Dieveniškės, Gervėčius, Pelesą, Punkską ir netgi Čiorną Padiną Saratovo srityje, rytiniai Gudų girios pakraščiai liko užmiršti. Dabar jau per vėlu apie tai galvoti, gal tik sulaukėjusių vaismedžių tose kaimvietėse dar būtų galima surasti.

• Sausio 25-oji

Žiema dzūkų krašte užtruks kol kas tiktai dvi savaites. Šiandien viduržiemis, o termometras rodo keturis laipsnius šilumos. Šilta diena ir šiltas vakaras.

- Povilas Gudačiauskas 2020 m. Krokšlio kaime pasakojo: „Gal apie 1976 metus, nuvažiavo Sinkevičius Antonas į pavakarį ant Malinio ežero, už Rudnios. Ten ešeriai kibdavo pavakare. Prisgaudė jis iš anksto mailiukų, o sniego daug, pasikinkė roges. Atvažiavo prie ežero, arklį iškinkė, pririšo, šieno jam pametė. Kad arkliui būt nešalta, užmetė jam apklotą ant nugaros ir nuslaidinėja nuo šlaito prieg to ežero, ogi mato – vilkai darbuoja briedį. Ten labai klampūs kraštas, tai jie ten briedį buvo instrigdę, ciej vilkai. Diedui jau striokas, jis ataturpstu, ataturpstu link rogių, stvėrė už vadelių ir kaip traukė namo, tai nė apkloto nuo arkliaus nugaros nenuėmė. Daugiau vienas ant to ežero žvejot nėjo. Mežiotojai bandė tuos vilkus sumedžiot, vėliavėlėm raudonom aptvėrė, bet nė velnio, jie kažkaip prasmuko, o briedžio gabalai dar ilgai ten voliojos.“

Susirinkę Druskininkų savivaldybės viešojoje bibliotekoje, žiūrime druskininkiečio Romualdo Jarašausko filmą apie Krokšlio kaimą. Gražūs vasaros ir rudens vaizdai, kerpšilių drūtumėlėse tvirtai sėdintys baravykai, klampūs raistai, supantys sodžių, ir sodrūs sodiečių pasakojimai apie praeitį – apie karą ir pokarį, apie kasdienius darbus sodybose ir miškuose... Tame lėtajame senojo kaimo laike susikaupę pabuvome tikrai 40 minučių, o spėjome pajusti, koks ypatingas tas kraštas, kaip jis skiriasi ir nuo panemunės dzūkų, ir nuo gruntinių

dzūkų gyvenimo. Ir netgi Zervynose ar Marcinkonyse šiliniai dzūkai gyvena kitaip nei Krokšlyje. Šandien, žinoma, viskas jau šiek tiek suvienodėję, bet filmo herojai kalba apie praeitį. Jie prisimena, kiek pasitaikydavo tikrai vargingų metų, kai galvijams tekdavo duoti pras-tas, susmulkintas raistų vikšvas, sumaišytas su šiaudais, kai net šilų viržius karvės gromuliuodavo kaip neblogą pašarą. Anuomet šiluose dirbdavo ir dideli, ir maži. Vasarą vaikai net pažuvauti Ūloje neturėdavo laiko, nes reikėjo rinkti mėlynės, lepeškas, paskui rauti baravykus ir tempti iš raistų spanguoles...

Bet visa tai šį vakarą senoliai dzūkai aptarinėja gana šviesiai, links-mai. Ir negalima jų širdingais žodžiais netikėti, nes tai jie patys, šitaip gyvai viską prisimindami, štai sėdi čia drauge su bibliotekos skaitytojais druskininkiečiais ir visą dėmesį sutelkę žiūri į savo kaimą, mirgantį ekrane... Štai kaip paprastai pasitvirtina sena tiesa: istorijos reikia mokytis išiklausant, ką susirinkę kaimo žmonės atvirai porina ir apie save, ir apie savo kaimynus, kai tie patys kaimynai sėdi šalia. Šitoks kalbėjimas yra tikras. Viskas tikra Romualdo Jarašausko filme apie Krokšlio kaimą. Taip tikra, kaip vaiko ūgis, užbrėžtas kaimo pirkios durų staktoje.

Šventojo Pranciškaus gyvenimas – ne fantastika

- Vasario 4-oji

Prieš 27-erius metus Vilniuje pasirodė antrasis Antano Maceinos filosofinio romano apie šventąjį Pranciškų „Saulės giesmė“ leidimas. (Pirmasis leidimas – JAV, Bruklinė 1954 m.; už šią studiją autoriui buvo paskirta „Aidų“ mokslo premija.) Nelabai seniai pasirodė Gilberto Kyto Čestertono (Gilbert Keith Chesterton) dokumentinė apysaka „Šventasis Pranciškus iš Asyžiaus“ (Vilnius: Aštuntoji diena, 2014. Į lietuvių kalbą vertė Andrius Navickas). Ir štai Magnificat leidyklos puikiai išleistas Felikso Timermanso (Felix Timmermans) „Šventojo Pranciškaus arfa“ (Iš nyderlandų kalbos vertė Antanas Gailius). Ką naujo dabar sužinome? Ką labiausiai akcentuoja, kuo žavisi flamandų rašytojas? Pirmiausia, tai yra romanas – nuoseklus istorinis pasakojimas su ryškiais charakteriais ir konfliktais, su kasdienišku Asyžiaus gyvenimu ir fantastiškomis brolių pranciškonų klajonėmis. Įdomus, nuotykingas romanas. O leidykla pasirūpino taip išspausdinti, kad skaityti būtų galima ir prie žvakės šviesos, jei viensėdyje staiga užgestų elektra. Bet lyginant „Saulės giesmę“ ir „Šventojo Pranciškaus arfą“ (arfa čia yra Pranciškaus siela) iš karto galim pastebėti štai ką: Antano Maceinos studiją 1991 m. Katalikų pasaulio leidykla išleido 20 tūkstančių egzempliorių tiražu, o F. Timermanso romano tiražas – tik vienas tūkstantis. Ar per šiuos 27-erius metus taip ryškiai sumažėjo skaitytojų? O gal silpnėja dėmesys tokiai literatūrai? Matyt, čia yra laiko ženklas. Pavyzdžiui, net ir Sauliaus Šaltenio įspūdingai parašytas

- „*Vitam transire*“. Kučiūnų kaimo kapinės, 2008 m.

istorinis, psichologinis, senovinių gamtos reginių ir etnokultūrinių epizodų kupinas romanas „Basas ir laimingas“ išėjo taip pat nedideliu tiražu (Saulius Šaltenis. Basas ir laimingas. Vilnius: Tyto alba, 2016). Sumenko knygų paklausa, ir taip yra ne tik Lietuvoje.

Ir vis dėlto romaną apie šventąjį Pranciškų iš Asyžiaus reikia skaityti. Tik šitaip pajusime tikrą nuostabą: vienas žmogus gali iš esmės pakeisti ir mažo Italijos kaimelio, ir viso didelio krašto, ir net visos Europos svarbiausias gyvenimo nuostatas. Mažas, nepaprastai askeetiškas ir nuoširdus pamokslininkas yra teisus – ir tada, kai eina vienas ar su keliais bendraminčiais, ir tada, kai seka jo pėdomis tūkstančiai. F. Timermanso pasakojimo pradžia yra rami ir paprasta, šiek tiek primenanti kitas romantines to laiko istorijas. Bet herojaus sąmonę ir jausmus greitai užvaldo viena vienintelė idėja, ir siužetas darosi sudėtingesnis... Knygos pradžia susišaukia su epilogu: pradžioje angelų giesmę išgirsta vienas piemenėlis, pargenantis iš ganyklų avis, o kai visa šventojo Pranciškaus istorija jau papasakota, kai herojus miršta įvykėdęs didžiąją savo gyvenimo kelionę – tą stebuklingą giesmę apie Pranciškaus seserį Saulę girdi jau visi asyžiečiai. Tai atsitinka vakare, kai „saulė nugrimzta lyg aukso žuvis“.

Šventojo Pranciškaus istorija yra paprasta ir taiki, o didieji konfliktai atsiranda todėl, kad broliai nepasiduoda jokiems kompromisams. Pranciškaus pamokymas yra trumpas ir aiškus: keliaudamas kalbėk tik apie Jėzų, neturtą ir gerumą – ir niekada nesuklysi. Svarbi ir tokia pirmųjų pranciškonų nuostata: niekur nereikia eiti pamokslauti, jeigu tavo ėjimas nėra pamokslavimas. Jie taip ir ėjo. Iš savo varganos trobelės pirmieji Pranciškaus broliai išeidavo neturėdami nieko. Ir neketindami nieko imti. Jie gyveno taip, kaip kalbėjo. Šitaip jie kviečia į savo būrį ir naujus brolius: atsisakykit visų savo turtų ir galėsit kartu su mumis kentėti alkį ir šaltį, bet pajausit, kad Dievas yra šalia. Šitaip ir didėjo brolių pranciškonų bendruomenė. Ypač nuoširdžiai prisijungdavo tie, kurie nors kartą gyvenime pasielgė gobšuoliškai. O

- o Nemuno kraštovaizdžio draustinis nuo apžvalgos bokšto. Merkinė, 2019 m.

konfliktai su oficialia Romos bažnyčia prasideda tada, kai iškyla gyvas reikalas šiam nepaprastam neturtėlių judėjimui sukurti taisykles – parašyti oficialią ordino regulą. Pranciškus nuoširdžiai, o kartais ir piktai ginčijasi su vyskupais ir lieka ištikimas savo idėjai nieko neturėti: turėdami nors menkiausią nuosavybę mes privalėsime įsigyti ginklų tai nuosavybei ginti, bet juk svarbiausia yra tarnauti Dievui... Kaip gražu, kai šitokiam pranciškonų įsitikinimui čia pat pritaria vieversiai, visada skrajojantys laisvėje ir nežinantys jokių tų laisvę varžančių regulų. Tokios istorinės ir gamtinės paralelės F. Timermanso romane. Autorius nepalieka Pranciškaus vieno, kas nors, rodos, vis netikėtai pritaria labai tiesmukai ir nuogai jo idėjai, nors bendra civilizacijos kryptis ir nėra palanki. Tikroji tiesa, matyt, yra tokia: idealistų buvo ir bus.

Pranciškus Asyžietis svarbiausius darbus padarė tryliktojo amžiaus pradžioje. Praėjo septyni šimtmečiai. Žmonių bendruomenės labai pasikeitė. (Šiandien tikrai jau nereikia savo nuosavybės ginti savo

- Garsiausias XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios veterinarijos gydytojas Merkinės apylinkėse Vytautas Sušinskas visą gyvenimą gydė arklius, karves, kiaules, gydydavo ir smulkesnius gyvūnus. Jis aptarnauja ne tik Merkinės seniūniją, bet pasiekia ir Leipalingį, Sapiegiškes, Druskininkus. XX a. pabaigoje, kai tarybų valdžia šiek tiek atleido vadžias, vien Merkinės gyventojai laikė 300 karvių, o dabar nėra nė penkiolikos. Seniau šioje teritorijoje dirbo bene šeši veterinarijos gydytojai, dabar liko tik vienas. Merkinė, 2019 m.

ginklu, tai daro valstybės įstatymai.) Ir skaitant F. Timermanso romaną, kai kurie puslapiai dabar gali pasirodyti kaip fantastika. Kyla daug klausimų: kaip gali tie neturtėliai išbūti žiemos šaltyje su menkais abitais, kaip gali išbūti alkani, o kartais net ir išvejami iš kiemo kaip duoneliautojai. O jie vėl ir vėl eina. Ir pamokslauja. Tokio pasišventimo šiandien mes jau nebesugebame suprasti. Tikėdami, kad pranciškonai yra teisūs, dabar mes nevengiame įvairiausių kompromisų. Matome taip pat, kad ilgainiui keitėsi ir asketiškieji pranciškonai, keitėsi griežta jų regula, kurią rašė šventas Pranciškus. Kito svarbiausias reikalavimas – neturėti jokio turto. Dauguma vienuolynų viduramžiais buvo gana uždari, todėl nedideli, aukšta mūro tvora aptverti sodai vienuo-

lius gelbėjo ir nuo bado, ir nuo ligų. Vienuolynuose atsirado taip vadinami herbulariumai, ramus darbas vaistažolių lysvėse darėsi panašus į meditaciją, o ideali tvarka tokiuose soduose galėjo būti suvokiama lyg Rojaus simbolis. Atrodo, kad pranciškonams jau darėsi sunku priešintis šitaip kintančiam vienuolių gyvenimui. Prasidėjo ir nesutarimai ordine, atsirado vis naujos vienuolijos...

Negalėjo pranciškonai visą laiką išlikti tokie, kaip sumanė šventasis Pranciškus. Bet juk ir patys pirmieji pranciškonai nebuvo pasaulyje vieniši. Šeštajame amžiuje prieš Kristų senojoje Indijoje atsirado budizmas, ir svarbiausias šio tikėjimo postulatas buvo askezė. Budizmo religija išplito ir Šiaurės Amerikoje, bet šiame žemyne gyvenę indėnai ir be budizmo žinojo, kas yra pagarba Gamtai. Yra išlikę indėnų laiškai JAV prezidentams, kuriuose aiškinama, kodėl jie negali niekam parduoti upių, ežerų ir kalnų – visa tai yra ne jų nuosavybė. Šitaip mąstė tikrieji savo krašto gyventojai... Prisimenant visa tai, gal ir šventojo Pranciškaus iš Asyžiaus mokymas nebeatrodys tarsi fantastika. Taip buvo. Apie tai labai pagarbiai rašo F. Timermansas. Atrodo, kad autorius labai nesunkiai nusikelia į tą tolimą tryliktąjį amžių. Mums gali pasirodyti, kad tai neįmanoma. Bet prisiminkime, ką pasakė Umbertas Eko (Umberto Eco, 1932–2016), kai žurnalistai paklausė jo, kaip galima šitaip atkurti penkioliktąjį amžių romane „Rožės vardas“? Aš gyvenu penkioliktajame amžiuje, taip atsakė Umbertas Eko. Kai jo darbo kabinete knygos ir daiktai yra tik penkioliktojo amžiaus liudininkai, jis ir rašo romaną apie tą laiką. Štai kodėl „Rožės vardas“ verčiamas į kitas kalbas.

O ar bus labai drąsu, jei pasakysime, kad ir F. Timermanso „Šventojo Pranciškaus arfa“ šiandien mums yra labai aktualus kūrinys. Gal perskaitę šį romaną patikėsime, kad lemta mums sulaukti tokio laiko, kai tryliktajame amžiuje atsiradę prieštaravimai, ir dabar vis dar tebesantys, ateityje bus išspręsti?.. Kodėl broliai pranciškonai galėjo be jokių regulų, be jokių suvaržymų sėkmingai skelbti savo tikėjimą tada, kai jų buvo nedaug, ir kodėl būtinai prireikė regulos, kai tų neturtėlių pamoks-

lautojų atsirado daug? Vyskupai iš Romos šitaip paaiškino Pranciškui iš Asyžiaus: prie tavęs, gerasis žmogau, prisišliejo žmonės, kurie neverti pasitikėjimo, jų atsiranda vis daugiau, ir tu negali visų jų sužiūrėti, todėl reikalinga griežta ordino regula... Praėjo 700 metų ir šių dienų idealistai gali pasijusti lygiai taip pat. Juk, pavyzdžiui, įstatymas (regula), ginantis jautrius paupinius miškus, yra vienas ir tas pats visiems, nesvarbu, ar tas žmogus prie draustinio miško artinasi su kirveliu, ar su galinga technika. O juk išimtys galėtų būti. Gal tie vienišiai gamtininkai, bandydami išsaugoti biologinę upelio slėnio įvairovę, gali nukirsti ir blindę, ir ažuolėlį, kurie užstoja saulę miškinei obelaitei. (Tikra miškinė obelis mūsų miškuose yra jau retenybė, plinta tik miškinės ir naminės obels hibridai.) Gal galėtų jie ir smėlio kopą supilti – sukurti ypatingą buveinę retosios smėlynų rūšims, nors kraštovaizdžio draustinio nuostatai ir draudžia keisti žemės paviršiaus formas. Bet ūkininkui, pavyzdžiui, tame pačiame kraštovaizdžio draustinyje niekas nedraudžia su šaknimis išrauti savo žemėje savaiminį pušynėlį, kuriame atsirado labai gyvybingos rečiausių augalų rūšių – žalsvųjų ir lietuvių naktižiedžių populiacijos. Kol tas jaunas pušynėlis popieriuose vadinamas žemės ūkio paskirties plotu, kol miškotvarka jo nepavadino mišku, penkiavagis plūgas gali per pusvalandį sunaikinti rečiausias floras ir faunos rūšis. Žinoma, prieš tai reikia tas pušis išrauti, bet skandinaviška technika dabar viską daro labai greitai. Gal būtų teisingiau, jei šitokias konfliktines situacijas valstybės sukurtos regulos aiškintų šitaip: kol žmogus į saugomą gamtinę teritoriją ateina su kastuvu, sekatoriumi ir kirveliu, jis nėra Gamtos priešas, o tikras priešas pasidaro tada, kai sukuria didelį projektą, apsitveria tvora ir atsivaro aklą techniką.

- **Vasario 5-oji**

Atšalo staiga. Vakar smarkiai tirpo sniegas, nuo stogo į kubilą pribėgo daug gyvojo vandens, o ši rytą – devyni laipsniai šalčio, ir ledą

- o Petras Valentukevičius iš Mardasavo kaimo devynis kilometrus žiemą ar vasarą, rudenį ar pavasarį atvažiuoja dviračiu pirkti duonos. Merkinė, 2019 m.

reikia pramušti kūju. Šaltis laikosi ir dieną, tai semiu tą ledinį vandenį su kaušu ir pilu ant sniego senio, kurį vakar suritino Aušra ir Rokas. Padėjau ir aš – atnešiau iš rūsio storą morką, bus nosis, iškrapščiau iš krosnies dvi dideles juodas anglis senio akims, atsirado ir sena šluota. Geras senis, todėl norisi pailginti jo gyvenimą, iš sniego noriu padaryti ledą. Bet vanduo kažkodėl susigeria į senio vidų, paviršiuje ledo nė kiek neatsiranda. Palaukiu valandžiukę ir vėl maudau nieko nebijantį senį besmegenį lediniu vandeniu. Ir vėl tas pats. Kiek bepiltum, senis nesidaro ledinis. Matyt, čia yra kažkokia paslaptis, kurios nežinau. Juk daro žmonės ledo skulptūras miestuose. Ta paslaptis gali būti visai menka, gal net ir vaikaitis Rokas galėtų patarti, bet jo nėra – karantinas mokykloje baigėsi, ir jam reikia sėdėti pamokose. Tiesą sakant, vasarį prie raštų ir knygų sėdėti reiktų jau trumpiau nei gruodį ir sausį: diena ilgėja, ir būtų gerai pamatyti, kaip tas šviesos pavasaris ateina. Reikia stebėti, kaip dabar bebrai remontuoja savo užtvankas, kaip tvarko namelius, kurie iš tolo atrodo lyg netvarkinga apgraužtų šakų

krūva. Bitinų Balų krante, šalia bebrų namelio, auga sena pušis, po ja visai nėra sniego, ir dvi kuoduotosios čižylos šokčioja kažką snapeliais stropiai rinkdamos. Ką jos dabar randa ant miško paklotės? Knygose juk parašyta, kad visos čižylos ieško maisto kopinėdamos medžių kamienais ir šakomis... O ūdra šaltame upelio vandeny dabar jaučiasi taip pat gerai kaip ir vasarą. Išlipa ji į krantą šlapiu, žvilgančiu kailiu, paliuoksi tik truputį, palikdama letenuotas pėdas ir glotnios uodegos šliužę, – ir vėl neria vandenin. Iš arti stebint ūdrą galima prisiminti, kad šie, 2018-ieji, yra Vydūno metai. Ir būtent Vydūnas rašė, kad grūdintis reikia nuolat, nebijant nei karščio, nei šalčio. Kur beeitum, ką bedarytum, neapsivyniok kaklo šalikais, visada draugauk su šaltu vandeniu ir negadink savo vidurių keptomis mėšomis.

- **Vasario 17-oji**

Merkinės krašto muziejus atsiuntė gražų atviruką, ant kurio užrašytos tokios svarbios datos: 1253–1795; 1918–1940; 1990–2018. O vakar vakare iki vidurnakčio klausiausi, ką kalba radijas, ir pasirodė, kad visi kalbėtojai dabar labai draugiški bei geranoriški. O šiandien, vos tik išvažiavau su dviračiu, nes žiema ir vėl pasitraukė, tad galima keliauti lyg rudenį, – išgirstu tokią negerą naujieną: vienoje kaimo parduotuvėje, vos tik prasidėjo legali prekyba alkoholiu, susimušė vyrai nieko stipresnio dar nenusipirkę, ir tų kumštynių priežastis niekam nebuvisi aiški. Pardavėja paaiškinusi labai lakoniškai – šitas vyrų piktumas esąs „po vakarykščio“. Suprask kaip nori. Gal geriau nieko ir nesuprasti, o prisiminti tokią Jono Basanavičiaus užrašytą pasaką: trys vyrai kalbasi, ką darytų radę ant vieškelio pamestą kėžą. (Kėžas yra sūris.) Du fantazuotojai aiškina, kaip jie tą surastą kėžą draugiškai pasidalintų, o trečias samprotauja, kad jeigu jis rastų, tai vienas visą ir sugrauztų. Taip jie ir susipyko, ir pradėjo muštis to kėžo dar neradę... Gali būti, kad kai kas ir šiandien, vis dar nesupratęs, kokios šventės Lietuva

sulaukė, pradėjo muštis „po vakarykščio“. Čia jau, ko gero, derėtų prisiminti ir kito lietuviu – Jono Meko pamokymą: kai kam daug velnių dar reikia, kol jie taps žmonėmis.

- **Vasario 24-oji**

Šiandien – Vieversio diena. Sunku tikėtis pamatyti ar išgirsti tą pilką laukų paukštelį, nes vėl sugrįžo žiema. Ir sniegą atpūtė šiaurės vėjas, ir šaltį atnešė Sibiro anticiklonas. Džiaugiasi slidininkai ir vėl primena norvegų pamokymą: tas dar negimė, kas neslidinėjo kalnuose. Lietuviai šitą išmintį skelbia kaip reklamą – pirkit brangius kelialapius ir skriskit į tikrus kalnus, ten jūs gausit ir slides, ir aprangą, ir beregint pajusit, kad norvegai sako tiesą... Mano patirtis yra paprastesnė: iš Vilniaus užtenka autobusu nuvažiuoti iki Kotlovkos, tuoj pat už Lavo-riškių, ir galima pajusti, kas yra kalnai. Gerai yra ir paprasčiausios universalios slidės „Šatrija“. Išvažiuoti geriausia vakare ir slidinėti naktį, nes būtent naktį aukščiau gerokai padidėja. Taip būdavo, kai naktinėms mūsų kelionėms vadovavo geografas Rimantas Krupickas. O kai žiemą atrandi tuos Kotlovkos miškuose besislepiančius kalnus, tai ir vasarą norisi ten nuvažiuoti. Ir tada pamatai, kad ir baravykai ten tarsi drūtesni, ir bruknės raudonesnės... Dabar atrodo, kad ir Kretuoną supančios kalvos būdavo labai stačios, ypač kai leki naktį žemyn pro didžiu-lius tamsius kadagius, o nusileidęs ant apsnigto ežero išgirsti, kaip skilinėja ledas. Žinoma, anksti rytą belaukiant pirmojo traukinio mažytėje Pakretuonės stotelėje, tenka iškęsti didelį šaltį, bet vis tiek būdavo gerai, kad nereikia į tolimus kalnus lėktuvu skraidyti, o atšilęs ir net slogos nepajutęs, gali pasigirti, kad esi antrą kartą gimęs...

Tikrą, nors ir pavėlavusią žiemą galima ką nors gero prisiminti. Visiškai nesinori niekur skristi ar plaukti, gili žiema yra čia pat, Aušrinės viensėdyje, prie Krūčiaus, prie Kreisos, prie Bitinų Balų. Net ir garsiąją Vilniaus knygų mugę galima sekti iš tolo, nesistengiant dar

labiau šito sunkiai įsivaizduojamo Brauno judėjimo aktyvinti. Geriau dar kartą pavartyti Antano Poškos gyvenimo pasaką arba susirasti Vladislavo Reimonto romano „Kaimiečiai“ trečiąją dalį, kur aprašoma, kaip sodiečiai švento Morkaus dieną neskubėdami lanko tolimiausius kaimo laukų kryžius, kaip gieda ir meldžiasi, prašydami lietaus be krušos, šventos ugnies be gaisrų ir taikaus gyvenimo be maro. Nebuvo tos geidžiamos idilijos Lenkijos kaime dvidešimtojo amžiaus pradžioje, bet sodiečiai vis tiek lėtuuju cikliniu laiku, o svarbūs atlydai ar jomarkai tik dar labiau tą cikliškumą išryškindavo. Visas didžiulis romanas, už kurį autoriui 1924 metais buvo paskirta Nobelio premija, taip ir padalintas į keturias dalis: ruduo, žiema, pavasaris, vasara...

O dabar kiekvienas metų laikas ir kiekviena diena suplėšoma į fragmentus, ir sekti tą kaleidoskopišką judėjimą galima tik retkarčiais įsijungiant mažą radijo aparatėlį. Bet kartais kas nors vis dėlto priverčia suklusti. Kodėl šiomet Knygų mugėje toks populiarus pasidarė Rimanto Kmitos romanas „Pietinia kronikas“? Prieš savaitę pats autorius skaitė per „Klasikos“ radiją šios knygos ištraukas, klausiausi ir labai stebėjausi: argi čia kalbama apie Šiaulius? Ar čia iš tikrųjų labai svarbūs to miesto išskirtiniai ženklai, ar tik autoriaus sugebėjimas sukurti ypatingą savo laiko dvasią? Ir ar gali šitaip reikšmingai kūrinio kokybę veikti keista tarmė, kuri nėra nei žemaitiška, nei aukštaitiška? Reiškiny s gana keistas, juk net ir į žemėlapi pažvelgus sunku ką nors gero pasakyti apie tokį plokščioje vietoje atsiradusį miestą: nėra nei upių, nei ežerų, nei sengirų. Bet juk nemeluoja Rimantas Kmita. Reikia klausti savęs, kodėl studijų metais, o ir vėliau iš Vilniaus važiuodamas į tėviškę pro Šiaulius, aš žinojau tikrai geležinkelio ir autobusų stotis, tik Pedagoginį institutą ir baisios architektūros Agrozootchnikumą, kuris garsėjo tuo, kad ten buvo pigi „Skeltanagių“ valgykla. (Skeltanagiai šiame kontekste yra tikrai kiaulės, nes toje valgykloje duodavo virtų kiaulių pusnagų, o anais metais tas valgis nebuvo pats prasčiausias.)

• **Kovo 10–oji**

Pavasaris smarkiai vėluoja. Kalendorius rašo, kad šiandien – Keturiasdešimties paukščių diena, o nemačiau dar nė vieno sparnuočio, sugrįžusio iš šiltųjų kraštų. Virš pirmųjų pavasario gėlių – snieguolių dar slūgso sniegas. Ir žalčialunkių žiedpumpuriai dar nė kiek neparaužę. Bet barsukas jau pabudo – labai ryškus jo pėdsakas ant mano tako prie Vaikšnorio Ravo, niekas kitas neturi tokių ilgų nagų, tik barsukas. Naktį čia vaikščiojo šis nerangus taikaus būdo žvėrelis, o dieną virš Vaikšnorio juodalksnyčių plasnoja krankliai ir krunksi pavasariškai. Bus pavasaris. Dabar kaip tik diena rungiasi su naktimi, ir tą šviesos pergalę – pavasarinę lygiadienį – pajusime už dešimties dienų. Bet iki to tikrai pavasariško meto bus dar trys svarbios šventės: rytoj, kovo vienuolikąją, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo diena, kovo šešioliktoji yra Knygnešių diena, o kovo devynioliktoji – Juozapinės. O kai sulauksime Lygiadienio, tuoj pat bus Verbų sekmadienis, Gandro šventė, tada jau kaip visada labai šventiška Teatro diena, tuoj pat Velykos, Tarptautinė Juokų diena ir Vaikų knygos šventė. Geras daiktas yra tikslus kalendorius, jeigu nenori dirbti, visada gali pasiteisinti švenčių gausa.

Klibikščiuoja, bet vis dėlto dar eina

- Kovo 12-oji

Anksti rytą į pietus nulėkė dvi gulbės. Kodėl į pietus? Dar nemačiau nė vienos žąsų virtinės, nutolstančios į šiaurę, o gulbės štai migruoja į pietus. Šaltą rytą ilgai girdisi melodingas sparnų užgauto oro švilpimas. Ir čia pat – nedrąši geltonosios startos giesmelė. Melodija paprasta, bet graži, tik labai trumpa, ir niekas nepritaria šiam nebaugščiam paukšteliai, tupinčiam ant elektros laido. Tykiaiai šmirinėja čižylos jazmino krūmė, obels šakomis rūpestingai kopinėja bukutis.

Pavasaris vėluoja. Kai sodietis nemato gamtos pagyvėjimo prie upelio, miške ir lauke, tai ir savo kieme neskuba. Reikia laukti. Juk ir žemės įšalas dar gilus.

Vakar klausiausi LRT Klasikos laidos „Vakaras su knyga“. Aktorė Gražina Urbonaitė skaitė ištrauką iš Romualdo Granausko apysakos „Gyvenimas po klevu“. Koks nesenstantis ir kaskart vis geriau suprantamas gali būti talentingo kūrėjo tekstas. Juk jau praėjo daugiau nei trisdešimt metų, kai tuometinėje „Pergalėje“ pasirodė ši tikrai revoliucinga apysaka, kai visi skaitytojai suprato, kokia skaudi yra mūsų kaimo praeitis. Ir praeitis, ir dabartis. Rodos, Romualdas Ozolas pirmasis ir parašė, kad ši apysaka yra revoliucinga. Šitaip jau buvo galima rašyti ne tiktai pagrindinėje spaudoje, nes ėjo tretieji atšilimo metai, prasidėję 1985-aisiais. Bet Romualdo Granausko supratimas yra ne

- o Kovarniai Dzūkijoje paplitę kaip ir visoje Lietuvoje, o kovo 4-oji, jeigu pažvelgsime į kalendorių, – tai ne tik Lietuvos globėjo Šv. Kazimiero diena, bet ir Kovarnių diena, taip nuo senovės vadinama pavasario pasveikinimo diena. Molėtų r., Murališkiiai, 2012 m.

- o Ansamblis iš Giedraičių miestelio gieda „Žinijos“ draugijos salėje, Brolių Černiauskų knygos „Fotografija – II“ sutiktuvėse. Vilnius, 2018 m.

revoliucingas, o žemaitiškai tylus ir paprastas: prieškario Nepriklausoma Lietuva buvo turtingesnė ir gražesnė už tą dabartinę – triukšmingą ir perdėm demagogišką kolūkinę Lietuvą. Kaip jautriai, kaip įtaigiai ir skaudžiai aktorė Gražina Urbonaitė perteikia senosios Kairienės, svarbiausios apysakos herojės, prisiminimus apie senąjį Budrių kaimą. Žvelgia ji nuo kapų kalnelio į buvusias sodybvietes ir šnabžda čia gyvenusių kaimynų pavardes, o paskui staiga prisimena raudonąsias gurguoles, tarsi iš naujo klausdama, kodėl jų kaimo grūdai išvežami nežinia kur. Ta nežinia, tas žmonių susvetimėjimas, tas besaikis vyrų ir sūnų gėrimas iš nesusivokimo ir nevilties, tos baisios nelaimės ir netektys – viskas plaukia lyg skausmingas mirazas Kairienės atminty, ir kai visa tai perteikia aktorės balsas – būtinai patikėsi, kad viskas viskas čia yra tiesa. Ir pajusi, kaip svarbu visa tai prisiminti. Prisiminti tą senosios Kairienės šnabždesį ir giesmę. Gal ir jos veidą? Daug tada buvo tokių nevilties ir skausmo paženklintų veidų. O juk turbūt šitaip galvojo ir kino režisierius K. Musnickas, kai, kurdamas filmą apie

Kairienės gyvenimą po klevu, įmontavo Brolių Černiauskų fotografijas. Priminė tuos vargo ir kentėjimo paliestus kaimo moterų veidus.

Taip galvojau vakar. O šiandien Vilniuje, „Žinijos draugijos“ būstinėje, kur įsikūrusi ir „Naujosios Romuvos“ redakcija, įvyko brolių Algimanto ir Mindaugo Černiauskų knygos „Fotografija. Antra knyga“ sutiktuvės (Vilnius: Petro ofsetas, 2017). Trumpą šių fotomenininkų retrospektyvą ekrane palydėjo Virgilijaus Noreikos atliekama daina „Tu atrask mane“. Atrask, pamatyk, atsimink – šitaip, rodos, ir kalba Brolių Černiauskų užfiksuoti aukštaitiški ir dzūkiški veidai, piliakalniai, kryžiai... Pilna salė vilniečių ir svečių. Nuoširdus susitikimas užtrunka dvi valandas. Dainininkės iš Giedraičių gieda ilgą aukštaitišką dainą.

• Kovo 30-oji

Baltas, žemiškas rytas. Sniego dešimt centimetrų. Sugrįžusia žiema labai džiaugiasi Gauronas: bėgiojo bėgiojo, surado seną kaulą, atsigulė ant šlapio sniego ir graužia. Gerai pašvytravau su šluota prie būdos – sniego nebėr. Ir *ležokas* būdoje neblogas, o Gauronas guli sau ant sniego ir neina prie savo buveinės.

Įdomus yra žiemos ir pavasario susidūrimas. Tiktai to dejavimo galėtų būti mažiau. Kodėl vis girdim apie pavasarinį nusilpimą, apie depresiją, apie atslenkančias pandemijas – pagalvokim geriau, kaip sunkią dieną išbūna viensėdžių čiabuviai. Dažnai jau tik klibikščiuoja, bet vis dėlto eina aplink savo medžius, visokius rekybalus dar pajudindami ir mažus bei didesnius įnamius sužiūrėdami. Kodėl eina, kodėl nepalieka nebetvirto savo ūkio ir neišvažiuoja į miestą pas vaikus? Gal ne visi vaikai ir išbėgo į tuos didmiesčius, gal įsikūrė mažesniuose miesteliuose, kur to „ėjimo aplink ūkę“ irgi šiek tiek dar likę...

Kodėl senieji lieka ištikimi savo kiemui ir savo kaimui? Juos kažkas laiko būtent tose vietose, kurias iš jaunumės pasirinko. Sulaiko juos tikriausiai meilė ir prisiminimai, bet yra ir toks keistas savarankiškumo

- o Merkinės globos namų gyventojas Juozas Česnulevičius talkina ruošiant malkas žiemai globos namams. Merkinė, 2006 m.

užgaidas. Pajudinsi senolį iš jam įprastos vietos, ir praranda žmogus savarankiškumą. Žinoma, gydytojai ir čia kažką sugalvoja: kai senelis nebesugeba savimi pasirūpinti, o yra vienišas, jam pasiūlomas gyvenimas Slaugos namuose. Ne „ubagyne“, ne prieglaudoje, o Namuose, kur gali būti ir vienoks ar kitoks ūkis. Apie tai rašo amerikiečių geriausias Atul Gawande knygoje „Mirtingi“ (Vilnius: Vaga, 2015). Atul Gawande yra indas, atvykęs į JAV mokytis, o paskui išgarsėjęs kaip gydytojas – Amerika moka pavilioti talentus. Atul Gawande nupiešia skaitytojui tokį vaizdą: veiklus Slaugos namų direktorius atveža savo pacientams šunų, katinų, net šimtą smulkių paukščių... Stipresniems senoliams duoda kastuvus ir leidžia sukasti kieme daržą. Prasideda gyvenimas. Niekas nebeserga, nebemiršta, gerai miega, nepaslinkieji pamiršta vaikštynes ir ratukus, nes reikia rūpintis staiga atsiradusiu ūkiu.

Atul Gawande čia, matyt, šiek tiek padaugina to optimizmo, bet šiuo metu aš jį gerai suprantu – kai knieti ką nors pagirti ar supeikti, neišvengsi literatūrinių metaforų ir džiūgavimų. Arba ironijos. Aš kaip tik šiuo metu skaitau ir labai įdomią Vytauto Almanio publicistikos knygą „Tolstančios salos“ (Utena: Utenos Indra, 2016). Kritikuodamas dabartinę mūsų valstybės žemės ūkio politiką, kai smarkiai engiamas nedidelis šeimos ūkis su tradicine žemdirbyste ir gyvulininkyste, Vytautas Almanis teigia, kad mūsų kraštovaizdį dabar labiausiai gadina išsišokėliai, auginantys danielius, stručius ir krokodilus. Tie krokodilai čia, matyt, yra tokia pat hiperbolė kaip ir anie senjorų namai, kur niekas nemiršta. Gal kažkas Lietuvoje ir dinosaurus jau perina?..

Gydytojas Atul Gawande rašo apie ypatingus Slaugos namus, kur garantuojama priežiūra, bet pacientas nepraranda savarankiškumo. Ir netgi šių namų architektūra yra savotiška: kiekvienas senolis turi atskirą įėjimą į savo butą, kai nori visada gali išvengti kolektyvo. Gyvenimas čia turbūt nepigus, bet nusiperkama ne tik ramybė ir sveikata, o ir gyvenimo džiaugsmas. Kartais iki to džiaugsmo – tik vienas

žingsnis. Tereikia, pavyzdžiui, atvežti senų žmonių globai šimtą paukščių ir kitokių nestambių įnamių. O žinomas publicistas italas Angelo Frosio, meninių akcijų kūrėjas, ekologijos idėjų ir kaimo kultūros puoselėtojas, kaip ir dera tikram pietiečiui, gerokai radikalesnis – jis linksmai įrodinėja, kad ši pasaulį nuo depresijos, vagystės ir tinginystės išvaduos karvė. Jo knyga taip ir vadinasi: „Karvė išsaugos pasaulį“ (Kaunas: Spindulio spaustuvė, 2016).

Jungtinės Amerikos Valstijos yra turtingos, ten įmanomi visokie meniniai, psichologiniai ir medicininiai eksperimentai. Bet Vytauto Almanio aprašytieji Šiaurės Lietuvos užsispyrėliai yra pakankamai laimingi ne tik senatvėje, tokie jie jaučiasi visada. Ta autoriaus patirtis ir tas požiūris gal ateina iš kalnų, kur atstumai nuo kaimo iki kaimo matuojami sibirietiškais varstais, kur adata, virvė, peilis ir kirvis yra brangesni už auksą, o sugebėjimas sumūryti krosnį yra svarbiau už įsivaizduojamą ryšį su kosmosu. Šitaip Vytautas Almanis užsigrūdino Kalnų Altajuje, šitaip galvojančių ieško ir Šiaurės Lietuvoje, netoli Latvijos. Ir kiek daug jų suranda! Tiesa, kai kurie gyveno gerokai seniau, dar tarpukario Lietuvoje. Bet jų patirtis ir išmintis dabar jau tikrai negalės prapulti: kas užrašyta Vytauto plunksna – kirviu neiškirsi.

- **Balandžio 4-oji**

Atšilo staiga. Ir sugageno padangėje žąsys. Vienas girgsintis trikampis tolsta į šiaurę, kitas – į rytus. Miške suūbavo keršulis. Kieme pasirodė liepsnelė. O starta jau renka pernykščius šapus ir neša į triskiaučių lanksvų tankmę. Atbunda auksuotoji radiolė (aukso šaknis), didysis šilokas, miškinė tulpė.

Vakar stebėjau atgijusį skruzdėlyną, kurį savo tvirtais snapais šiek tiek išvertė juodosios meletos. Gal penkios didžiosios rudosios skruzdės tingiai roplinėja, rodos, kad jų daugiau ir nėra. Gal kitas sulesė meletos? O gal dar slepiasi, pamažėle kirbėdamos požemio galerijose?

- o Stanislova Aldona Žukauskienė, nusipirkusi gėlių, skuba į namus.
Merkinė, 2009 m.

Baksteliu kauptuku į meletų išraustą ertmę – akimirksniu atsiranda šimtai skruzdėlių, visos sparčiai bėgioja, tiesiog suknižda, sumirga visas juodas kupolas! Štai, galvoju, aiškiausias įrodymas, kad automobilių kūrėjai giriasi be reikalo, kai aiškina, kaip greit naujas jų modelis išvysto didelį greitį. Skruzdės pralenkia konstruktorius. Ir ne tik tai greitis čia svarbu, o ir komunikacija, visuotinė mobilizacija. Ir viskas iš vietinių resursų – be jokio ryšio su kosmosu.

Perkūnas dangaus keliu nuvažiavo – perkūnropės sužaliavo

- **Balandžio 15-oji**

Pirmasis griaustinis atgrumėjo vakar vakare iš pietų ir nutolo į rytus. O žaibai vis horizontalūs, eidami šonu pro Liškiavio ežerą į Gailiūnų pusę blyksėjo tarp debesų, į žemę, rodos, nė karto ir netrenkė. Debesys slinko tamsūs, o lijo mažai. Šitokį nesmarkų, bet labai gaivinantį pavasario lietų Žemaitijoje vadina pumpurų lietumi, o dzūkai pastebi, kad po pirmojo griaustinio tuoj pat sužaliuoja perkūnropės. Atgyja jos ir kapinėse, ir smėlio šlaituose, kur tų žalių šilropių būna daug, tarsi prisegiota į gelsvą smėlį.

Perkūnropė yra visad žaliuojanti, bet pavasarį tas žalumas ypatingai išryškėja, tik reikia lietaus su perkūnija. Tokie paprasti kaimo žmonių pastebėjimai, kuriuos pirmiausia užrašė Balys Buračas, mūsų protėviams rodė, kaip žemė nuo dangaus priklauso. Todėl dievas Perkūnas ir buvo toks svarbus. Musteikos, Lynežerio, Zervynų apylinkėse, pavyzdžiui, visai nebuvo akmenų, namus bei tvartus dzūkai čia statėsi ant dervingų kaladžių, ir dėl tokio nepatogumo kaltino Perkūną. Apie tai yra pasakojęs ir rašęs Vincas Gaidys iš Musteikos sodžiaus. Jo poringė vadinasi „Perkūno šūviai į velnius“. Ar kam neaišku, kad ir žaibai virš Dzūkijos žiebiama iš tų akmenų, kuriuos Perkūnas ištraukė iš Musteikos raistų.

- Žydinti perkūnropė pamerkio šlaite, šalia Busilo pievos. Merkinė, 1998 m.

- **Balandžio 21-oji**

Sugrįžo gražiagalvės. Jau cilpsi ir pilkosios pečialindos. Atsirado šeiriai ir machaonai. Kamanės net ir miglotą rytą ima nektarą iš kaukazinių slyvų bei veltininių vyšnių žiedų. Bet patys aktyviausi dabar yra naktiniai sliekai. Mokslininkų binarinėje nomenklatūroje šis vikrus bestuburis gyvūnas yra didysis sliekas – *Lambricus terrestris*. Kiekvieną rytą ant kietai suplūktų kiemo takelių, prie laiptų, ant skiedryno ir kiemsargio Gaurono buveinėje juoduoja daugybė šviežių urvelių, iš kurių naktį buvo išlindę sliekai. Dieną jų nepamatysi, darže gyvena kitokie sliekai, o tie naktiniai slepiasi giliai ir išlenda tik naktį. Daugiausia jų teko matyti 1961-ųjų metų vasarą Rusnės saloje, kur dieną naktį užė patys pirmieji Lietuvoje žolės miltų agregatai. Tuos miltus mes, Lietuvos žemės ūkio akademijos antrakursiai studentai, ir turėjome malti, ir malėme labai atsakingai, o kai reikėdavo eiti į naktinę pamainą, visuose Rusnės gyventojų kiemuose matydavome žiburėlius – tai rusniškiai žvejai gaudydavo naktinius sliekus. Begalę jų turėdavo prigaudyti, dugninių meškerių valas labai ilgas, prie jo rišami trumpi pavadėliai su kabliukais. Žūklė lyg ir nelabai įdomi, daug monotoniško darbo, tų slidžių ungurių daugybė, užtat norint pagauti didelį naktinį slieką reikėdavo įgudimo ir kantrybės – jis labai jautrus ir, pajutęs pavojų, akimirksniu pasislepia savo urve... Tokie ir liko ryškiausi anos tolimos vasaros prisiminimai: vikrūs naktiniai sliekai daržuose, žuvų sušaldyti luitai Žuvininkystės ūkio požemių šaldytuvuose ir viską persmelkiantis džiūstančios žolės kvapas. Toji džiovyklų būgnuose labai staiga suvytinta žolė, tie žalsvi, karšti žolės miltai, byrantys į talpius maišus, skleidė stiprų, ypatingą kvapą, jaučiamą visoje didžiulėje saloje.

Stoviu dabar šalia vos vos žalsvėjančių maumedžių, ir šiltas pietvakarių vėjas atneša man lyg ir gerai žinomą, bet sunkiai įvardijamą aromata. Kas gi šiandien čia, tarpušilių slėnio Sode prie Krūčiaus upelio, šitaip švelniai kvepia? Čia pat stirksio praėjusių metų apskrita-

- o Perkūno akmuo kniūbso netoli dešiniojo Merkio upės kranto, apie 50 metrų iki santakos su Grūdės upe. Etnologė Nijolė Marcinkevičienė 2003 m. žurnale „Liaudies kultūra“ publikavo straipsnį „Motinos žodžio galia: prakeikimai“, kuriame pateikė tokį pasakojimą apie šį akmenį: „<...> netoli Bulionio „kalionijos“, porą metrų pabrasti gilaus vandens sraunuma ir užsiropšti ant Perkūno akmens. Mano laikais ant šio akmens augo į žemas, susiraižgiusias samanas panaši žolė „badinga“. <...> Mūsų kaimo samdinyš pamilo turtingo ūkininko dukterį. Matyt, meilės būta abipusės ir karštos, nes, nepaisydami griežtų tėvų draudimų, įsimylėjėliai nutarė būti kartu. Meiliai beburkuojančius, besitariančius ant didelio akmens tarp brūzgynų ir čerešnyų juos ir užtiko mergaitės motina. Sako, kad pirmi jos žodžiai buvę: „Kad jus Perkūnas suvenčiavot!“ Iš giedro dangaus trenkęs žaibas. Atsitokėjusi motina vietoj vaikų pamatė tik perpus perskeltą akmenį.“ Oi, negerą valandą nuskambėjo motinos prakeikimas! Puvočiai, 2000 m.

galviai bandreniai, siūbuoja sausi peletrūnų stiebai, baltuoja aukšti, trapūs pernykščiai smidrai – visi jie iš šaknų atžels dar negreitai, o pakvips tik tada, kai sužydės. Mažo kalnelio šlaite jau atsiranda pavasarinių raktažolių raukšlėti lapeliai ir pievinių šalavijų skrotelės, bet ir šie godotini žolynai ne iš karto pakvimpa. Tai kas kvėpia dabar? Turbūt viskas kartu. Gal net ir žemė, gal ir tas sausas pernykštis balzaminio skaistenio stagaras...

- **Balandžio 30-oji**

Ir vėl meška Lietuvoje. Šį kartą Veisiejų krašte, Dulgininkuose. Šis kaimelis yra prie Dulgo ežero ir prie Seiros upelio. Apie Dulgininkus rašo kraštotyrininkė Marijona Navickienė knygoje „Kaimų gyvenimas. *Didžiasalis. Dulgininkai. Kaziuliai, Vilkanastrai*“. Knygelė išleista Marijampolėje 2008 metais. Skaičiau susidomėjęs, pieštuku pasibraukiau keletą sakinių tarsi įsipareigodamas nuvažiuoti į Dulgininkus ir pamatyti Anastazo Bogušio sodą, įkurtą gal 1934-aisiais net penkių hektarų plote. Sodas buvęs apsodintas liepomis ir lazdynais... Žiūriu į žemėlapi: kokie gražūs ir truputį baugūs vietovardžiai aplink Dulgininkus, tai – Vilkanastrai, Vilkipis, Vilkė, Vilko šaltinis, Vilkinys, o netoli ir Vilko botaninis draustinis. Lietuvoje su vilku susietų vietovardžių yra nemažai, bet tiek daug vilkų mažame areale – tik čia, Veisiejų krašte. Ir Vilkelių pavardžių daug būtent čia. Kodėl?

Daug kas žavėjosi dzūkiškų vietovardžių grožiu ir mįslingumu. Žurnalistas Jonas Radzevičius „Kultūros baruose“ yra rašęs apie dube nuotą akmenį, surastą prie Nemuno netoli Liškiavos. Paskui dar kartą to akmens ieškojęs ir neberadęs. Keistas akmuo, gal net archeologinis paminklas prapuolė. Bet išliko autoriaus susižavėjimas čia išgirstais vietovardžiais, išliko tais klajonių metais sukurtas posmas:

*Snaigupė, Liškiava, Gailiūnai,
Guobiniai, Paliepis, Vainiūnai...
Tu klevo lapo paprašyk,
Vardus tuos dailiai surašyk –
Ir posmas bus, ir bus daina,
Slaptingo skambesio pilna.*

Tai gal ir nė nebūtina bandyti išsiaiškinti visų mūsų krašto vardų atsiradimo istorijų, gal gana to jų slaptingumo ir skambesio. Užklydusi

meška irgi nepadės išsiaiškinti, kaip atsirado Dulgo ežeras ir Dulgininkai. Vilkinys ir Vilkanastrai. Rudasis lokys yra rimtas žvėris ir staigių judesių nemėgsta. Taip sako šiauriečiai karelai. Ir kažkodėl jie taria ne *serjoznyj*, o *surjoznyj zver'*. Pamačius tokį rimtą žvėrį, reikia tik nesijudinti iš vietos ir tyliai tik mintimis paraginti, kad nueitų šalin. Tai ir nueis.

• Gegužės 1-oji

Šiandien pražydo kaštonai. Ir tuoj pat atsirado tie karklų vabalai – karklvabaliai. Kitaip tariant, grambuoliai. Kiekvieną pavasarį vaikai mokyklose turėtų prisiminti, kad žodyje „karklvabalis“ tarp *k* ir *v* raidžių rašoma *l* raidė. „Negali būti“, – pernai pavasarį sakė man anūkas Rokas.

O prie Aušrinės tvenkinio – labai ryškios bebrų šliužės. Ir bebrų nuskabyti gelsvalapių usnių lapai. Šie aštriadančiai žvėreliai pavasarį nebenori graužti karklų, minkšti šaltiniuotų šlaitų žolynai dabar jiems kur kas gardesni. Bet žydinčių purienų bebrai neliečia. Gal jos karčios. Paupinės mėtos irgi dar nenugrauztos. O štai viksvameldžiai išrauti ir apgraužti. Bebras elgiasi kaip žmogus, juk ir gelsvalapė usnis mums yra skani, ir viksvameldžio balta šaknis labai minkšta, truputį primena ajerą.

Šalia išvirtusios eglės šaknų, ant juodo durpžemio, gražiai žaliuoja dar visai mažos keturlapės vilkauogės. O virš tvenkinio pralekia dvi klykuolės. Nutolsta greitai, bet girdžiu, kaip jos nusileidžia į bebrų patvenktas pievas. Prieš keletą metų tos vingiorykščių pievos dar buvo šienaujamos, bet dabar ten jau karaliauja bebrai ir antys. Štai už ką galima tuos aštriadančius pagirti, jie kai kur iš tikrųjų sugražina buvusį kraštovaizdį: bebrai užtvenkia upelį, ir tuoj pat tą išsiliejusį vandenį pastebi antys.

Daug visokio judėjimo ankstyvą Gegužės 1-osios rytą. Nei bitei, nei bebrui, nei arkliui nepasakysi, kad šiandien darbininkų šventė. Jie ir be transparantų, be šūkavimų juda, kruta spėriai nuveikdami įpras-

tus pavasario darbus. Reikia ir žmonėms daugiau judėti. Mažiau puikuotis, daugiau darbuotis. Po pietų retinu valstybinio miško pušynėlį prie servitutinio keliuko. Šitokia nuosavybės forma vis buvo, o dažnai ir tebėra įvairių ginčų bei pykčio priežastis, tačiau dėl šio tiktai šimto metrų kelelio, pavadinto servitutiniu, kol kas niekas čia dar nesusikivirčio, nors jis tikrai reikalingas visiems: vienoje pusėje valstybės žemė, kitoje privatus pušynėlis, o mums, Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojams bei savanoriams, tai yra vienintelė galimybė pasiekti godotiną laukinės augmenijos Sodą prie Krūčiaus. Privatus pušynėlis šalia to servitutinio keliuko metų metais nėra regėjęs nei šviesinimo, nei valymo ugdomųjų kirtimų. Todėl ir imuosi praretinti šalia esantį valstybinį pušynėlį. Dabar visur valstybiniai miškai atrodo geriau nei privatūs. Savanoriauju, kad ir čia būtų šviesiau. Darbo nelabai daug, o kirvis gerai išgalastas, ir rezultatas akivaizdus. Nė kiek neretinto savaiminio jaunuolyno pušelės užauga liaunos ir trapios, o po jų raizgiomis šakomis be šviesos atsirandančioje miško paklotėje neįsikuria jokia žolė, nesužaliuoja joks krūmas. Prašviesinus bus kitaip. Bus geriau.

Nežinau, kokia dabar eiguliavimo tvarka, bet prieš pusę amžiaus, kai trejetą metų teko dirbti eiguliu Širvintų miškų ūkio Puorių girininkijoje, mums buvo aiškiai pasakyta: atsiras bent mažas laiku neprąšviesintas jaunuolynas – sulauksit didelių nemalonumų. Dabar valstybinių girių miškininkai, ko gero, turėtų kontroliuoti ir privačius miškus, bet, matyt, per sunku taip viską apžiūrėti. Juk ir eigulių labai sumažėjo. Todėl aš kaip anksčiau dar bandau ugdyti šį trikampiško ploto valstybinių pušynėlį, kuris kažkaip užsiliko tarp privačių valdų ir miškelių – išvengė konsolidacijos, o ji gi, tiesą sakant, gali būti ir gėris, ir blogis. Valstybės miškų ūkio tarnautojui patogiau, kai visos valdos yra viename masyve, bet jeigu koks nepatogus pusės hektaro pakraštėlis „atiduodamas“ privatininkui, kuris ir taip jau turi penkis šimtus hektarų, tai jokio gėrio čia nesitikėk.

Kertu žemesnes, saulės jau nebematančias pušeles, kurios po penkerių metų vis tiek sunyktų. Kertu blogesnę, be perspektyvos gyvuojantį spygliuotį, o palieku stipresnę. Tokia amžina, nesikeičianti taisyklė. Keičiasi tik požiūris į tą nukirstą medelį. Juk tebėra tokių romantikų, kurie visą laiką taip aimanuoja: nieko negalima kirsti, nes jei ką nukirsi – danguje liks skylė. Bet aš prisimenu, kad ugdant būsimą sveiką ir turtingą mišką, kaip tik ta nukirsta pušelė ar tas baltalksnis žmonėms gerokai pasitarnaudavo. Šiandien nė nebežinome, kas yra kirvamalkė. Ir kas yra likvidinė mediena, o kas – nelikvidinė? Būdavo štai kaip: eigulys prieš pradėdamas ugdyti jaunuolyną, idealiai išugdydavo keturių arų tyrimo barelį, atskirai sukraudavo kirvamalkes (likvidinę medieną), atskirai smulkesnius žabus, kurie likdavo miške ir turtindavo dirvožemį. Visame ugdomame dviejų ar net keturių hektarų plote kirvamalkių susidarydavo labai daug, tai girininkas pagal eigulio tyrimo barelį nesunkiai paskaičiuodavo visos likvidinės medienos tūrį, ir šita malka būdavo tvarkingai užrašoma žmonėms kaip metinė kuro norma. Tvarka buvo. Ir kirvamalkes, ir sausuolius, ir virtuolius išveždavome arkliais, jokių tiesių traktorinių valksmų nereikėjo.

Tiesių linijų miškui nereikia, tiktai dabar kažkas išrado negirdėtą naujieną, esą miškui nekenkia plātūs, traktoriniai valksmai. Kenkia, žinoma, bet kai technika plačių gabaritų, kai žmogus tingi sukinėtis važiuodamas mišku, tai ir susikuria sau palankią „teoriją“... Žinoma, anų tolimų dienų eigulio darbas gali dabar pasirodyti lyg miškažmogio kantrybę išbandantis žaidimas. Bet mes buvome labai arti pažangiausios miškininkystės teorijos ir praktikos – Dauervaldo. Kai žmogus netingi pamajuoti kirviu, kai dar moka pasikinkyti arklį, jis gali iš miško daug ką gero paimti be jokios žalos miškui. Doras medininkas gali visiškai atsisakyti plynų kirtimų, kurie visada yra tikras sukrėtimas miško ekosistemai. Tai supratingai teigia Dauervaldo teorija, o jos dar niekas nėra sukritikavęs, tik nebeužtenka noro ir sveikatos šią teoriją taikyti praktikoje.

- **Gegužės 4-oji**

Daržo lysvėse kol kas geriausiai atrodo drignės. Dideli, aštriai skiautėti ir tiksliai menturiškai išsidėstę lapai kyla aukštyn, pavėsyje paslėpdami ką tik sudygusius pastarnokus. Lyg ir gaila tų ankstyvų pastarnokų, bet neaišku, ar nebus jie žyduoliai. Niekas dabar ir nepasakys, ar jie išdygo vėlų rudenį, ar žiemą, ar pavasarį. Jeigu slapta peržiemojo po sniegu, tai ir sužydės, o šaknis bus nevalgoma. Dabar greitai keičiasi kai kurių augalų biologija. Rudenį sudygusios aguonos puikiausiai peržiemoja, o pavasarį gerai auga ir sužydi daug anksčiau už tas, kurias tikrai galime vadinti vienametėmis. Jos visada ir buvo tik vienametės, o dabar išmoko peržiemoti ir jau yra pusantrametės... Nei pastarnokų, nei burokėlių, nei morkų jau negalima sėti rudenį, tikintis, kad pavasarį anksčiau sudygs. Todėl, kad gali sudygti žiemą, o vasarą sužydėti...

Taigi, antrametės drignės dabar atrodo labai gyvybingai. Viršutiniai jų lapai jau sukasi lyg kopūstų gūžės, iš jų ir šaus viršun pusanthro metro aukštumo stiebas, ir išskleis didelius baltus žiedus. Retieji dvimečiai augalai gana įnoringi, bet jeigu jau pirmaisiais metais neprapuolė, tai kitą vasarą ir nustebina. Drignę, žinoma, reikia kontroliuoti, jos sėklos nuodingos, bet juk ir žalčialunkis labai nuodingas, o gėlynuose galima pamatyti selekcininkų sukurtas vis naujas jo formas – yra šiliniai žalčialunkiai, žydintys birželį, yra ir paprastieji, bet sužydintys ne rausvai, o baltai. Vasarą nuo visų žalčialunkių reikia nuskinti nuodingas raudonas uogas ir išmesti į komposto krūvą. Kai plotai nedideli, viską įmanoma laiku sudrausminti, net ir tą patį baisiausių invazinį Sosnovskio barštį. Tačiau viskas atrodo kitaip, kai bėda ištinka didžiulį monokultūros lauką. Štai kaimynas skundžiasi, kad labai blogai peržiemojo žieminiai rapsai. Ir ne šaltis kaltas, o stirnos. Jos iki pat žemės nugraužė skrotelinius, rudenį išaugusius lapelius, tad pasėlis labai išretėjo.

- Karatas stebi kaimynus. Merkinė, 2017 m.

Stirnos mėgsta rapsus. Bet juk ir žmogus valgo jaunus griežčių lapus, o griežtis ir rapsas labai giminingi augalai. Griežčius dzūkai seniau vadindavo *kručkais* arba *koliais* ir iš tų šakniavaisių virdavo sriubą. Tuos *kolius* reikėdavo truputį pakepti taukuose, jie pakvipdavo ir visą viralą labai pagardindavo. Žinoma, į tokias senovines daržovių sriubas reikėdavo įmesti ir kokį rūkyto kumpio kaulą. Pavasarinės žolių sriubos Dzūkijoje irgi atrodo labai paprastos – laukiniai *grobūzdai*, jaunų burokėlių *kamblukai*, rūgštytynės, dilgėlės, kruopaitės, bet reikia įmesti ir „kokis kaulalis“.

ESTAFONA GAILEIC

Alyvų žydėjimas: nuo Dainavos iki Žiemgalos

- Gegužės 6-oji

Balandžio pabaigoje visi sodiečiai kalbėjo apie vėluojantį pavasarį, o dabar jau norisi šiek tiek sustabdyti įsismarkavusį žydėjimą. Kasdien atsirandantys nauji žiedai atrodo labai ankstyvi, kai palygini šios dienos akivaizdžius faktus su ankstesniųjų metų gegužės 6-osios fenologiniais užrašais. Jau pražydo meškiniai česnakai, o pernai balti jų žiedeliai išsiskleidė tiktai gegužės 16-ąją. Žydi pušys ir kadagiai. Nepaprastai greitai šiemet plinta šiurkščialapės kaulažolės, ir jau reikia jas truputį pristabdyti, kad neužkariautų drėgnos gurgždžių, česnakų ir sibirinių vilkadalgių pievos Vaikšnorų Ravo žemupyje. Kadaisė kaulažolė atkeliavo į mūsų gėlių darželius iš Skandinavijos, ir neturėtume sakyti, kad yra invazinė rūšis, bet... kai augimo salygos pakankamai geros, ji gali įsibujoti kaip agresyvi svetimšalė.

Pats baisiausias atėjūnas mūsų krašte – Sosnovskio barštis. „Žaliasis pasaulis“ rašo, kad jau net Kaune plinta tie baisiai pikti augalai, ir būtent šiame mieste įvyko rimtas seminaras, kurio dalyviai mokėsi kovoti su šiuo atėjūnu. Tiesą sakant, jo net negalėtume vadinti atėjūnu. Pirmiausia Sosnovskio barštis atsirado Kaukaze, tai jau selekcininkų darbas, gamtoje tokio augalo nėra. Tada buvo atsivežtas į Europos šiaurę, nes buvo galvojama, kad Jaroslavlį ir net Archangelsko srityse jis galėtų

- o Liaudies skulptoriaus, akmenkalio Stepono Gailevičiaus (1815–1885) paminklas baudžiavos panaikinimui atminti. Tai seniausias ir bene vienintelis kūrinys, skirtas šiam istoriniam įvykiui atminti, pastatytas 1861 m. Mažeikių r., Ukrainai, 2018 m.

augti kaip silosinė kultūra. Iš ten jį parsivežė Lietuvos bitininkai, ir greit paaiškęjo, kad augalas labai pavojingas alergiškiems žmonėms.

Vokiečių miškininkas Peteris Volebenas (Peter Wohlleben) knygoje „Paslaptingas medžių gyvenimas“ (Vilnius: Kitos knygos, 2018. Iš vokiečių kalbos vertė Zita Baranauskaitė-Danielienė) rašo, kad Vokietijoje plinta toks pat didelis ir labai nepageidaujamas Mantegacio barštis, kad jo naikinimui kasmet skiriami milijonai eurų, o rezultatas ne kažin koks. Ir siūlo tokią išeitį: užsodinti tas teritorijas miškais, nes greit augančių medžių pavėsiuose Mantegacio barščiai prapulę... Todėl aš savo eksperimentiniame sklype netgi specialiai auginu vieną Sosnovskio barščio egzempliorių – nedraugišką kaimyną reikia išsižiūrėti iš arti. Pernai vasarą pasodinau visai sudžiūvusią jo šaknį, prigijo, išleido vieną lapą, o šiemet jau turi keturis didelius lapus, bet žiedynkočio, atrodo, dar neišskels. Kol augalas vienas kaip pirštas, kol dar nežydi, pavojaus nėra, nes vegetatyviškai jis neplinta. O kasdien pasižiūrėti, kaip šis baisuoklis reaguoja į Lietuvos oro permainas yra svarbu.

Skaitau Gedimino Kulikausko knygą „Lietuvio kodas“ (Vilnius: Tyto alba, 2018). Iš karto matyti, kad tai įdomus ir aštribiaunis veikalas, ir ne vien tiktai apie mus pačius, o ir apie artimiausius nedraugiškus mūsų kaimynus. Knyga nemažos apimties ir labai marga – užplūsta įvairi tekstinė ir fotografinė dokumentika, laikraštiniai komentarai, muziejinės iliustracijos, paaiškinimų išnašos. Verčiu puslapius, nekantriai smalsaudamas ir ieškodamas atsakymo į tą šiuolaikiškai provokatyviu knygos pavadinimu intriguojantį klausimą, bet kartu ir nieko ypatingo nesitikėdamas: tas klausimas yra toks opus, kad tiesiog neprotinga būtų tikėtis paprastai ir greitai užčiuopti atsakymą. Ko gero, tiktai prosenovinėse karališkųjų metraščių runose vis dar glūdi Baltųjų žinių valia užslėptas, net akylų ir stropių lietuviškosios praeities ieškotojų Daukanto, Basanavičiaus, Būgos, Vydūno, Kudirkos ir net velniškai skvarbaus Herbačiausko neaptiktas, net gedgaudiškai kilniu Statkutės de Rosales užmoju vos tegrybštelėtas, tačiau iš tūks-

o Atsisveikinimas su vienkiemiais. Žydėjimas. 2011m.

tantmetinių istorinių pervartų bedugnės tebežvilgantis, iki šiol neišnyrantis mūsų aistiškojo gyvybingumo raktas.

Kodėl esame būtent tokie? Kas yra ta lietuviška pasaulėjauta? Juk ne tik tai istorikai bei muziejininkai apie tai mąsto. Štai Viktorijos Daujotytės apybraiža „Vidiniai lietuviškumo matmenys“ šių metų pirmajame „Liaudies kultūros“ žurnalo numeryje. Čia autorė dar kartą atsigręžia į Juozo Baltušio „Sakmę apie Južą“ – būtent šis sovietmečiu visų garbinto kupiškėno talentingai parašytas romanas, (Vilnius: Vaga, 1979) geriausiai iliustruoja, kas yra ta mūsų šliogeriškoji filotopija, kas yra lietuviškos sakmės aidas, o kas – istorija... Ir čia ūmai galėtų kilti toks paprastas klausimas: kodėl istorikas Gediminas Kulikauskas naujoje savo knygoje nepaminėjo nė vieno lietuvių grožinės literatūros kūrinio? Nei Kazio Borutos, nei Juozo Tumo-Vaižganto, nei Žemaitės. Neprisiminta netgi garsioji Mikalojaus Katkaus „Balanos gadynė“. O juk ne vien sausų istorinių faktų skleidimas, bet kaip tik tas žūtbūtinis

Mikalojaus Katkaus prisirišimas prie Lietuvos senovės, tas sakmiškai įtaigus reikšmingiausių įvykių vertinimas ir iškėlė jį kaip supratingą lietuvių tolstojininką, o ne kaip savitos lietuviškojo kaimo buities etnografa. Buitinė etnografija yra ryškius regioninius pasikeitimus daiktiskai konkrečiai fiksuojantis mokslas, o esminės moralinės nuostatos, dvasinės tiesos paieškos, tikėjimo mįslės visada ir visur išlieka prakilnesnės, tautiškai savitesnės, įtikinamesnės.

Jeigu taip atviriau ir akyliau pasižiūrėtume, tuojau pat šalia Mikalojaus Katkaus iškiltų ir ženkli praėjusio kolūkinio sovietmečio lietuviškosios žemdirbystės profesoriaus Petro Vasinausko laikysena. Nepaprastai atkaklus ir darbštus tai buvo žmogus. Tikras Juza. Žemiškos dvasios vyras. O ir aukštaitis juk, iš Pasvalio molyną, bet profesinę savo veiklą pradėjęs Užnemunėje. Jau būdamas Lietuvos žemės ūkio akademijos profesorius, Žemdirbystės katedros vedėjas, jis atvažiuodavo į bet kurį kolūkį su kerziniais *čebatais* ir visą dieną atkakliai žingsniuodavo per laukus, per fermas, per gyvenvietes. Nemokėjo vairuoti automobilio, todėl vaikščiojo pėsčias. Nei pietaudavo, nei vakarieniaudavo, tenorėdamas išsiaiškinti vis tą patį klausimą – „kodėl mažas kupstas didelį vežimą verčia“, jei tai buvo prastas kolūkis, ir kodėl tvarkingame kolūkyje net „ir sunkus vežimas į kalną kyla greitai“...

Dabar jau, žinoma, apie kolūkius kažko gero nebeapsakysim, bet tikras kaimietis Petras Vasinauskas anuomet užsispyrėliškai tikėjo mažo, lietuviško kolektyvinio ūkio galimybe, tikėjo, kad ir vietiniai žmonės, ir arkliai visada turės darbo savo kaime, todėl griežtai pasisakydavo prieš kolūkių ir valstybinių ūkių stambinimą. O juk Mikalojus Katkus, cariniais laikais Maskvoje baigęs studijas (ten susitikdavęs su Jonu Basanavičiumi), grįžęs į Lietuvą panašiu principu godėjo savo tėviškę Kėdainių krašte, dirbo žemę, aršiai priešinosi, kad nauji, metalu žvilgantys plūgai per staigiai neišstumtų tradicinių ir savadarbiškai patvarių žemės ūkio padargų, kad naujovės nesutrikdytų nuo senovės įsigalėjusių darbo įpročių. Ką dar galima prisiminti šalia šių

dviejų iškilų žemdirbių? Gal Dionizą Pošką, iš kurio kolekcionuojamų senienu kaimynai tik šaipėsi? Gal paskutinį Šiaurės Lietuvos tolstojininką Andriejų Kalendrą, kurį taip vaizdingai aprašė Vytautas Almanis knygoje „Tolstančios salos“... Tai skirtingų etnografinės Lietuvos vietų ir ne to paties laikmečio žmonės, tačiau iš tikrųjų buvo verta, kad būtent tokius rūsčiai atkaklius, ne miestietiškos kulties vyrus, o išskirtinius žemdirbius, per atsiskyrėliškai tylaus ir niūraus Juzos paveikslą taip butiškai motyvuotai ir dvasiškai iškalbingai sujungtų aukštaitiška pasakoriaus ranka, kad pamatytume tą nepalaužiamą širdingo lietuvio sodiečio charakterį. Kad įžvelgtume Kairabalės raiste nugrimzdusį lietuvio žemdirbio kodą. Taip ir atsitiko: radosi Juozo Baltušio „Sakmė apie Južą“. Pats autorius apie šį kūrinį kalbėjo labai paprastai: aš norėjau parodyti lietuvio atkaklumą ir nepalaužiamumą.

Lyg ir nerasime tokio atkaklaus žemdirbio, tokio nepalaužiamo lietuvio charakterio Gedimino Kulikausko knygoje. Prisirišimas prie žemės, kurį taip akcentuoja „Lietuvio kodo“ autorius, tėra tik išlikimo, tik egzistencijos sąlyga. Išėiti gyventi į miestą, mokytis kokio amato tikram valstiečiui darydavosi gėda, nes pasitraukiant iš kaimo didėdavęs visiško nuskurdimo pavojus. Todėl didžiausi kivirčiai kaimuose kildavo dėl žemės nuosavybės. Ypač aiškiai tai parodoma lenkų rašytojo, Nobelio premijos laureato Vladislavo Reimonto romane „Kaimiečiai“. Lenkijos kaimo būklė dvidešimtojo amžiaus pradžioje buvo tokia pat, kaip ir Lietuvoje, – ta pati carinės Rusijos priespauda, tos pačios abejonės beapsisvarstant ir beaptarinėjant naujus, perspektyvesnius žemės dirbimo padargus ar geresnes gyvulių veisles. Ir tasai ūkinis užsidedimas dirbti tik sau pačiam, o ne ponui, dirbti nuo saulės iki saulės buvo toks pats. Ypač skausmingas darėsi senosios kaimo dorovės ir naujųjų, iš miesto ateinančių ir daug laisvesnių papročių susidūrimas. Taip dėjosi Lenkijoje, taip ir Lietuvoje.

Gediminas Kulikauskas tarsi nežino nei Biliūno, nei Žemaitės, nei Kazio Borutos, nei Juozo Baltušio, nei Romualdo Granausko, nei Juozo

Apučio, nei Leonardo Gutausko. Nesunku pastebėti, kad „Lietuvio kodo“ autorius lyg ir dokumentiškai argumentuotai apibūdina *zalatoriaus* statusą, tačiau vaizdingoje Leodardo Gutausko kūryboje tie Kauno ir Vilniaus *auksavežiai*, išvežantys iš miesto tualetų fekalijas, pavaizduoti tikroviškiau ir supratingiau. O Žemaitės apsakymas „Kelionė į Šidlavą“ lieka mums kaip nepaneigiamas anuometinių kaimo ir miesto papročių susikirtimo liudijimas. Šitaip svarstydamas nenorėčiau galvoti, kad „Lietuvio kodas“ yra netolerantiška ar nekilniadvasiška knyga, kad tai tik įgimtą lietuvių būdą ir jo darbinę kasdienybę šmaikščiai sumenkinantis, mūsų praeitojo šimtmečio gyvenimiškąją elgseną ir bendruomeninės *rokundos* neišmanymą tendencingai suprasčiokinantis veikalas. Netikėtai sriubtelėdamas šį mano skaitytojiškos kritikos *šmakalą*, knygos autorius galėtų ir taip pagalvoti: nesunku kritikuoti, kai knyga jau išpopuliarėjusi, kiekvienas senis greitas trepsėti ir peikti taip, kaip sugeba, arba savaip interpretuoti net šitokį smagiai prekeivišką, kulinarišką ir tualetiską, o, be to, muziejiškai atsakingai pagrįstą knygos turinį. Muitininkai juk visada teisūs. Todėl gal ir man, pernelyg naiviai pražilusiam sodiečiui lietuviui, tebus atleista už etnokultūrinio pobūdžio pastabą, kad bent viename išmaniai sumeistrautos knygos skyriuje vertėjo ir tolerantiškiau, ir intelektualiau pasigilinti į šimtmečiais neįmenamą lietuvių kodą būtent per tos mūsų žemdirbiškos, tos žeminiškiškos grožinės literatūros herojų retrospektyvinę apžvalgą.

- **Gegužės 8-oji**

Tikro pavasario ženklų kasdien vis daugiau. Dar žydi obelys, o jau pakvipo ir alyvų žiedai, jau baltuoja ir gudobelių kupolai.

Atsiranda visiškai neplanuotų darbų. Vakar Sode prie Krūčiaus pastačiau dvi kaliauses – baidau stirninus, kurie jau pradeda trinti ragus į jaunų šermukšnių kamienus, jau nugraužė skiautėtalapių obelaičių šviežius ūglius. Visus šiltakraujus gyvūnus smarkiai puola erkės.

Kiekvieną vakarą išimu erkes, įsisiurbusias į Gaurono ir Keršio-Tigrio kailius... O šį rytą stebėjau, kaip didelė juoda kamanė įlindo į dar neprasiskleidusį mėlynojo vilkadalgio žiedą. Čia pat raudonuoja dideli švedinės žemuogės žiedai, baltuoja pakalnučių apvalūs gobtuvėliai, o kamanė vis sukasi apie vilkadalgį, iš visų pusių bando prasibrauti vidun pro mėlynas jo vainiklapių klostes. Ir įsiropščia vidun, ir ilgai ten tūno. Pagaliau išlenda ir ieško kito tokio žiedo. O kito nėra, gal tik ryt ar poryt sužydės visi mėlynieji vilkadalgiai. Rūpestingai dūzgianti kamanė nutolsta, ir aš galvoju, kad ji yra tokia pat atkakli kaip sodietis lietuvis, tvirtai tikintis tikrai tu, ką darė jo tėvai ir seneliai.

Galima sakyti, kad lietuvis yra lėtas ir nuosaikus, jam nebūdingi staigūs judesiai ar sprendimai. Ruso siela yra daug maištingesnė. Dabar kaip tik toje didelėje šalyje ginčijamasi, kokia turėtų būti nacionalinė Rusijos idėja. Klausimas nėra naujas, užtenka prisiminti devynioliktojo amžiaus antrąją pusę, kai net narodnikų teoretikai intelektualai Aleksandras Gercenas ir Nikolajus Černyševskis tikėjo ypatinga, išskirtine Rusijos ateitimi. Valstybingumo ir didžiosios Tėvynės (nuo Murmansko iki Sachalino) supratimas šiandien tebėra keblūs klausimai, bet rusai vis tiek tiki, kad „jie nugalės“, ir tas aršus tikėjimas galbūt yra tautos kodas. Daugybė konkrečių pavyzdžių apie tai kalba. Grožinė literatūra labai padeda suprasti ruso charakterį. Aleksandro Ertelio romane „Gardeninai“ nepamiršamas yra toks smarkuolis važnyčiotojas Jefimas, sutramdęs nartų sportinį žirgą Kroliką, kuris laimėjo svarbias varžybas ir tokiu būdu išgarsino dvarą ir jo žirgus. O svarbiausia čia yra visų dvariškių ir net valstiečių įtikėjimas, kad naujasis važnyčiotojas tikrai sugebės sutramdyti bet kokio nartumo žirgą, nes jis ir savo žmoną taip užtikrintai muša kasdien. Mat senasis važnyčiotojas Onisimas buvo bailys, jis ir žirgų, ir savo žmonos bijojo...

Arba štai tokia iškalbinga detalė iš Antono Čechovo „Sachalino dienoraščio“: į šią didžiulę salą atitremiami nusikaltėliai, atsikrausto ir kai kurių katorgininkų šeimos, kurių svarbiausias turtas – virdulys. Nėra

arbatžolių, nėra cukraus, dažnai nėra ir duonos, bet virdulys būtinai čia. Ilgai trunkantis kentėjimas, išsvermingas laukimas ir trumpa šventė – tai rusiškas gyvenimo būdas. O Michailo Prišvino romane „Kaščėjaus grandinės“ štai tokia scena: keltas per upę kelia daugybę žmonių, vežimų, gyvulių, visi susigrūdo, nes nenorėjo ilgiau laukti, ir visiems baugu, kad dabar tai jau tikrai jie nuskęs, bet iš tikrųjų skęsti keltas pradeda priartėjęs prie kito kranto, ir visi šiaip taip išsigelbsti. Matyt, autorius šitaip ir iliustruoja rusišką patarlę apie tai, ant kokių trijų dramblių laikosi viltinųjų rusų valstybė: *galbūt; berods; kaip nors*. Šitaip gali būti pateisinamas ir tingėjimas – kasdienis tingėjimas ką nors padaryti geriau. Viename Nikolajaus Leskovo apsakyme aprašytas toks rusiško tingėjimo variantas: po lietaus upė pakilo, o nėra tinkamų ilgų karčių keltui vairuoti. Atvažiuoja valstietis, skubantis į kitą krantą, budina, ragina miegantį keltininką, tai tas pasiunčia berniuką miškan, kad atneštų karčių. Valstietis klausia, argi vaikas atneš tas reikalingas kartis. Keltininkas atsako: neatneš, kartys turi būti ilgos ir sunkios. Ir toliau miega.

Ryškus rusų charakteriai ir Gedimino Kulikausko knygoje „Lietuvio kodas“. Lietuviai knygnešiai ir kontrabandininkai, nešantys knygas ir prekes iš Prūsijos į Lietuvą, nuolat kariauja su pasieniečiais rusais. Kontrabanda vieniems ar kitiems Lietuvos gyventojams buvo pelningas verslas, buvo taip pat ir labai tautiškai nusiteikusių knygnešių, kurie vargo ne dėl uždarbio, tačiau radosi ir dar viena tautinės savivarbos motyvacija: norėjosi „ruskius apgauti, (...) įgelti nekenčiamai caro valdžiai“. Visa tai gryna tiesa, apie tai rašė ir Vincas Kudirka. Bet juk jaučiamas čia ir dviejų kultūrų, skirtingų pasaulėjautų susidūrimas. Į rizikingą kontrabandą lietuvius valstietis ėjo tada, kai netekdavo savo žemės, kai susilaužydavo ranką ir nebegalėdavo plukdyti sielių. Tuo tarpu rusai pasieniečiai, tarnaudami toli nuo savųjų, jautėsi gerai. Tarnybą jie galėjo laisvai suderinti su savotišku plėšikavimu.

Šitaip palyginant dviejų labai skirtingų tautų charakterius, išryškėja nuolat stebimos, menkinamos ir ujamos Lietuvos būdas. Tiksliau –

daugiatautiškos Lietuvos gyventojų būdas. Todėl ir įdomi, ir ne vien tik carinio laikmečio ar tarpukario spaudos fone gerokai pasiginčyti skatinanti Gedimino Kulikausko knyga.

- **Gegužės 13-oji**

Šiandien prasideda 54-asis Poezijos pavasaris. Poetas Algimantas Mikuta dar sausį atsiuntė man savo poezijos knygą „Kelias į laumes“, kurią 2017 metais Kaune išleido „Kauko laiptai“. Visos šio poeto knygos man labai priimtinos. Bet ne vien todėl, kad Algimantas Mikuta yra žemaitis nuo Salantų. Jonas Strielkūnas juk tikras aukštaitis, o klausydamasis jo eilėraščių per radiją vis regiu savo tėvą, einantį žemaitiškos sodybos takais. Tas pats kaimo žmogaus rūpestis, tas pats galvojimas apie žemę, tos pačios mintys apie tai, kas yra laikina, o kas – amžina... Štai keturios eilutės iš Algimanto Mikutos eilėraščio „Mūsų miestelis“: „Žmoneliai čia bučiavosi, čia pyko, – / gyvenimas languotas kaip skara. / Miestely buvo daug gražių dalykų, / užvis gražiausia – kapinių tvora.“

Ką primena, ką svarbaus pasako šios eilutės? Žinoma, jauna literatūros recenzentė Dovilė Kuzminskaitė ir čia įžvelgs nykų senoliškos poetikos nuobodulį ir mieguistumą („Metai“, 2018, Nr. 2, p. 156). Atsainiai atmetant nepatinkančius vyresniųjų autorių eilėraščius, lyg ir nebesvarbus „pasaulis, kurio nebėra“, bet man atrodo, kad visiems kolegiškos etikos besilaikantiems lietuvių filologams, literatūrologams, etninės kultūros puoselėtojams jis tebeturėtų būti svarbus, tik dar ne visiems ir ne visoms to svarbumo pajautos laikas atėjo. Dzūkai, pavyzdžiui, kiekviena proga pasidžiaugia: „Pratinamės, pratinamės povaliai prie tų savo kapelių.“ Ir prie šviežiai iškelto kapinių smėlio, ir prie tvoros reikia pratintis. Kitaip ir nepasakysi, kai eini pro tuos akmeninės tvoros vartus, į paskutinę kelionę palydėdamas bendraamžį kaimyną ar kolegą. O gal dar net ir svarbiau būtent dabar įsitikinti, kad iš tiesų

- 1930 m. Bijotuose prie Baublių buvo supilti du 12×17 m dydžio, 4 m aukščio stačiašlaičiai pilkapiai: Vytauto Didžiojo garbei (kairėje) ir Dionizo Poškos atminimui (dešinėje), o 1990 m. pastatytas paminklas (autorius Vaclovas Krutinis). Šilalės r., Bijotai, 2019 m.

tos akmeninės tvoros Žemaitijoje visada buvo gražios. Kadaisė muziejininko Pauliaus Galaunės knygoje „Lietuvių liaudies menas“ atrasta Šaukėnų šventoriaus akmeninė tvora ir didžiuliai vartai su stogu man ir šiandien iškyła atminty kaip saikingo kaimiškojo poetiško architektūrinis pavyzdys. Dabar ir tvora jau pasikeitusi, ir vartai nauji, bet aš vis tiek dar tebesaugau atmintyje ir aną senąją, Lietuvos tarpukaryje įamžintą mano tėviškės bažnytkaimio kapinių tvorą, nors pats savo akimis jos nebuvau regėjęs. Pasaulis, kurio nebėra, man brangus. Kodėl senovinė kaimo skara ne kvietkuota, o languota? Kodėl tos kryžmiškai languotos seniausio audimo skaros tarsi pilkais trobų langeliais ar parūdijusiomis antkapių tvorelėmis sudalintos?.. Tos pagyvenusių kaimynių, tetų ar babyčių skaros, ypač kai jos taip žemaitiškai santūriai nupilkudavo baltu tėviškės vieškeliu iš Varputėnų link Šaukėnų prardėdavusiuose *Švento Antano atlaidų* vežimuose...

Beskaitydamas naujausią Algimanto Mikutos knygą „Kelias į laumes“, surandu vis daugiau tos grynai etnologinės ir filologinės teisybės šiuose, atrodytų, gana paprastuose eilėraščiuose. Tikra tiesa ir apie perlamutrinius grafaičių kaukolių dantis, ir apie siaubingai besikeičiančius žmones, staiga nuvarytus nuo scenos, ir apie vandens malūną, kur „invaziniai drugeliai ir vėžiai lakioja pievoje, upely nardo“... ir apie tai, kaip per liūtį „baltos žąsys kiemo vidury kaklus ištempusios linksmai gageną“... Vienaip ar kitaip begagensi, bet šis keistai apvirtusių laikų poetas, dar tebedrįstantis gyvenimą matuoti ne knygų žmonių kanonais, visada ir buvo toks gyvenimiškai teisingas, o ne pasyvus kaimo bei miesto stebėtojas. Nors šiame jo *kelyje į laumes* gal ir daugiau susitaikymo, autobiografinių prisiminimų, tačiau ir „Šeško šokio“ maištingumas vis dar prasimuša pro asfaltinį skalikų kvapą. Tikriausiai taip ir toliau per visus būsimuosius metų metus, kuriuos likimas dar skirs mūsų benuolstančios lietuviškosios prozos ir poezijos teisuoliams, vis dar prasimuš nesumeluoti žodžiai apie tai, kad mūsų miesteliuose kapinių tvora tikrai nėra nyki, mieguista ar nuobodi, kad ji „užvis gražiausia“... Bet koleikas, nebijant kokio nors pavasarinio griausmo ar nelaukto liūtės lyg paniekos ar išsityčiojimo, kai dar smagu kaimietiška ir miestelėniška pasitelkti senolį humorą, „dar įdomu gyventi ir dairytis į jaunos žmones, jų kraupius juokus“ ir visą dabartinę kūrinių... atrodytų, kad tiesiog privalu bent jau skaitytojiškai nuoširdžiai pagerbti visus net priešistorinių poezijos pavasarių dievus – net ir tuos, kurie buvo išvaryti iš lietuviškųjų užpečkių ir jaujų „nėmaž neprasikaltę“.

• **Gegužės 20-oji**

Poezijos pavasaris eina per Lietuvą. Gal šiemet kiek ir pavėluotai, nes Dainavos krašte alyvos jau peržydėjo. Šiaurės Lietuvos lygumose, žinoma, dar ypatingai žydi. Ten viskas kitaip – ir lygumos, ir miškai, ir upės. Ir alyvų žydėjimas. Ir žmonės.

Per visą Lietuvą pakaitomis Elzės ir Tomo vairuojamu baltu automobiliu tartum pasakiškai lekiančiu laivu stebėtinais sparčiais patenkame į Naująją Akmenę, į Vytauto ir Julijos Almanių kiemą Gedimino gatvėje. Poetės Julijos Almanis eilėraščių knygoje „Ugniažiedė“ skaitome:

*Ant akmens atsisėdusi Julija verkia,
Vakarėja, manęs vis nėra.
Tuščias kiemas, neskaldytos malkos,
Mykia karvės ganykloje,
Šaukia volungė grįžti – greit lis.
Aš toli. Aš už kalno, už miško –
vis saulelę palydžiu namo (...)*

Kiek daug saulėlydžių šios mįslingos poetės miškininkės eilėraščiuose, kiek lendrūniško graudumo ir senosios Lietuvos pasiilgimo! Kartojasi liaudies dainų ir sakmių motyvai, bet viskas nėra išsigalvota, viskas moteriškai imliai patirta ir skaudžiai žemiškai išgyventa. Kai kurie Julijos posmai primena dzūkiškus verkavimus – apie tai, kad tavęs nebėra, apie tai, kaip aš liksiu viena, ką darysiu, kur eisiu ir ko lauksiu... Tai graudu, sielvartingai nyku, tačiau dažnai juk būtent toji gūduma ir tas neišsakytas graudumas priartina mus prie paties vaiskiausio supratimo: visą savo ir ne savo gyvenimą reikia kuo giliau ir kuo plačiau aprėpti, reikia į viską iš nevilties aukštumos pažvelgti, pakiliau apie amžinybę mąstyti. O spindulingas Lietuvos liūdnumas, ypač Šiaurės Lietuvos lygumose – Mariaus Katiliškio, Mato Slančiausko krašte – toks juk buvo ir iki mūsų, tebėra dabar, toks ir liks, čia nieko nepakeisim. Tačiau buvo ir tebėra juk ne vien tiktai depresiškasis liūdnumas. Kadaisė net mirusio žmogaus apraudojimas atrodydavęs ganėtinais linksmais, tereikia prisiminti senolį Meižį iš Sauliaus Tomo Kondroto romano „Žalčio žvilgsnis“. Tad galbūt nelabai tesiskiria šito svetingai ramiai mus priėmusio žiemgalių krašto almaniškoji byla ir

ta literatūrinė, kondrotiška permąstyta senojo Meižio tėvonijos legenda, kur svarbiausias priesakas vaikams ir vaikaičiams būdavo labai paprastas ir griežtas: visada atsimink, kad esi Meižis... Palinkėjau mane lydėjusiems jauniems bendrakeleiviams, kad visada atsimintų, kas yra Julija ir Vytautas Almaniai.

„Šaukia volungė grįžti – greit liš“... Kartais tas volungės šaukimas prieš lietų tikrai būna toks neramus, kad reikia grįžti, nes esam „lyg prie Sargio būdos / prie kasdienių darbų pririšti“. Bet kiek nedaug Šiaurės Lietuvos lygumose tų grįžtančių! Išėiti lengviau nei sugrįžti. Tačiau Almaniai sugrįžo. Čia, savo tėviškėje, Viešučių kaime, visai šalia Latvijos, Vytautas Almanis pasodino devynis hektarus miško – ąžuoliukai, liepos, gudobelės ir obelys auga stebėtinai gerai, jau pabėgo nuo didžiausių augimo pavojų, žaliuoja per sausrą... Pirmiausia čia sugrįžo medžiai. Matyt, taip ir turi būti, nes medis auga ilgai, anūkai auga greičiau. Su meile pasodintas ąžuolas ir šimto metų sulaukęs dar jaunas.

Penkiolika metų savo tėvų žemėje sodino mišką Vytautas Almanis. Ir kantriai rašė gyvastingos publicistikos knygą „Tolstančios salos“. Tos salos – tai šio krašto vienkiemiai ir viensėdžiai. Jie tikrai nutolo vienas nuo kito. Tačiau viena sala – Almanio miškas – lyg ištvermingiausios gentinės valios paminklas iškyla Žiemgalių krašte prie pat Latvijos, kur prasideda upelė Tervietė... Štai mums ir tas ne anekdotinis, ne turguje pamestas lietuvių kodas. Reikia jį surasti. O suradus permąstyti. Tada ir kiti žaliuojantys bei almantys gimto krašto istorijos, gamtos, etninės kultūros paminklai pasidarys svarbesni, nei buvo iki šiol.

Stichinė sausra: ir kantrybės išbandymas, ir atminties patikrinimas

- **Birželio 1-oji**

Sausra tęsiasi jau pusantrą mėnesio. Dienos labai karštos, tai visi žolynai ir krūmai skuba žydėti. Gegužės 23-iąją pražydo rugiai, o gegužės paskutiniąją dieną vaistinių šventagaršvių rutuliškuose žiedynuose sudūzgė bitės. Dar niekada šie taurūs žolynai nežydėjo taip anksti. Slyvos jau seniai peržydėjo, o bitės vis tiek gaudžia senos slyvos viršūnėje. Nesuprantu, ką jos ten randa. Nukerpu ilgakočiu sekatoriumi šakelę, ogi visi lapai blizga nuo išsiskyrusio lipčiaus. Reiškiny gana keistas, tą lipčių išskiria amarai, bet jie dabar labiausiai puola šviežius pupų, pluoštinių kanapių, valerijonų ir rugštynių ūglius. Neaišku, kodėl šie syvus čiulpiantys vabzdžiai užpuolė seną slyvos medį... Amarų gyvenimo ir mitybos būdas mums gali priminti sliekų veiklą, tik sliekas per savo kūną pervaro dirvožemį, o amaras dirba ant augalų. Jis čiulpia jaunų ūglių ar lapų sultis, paima tik baltymus, o tai, ko jam nereikia, tuoj pat išmeta lauk. Ir tas amaro „ekskreamentas“, pasirodo, yra gliukozė. Galėtum dėti į arbatą, būtų geriau nei cukrus. Bet pirmiausia tą saldumą pajunta skruzdėlės ir visokie bitiniai plėviasparniai. Specialistai sako, kad vidurvasarį suneštas lipčiaus medus yra labai geras, priligsta tamsiam polifloriniam medui. Tokia žinia yra truputį keistoka, nors šiame pasaulyje keistumų daugiau, nei manome. Daugiausia jų slepiasi vandenyje, labai giliai, o taip pat dirvožemyje, vadi-

- o Dangus virš Nemuno, kai „nusineša saulę miškai“. Joninių vakaras 2015 m.

nasi, visai sekiai. Bet lipčiaus medus telkiasi ir spygliuočių medžių viršūnėse, kur žiemą, vasario mėnesį vaikus peri kryžiasnapiai. Pabandyk viską pamatyti, pakilk pats į tokį aukštį ir, be to, dar išbūk ten nematomas, kad nieko neišbaidytum...

Paprasciau stebėti amarus, čiulpiančius pupų viršūnių sultis. Aki-vaizdu, kad šie milimetriniai vabzdėliai žalos padaro, bet purkšti jų pesticidais nebūtina, užtenka nulaužti augalo viršūnę, ir kova baigta. Pluoštinių kanapių net negaila, tegu jas sau čiulpia amarai. Bet štai šalia kanapių augančių anyžinių lofantų amarai nė kiek neliečia, matyt, kvapas nepatinka. O visus kryžmažiedžius – ropes, baltąsias garstyčias, griežčius, kaliaropes – šią vasarą užpuolė tokie menkučiai juodi vabalėliai, turbūt rapsiniai žiedinukai. Baigė žydėti žieminiai rapsai, tuoj kenkėjai ir atėjo į daržus.

• Birželio 8-oji

Liškiavoje, švento Dominyko gatvėje, prie pat Antano Karlonio keliuko, žydi jauna didžialapė liepa. O Markelevičių kieme pražydo labai sena, gal jau šimtametė, mažalapė liepa. Bitės gaudžia aukštai, pačioje liepos viršūnėje. Bitininkai sako, kad per sausrą liepos išskiria nedaug nektaro, bet šitokio žydėjimo pradžia tiems Dievo vabalėliams vis tiek yra šventė. Pernai liepos pražydo tiktai liepos šeštąją.

O Sode prie Krūčiaus, Vaikšnorio Ravo miškapiėvėje, sudžiūvo vos pražydę maži dvilapės blandies žiedai. Ir alpiniai dobilai labai pablyškę. Prinokusios pirmosios žemuogės irgi visai sudžiūvusios. O juk saulės čia būna nedaug. Ogi saulėtoje sukulentų buveinėje netoli laužavietės kamčiatkinius šilokus užpuolė tas pats kenkėjas – rapsinis žiedinukas. Grauzia žiedus, ėda ir stiebus, ir lapus. Traiškau aš tas mažas *koziavkas*, taip vietiniu žargonu rapsinius žiedinukus bepravardžiuodamas, greitai visas ir sunaikinu, tada palaistau šilokus, aploju karštą smėlį žolėmis, tikėdamasis, kad dar atsigaus šie ne mūsų krašto, bet gražiai žydintys

- o Vecekrugo kopai ištikimos pušys atlaikė visas sausras ir kantriai saugo kopos šlaitus nuo griuvimo. Kuršių nerija, 2019 m.

augalėliai. Suradau aš tuos kamčiatkinius šilokus pernai rudenį iš kapinių išmestus, prisiglaudusius prie akmeninės tvoros. Prigijo gerai, visi sukulentai yra gyvybingi...

Einu prie česnakų kolekcijos ir jau iš tolo matau, kad laiškinių česnakų (vadinamųjų *tribulky*) viršūnės juoduoja. Taip ir yra, ir čia tie patys rapsiniai žiedinukai! Baltųjų garstyčių tik nuogi stebai belikę, tad persikėlė kenkėjai į česnakų lysvę. Jie besočiai. Tai ką daryti? Apkaltinti žemdirbius, kurie jau ir Dzūkijoje pradėjo auginti rapsus? Zoologas man, žinoma, patartų: „Labai įdomu, stebėk toliau...“ O gėlininkė, besidžiaugianti raudona vijokline rože „Ugnies šokis“, pasakytų šitaip: „Nusipirksi „Kobros“ flakonėlį, papurkši, ir bus švaru...“ Apie tą „Kobrą“ aš galiu atsiliepti tik blogai, ji žudo viską, net ir Dievo karvytes...

Patarimų būna visokių, tačiau niekas, ko gero, nepamokytų manęs, ką daryti su barsuku, kuris kiekvieną naktį, ieškodamas riebių vikšrų, išverčia mulčią aplink vaiskrūmius, išknisa duobes komposto krūvoje.

- o Lietuvos partizanų vado, pulkininko Juozo Vitkaus-Kazimieraičio (1901–1946) žuvimo vieta Žaliamiškyje. Janavo kaimas, 2007 m.

Jo veiklos ženklus surandu vis tose pačiose vietose, kai praeinu pro jas nuo Aušrinės iki Liškiavos, todėl galiu įtarti, kad pragyvenimu jis rūpinasi taip pat užtikrintai kaip kiaunė – žino, kur ką tinkamo sau gali aptikti. Tik barsukas gal ne taip greitai savo naktinius maršrutus įveikia, nesu jo stebėjęs, bet ne vieną kartą esu matęs, kaip vikriai ir labai tikslingai liuoksi kiaunė, kai ieško maisto. Kiaunė greitai apibėga tais pačiais savo takais ir patikrina vis tas pačias visokeriopo jai tinkamo ėdesio užėigas – smulkių graužikų, paukštelių, roplių, varliagyvių, vabzdžių buveines. Stebėdamas ją būtinai pagalvosi taip, kaip sakydavo senieji liškiaviečiai: niekada *ši žvėris* neprapuls, nei žiemą, nei vasarą.

Sausra tęsiasi. Priprasti prie jos turbūt neįmanoma, nuovargis kaupiasi. Beveik kasdien atsiranda rudeniui būdingų ženklų: staiga pajunti, kad per sprandą ropoja briedmusė, kuri visada atsirasdavo tik rugpjūtį, pamatai, kad po kaliausės kepure slepiasi rudens vabalai *žnipčiai* – dvišakauodegės auslindos. Be to, vis nauji vasaros žiedai dar labiau sumaišo įprastus dėsningumus. Jau žydi jonažolės, goštautinės

gaisrenos, mažaziedės tūbės, didžiažiedžiai katilėliai. Vokiečių literatūroje apie tuos ir kitus katilėlius, kurie tartum varpus išskleidžia didelius mėlynus žiedus, galima rasti tokių apibūdinimą: tai yra vasaros pilnatvė ir atvirumas. Deja, šią vasarą tos geidžiamos pilnatvės kol kas nėra... o atvirumas ypatingas. Štai grįšiu į Aušrinės kaimą ir pakeliui matysiu, kokios nugrauztos, pageltusios ūkininkų ganyklos, galima net utėlę ganyti, niekur nepasislėps. O karvės žvelgs liūdnai į savosios sodybos pusę, užsilaukdamos, kada šeimininkas atveš ką tik nupjauto vikių ir dobilėlių mišinio...

Nors gal ir ne viskas dar taip blogai. Apžiūriu atviro smėlio plotelį, kuriame jau, rodos, nieko gyvybingo nėra, tiktai kelios pablyškusios balandos ir viena bežiedė dirvinė aguona. Bet reikia žinoti, kad šita neaukšta, tiktai šiek tiek išsikerojusi aguona rytoj vėl išskleis ryškiai raudonus žiedus. Tokia ir yra jos gyvenimo linija: vienas žiedas išsilaiko nenubyrėjęs dažniausiai tik vieną dieną, bet vis atsiranda nauji to paties kero žiedai. Panaši yra ir darželiuose augančios geltonosios viendienės biologija. Kiekvieną dieną – vis nauji žiedai. Šitai net per didžiausią sausrą.

• **Birželio 18-oji**

Šiąnakt Gauronas nelabai piktai, bet įkyriai lojo ir lojo, šokinėdamas aplink ežį. Neapsikentęs iškart pririšau kiemsargį prie būdos, sutrumpindamas jam laisvo pabėgiojimo laiką, nes ko gi jam čia taip nepakančiai amsėti prieš ežį, ko čia puikuotis. Ežys nakčia ne pasivaikščioti išeina ir ne nuotykių ieškoti, o maitintis... Todėl tas gauruotas ir per budriai vis kiauksintis bendro kiemo draugas jam trukdo. O anksti rytą Gauronas ilgai žiūri į gėlių darželį ir kažko nerimsta. Žiūriu ir aš, – ogi tikrai ten kažkodėl vis sujuda aukštoki mano persodintos plunksnalapės rudbekijos stiebeliai, kažkas juos vis pastebimiau sujudina. Tuos vėlai pražystančius geltonus jurginėlius dzūkės

gėlininkės vadina *čigonais*, nes jų sąžalynai, tokie prastuoliškai kantrūs, ilgai išbūna be jokios priežiūros net visiškai apleistose sodybose. Vėjo nėra, darželyje ramiai stirkso aukštos raudonosios monardos, vaistinės sukatzolės ir skaisčiažiedės dedešvos, o tie kantruoliai *čigonai* juda. Einu arčiau ir matau, kad tarp gėlių šmirinėja kurmis. Naktį, matyt, išlindo iš savo požeminių galerijų ir kažko ieško. O gal paklydo?

Nežinau, ką daryti. Jeigu kurmį pajus ugniaspalvis katinas Keršis-Tigris, tai įnirtingai puls ir uždusins, vieną sykį taip jau buvo. Kurmio katinas neėda, bet vis tiek elgiasi kaip su priešu. Nežinia, kodėl kurmio neima net varna, nors ji yra visaėdė. Ornitologai ir suopių lizduose randa nesulestų kurmių, gal šie paukščiai atneša lizdan kurmį tada, kai neranda pelių ir pelėnų... Man gaila švelniakailio požemių gyventojų kurmio, jis gražus ir darbštus žvėrelis. Ir labai stiprus, nes kai paimi už kieto sprando, vos gali nulaikyti, taip smarkiai kasasi priekinėmis kojomis. Sako, kad kurmis labai sparčiai plaukia, – tartum laivas eina virš vandens, greitai irdamasis kojomis, – visai ne taip, kaip varlė ar žaltys. Driežas, beje, irgi plaukia gerai, jam labai padeda ilga uodega... Apie prastai plaukiantį vaiką pasakoma, kad jis plaukia „šuniuku“, o visi gyvūnai plaukia tik jiems būdingu stiliumi.

Sausra Varėnos krašte jau įvardinta kaip ekstremali situacija, bet vakar prie Aklalio ežerėlio pajutau tą vadinamą vasaros pilnatvę, apie kurią kalba ir pamiškėse pražydę didžiažiedžiai katilėliai. Tas mažas Aklalis slepiasi juodalksnyne, visai šalia Liškiavio ežero, netoli Liepiškių. Ir nėra ten tiek daug sausros ženklų kaip laukuose, pamiškėse ar pušynuose. Apyežeris, žinoma, labai apsausėjęs, visai sudžiūvęs ir suskeldėjęs juodas dumbblas, iš kurio kyla žali, vešlūs balinių žinginių lapai. Pavasarį atrodo, kad balinis žinginytis, tas gražus augalas, labai panašus į kambariuose auginamą kaliją, iškyla iš žemapelkinių akivarų ir liūnų, o dabar matosi visai ne taip. Žaliuoja ir svaigiai kvepiantys gailiai, ir mėlynės, jau sunokinusios dideles mėlynas uogas. O beržyno šlaite dar žydi dvilapės blandys – nedažnai matomos orchidėjos.

- o Dešiniajame Nemuno krante, Nemunaityje, netoli nuo kranto stūkso Klebono akmuo. Kaip rašo istorikas Sigitas Jegelevičius, ten jau nuo XVII a. buvo klebono valdomų daržų riba. Iš čia ir akmens pavadinimas, o nusekus vandeniui – ant akmens išryškėja prisiminimai apie praėjusius laikus, apie tai, kaip keitėsi Nemuno vandens lygis. Nemunaitis, 2000 m.

Už Liepiškių, jau netoli Žaliamiškio, melioracijos griovių šlaituose baltuoja pelkinių vingiorykščių sąžalynai, raudonuoja siauralapių gauromečių žiedynai. Tai irgi neblogi vasaros ženklai, nes ir vingiorykštės, ir gauromečiai – godotinos vaistažolės. Tik skink, tik pjauk aštriu peiliu, niekam žalos nedarydamas. Ir nebūtinai tiktai sau, nes „Merkio kraštas“ jau du kartus skelbė didelį sąrašą žolynų, kuriuos superka UAB „Švenčionių vaistažolės“. Tiek toli vežti nė nereikia, daug arčiau yra supirkimo punktai, tik rink viską stropiai, teisingai sudžiovink – tau užmokės ir dar aciū pasakys. Vienas toks stropus žuvautojas, uogautojas, grybautojas ir žoliautojas iš Drapalių pamiškės aną vasarą šitaip kalbėjo: „Kaime per vasarą galima gyventi ir viską suspėti, reikia tik vieną valandą anksčiau atsikelti ir vieną valandą vėliau atsigulti...“

Saulė dabar jau pakyla aukščiausiai. Vidudienis – kai saulė spindi tiksliai pietų pusėje, – yra pusė dviejų. Visi šešėliai tą valandą rodo

- o Nuo sausros lūžta nusilpę didesnių augalų lapai. Merkinė, 2019 m.

šiaurę. Kas galėtų paaiškinti, kodėl radijas kasdien praneša, kad dvyliką valandą – VIDUDIENIO ŽINIOS. Tai netikslu.

Į Sodą prie Krūčiaus kiekvieną dieną atskrenda Česnulevičiaus gandrai, ilgai vaikšto po pievą, rinkdamas mažus žiogus, o kartais ateina iki upelio, pagauna keletą didesnių varlių ir tada jau pakyla, išlėto nuplasnoja į lizdą, kur jo laukia gandriukai. Ten vaizdas jau būna nelabai estetiškas: gandrai viską išvemčia, o gandriukai ryja tokią šlapią maišaliene ir gerti neprašo. Kaip galima ryti tokį šlykštų *machabrodą*, pasakytų amžiną atilsį Uliokas vyresnysis, nusipirkęs rudą giros *bambalį* ir papigintą pakelį jau beatšylančių varliapilvių koldūnų, kai laukais iki namų jam dar ne juokai tris kilometrus pėdinti per kaitrą. Anava, gandriukams jokio gėralo nereikia, nė nesiūlyk, nes kaipgi jie atsigertų taip aukštai ir dar saulėkaitoje apkeipę...

Šernai per sausrą lyg apsiramino, mažiau besiknaisioja tarp mano augalų. O medžiotojų bokštelis šalia Sabaliausko miško dabar atrodo labai keistai: kažkas iškirto jauną pušynėlį, kuris slėpė tą bokštelį, ir

dabar jis atviras tarsi medinis priešistorinės pilies kuoras. Kai toks svetimkūniškas gremėzdas praranda savo funkciją, atrodo nei šiaip, nei taip. Man dar rūpi pasižiūrėti, kas lieka prie šernų šėryklos, kiek jau užžėlęs nebereikalingas žvėrių takas. Iš tolo šviečia ryškiai mėlynai nudažytas, bet jau tuščias grūdų kubilas, o aplink jį baltuoja sužydėję bekvapiai šunramuniai. Žydi ir rugiagėlės, ir dirviniai raguoliai, ir trikertės žvaginės, ir netgi dirvinės raugės. Visokių sėklų čia pateko, matyt, su šėryklos grūdų atliekomis ir pelais, tad viskas ir sudygo. Ir net sausros nebijo, nes šernai gerai patręšė. Džiaugtis, aišku, nėra kuo, nes visi šie augalai yra ne savo vietoje. Šernų mėšlas – tai gamtinis faktorius, bet kai jo šitiek daug vienoje aikštelėje, irgi išlenda kenkėjiškas medžioklių aptingimas: šauti, matai, jiems geriau patogiai ir aukštai sėdinti, tad prisivilioja šernus čia pat būti, čia pat ir tuštintis.

- **Birželio 20-oji**

Pušynuose jau džiūsta mėlynių lapai. O sodyboje ar kokiam įrankių namelyje užsitęsusių sausrą parodo kirvakočiai, grėbliakočiai ir kiti mediniai *rekybalai*, išdžiūstantys labiau nei geležinės tų žemdirbiškų pabūklų dalys. Gali tu kaip nori užkniedyti ir užklynyti, bet dzūkiškai nesikeikiant... vis tiek pradeda klibėti kirvapentė, plaktuko galva, kalto geležtė, dalgio ranktūris. Tada tokius mažus ir didesnius darbo įrankius reikia pamerkti į vandenį ar bent apkrauti šlapia samana. Negaliu dabar neprisiminti 1992 metų vasaros sausros. Ateinu Darželių kaime į Agotos Kibirkštienės kiemą ir matau, kad į didžiulę *niekočia* sumerkti trys dalgiai. Niekas manęs nesutinka, net šunelis neloja, tik girdžiu, kad pirkioje kažkas lyg šneka. Beldžiuosi, įeinu vidun. Trys apyjauniai vyrai ir senutė Kibirkštienė rimčiausiai įsipitirėję į televizorių. Reikia palaukti, kol subrinks talkininkų dalgiakočiai, gal kiek nors ir tas karštis atsitrauks, todėl dabar visi draugiškai susikaupę žiūri serijalą „Turtuoliai irgi verkia“. Tais metais dar nerodė „Tvin Pykso“.

Vasara be tolimų kelionių

- **Birželio 25-oji**

Ką dabar kaimo žmonės dirba visą dieną? Kaip nuo stichinės sausras ginasi?

Sustoju prie akmeninės Liškiavos kapinių tvoros. Ir galvoju, kad negaliu ilgai čia tūnoti, reikia lėkti į Sodą prie Krūčiaus ir laistyti džiūstančius augalėlius. Reikia ir vantas rišti žiemai, nes po Joninių beržo lapas tvirčiausiai laikosi, reikia įmesti į upelį dar vieną liepos karnų punda, įkasti naują kartį apyniams, nes vėjas išvertė, reikia šienauti išsikerojusius kvepiančiųjų gurgždžių sąžalynus, nes prie jų jau glaudžiasi maži savaiminiai lazdynai, ožekšniai ir sedulos – šie vešlūs krūmai greit užtamsins miškapievių ir pradings rūšys, kurioms reikia saulės. O juk ir vaistažoles laikas pjauti, ir...

Lyg ir skubu, o užsuku į Juozo Balčiaus kiemą. Klūpodamas ant kelių Juozas rausiasi automobilio bagažinėje, kažką barškina, prakaitas bėga per žandus, iš tolo matyti, kad gerbiamam mokytojui sunki ši diena. Sveikinuosi ir klausiu, ką mokytojas pensininkas dabar per sausrą dirba visą dieną. Ogi, sako, iš šulinio kasdien iškeliu šimtą kibirų vandens daržo laistymui. Taigi, nusistebiu aš, Liškiavoje juk veikia vandentiekis. Argi būtina taip plūktis? Per brangu, skundžiasi Juozas, mano pensija maža, ir jei noriu palaistyti ne tiktai gėles, daržoves, bet ir vyšnią, kuri dabar nokina uogas... tai daug reikia... Na, kiek reikia vandens vienai vyšniai? Aš bandau paskaičiuoti: kai viskas taip baisiai išdžiūvę, vienam kvadratiniam metrui reikėtų penkių pilnų kibirų vandens, vyšnios šaknys nueina gerokai toliau už tą plotą, kurį parodytų vaismedžio lajos projekcija, o tai bus gal dvidešimt kvadratinų metrų...

- Smulkiažiedė tūbė saulėlydyje prie upės. Merkio dešinysis krantas, 2015 m.

Vadinasi, dvidešimt padaugink iš penkių... Bet gal aš tavęs netrukdy-siu, Juozai, važiuoju toliau.

Pasuku dviratį dešinėn į švento Dominyko gatvelę, stabteliu prie Valentuko ažuolo ir girdžiu, kaip kažkas sunkiai atšnopuoja plentu į kalną nuo piliakalnio pusės. Ogi Vytautas Rameika įsirežęs traukia karutį, prikrautą juodo panemunės dumblo. Tuoj ir jis pasuks čia į savo ūkį. Laukiu, reikia ir su juo pasidalinti kaimiškąja patirtimi. O patirtis, pasirodo, labai paprasta: šlapias panemunės juodalksnyno dumblas darže žymiai geriau už šiaudų mulčą ir už šaltą vandenį iš šulinio.

– Imk, jeigu nori, nebrangiai perleisiu... – siūlo žilagalvis Vytautas ir man to juodo dumblo.

– Ne, aš palauksiu, kol pradės kelti tokį brangų daiktą iš Kauno marių dugno... Tada mums bus nuolaida, juk vasaros liūtis iš mūsų daržų viską nuplauna žemyn, o Nemunas nuneša į Kauno marias, todėl panemunių pensininkams tikrai turės skirti to dumblo pigiau. Argi ne?

Vytautas kraipo galvą, rimtai galvoja. Pagaliau ima abejoti:

– Neduos pigiau. Ir labai toli būtų atsivežti. Aš taip galvoju: darbš-tus žmogus viską pasidaro pats savo kieme, pradėk vežioti – nebus gerai... Ar jūs pamenat penkiasdešimt aštuntų metų potvynį? Aš tai labai pamenu. Mes tada gyvenom Margiuose, netoli Kriokšlio, tai visos Margių ir Karaviškių ganyklos buvo apsemtos... Vis snigo ir snigo balandžio mėnesio pabaigoj, o pašaro nebėra... Tai ką mes darėm? Plaukėm su *čaikomis* į Gribošų šilus ir viržius rovėm, karvės ėda viržius iš bėdos... Ir iškentėjom... O kur tu kitaip nuvažiuosi, kur gausi pašaro?

Atsisveikinu su senuoju Vytautu Rameika ir galvoju apie šiandieninį atradimą – biodinaminį ūkį, kuriame bandoma senoviškai ūkininkauti visiškai nieko neatsivežant iš niekur kitur. Lyg jau ir tenka girdėti, kad esama Lietuvoje tokių ūkių ir tokių dvarų, bet argi čia jau didelė nau-jiena, argi šių dienų atradimas? Juk jau prieš tris šimtus metų klestėjo gana uždari vienuolynai, kur patys vienuoliai pasidarydavo savo ūkiuose ir ūkeliuose viską, ko reikia gyvenimui... Stumiu dviratį į Kalpoko kalną,

- o Neatlaikė 2018 metų sausros ir be laiko nuvyto ąžuoliukai, bandantys įsitvirtinti smėlinguose Dzūkijos miškuose.

noriu be nuotykių prakūprinti pro Uzdilos bityną, nes kartais lyg vaikystėje pabūgstu netikėto bitutės įgėlimo, paskui jau smagiau pasiskubinu pirmyn servitutiniu keliuku, o tada jau kaip ir kasdien pats metas įsikinkyti į savo pavalkus – savanoriškai paplušėti jau dvidešimt metų individualiai principingai mano vis prižiūrimoje Dzūkijos nacionalinio parko retųjų augalų buveinėje prie Krūčiaus upelio.

Vakare kojos gaudžia tarsi maratoną nubėgus. O atsitikdavo taip ir jaunystėje, kai būdavo gėda atsilikti nuo Jucevičiaus, Plikūno ar Krupicko, kai per parą nubėgdavom šimtą kilometrų. Tiek laiko jau, sakytum, bėgte prabėgo... O atsimenu visus tuos žygius labai ryškiai. Net ir Achilo sausgyslės vis tos pačios tebeskauda. Ir galbūt įdomiausia anuomet būdavo štai kas: sugrįžęs iš tokio išstvermingųjų bėgikų maratono, nei vienaip, nei kitaip nesugebėdavau ramiai išgulėti lovoje, tiktai ant grindų. Tuomet juk daugelį jaunų galvų šitaip valdė maratoninis azartas. O dabar? Dabar liškiavietis Albinas Kalpokas visus kaimo darbus apibūdina trumpai: „Taip ir dusinamės... vis taip ir taip...“

- o Vytautas Matulevičius kerta rugius, o Riccardo Bicchici ir Roberto Febbrari, Dzūkijos nacionalinio parko svečiai iš Italijos, kuria filmą apie tai, kaip mes vis dar prisimename nykstantį mūsų tėvų gyvenimo būdą. Merkinė, 2018 m.

Tačiau juk aplanko kartais ir atgaiva. Kai po sausros pradeda lyti. Žvelgi į lietu, pasislėpęs pakelės pašiūrėje, ir gali tylomis kartoti tokius šventus žodžius, kuriuos kadaise girdėjai Mančiagirėje: „Ačiū Tau, Dievuli, už gražų lietų...“ Šitaip besimeldžianti močiutė jau neturėjo nei gyvulėlių, nei daržų, o vis tiek nuoširdžiai dėkojo. Todėl, kad tas lietus buvo visiems labai ir labai reikalingas... Gyvenimas nuolat pakartoja tai, kas jau buvo pasakyta tautosakoje ir literatūroje. Ča būtų galima prisiminti Julijos Almanienės eilėrašį „Lietaus prišaukimas“. Geriausi lietuvių literatūros autorių kūriniai labai subtiliai parodo tą prigimtinę gamtojautą, tą dar išlikusį vaikišką susižavėjimą, o kartais ir slėpiningą baimę. Neužmirštamas Juozo Apučio apsakymas „Šviečiančios vilko akys“, paskirtas broliui Pranui, kuris rudens vakaro tamsoje ateidavo pasitikti iš mokyklos grįžtančio jaunėlio Juozuko, nes vilkų tada, pirmaisiais pokario metais, tikrai buvo daug. Bangu būdavo eiti vienam mišku, kai mintimis meldavai, kad tik brolis pasitiktų kuo greičiau, bet

po daugelio metų toji vaiko baimė jau suvokiama kaip pagarba priešiš-kajai Gamtai, kaip baiminga pagarba konkrečiam vilkui būtent toje vietoje, kur tavęs vis dėlto niekas iš namiškių nepasitinka. Vaikiškai pajaučiama gamta yra labai tikra, – tokios dabar nė per nago juodymą nežino visokausių labdaringų organizacijų kūrėjai, nes patys niekada nėra jos patyrę. Užtat šių dienų rašytojas Andrius Jakučiūnas ir nesibodi mums pašaipiai priminti, kad labdaringas gerumas paklydusiam šune-liui – tai surogatas, ir mes, beaукlėdami savo vaikus bei vaikaičius, jau ne surogatinį gerumą turėtume skatinti, o sugebėjimą atpažinti blogį: visuomenė turėtų ne labdaromis užsiiminėti, o „daryti viską, kad blogam žmogui būtų blogai“. O tas baugštus gerumas ir tas garbingas susidūri-mas su besiartinančia grėsme, kurią supratingas kaimo ir miško vaikas privalo įveikti pats, deja, daugeliui jau nebesuvokiamas. Juozas Aputis taip ir rašo: „Čia, tose plynėse, tuose miškuose, ant šitų kelių ir takų, viskas bus prasidėję čia, tik, mielas mano, ar ne čia viskas ir baigiasi.“

Sunku sutikti, kad viskas taip paprastai baigiasi. Argi mes nesiprie-šinam tai pabaigai, kai iš gilių šulinių savo rankomis kibirą po kibiro iškeliam vandenį sodo laistymui, kai ištikimai prižiūrim geluoningąsias darbštuoles bitukes, kai ir tą juodą panemunės juodžemį atsivežam į daržą, net nepagalvodami apie tai, kad juk liūtis iš kalvų ir vėl tą mūsų dirvožemį nuplaus žemyn. Baltarusių poetas Janka Brilis savo dieno-raščiuose taip rašė: ne bet kas sugeba gerai prižiūrėti bites, nes bitė yra tas gyvulėlis, kurio negalima primušti. Rašė šitaip anais jau lyg ir toli-mais sovietiniais metais, kai žemaitis Romualdas Granauskas pasakojo mums apie kraupų alkanų ir primuštų „gyvulėlių dainavimą“.

• **Liepos 10-oji**

Vasarą neturėtų užpulti kokia nors melancholija. Bet kartais taip atsitinka. Užsitęsia, pavyzdžiui, lietingos dienos. Arba labai ilgai laikosi karštas anticiklonas. Arba stipri šalna gegužės pabaigoje sunai-

kina ankstyvas daržoves, ir tuos pačius darbus tenka dirbti antrą kartą. Optimizmo nedaug. Bet nesunku pastebėti, kad metams bėgant tą vis pasikartojančią niuresnę nuotaiką galima prisijaukinti. Bėgimas į kitas geografines platumas ir žavėjimasis visiškai kitokiais kraštovaizdžiais, matyt, labiau būdingas jaunimui. O prisirišimas prie vietos gali būti suvokiamas kaip likiminis, kaip gero pastovumo ženklas. Tada artimas pasidaro mums Rytų išminčių pamokymas: 30 metų mokykis, 30 metų keliauk, 30 metų rašyk apie savo gyvenimo patirtį. Gal tik Antanas Poška taip ir gyveno, o svarbiausioji jo knyga taip ir vadinasi – „Mano gyvenimo pasaka“. Tegu kiti daro, kaip nori, bet jei sąžiningai užrašysi, ką pamatei ir supratai – bus gerai. Autobiografija, beje, ir turėtų būti ne datos ir ne įvykiai, o supratimai. Gali tuos supratimus išdėstyti labai konkrečiai, gali ir filosofiskai, pavyzdžiui, vis pasiaiškindamas, kas gi yra toji filotopija.

„Merkio kraštas“ neseniai pasakojo apie tokį varėniškį, kuris rašo tris dienoraščius: apie savo gyvenimą, apie savo sveikatą ir apie žūklę. Labai gerai, bet vis tiek turbūt iš tų kasdieninių užrašų reikėtų išrinkti grynuolius, kurie būtų svarbūs visiems, ne tik tai tau vienam. Retkarčiais vis prisimenu labai įdomias Aleksandro Engelgardto apybraižas, kurios taip ir vadinosi – „Laiškai iš kaimo“. Gyvena chemijos profesorius kaime, apleistame savo dvare, ir rašo laiškus. Rašo, pavyzdžiui, šitaip: Peterburge aš turėjau daug pinigų, bet tikėjau, ką rašo laikraščiai, dabar pinigų neturiu, užtat matau, kad laikraščiai meluoja. Svarbiausia, žinoma, kad jis nepabėga iš to vargano carinės Rusijos kaimo, išbūna ten ir net geros nuotaikos nepraranda. O ką sako šiandieninis ekonomikos mokslas? Tą patį skelbia: ekonomika yra mokslas apie žmogaus sugebėjimą išbūti ir kažką veikti savo būtovėje, žinant, kad tavo ir bendruomenės išteklių yra riboti.

Ir tą žinojimą, ir sugebėjimą, be abejo, iškraipo ideologizuotas bei politizuotas nacionalinio produkto perskirstymas, todėl privalu individualiai bandyti nuo viso šito pasislėpti, kuriant nors šiokių tokių natū-

rinį ūkį. Reikia išbūti savo šalies piliečiu, bet ieškoti būtent savo vietos. O šiemet, Vydūno metais Lietuvoje, derėtų dar ir nepamiršti, kad esmingiausiems žmogaus poelgiams vadovauja ne protas ir ne jausmai, o siela. Protas ir jausmai teisingai vadovauja tiek, kiek tavo kasdienė veikla neprieštaruoja tavo sielai. Tą sielą reikia atrasti. Tarsi atrasti savosios dvasios salą. Viktoro Astafjevo romane „Žuvų žuvis“ yra toks epizodas: klajoja žmogus, blaškosi, ateina iš Šiaurės Uralo net iki Jenisiejaus, pamato didžiulius šios upės krioklius ir sako sau: „Čia, Pavelai, čia tavo dvasia, kurios vis ieškai, ir čia tavo uostas.“ Ir pasilieka, niekur daugiau nebeklajoja. Visą gyvenimą verda sau žuvienę prie Jenisiejaus...

Mums tiek toli keliauti nepatartina. Tiesa, jaunystėje ne vieną kartą esu girdėjęs tokią kategorišką tiesą: „Vasara be tolimų kelionių yra prarasta vasara.“ Ir keliavome. Nesitikėjome surasti sau kokį uostą prie Archangelsko, Baikalo ar Issyk – Kulio, bet šitokia kelioninė įvairovė labai viliojo. Vėliau, perkopus per trisdešimt, bet kokia kelionė jau turi būti siejama su gyvenimo prasmės ieškojimu. Jau darosi aišku, kad ne apie abstrakčią laimę, ne apie trumpalaikį džiugesį laikas galvoti, o apie prasmę. Štai kodėl tada vis labiau rūpi Šiaurė ir kalnai, o ne Pietų kraštų kurortai. Pasaulėjauta keičiasi: ieškome ne spalvų ir pramogų, o tikresnio, rūstesnio gyvenimo patirties, kuri tavo bręstančiam protui ir tavo sielai bus reikalinga savame krašte.

• **Liepos 18-oji**

Vakar prašniokštė dvi smarkios liūtys. Vidudienį sutemo lyg vėlų vakarą, staiga pradėjo smarkiausiai lyti ir per pusvalandį prilijo keturis centimetrus. Beregint apskendo visas kiemas, visi takai, o nuo stogo į perpildytą statinę vis kliokė baises krioklys, ir griaustinis trunkėsi čia pat, jau rodėsi, kad matom iki šiol dar niekada neregėto kolapso pradžią, primenančią čiurlioniškąjį *Tvaną*... Ir nieko kito nebegalėjom daryti, tik baimingai žvilgčioti į stichiją pro langą, laukdami nors mažiausio pra-

švitimo... Vakare – dar viena, jau trumpesnė, bet irgi smarki liūtis. Dabar drėgmės jau lyg ir užtenka, jau dvi savaites kasdien lyja ar lynoja. Viskas greitai atsigauna. Paklausk kiekvieno sodiečio, ar užtenka drėgmės, ir jis pasidžiaugs, kad jau gerai, viskas jau sužaliavo, tik labai pavėluotai. Rugiai per sausrą išbalo, o varpose – tik po kelis grūdus. Avižos irgi menkos, tiktai griekiai dar neblogai išsikerojo, žydi ir kvepia iš tolo. Kvapas stiprus ir truputį keistas: gal nektaras sumišęs su rudenišku pupimu...

O prie Krūčiaus upelio ir pušyno miškapievėje – tarsi antras pavasaris. Staiga savo žiedynstiebius pradėjo kelti didžiažiedės rusmenės, antrą kartą sužydėjo čiobreliai ir gvaizdės, pasiryžo augti ežiulės ir debesylai. Jaunas šermukšnis, kurį pavasarį aplaužė ir apkramtė briedis, išskleidė naujus, šviesiai žalsvus lapus. Pusę gegužės ir visą birželį tas vargas šermukšnėlis nei gyveno, nei mirė, o dabar sužaliavo iš naujo – drėgmė pabudino miegančius pumpurus. Ir liepaitės išduoda naujus, gležnus lapelius, o kai kurios obelaitės pradėjo leisti naujus ūglius, taigi prasideda antroji vegetacija. Bet įspūdingiausiai dabar atrodo žaliosios šerytės. Sužaliavo jos česnakų kolekcijos pakraštyje visai netikėtai, ir atrodo tarsi ne piktžoliniai, o dekoratyviniai augalai. O juk yra viena šeryčių rūšis, užauginanti labai ilgas, svyrančias varputes, kurias gėlininkės sudžiovina ir priderina prie sausų puokščių. Mačiau tokių šeryčių Dzūkijos darželiuose. Akademinis leidinys „Botanikos vardų žodynas“ tokių dekoratyvinių šeryčių nemini, bet tai nėra kokia klaida, nes nauji augalai iš Vakarų Europos, o ypač iš Lenkijos dabar plūste plūsta į Lietuvą, ir visko suregistruoti neįmanoma. Užtat šis žodynas parodo labai gražų vokišką žaliosios šerytės vardą – *Katzenschwanz*. O juk tikrai tos šeryčių varputės atrodo tarsi kačių uodegos, kartais glotnios lyg šluotelės, o kartais pasišiaušusios lyg šepetukai. Dabar jau, rodos, būtų svarbu išsiaiškinti dar vieną per visas karingąsias žmonijos epochas keliaujančių žodžių paslaptį: kodėl šitoji „uodega“, šitas vokiškas „schwanz“ atėjo iki mūsų kaip keiksmazodis? Išgirstame juk retkarčiais toki nedraugišką mano ar tavo draugo apibūdinimą: jis tai tikras *švancas*.

- **Liepos 28-oji**

Vakarykštis mėnulio užtemimas mūsų daržams ir miškams nieko blogo nepadarė. Daug svarbiau yra štai kas. Šią vasarą turėjome progą įsitikinti, kad naujasis gamtinės daržininkystės atradimas – *esą visų stropiai mulčiuojamų daržovių ir laistyti nebereikia* – yra vis dėlto ne paradigma, iš esmės lengvinanti daržininko triūsą, o tikrai hipotezė, kurios patikimumas vis dėlto labai priklauso nuo dangaus. Nuo atmosferinio, ne nuo kosminio dangaus. Kol per sausrą keliaklupsčiauvome prie savo godojamų augalėlių, stengdamiesi su nušienautų skurdžių žolynų kuokštais kuo storiau užklostyti visus tarplysvius, tai rezultatas rodėsi tartum ir neblogas, bet kai pagaliau sulaukėme ypatingai lietingų dienų, po tuo sudžiūvusių žolių mulčiu atsirado pelėsis. Tik pajudink šakėmis lietaus priplotą mulčią – ir pajusi stiprų pelėsio tvaiką. O judinti ir vėdinti privalai: kur pelėsis, ten ir miltligė, ir maras, ir šaknų puvinys. Be to, pelėsis sutrikdo gerųjų bakterijų ir grybelių veiklą dirvos paviršiuje, augalų šaknys nebegauna oro bei reikalingų mineralinių medžiagų. Bet kai lyja kasdien, išvėdinti neįmanoma. Pašviečia saulė, tai tavo tie pakedenti mulčio žolynai ir šiaudai pradeda džiūti, ir jau, rodos, galima būtų pasidžiaugti, bet staiga atūžia liūtis – viską vėl priploja prie žemės ir uždusina. Gal dabar visą mulčią reikėtų pašalinti ir tiesiog purenti šakniavaisių lysves taip, kaip mokė Džonas Seimuras: purenimas yra toks pat svarbus kaip ir laistymas.

Vis dėlto vėlyvoji kai kurių daržovių sėja, kurią propaguoja gamtinės daržininkystės entuziastas Saulius Jasionis, šiomet mūsų neapvilia. Paprastieji moliūgai, pasėti birželio aštuntąją, augo labai greitai ir pražydo liepos devynioliktąją. Petrovo ropės, pasėtos liepos dvidešimtąją, sudygo per tris dienas. Pavasarį, kol žemė dar šalta, šitokią dygimo energiją parodo tiktai dirvinė raugė (kukalis), kuri yra arši piktžolė, brandinanti nuodingas sėklas.

Rugpjūtis – atostogų metas? Laboremus!

- **Rugpjūčio 5-oji**

Prie upelių, juodalksnių pavėsiuose, dar yra didelių, sultingų aviečių. Ir nelabai jos rūgščios, nors prisirpo be saulės. Sunoko ir tamsiai mėlynos paprastųjų gervuogių uogos, jos valgomos, bet visada būna labai aitrios. Tik stačioji gervuogė nokina saldžias uogas, bet ieškoti jų reikia ne prie Krūčiaus, o Žaliamiškyje, skroblynų miškapievėse. Va, kultūrinių gervuogių derlius šiemet visai menkas, aišku, kad kaltinti reikia sausrą. Bet juodos aronijų uogos šiemet labai skanios, tik valgant jas reikia prisiminti, kad šitie juodieji šermukšniai suminkština vidurius. Vynuogės irgi gardžios, nors ir puslaukinės. Alyviniai obuoliai skonio nebeturi, greitai pernoko, bet valgomi jau Erli Viktorija ir Beržininkų anasiniai... Šitai džiaugiantis, žinoma, reikia nepamiršti, kad Dzūkijoje sausra sunaikino pusę javų derliaus. Ir kai kurios šakniavaisinės daržovės menkos, o bulves net iškasti sunku – žemė perdžiūvusi ir sukietėjusi kaip uola.

Birželio ir liepos sausringos dienos pakenkė ir žieminiams, ir vasariniams javams. Kombainai dabar gaudžia kasdien, bet pasiklausius galima suprasti, kad kūlimo būgnai sukasi lengvai. Kai varpos sunkios, kombainas gaudžia smarkiau, net padejuodamas. Kuliamoji mašina, kurios skriemulius ir dantračius kadaise suko baisiai tepaluotas angliškas pabūklas „Blackstone“, ne tik dejuodavo, bet ir sukaukdavo, kai metaliniai besisukantys spragilai pagriebdavo iš leidėjo rankų

- o Net ir gana dažnai matoma juodoji tūbė kartais gali gražiai išsiskirti iš visų vasarą sužydėjusių pievos augalų. Liškiava, 2019 m.

didesnį rugių pėdą arba tada, kai tas leidėjas nesuspėdavo perpjauti pėdo grįžtės. Iš toliau klausantis atrodydavo, kad mašina yra tarsi prijaukintas šuo, tuoj pat atsiliepiantis į žmogaus darbą.

- **Rugpjūčio 6-oji**

Tiktai dabar sužinojau, kad ornitologų padangėje – ypatingas atradimas. Eugenijus Drobėlis liepos pabaigoje kažkur netoli Čepkelių surado gyvą gyvatėdžio lizdą. Tai didelė naujiena, jos visi labai ilgai laukė. Gal jau dvidešimt metų Čepkelių apylinkėse ne tiktai Eugenijus Drobėlis stebėjo ir migruojančius, ir medžiojančius gyvatėdžius, o lizdo niekam vis nepavykdavo rasti. Pamenu, kaip prieš porą metų vieną sekmadienį netikėtai prie Krūčiaus upelio atsirado Jonas Bilinskas ir atvežė tokią žinią: kartu su kitais ornitologais ką tik stebėjęs virš Cimakavo pelkynų sklandančius du gyvatėdžius... Situacija iš tikrųjų buvo keista, ilgai užsitęsusi: visi jaučia, kad gyvatėdis galėtų perėti Pietų Lietuvoje, o lizdo nėra. Gal šimtą metų šios rūšies statusas laikėsi vis toks pat kaip ir rudojo lokio – buvo, tačiau nebėra. Retkarčiais užklysta, bet pastoviai negyvena. Raudonojoje knygoje tokios rūšys patenka į nulinę kategoriją, ir prie jų net jokio paveikslėlio, jokios nuotraukos nėra... Ir štai vieną dieną padėtis pasikeičia iš esmės.

Dabar Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato ir artimiausių apylinkių gamtinė vertė darosi didesnė. Čepkeliai lyg ir negali būti paskelbti biosferiniu rezervatu, nes per arti yra didmiestis Gardinas, o vis dėlto nei Žuvinas, nei Kamanos, nei Viešvilė šitokiu dvidešimt pirmojo amžiaus pradžios atradimu pasidžiaugti negali... Jaučiu, kad ambicingesni kolegos į šį Eugenijaus atradimą žiūrės nevienodai, bet turime susitaikyti su tokia mintimi: ypač darbščių ir talentingų gamtininkų, nuolat stebinčių vis tuos pačius jiems brangius dangaus plotus, nėra daug. Galbūt reikia ir sėkmės, bet svarbiausia vis dėlto yra vietovės unikalumas. Kai kas, tiesa, spėliojo, kad tokią sensacingą žinią apie

- o LDK kunigaikštis Algirdas su medžiokliniu sakalu. Paminklas buvusiam LDK mieste Vitebske. Skulptūros autorius Sergejus Bondarenka. Vitebskas, 2018 m.

gyvatėdį pirmas gali pranešti Bronius Šablevičius, o ne Eugenijus Drobelis, nes Broniaus stebimi plotai yra daug arčiau baltarusiškų Vitebsko miškų, kur šie paukščiai peri kasmet... O mano reakcija į šį atradimą buvo labai aiški: išsigalanda kirvį ir nuleidau ant žemės dvi įnoringo išsišakojimo *chvajas*, kurios užstojo saulę miškinei obelaitei. Seniai jau ruošiausi prašviesinti tą vietą, o šiandien ir ištesėjau – retą miškinės obels rūšį privalu apsaugoti nedelsiant. Ir niekas tegu nežino, kieno tai miškas. *Laboremus!* – štai ką man sako kiekvienas netikėčiausias atradimas laukinėje Lietuvos gamtoje.

Ornitologo nuolatinį žiūrėjimą aukštyn aš galiu palyginti su darbščios kamanės dūzgimu vis sukiojantis apie tą patį dobilo žiedą. Ji net lietaus nebijo, dūzgia per lietu. Ir dabar negaliu neprisiminti a. a. Virgilijaus Monsevičiaus, kuris jau nebegano kamanių ir laukinių bičių nei Čepkelių krašte, nei prie Skroblaus upelio. Į ką tik įsikūrusį Čepkelių rezervatą jis atėjo 1976-aisiais ir per trisdešimt darbo metų surado tokių retenybį, kurių niekur kitur Lietuvoje nėra. Maža bitelė, raukš-

- o Gamtininkas Eugenijus Drobėlis tyrinėja ir stebi ne tik plasnojančią ar plaukiojančią, šliaužiojančią ar ropojančią, bet ir drugių plevėnimo virpinamą pasaulį. O šį kartą jis ruošiasi filmuoti galvijų perkėlimą į Pastrauro salą Nemune, netoli Merkinės. Pastrauijys, 2018 m.

lėtoji smėliabūtė, nutolusi nuo Čekijoje esančio pagrindinio savo arealo net septynis šimtus kilometrų, ramiai gyvena Aukštajurio pušynėlyje prie Skroblaus. Tas Virgilijaus Monsevičiaus atradimas 1980-aisiais metais buvo toks pat svarbus kaip ir šis Eugenijaus Drobėlio surastas gyvatėdžio lizdas 2018-aisiais. Mokslinėje literatūroje tokie atradimai yra lygiaverčiai. Mokslo žurnaluose Virgilijaus Monsevičiaus pavardė minima ne tik dėl to, kad jis patikslino raukšlėtąsios smėliabūtės arealą, yra ir tokia netrumpa binarinės nomenklatūros nuoroda su šio entomologo vardu: „*Colletes caspicus* Moravitz 1874, *caspicus balticus* sensu Monsevicus 1995.“ Sunkiai išsimenama lotynų kalba, bet kitaip pasaulio gamtos tyrinėtojai negalėtų susikalbėti. Ir vis dėlto apie raukšlėtąją smėliabūtę, imančią nektarą iš kalninio laibenio prie Skroblaus, šis kruopštus mokslininkas būtinai primindavo ir moksleiviams – vadino šią retenybę Lietuvos deimančiuuku.

• Rugsjūčio 8-oji

Naktį ilgai kaukė vienas iš Viliaus Balčiaus šunų. Kiemsargiai ten yra trys, bet kaukė tik vienas. Aišku, kad į tą sodybą už Aušrinės eglyno atėjo ne šernai, o kažkokie paslaptingesni naktinėtojai. O širyt prie tvenkinio šaukė pelėda. Ir naktinį šuns kaukimą, ir pelėdos ūkimą vasaros rytą galima mistifikuoti kaip nori, pagal internetinių sapnininkų nuorodas – tai nelaimės artimoje aplinkoje ženklas. Bet ir šuns kaukimas, ir pelėdos ūksmas buvo tikri, ne susapnuoti. Gamtininkai tokių reiškinių nelinkę kaip nors emocionaliau paaiškinti. Galėtų jie net ir taip sausai pasakyti, kad čia ne gamtos mokslų, o socialinių mokslų reikalas. Tačiau „žaliąjį gaisrą“, staiga atsiradusį prie Marcinonio keliuko, būtinai pastebėtų ir botanikas, ir zoologas. Todėl, kad visokiausių žolynų džiunglėse gali slėptis ir koks keistesnis augalas, ir ne kasdien regimas žvėrelis ar vabalas.

Gana dažnai važiuoju Vilkiutinio link ir vis pasidairau, kas naujo pakely atsiranda, bet šitokią „žaliąjį gaisrą“ visai šalia vieškelio matau pirmą kartą. Niekaip neapibūdinama augalų bendrija atsiranda dažniausiai tada, kai teritorija smarkiai sujaukiama, kai akivaizdus ne tik žemės paskirties keitimas, bet ir visokios technikos invazija. Taip čia ir buvo. Savaiminį pušynėlį, kur jau buvo atsiradę ir beržiukai, ir blindės, ir netgi skroblai, iškirto, kelmus išrovė, viską sumalė ir išsivežė. Liko gilios duobės, šakų ir viršūnių strampai, pjuvenos ir stikliniai buteliai, iš kurių vienadienis verslas dar nesugeba išdrožti „čipsų“ krosnims kūrenti. Ir štai pakilo nitrofilai bei ruderalai, sukulentai ir pelkiniai augalai, kultūriniai ir laukiniai žolynai... Žydi kiečiai, šunmėtės, balandos, kraujažolės, spriгės, jonažolės, cikorijos, dilgėlės, aklės, rykštenės, notros, linažolės, gysločiai, skaisteniai, dedešvos, saulėgražos, nakvišos, veronikos, neužmirštuolės, našlaitės, žaliuoja kelminiai paparčiai, vešlios alyvų, karklų, beržų kelminės atžalos. Kai kurie augalai daugiamečiai ar dvimečiai, kai kurie tik lauke ar palaukėse augantys, o čia ką tik

buvo pušynėlis, taigi jų čia tarsi negalėjo būti, bet sunkiasvorių mašinų ratai pažadino dešimtmečiais tūnojusias sėklas bei šakniastiebius – ir viskas pakilo staiga. Galėsime čia dabar pjauti sau vaistažoles ir laikinai pasidžiaugti, o galėsime ir pagalvoti apie negerą, globalų medžiagų pernešimą, kuris lyg ir neseniai pasaulyje prasidėjo, pastebėtas tik XXI amžiaus pradžioje, o kasdien eina su didėjančiu pagreičiu.

- **Rugpjūčio 10-oji**

Vasaros pabaiga šiek tiek panaši į pavasarį – kasdien kas nors netikėto atsiranda, reikia sustoti ir pabandyti prisiminti, ar kada nors šitaip yra buvę. Štai šiandien visai netikėtai suradau ant žemės nukritusių raudonpusių *grafšteinų*, atpjoviau skiltelę ir pajutau gerą, saldžiarūgštį šių rudeninių obuolių skonį. Tokie minkšti ir kvapnūs *grafšteinai* mano tėviškėje būdavo tikrai rugsėjo viduryje, šiek tiek vėliau už Žemaičių grietininis. Ir dar viena visai netikėta naujiena: visą vasarą nemačiau nė vieno kolorado vabalų, o dabar nedidelį pačių vešliausių bulvių plotelį užpuolė šie besočiai kenkėjai – ir seni vabalai dryžuotom nugarom, ir mažytės, ir jau paaugusios lervos. Renku visus žaladarius į didelį kaušą, užpilu truputį vandens, užberiu saują druskos. Žūtis greita, ir joks pamokslaujantis estetas žemdirbio nepamokys.

Abstraktaus gailėsčio propaguotojai nenori nė girdėti apie žalą, kurią ūkyje daro koks nors estetiškos išvaizdos kenkėjas. Žalos dydis ir yra tas kriterijus, kurį kaimo žmonės nesąmoningai jaučia. Galima niekinti žaliūkus medžioklėlius, kurie pusę dienos suplukę kasai iki lapės vaikų, drebančių giliame urve, tačiau būtina labiau suprasti anuos kaimo vyrus, kai jie vieną rytą pradeda galėti šakes ir taisyti sląstus šeškui. Kai šis kraugerys per vieną naktį papjauna visas vištas net keliuose tvartuose, kai visos kaimo moterys pakelia baisų triukšmą, vyrai nebeturi jokios alternatyvos – šešką žūtibūtinai reikia nudobti. Taip būdavo. Jokio gailėsčio plėšrūnui, nors visi, kas iš arti matė jau-

niklį šešką, pasakys, kad jis labai gražus ir jo veidas nepiktas. Lapė dažniausiai žvelgia suktai, kiaunės snukelis visada niūrus, o šeško juodai rusvas kailis visada gražiai papuręs ir žvilgsnis draugiškas. Bet vis tiek šeškas, ištrauktas iš sląstų, negailestingai pribaižiamas šakėmis.

Žaltys, karštą rugpjūčio dieną plaukiojantis pirties šulinėlyje, yra graži naujiena. Gal nė vienas gyvūnas nemoka taip dailiai ir tyliai plaukti kaip žaltys. Niekaip nesiiria, neturi su kuo irtis, tik vinguriuoja, o plaukia greitai, vos vos iškėlęs galvą virš vandens. Ir net ant dugno gali gulėti, tykodamas, kol maža žalia kūdrinė varlė įsidrąsinusi šoktels į vandenį. Bet, matyt, oro jam pritrūksta, tada atvingiuoja iki kranto ir iškiša galvą iš vandens. Ir vėl netikėta kompozicija: šalia žalių garšvų ir šalpusnių geltonuoja žalčio „auselės“. Niekas nejudą, nei tas gražus roplys, nei žali lapai, nei tolėliau išsikerojęs šėivamedis, jau nokinantis juodas uogas didelėse kekėse. Tiktai sukasi vienas pirties šulinėlio gyventojas – blizgantysis sukutis. Jis toks mažas, kad net bangelių nesukelia, tik sukasi ir sukasi, nes yra sukutis.

• **Rugpjūčio 19-oji**

Dabar turbūt labai daug atostogaujančių, bet kai kasdien nors truputį paklausai radijo arba bent šiek tiek peržiūri spaudą, gali pagalvoti, kad vis dėlto visi dirba. Gyvi tie patys balsai, tos pačios pavardės. Radijas, žinoma, kai ką pakartoja. Bet aktorius Remigijaus Bučiaus skaitomą Romualdo Granausko apysaką „Kai reikės nebebūti“ išklausysiu pirmą kartą. (LRT Klasika, „Vakaras su knyga“). Skaičiau tą knygą jau senokai, tada atrodė, kad svarbiausias ten yra tas autoriaus draugas, tas šuo Bulis, bet dabar daug aktualesnės pasirodė išgirstos ištraukos apie pirmuosius Atgimimo metus. Tiktai viskas labai jau graudu. Nebesugrąžinama. Gal apie tai ir nepagalvojo nei pats aktorius, nei radijo laidos režisieriai, bet 1990-ųjų ir 1991-ųjų metų įvykiai, ataidintys iš grožinio kūrinio dabar, beveik po 30 metų, vis dėlto skaudžiai

jaudina. Tik šitaip, kaip parašyta Romualdo Granausko apysakoje, rodos, ir tegalima kalbėti apie meilę Tėvynei, apie tas istorines dienas, kai širdžiai sunegalavus talentingas prozininkas nieko nebegalėjo dirbti, o tik stebėti ir galvoti, kad būtent apie tai jam ir reikės rašyti. Graudus yra toks tikėjimas todėl, kad ne visada jis beišsipildo. Štai skaitėme „Metuose“ paskelbtus Juozo Baltušio prisiminimus, kaip jis vis gena save prie naujo romano rankraščių, kaip tiki, kad gal bus tas naujas kūrinys, ypač po to, kai „Sakmė apie Južą“ išleista net prancūziškai... O nėra ir nebus to naujo kūrinio. Šitaip kalbėjo ir Juozas Aputis, vis paaimanuodamas, kad nebesuprantantis, ką dabar reiškia nauji žodžiai ir nauji darbai, bet tikintis, kad iš lėto supras ir neskubėdamas parašys. O klastinga liga buvo greitesnė.

Ir vis dėlto dabar ateina toks metas ir dirbantiems, ir atostogaujantiems, kai sustojame ir suklūstame: atsiranda kažkokia nauja, neapibūdinama dienos rimtis, ir net nesvarbu, kad ta diena darosi vis trumpesnė. Kažkas ramiai, vis po truputį migruoja į Pietus, kažkas atlekia iš Šiaurės, bet niekas neskuba. Karvės ir pusjaučiai ganyklos aptvare ganosi ramiai, net uodegomis nemosuoja, nes nebėra uodų ir sparvų. Ramu ir prie vandens: vasaros pabaigos laumžirgiai tik ir temoka šitaip plastėti be garso, ir, rodos, tik tulžys, nutūpęs ant Bitinų Balų šiekšto, niekur neketinantis skubėti, tegali taip kantriai laukti praplaukiančios mažos žuvelės, nes didelė jam nė nerūpi, tik maža, kad visa sutilptų snape...

Štai šitokią ramią dieną, rugpjūčio 18-ąją, labai marga Dzūkijos nacionalinio parko svečių grupė atsirado Liškiavoje ir draugiškai nupėdino švento Dominyko gatve iki Sodo prie Krūčiaus, stebėjosi vėlyvais, bet ryškiais lietuvinės naktižiedės žiedeliais, gerė žolelių arbatą, degustavo puslaukinių ir jau sukultūrintų obelių derlių, paskui užkopė į Liškiavos piliakalnį ir alkakalnį, pastovėjo prie paminklinės Paklėstarės liepos ir prie Akmens su jaučio pėda. Nedidelis žygis, bet neskubant galima daug ką patirti... Tai buvo vakar. O šiandien galiu neskubėdamas įsiskaityti ir įsiklausyti į poeto Vlodo Braziūno ir kom-

- o Žygio dalyviai klausosi Henriko Gudavičiaus pasakojimų apie jo eksperimentus ir atradimus, kasdien stebint, saugant ir godojant retus bei nykstančius augalus. Liškiava, 2018 m.

pozitoriaus Algirdo Klovos bei folkloro grupės „Vydraga“ skambančios gausos knygą „Iš naminio audimo dainos“, 2005 metais Vilniuje, Krontos leidykloje išleistą kartu su kompaktine plokštele, kur ne tik Kruoja bei Svalia, bet ir „Ūla, gegutė, šilas ir Aputis“. Ne paslaptis, kad aukštaičiai ir žemaičiai neištveria be dzūkų. Ir niekada nebus per vėlu, mūsų vienai ar kitai vasarai benutolstant, vis dar širdingai įsijausti, įsiklausyti ir išgirsti, tartum iš protėvių atminties skrynių į šviesą iškelti, kaip pasakytų sūduvietis daktaras Jonas Basanavičius, „tyrai lietuviškus žodžius“.

Belaukiant bobų vasaros, pražydo pavasarinis kežys

- **Rugpjūčio 26-oji**

Rugpjūčio pabaiga. Pagaliau sulaukėme lietaus. Prasideda antroji kai kurių medžių ir krūmų vegetacija. Net grikių laukuose subaltuoja antra žiedų banga.

Lietingą dieną šviesos nedaug, bet kai pažvelgi į aukštai kabančias gelsvai žalsvas apynių spurgas, atrodo tarsi kažkas būtent dabar jas taip ypatingai apšviečia ir labai išskiria iš viso žalio Krūčiaus augalijos pasaulio. Lietus gali ir išblukinti, ir paryškinti žolynų spalvas. Pelynai, dar vakar savo sidabrišku pilkumu aiškiai išsiskyrę iš visų pievos žolių, rūškaną dieną tokie pat neryškūs kaip kiečiai ar peletrūnai. Atrodo, kad ir stiprus pelynų kvapas prapuolęs, ne tiktai spalva.

Apynių spurgos, vijoklinių stiebų iškeltos į dešimties metrų aukštį, vasarai baigiantis atrodo šventiška, bet tiktai drėgmė šitaip ir nuauksina tų žalsvų konkorežiukų žvynus. Gražiausiai apyniai atrodo tada, kai sukasi ne apie kartis ir ne apie juodalksnius, o aplink aukštus piramidinius kadagius. Tarsi ir sunkiai suderinama – kadagys ir apynys. Apyniui reikia daug drėgmės ir gero dirvožemio. Kadagius dažniausiai matome sausuose smėlio šlaituose. Vis dėlto šio aštriadyglio spygliuočio ekologinė niša yra labai plati: jis gali augti visai šalia šaltinio, ūksmėtame juodalksnyne ir net pelkėje. Kadagių figūros taip pat labai įvairios. Gražiausia, žinoma, koloninė forma, bet ji gana retai atsiranda. Toks koloninis kadagys auga prie mano įrankių namelio. Tačiau niekada

- o Dvikamienis beržas Vaikšnoro Rave. Gamtininkai žino, kad šitoks medis sukuria didelį biologinį lauką. Liškiava, 2014 m.

negalvojau specialiai šalia jo pasodinti apynį, kad pamatyčiau gražią jų darną. Rodos, šitokio derinio nepropaguoja dekoratyvinės sodininkystės knygos, bet prie Vaikšnorio Ravo šitaip jau yra: savaime ten atsiradęs vyniojasi aplink tamsiai žalią piramidinį kadagį auksaspalvis apynys, gražiausiomis spiralėmis įsisukęs jau net į aštuonių metrų aukštį – vėl galim įsitikinti, kad Gamta kuria be žmogaus... Netikėtas apynio spalvas bei atspalvius rudeniop reikia suspėti pamatyti, nes greitai tos gelsvai žalios spurgos ima rusvėti ir jų šviesa prapuola. Tada atsiranda stiprus, iš visų kvapų išsiskiriantis apynių aromatas.

Pražydo viena kaštono šaka, per vasarą atrodžiusi lyg ir šiek tiek palaužta vėtros. Pražydo rugpjūčio pabaigoje. Žiūrim – septynios baltų žiedynų žvakės kyļa aukštyn tarsi pavasarį. Skraido ir vabzdžiai aplink žiedus. Be to, ir žydinčių baltųjų garstyčių plotelyje bitės dūzgia nuo ryto iki vakaro. Tačiau visos šios keistenybės pasidarė nebe tokios įdomios, kai vieną naktį mažutė pelėda, ne didesnė už lututę, nutūpė ant pirkios čiukuro ir pradėjo gražiai kvyksėti. Užrašiau tuos niekada dar negirdėtus garsus į diktofoną, tada pašviečiau į tą kvyksėtoją su prožektorium. Nebijo. Vis taip pat kvykisi: kvy – kvy – kvy... kvy – kvy... Kartais trys skiemenys, kartais du. Keisčiausia, kad kiemo sargas Gauronas, gulintis ant sauso žolės prie namo pamato, dėl to kvyksėjimo nė kiek nesijaudina, nepyksta.

• **Rugpjūčio 27-oji**

Naktinės viešnios kvyksėjimą, užrašytą diktofono juostoje, išklausė Mindaugas Lapelė, ir abu nutarėm, kad čia niekas kitas negalėjo būti, tiktai pelėdikė. Ne naminė, ne balinė, ne uralinė, ne žvirblinė pelėda, o pelėdikė. Toks kuklus jos vardas užrašytas ir mūsų mokslo knygoje. Tiesa, lotyniškai jos vardas iškilmingesnis: *Athene noctua*. Tai Raudonosios knygos rūšis, labai reta, nepakankamai ištirta, matyt, todėl, kad pelėdikė yra tyki, negąsdina žmonių gūdžiais, iš toli girdimais

- o Prie Krūčiaus į aukštus juodalksnius kopia Raudonosios knygos liana – gebenė lipikė. Liškiava, 2018 m.

ūbavimais, o tiktai kvyksti štai taip lyg ir atsitiktinai nutūpusi nakčia ant pirkios stogo. Šitoki viensėdį tarp miškų labai mėgsta ir šikšnosparniai, dabar migruojantys į Pietus.

- **Rugsėjo 6-oji**

Pušynėliuose dygsta kazlėkai. Aukštai danguje – skardūs migruojančių gervių balsai. Ruduo. Bet pražydo avietės! Yra ir gerai prinokusių, saldžių uogų, nes kai liepos pabaigoje truputį palijo, tai avietės irgi žydėjo, o dabar sunoko. Bet štai kiti aviečių krūmai po sausrų atsigavo tik dabar, todėl ir žydi. Aušrinės kaime, prie buvusio Aukštojo dvaro griuvėsių, avietyną džiuaglėse nuo ryto iki vakaro gaudžia bitės. O nedidelę žaliuojančių ropių lysvę užpuolė žalsvi vikšrai. Ropės jau užaugo, bet bus negerai, jeigu tos lervos, prisiedusios ropių lapų, dar suspės susisukti į lėliukes ir peržiemoti. Todėl paimu vieną

- Ką tik su talka buvo pastatytas skulptoriaus kryždirbio Sauliaus Lampicko sumeistrautas kryžius prie Mergelės akelių ežero, kur palaidoti Pirmajame pasauliniame kare žuvę vokiečių ir rusų kareiviai. Prieš kelis dešimtmečius kiekviename šilinių dzūkų kaime atsirasdavo vyras, kuris galėjo sumeistraiuti kryžių, prie jo prikalti nusipirktą, iš aliuminio lietą Kančią. Sunykus kaimams, išnyko ir vietinės kryždirbystės tradicijos. Mergelės akelės, 2018 m.

besirangantį kenkėją ir nešiosi namo, pirmiausia reikia jį tiksliai atpažinti, o tada jau nuspręsti, ką daryti. Atpažinimo ženklai gana aiškūs, net ir didinimo stiklo nereikia: keturiolika kojų, o per nugarą eina tiesi geltona linija, abipus linijos po dešimt juodų taškų, o papildvė gelsva, be rašto. Galva maža, ragiukų nėra. Žinoma, kad tai kopūstinio baltuko vikšras, matyt, vėlyva antroji generacija. Toks jis nupieštas ir Ričardo Kazlausko knygoje. Nuosprendis aiškus: visus vikšrus sunaikinti, sutraiškyti ropių lysvėje nedelsiant.

Neplanuotų darbų rudenį atsiranda daug. Šiomet didelis gudobelių derlius, reikia skinti tuos raudonus obuoliukus ir džiovinti. Ir putinų

uogas jau metas skinti, ir svarainiai jau ryškiai pagelto. Darže reikėtų apkasti agurkų ir moliūgų virkščias, bulvienojus ir vienamečius lubinus, bet dirvožemis toks sausas, kad vėl teks laukti lietaus. O vakarai jau ilgi. Tad, kai nuvargęs po dienos darbų, atsisėdu prie stalo ir atsiverčiu Vladimiro Solouchino apysaką „Rasos lašas“, vis tiek dar, rodos, klajoju palei Krūčių. Prisimenu, ką per dieną ten mačiau ir girdėjau. Ar gali būti, galvoju, kad senų beržų lajose, anoje upelio pusėje, per vieną dieną būtų atsiradusios tokios ryškios geltonų lapų sruogos? Juk vakar dar nebuvo to ryškaus geltonumo... O gal aš nepastebėjau? Kai tų rudeniškų darbų padaugėja, matyt, kad ir tas įprastas smalsus pastabumas, jeigu tik nuo žemės akis aukščiau pakeli, jau nebe toks kaip vasarą. O kaipgi būdavo prieš trisdešimt, prieš keturiasdešimt metų? Kiek daug suspėdavom nuveikti, kai tėviškėje per dvi dienas reikėdavo ir bulves nukasti, ir į rūsius supilti, o galop jau visai temstant dar baigti skinti obuolius, sunešti juos į šaltą priemenę ir sukrauti į dėžes... Būdavo, jau vėlai vakare prie lauko virtuvės labai trumpam prisėda pavargusi mama ir lyg sau, lyg mums sako: „Kyk tat par dyna daug gal padirbti, vaje, vaje...“ Ir nesunkiai suprasdavom, kad tą stebėtiną mamos energijos ir jėgų pakilumą, tą trumpalaikį, bet tikrą pasidžiaugimą derliumi, visada būtent mes atvažiavę suaktyvindavom – aš arba brolis Aloyzas, jos vaikai, talkininkai iš miesto. Tą rudenišką norą suspėti kuo daugiau padaryti galima būtų apibūdinti ir kaip savotiško godulio apraišką, kai norisi kuo greičiau viską susinešti į rūšį, į daržinę, į priemenę, kai čia pat jau pinasi dar ir tas rūpestį keliantis nerimas su mintimis apie malkas, apie mėšlo išmetimą iš tvarto, apie bulvienuj aparimą. Tiesą sakant, nebūdavo tai joks godumas, o tiktai senojo, natūrinio ūkio šeiminingiškas bruožas: artėjant šaltajam metų laikui, pasistenk visko sukaupti daug, netgi daugiau nei tau vienam reikia. Niekas negalvoja apie pelną, niekas iš podėlio gėrybių nebus parduodama. Šiokių tokių pinigų sodiečiui pensininkui kiekvieną mėnesį atneša paštininkė, o tie pilni pusrūsiai ar sandėliukai vienkiemyje

reikalingi tam, kad nesijaustum skurdžius ar varguolis. Ir jeigu dar gali tomis sukauptomis gėrybėmis su kitu pasidalinti – esi turtuolis...

Galvoju apie visa tai po daugelio metų, bet, matyt, tokia paprasta ir tebūdavo nesavanaudžių kaimo žmonių psichologija. Nebuvo minties apie pelną. O tik prasitark dabar kokiam nors latifundininkui, kad nereikia siekti per didelio pelno, ir jis tavęs nesupras. Pelnas reikalingas, kad galėtum plėstis. O plėstis privalėsi, kad sukauptum atsargų bankroto atvejui. Be to, vaikams būtina palikti daugiau, nei pats radai... Vadinasi, saikas prarastas. Prarastas ir sugebėjimas pasidžiaugti pačiu darbu, nes džiaugiamasi tik pelnu. Ir niekas čia nekaltas. Tokia civilizacijos kryptis, tokie negailestingi prekinio ūkio dėsniai. Jau tarsi užmiršome, kad ir mažas šeimos ūkis gali būti prekinis. Juk suvokiame, kad net ir gamtinės daržininkystės entuziastai, pasitikintys tik maža, negremėzdiška technika, gali užsiauginti žymiai daugiau daržovių, nei patys suvalgo. Ir sodininkai gali. Tai kur čia šaknys, kodėl kažkuriuo metu nuėjome ne ten, kur sveikas protas galėjo ir turėjo nuvesti? Kažkoks neįsivaizduojamai suktas patarėjas įteigė valdžios vyrams, kad vien tiktai labai stambūs ūkiai turės ateitį, ir visi tuo įtikėjo. Ir atsirado įstatymai bei programos, pagreitintai nuvariusios savarankiškus žmones nuo jų asmeninių lysvių žemės.

- **Rugsėjo 15-oji**

Pelenais tręšiu vyšnaites, riešutmedžius, gudobeles ir net kai kurias obelis. Vakar gimnazistai iš Kaišiadorių padėjo man sudeginti daugybę prieš savaitę nemenkame plotelyje iškirstų atžalinių ameliankių, kurie dabar jau yra naikintinių rūšių sąrašė, ir visokių kitokių su krūmapjove nupjaustytų nereikalingų atžalų. Kai visas šakas į laužą sunešiojom ir sudeginom, gerų pelenų liko daug. Neblogai dirbo talkininkai, bet viskas jiems buvo neįprasta ir keista. Labiausiai nustebo, kad jau pageltę Rojaus obuoliukai vis dar tokie mažyčiai. Niekada jie nebūna didesni,

bet šiemet daug skanesni, netgi saldūs, – aiškinau talkininkams. Bet kai pamatė, kokius mažus obuolėlius lyg žirnius sunokino uoginė obelis, negalėjo patikėti, kad šitas medis tikrai yra obelis... Keisti buvo tie rudeniški atradimai miestiečiams gimnazistams. Gal ir ne visiems buvo įdomūs mano komentarai. Kai pavasarį sužydi slyvos, vyšnios, obelys, o paskui gudobelės ir šeivamedžiai, tai galima net ir iš tolo tik pasižvalgyti į aplinkui baltuojančius žiedus, ir užtenka tos estetikos, tačiau rudenį viskas kitaip. Ypač tokiaime laukiniame Sode, kur auga ne vien alyvinės ir antaninės obelys. Kalbėdamas apie rudens teikiamas gėrybes, turėjau priminti moksleiviams, kad tuos gražiai geltonuojančius Rojaus obuoliukus anksčiau kaimo šeiminkės virdavo kartu su šermukšniais, kad uoginę obelį labai mėgsta strazdai, o Ziboldo obels sėklas gliaudo sniegenos ir net aristokratiškieji svilikai. Ir tik pažiūrėkit, kaip greitai rudenį galima išsiaiškinti, kuris šeivamedis yra juoduogis, o kuris raudonuogis! Pavasarį abi šios rūšys žydi baltai, o dabar krūmai ryškiai skiriasi. Tikrąją miškinę obelį dabar irgi lengva atskirti nuo sulaukėjusios naminės obels... Šiek tiek geresniame velėniniame dirvožemyje visos obelys uždera be ypatingos globos, bet kaulavaisinius medžius bei krūmus reikia kalkinti. Todėl rudenį būtina stropiai sudėginti visas susikaupusias šakų krūvas – gamtiniame sode pelenai yra geriausia trąša.

Taigi, tenka dabar tų gerų pelenų ir liepaitėi, kurią sodinau pavasarį. Štai apsigijo apie ją kažkoks išnašus vijoklis ir net viršūnę nulenkė. Atrodo, kad tas vijoklis yra ne iš rūgčių, o iš pelėvirkščių genties – arba vijoklinis, arba pakrūminis pelėvirkštis. Sukasi lianos principu ir jau pasiekė pačią viršūnę. Atrodo lyg spiralinė girlianda. Bet liauna ir silpna liepaitės viršūnė jau tikriausiai nebeatsities, o šlapias lapkričio sniegas ją dar labiau nusvarins žemyn. Pavasarį iš miegančio pumpuro iššoks nauja viršūnė, o toji nulinkusioji liks kaip gerokai atsikišusi šaka. Taip augantis medelis praranda sau būdingą figūrą. Išėitis, žinoma, yra: tereikia įkalti lazdyno kuolą, prišti prie jo ištiesintą liepaitės

viršūnę su apsvijusiu pelėvirkščiu, ir bus tvarka. Baltos pelėvirkščio sėklų burės bus matomos iš toli. Vis dėlto gerai, kad augalų sistematikos žinovai dvi pelėvirkščių rūšis atskyrė nuo rūgčių genties, kurioje yra net 22 rūšys. Ir kokie skirtingi augalai toje gentyje! Tai ir Sachalininė rūgtis, per vasarą iškylanti į keturių metrų aukštį, ir visai maža kiemo takažolė, kasdien mindžiojama, o puikiai gyvuojanti ir pražystanti bespalviais žiedeliais. Takažolė yra vaistas nuo daugelio ligų, bet žolininkai dar paaiškina, kad geriausiai padeda tik savame kieme auganti, nes ji tave „atsimena“. Skamba truputį mistiškai, bet šiandieninis biologijos ir biomedicinos mokslas nebe taip griežtai skiria, kas yra laboratoriskai įrodoma, o kas egzistuoja kaip ilgametė liaudies medicinos patirtis. Zoologai, pavyzdžiui, tiesiai sako, kad nebežino, kur yra riba tarp mąstymo ir reflekso. Ilgai gyvenantis taurus sparnuotis nuolat mokosi, ir jo refleksai gali keistis, nes ir gyvenimo sąlygos kinta. O žvėrių takų raizgalynė miškuose ir pelkėse tokia paini atrodo tiktai žmonėms, nes kanopiniai ir letenuoti miško gyventojai tuos savo takus tiesiog atsimena ir, ramiai keliaudami ar nuo priešo bėgdami, iš keleto galimų variantų pasirenka optimaliausią taką. Kaip žinia, tiriant kambarinių gėlių atmintį, irgi sukurta įdomių hipotezių.... Todėl vis dėlto įdomu, ar šis pakrūminis pelėvirkštis atsimins ir perpras mano gerus ketinimus. Juk liepaitės viršūnę aš galėčiau išgelbėti daug paprasčiau, tereikėtų brūkštelėti peiliu pelėvirkščio stiebą, vijoklinė jo viršūnė sudžiūtų, taptų lengva, ir liepaitė pati atsitiestų. Vis dėlto įkalu kuolą, kaip buvau numatęs, ir kuo tiesiau pririšu prie jo liepaitės viršūnę su apsvijusiu pelėvirkščiu, tesižino dviese. Pelėvirkštis, tiesa, yra vienametis, bet tai turbūt ne kliūtis – atmintis perduodama per genus, o tie genai juk sėkloje. Sunokusios sėklos išbyrės čia pat, prie liepaitės šaknų. Kitais metais čia vėl augs pelėvirkščiai, tuo abejoti nereikia.

Grįžtu į Aušrinę, sustoju prie bitininko Juozo facelijų laukelio. Medingosios kaliforninės facelijos jau peržydėjo, bet kažkas dar baltuoja

žalsvai pilkame lauke. Einu arčiau, lenkiuosi prie mažų, baltais žiedeliais pražydusių augalėlių: taigi čia pavasariniai kežiai... Va, siūlinių lapelių kuokštai menturiuose ir balti žiedukai ant ilgų žiedkočių... Ir kiek čia jų daug, ir žydi tartum pavasarį!.. Kai kas per radiją vis tvirtina, kad tuoj tuoj sulauksim bobų vasaros, kiti gi tikina, kad bobų vasaros saulė šviečia jau dabar. Neaišku, kaip yra iš tikrųjų, bet pavasariniai kežiai sužydėjo tik dabar – nei pavasarį, nei vasarą šiame lauke jų nebuvo.

- **Rugsėjo 21-oji**

Dar kartą įsitikinome, kad Dainavos sostinė yra Merkinė. Būtent čia rugsėjo 16 dieną merkiniškiai patys pirmieji galėjo išgirsti, kaip poeto Vlodo Braziūno eilės skamba ir lietuviškai, ir lenkiškai. Leidykla „Pogranicze“ Seinuose išleido mūsiškio Nacionalinės premijos laureato dvikalbę knygą „Stalo kalnas. Stół góra ołtarna“. Knygos leidimą rėmė Lietuvos kultūros institutas. Į svečius atvyko vertėja Agnieszka Rembiałowska. Knygos sutiktuvėse dalyvavo leidyklos atstovė Agata Szkopińska. Svetingai dainavo Merkinės „Kukumbalio“ jaunimas.

Skaitė „Stalo kalno“ eilėraščius pats autorius, perteikė juos lenkų kalba ir pati vertėja. Buvo prisimintos ir anksčiau Vlodo Braziūno parašytos skambios eilės apie Mardasavo kaimo dainininką Petrą Zalanską, apie jo kieme augusį putinėlį, apie Malvinos Česnulevičienės pirkioje, Mančiagirės kaime, švytėjusias Kalėdų žvaigždes ir dzūkiškas laives. Rodos, tai nelabai senos dzūkų šilų istorijos, bet kai prie jų prisiliečia poetas, suskamba kaip daina, kaip mitas. Baltoji, mėlynoji, dūminė... Tai vis Vlodo Braziūno atrastos kregždės, jų nėra ornitologijos knygoje, bet jos labai tikros poezijos eilutėse. Ir laikui bėgant darosi vis tikresnės.

Malkas žiemai susikraukim gražiai

- Spalio 4-oji

Švento Pranciškaus diena. Truputį palijo, žemė šiek tiek atmirko, todėl raunu dygų šunobelės krūmą. Sodinsiu čia jauną vyšnią, kuri ir žydės gražiau, ir saldžias uogas sunokins – ir žmonėms, ir paukščiams. Dygių ir išsiplėtusių krūmų rovimu metodika seniai žinoma: reikia pasigaląsti kastuvą, surasti dvi didokas dalbas ir neploną virvę. Virve apjuosiu krūmą, stipriai suveržiu, kad dygios šakos netrukdytų eiti su kastuvu aplinkui, atkertant storiausias šonines ir inkarines šaknis, o tada jau žinau, kad dalbomis išversiu nesunkiai. Bet šį kartą man sutrukdo nenumatyta aplinkybė: kastuvus atsitrenkia į kažkokius keistus kliuvinius, net suspyruokliuoja, tarsi ten būtų kokišos gumos. Susivokiu greitai – niekas kitas čia negali būti, tik apynių šaknys. Nedaug yra tokių augalų, kuriuos persodinti ypač sunku todėl, kad jų šaknys ypatingos. Labai sunku atkirsti seno smidro šaknis, tokios pat kietos yra saldžialapių kulkšnių, mėlynžiedžių liucernų liemeninės šaknys. O dabar teks paprakaituoti prie apynio šaknų...

Šunobelė vis dėlto iššoka su žemių tumulu gana greitai – dalba yra pats paprasčiausias, bet patikimas darbo įrankis. Įdomu, kad didelė dalba, jau beveik kartis, turi atskirą pavadinimą – tai *legaras*. Lietuvių kalbos žodynuose to žodžio nėra, bet visi, kas dar prisimena, kaip kadaise raudavo dervingus pušų kelmus, žino – svarbiausias darbo pabūklas tada buvo ne dalba, o *legaras*. Ir namą galima būtų pakelti su geru *legaru*... Dėl tos dygliuotos gudobelės tenka man dabar min-

- o Šaknys. Vilkaviškio r., Paežerių dvaro parkas, 2013 m.

timis net į žodynus nuklysti. Ar tik nebus senų laikų polonizmas? Dabar jį reabilituoti sunku: kai prapuola senovinis daiktas, dingsta ir žodis iš šilinių dzūkų tarmės. Bet kai išrauta šunobelė jau guli šaknimis į viršų, mano akys užkliūva už čia pat išsikerojusių dygliuotų agrastų. Reikėtų ir juos versti lauk. Todėl, kad jų uogas ir lapus kasmet aptraukia balkšvi pūakai – amerikinis valktis.

Tiesa, gamtinės sodininkystės entuziastai pataria, kaip su tuo valkčiu kovoti be tos smirdinčios sintetinės chemijos, bet darbo daug, o uogos vis tiek bus rūgščios. Įdomu, kad agrastus labai supeikia mūsų estetiškas Vydūnas. Jo manymu, obuolys – labai gerai, o agrastas – blogai. Vydūnas rašo – obuolas, nes tai esanti skambesnė, senoviškesnė forma.

Ar tai tik šitokie beliko man rudens rūpesčiai? Yra, žinoma, ir kitokių darbų, bet vakar vakare netikėtai aptikau seniai gautą, kažkuriai vasarai besibaigiant man atsiųstą Romo Norkūno laišką, kuriame jis džiaugiasi ateinančiu rudeniui, ta ypatinga, gal tik šiam laikotarpiui būdinga darbų rimtimi tenai, jo gyvenamoje Musteikoje: „... gražiai sukraunu malkas žiemai, žinau, kad nebūtina krauti gražiai, vis tiek visas sukūrensiu iki pavasario, bet kraunu gražiai...“

Skaitau Romo laišką, ir vienas šis sakinys patvirtina tai, ką juk ir visi retkarčiais pajaučiame: jeigu tik tu pats norėsi, laisvės tau Lietuvoje bus netgi daugiau nei Amerikoje... Šitokį rudenišką sielos laisvumą dabar būtų lengva pajusti ne viename darbštuolių dzūkų kieme, nes Bobų vasara užsitęsė jau tris savaites. Taigi, viską galima suspėti pasidaryti gražiai ir ramiai.

Bet štai kokios neramos žinios ateina iš Labanoro sengirės: ten niekadėjai su geležinėmis širdimis, tie visagaliai medkirčiai, plynai kerta Labanoro regioninio parko pušynus. Šio krašto gamtos gynėjas Andrejus Gaidamavičius labai argumentuotai kaltina savo kolegas miškininkus, kurie miško kirtimo taisyklėse nepalieka jokios laisvės kūrybai. Jiems nebežinomas ne tik Dauervaldas, bet ir atvejiniai kir-

- o Amatų meistras Romas Norkūnas dėkoja kumelei Kotrai už jos kasdienę pagalbą. Musteika, 2010 m.

timai, kai tą pačią medieną galima paimti, nesugriaunant miško ekosistemos. Labai negeras toks verslininkų užsimojimas iškirsti plynai kuo daugiau ir kuo greičiau. Ir netgi saugomose teritorijose, netgi sengirių masyvuose, kurių Lietuvoje liko labai mažai...

Štai taip ir paaiškėja, kad Miškų įstatymas yra ydingas, kad metinės kirtimų normos koreliacija su medienos prieaugiu yra tikrai graži teorija. Todėl, kad metinio medienos prieaugio skaičiavimas yra paika abstrakcija, primenantį liūdnai pagarsėjusį medžiotojų, miškininkų, gamtininkų ir ūkininkų ginčą, vis bandant suskaičiuoti vilkus.

Vieni suskaičiuoja šimtą vilkų mūsų giriose, kiti – penkis šimtus, tada mėginama kažkaip susitarti, kitaip sakant, aiškiai metamasi į voliuntarizmą, kai net ir kokioms nors partijos nuomone gali pasidaryti „objektyvi“... Aš kasdien turiu progų praeiti pro miško plotus, kur jokio medienos prieaugio nėra. Jo ir negali būti, kai išretėjęs, vėtrų išvartytas privataus miško eglynas iškertamas plynai, kai tokia biržė

- o Galima spėti, kad šitie popiermedžiai, išvežti į Klaipėdą, o paskui galbūt į Vokietiją, bus gerokai brangesni už tą varganą automobilį. Merkinė, 2016 m.

per kelias dienas padaroma visiškai lygi ir iš tikrųjų lieka plyna lyg futbolo aikštė, nes bet koks trakas ir perspektyvus pomiškis tuoj pat sudrožiamas, sumalamas, o „čipsai“ išvežami tolimiems vartotojams. Ir kai į tokią plynę pasodinamos pušelės (į turtingą buvusios eglės augavietę sodinamos pušelės?!), tai jos kitais metais bematant prapuola, nes stebėtinai greit pakyla ir saulę joms užstoja labai vešlios lazdynų, šėivamedžių, berželių atžalos.

Kokį medienos prieaugį tada gali parodyti miško taksatoriai, vertinantys ir privačius, ir valstybinius miškus? Liaunus berželius iki žemės nulenkia šlapdriba, jie nebeatsitiesia, o šviesą tuoj pat atima šlapdribos nebijantys lazdynų ir šėivamedžių krūmai. Įtariu, kad tokioje konkrečioje biržėje medienos prieaugį vis dar „rodo“ tos prapuolusios pušelės... Įtariu taip pat, kad į tą patį teorinį medienos prieaugį įtraukiami invaziniai uosialapiai klevai, be saiko plintantys prie didžiųjų upių, o, be to, įskaičiuojami ir baisieji Bankso pušynai, netinkantys net

kurui. Bankso pušį miškininkai kadaise sodino kaip pionierinę rūšį, nes reikėjo sustabdyti vėjo pustomus atvirus smėlynus. O po kiek laiko banksynus reikėjo iškirsti ir sodinti paprastąją pušį, bet miškininkai „pamiršo“ tai padaryti, matyt, todėl, kad miškingumą labiausiai padidino žemės ūkiui netinkamų plotų apsodinimas. Klaidų padaryta daug, tik nepamatysi jų ministerijos ataskaitose.

Ne tiktai labai aktualus Andrejaus Gaidamavičiaus ir Augusto Uktverio pokalbis „Žaliajame pasaulyje“, kurį perskaičiau 2018 m. rugsėjo 27 d. numeryje, dabar tarsi išjudina mane iš tylios rudeniškų darbų eigos. Labiau suraukti seną kaktą priverčia dar gerokai prieš tai išgirstas Aplinkos ministro kalbos niuansas, kai susirūpinusį Lietuvos sengirių likimu Andrejų Gaidamavičių ministras pavadino ponu. Tai nugirdau rugsėjo 20 dieną „Ryto garsų“ laidos per LRT radiją metu. Gal tai tebuvo įprastas ministro Kęstučio Navicko kreipinys į pašnekovą, bet jei tas žodis buvo pabrėžtinai mestelėtas, tai kažkas jau negerai Aplinkos ministerijoje, kažkoks valdininkiškas ponavimasis ir atsiri-bojimas nuo tikrų gamtos godotojų. Nereikėtų pravardžiuoti ponais nei Andrejaus iš Labanoro, nei Felikso iš Vilniaus, nei Romo iš Musteikos, nei Juozo iš Kazlų Rūdos.

Žymiai arčiau ponų visi tie aršūs miškų kirtėjai, kurie siaubia Lietuvos sengires, lyg netyčia sugretindami kelias plynas biržes, o paskui net Miškų įstatyme susirasdami eilutes, tarsi specialiai tam ir parašytas, plynus kirtimus pateisinančias. Štai tada norom ar nenorom jau ir prisimeni, ką prieš daugelį metų atvirai prisipažino toks ponas Fordas, kai buvo paklaustas, kodėl be paliovos didina savo įmonių tinklą: „Todėl, kad aš negaliu sustoti.“ Tas negalėjimas sustoti, matyt, yra ne tiktai ekonomikos dėsningumas, bet ir milijardierių merkantilistinė pasaulėjauta: kai dideli pinigai daro dar didesnius pinigus, o verslas pradeda valdyti politikus – sustoti neįmanoma... Labai abejotina ir mūsiškės ministerijos nuostata apie brandžių pušynų biologinės įvairovės skurdumą. Argi neaišku, kad šiuo atveju svarbiau ne rūšių skaičius, o tos

ypatingos paukščių, vabzdžių, grybų rūšys, kurios niekur kitur ir negyvena, tiktai brandžiuose pušynuose, tiktai sengirėse. Nepriklausomai nuo to, ar toje sengirėje yra trakas bei pomiškis, ar nėra.

- **Spalio 12-oji**

Į visus metų laikus reikia žiūrėti pagarbiai. Jei sutinkame, kad esame šiauriečiai, tai ir žiemos laukime be stresų. Visada pasitaiko pastebėti kokią komerciškai sublizgančią šlykštynę ar prie kaimo parduotuvės susidurti su besivaipančiu iš troškulio kikumoru, kasdien praktikuojančiu akivaizdžią savigriovą, bet metų laikai čia dažniausiai niekuo dėti. Kaimas ir miestas šiuo požiūriu skiriasi ne taip ryškiai, kaip atrodo. Kai miestietis švaruolis ima aiškinti, kad viensėdžio tupikas bjauriai smirdi, aš jam patariu Vilniuje pakvėpuoti prie tos kloakos, kur miestiečių fekalijos iš švarių glazūruotų tualetų „avariniu būdu“ žliaugia tiesiai į Nerį. Per vienerius metus kartais ištinka net dvi tokios didelės avarijos. O kiek paslėptų kloakų, kur smirdalai iš lėto visą laiką teka ir teka? Druskininkai irgi jau didmiestis, tad ir čia jau būdingas toks pats kai kurių reiškinų anonimiškumas kaip ir Vilniuje... Net iki pačios Ratnyčėlės srovės atvesti metaliniai vamzdžiai, kuriais kažkokios įtartinos sutros be paliovos srūva į upelį – tai galima pamatyti rudenį, kai krūmai numeta lapus ir subliūkšta kranto žolės.

Kaimas gi nieko panašiai užslaptinti negali – ką bepadarytum, kaimynai pamatys. Gal netiesioginiai įkalčiai, bet vis tiek liks. Užkask nugaišusį benamį šunį po obelimi, ir smalsi akis pastebės, kad tavo tas vaismedis įtartinai suvešėjęs. Štai vakar teko užkasti net du lavonėlius – vištos ir manguoto. Naktį kiemsargis Gauronas iš kažkur atvilko tvirtai užrištą „Maksimosa“ maišelį su negyva višta, o dieną Sode prie Krūčiaus stebėtinau paūmėjęs mūsų zyzimas man parodė, kur guli kritęs manguotas. Tas pats jaunas žvėrelis, kurį prieš dvi dienas iš nurudusių paparčių sąžalyno pakėlė du neprastai išauklėti šunys – tarnybinis koli ir mažas

urvinis medžioklėlis, šiek tiek panašus į taksą. Pažadino jie tą sužeistą ar susižeidusį mangutą, išvarė iš guolio, norėjo griebti kuo rimčiau, bet abu pakluso šeimininkų komandoms ir bemat nuščiuvo... Nesivijo to sprunkančio nelaimingojo. Sakytum, ir nebuvo didelės tragedijos.

Gamtoje būna visaip. Svarbu, kad žuvusį užkastum teisingai. Galima palikti ir šalikelėje arba pakabinti ant medžio šakos – krankliai greitai pamatys, kas ir kur jiems padėta. Kartais taip ir darydavo tvarkingas girtuoklėlis Kosulionis, pamiršęs iš kur gavo ir kur nešasi nebaigtą nupešti leisgyvę vištą. Jis ne kartą postringavo, aukštai iškėlęs pamėlynavusį pirštą, kad kaimo organika neturi patekti į autobuso stotelės šiukšliadėžę, o paskui į sąvartyną, geriau, kai patenka į tą amžiną visaryjančios Gamtos ratą. Žinoma, jei įtarsi, kad lapė buvo pasiutusi, tada jau būtina įpakuoti ją su visa uodega į gedulinį juodo plastiko maišą ir pranešti Vilkiautinio veterinarui.

Kiekvieną rytą didžioji zylė pakalena į lango rėmą, tarsi perspėdama apie artėjančius šalčius, bet vis dėlto apsirinka. Prietarai prietarais, o lauke dar taip šilta, kad net rugiagėlės žydi... Gražiai atrodo ir ryškiai geltoni juodųjų tūbių žiedynai pamiškėse. Jau paaiškėjo, kad šiemet didelis topinambų derlius. Šis kantrus, į bulvę ir į saulėgrąžą panašus augalas nebijo nei pavasario šalnų, nei vasaros sausrų ir gero dirvožemio nereikalauja, o derlius tiesiogiai priklauso nuo vietinių šernų maršrutų. Topinambus, beje, irgi reikia susinešti į rūšį ir apkasti smėliu, tai žiemą bus patogiau paimti negu iš sušalusio daržo. Geras ir ropių derlius. Svarbu, žinoma, ne ropės didumas, o skonis ir aromatas.

Auginau aš jas šiemet ypatingai – specialiai imituodamas labai seną lydiminės žemdirbystės patirtį, kai ir rugius, ir visokias valgomas šaknis, kol dar bulvių nebuvo, sėdavo tiktai į miško gaisravietę. Yra sunkiai paaiškinamas skirtumas, ar dirva tręšiama pelenais iš krosnies, ar tie pelenai atsiranda tada, kai mažame plotelyje sudegini iš miško atvilkta sausas šakas. Sugrįžti į tokią tolimą daržininkystę man dabar padeda ne iliustruotos ir populiariai parašytos gamtinės žemdirbystės

knygos, o prieš pusę amžiaus paskelbta profesorės Pranės Dundulienės studija „Žemdirbystė Lietuvoje. Nuo seniausių laikų iki 1917 metų“.

Kai ruduo toks ramus ir ilgas, visokie ūkiški darbai netrukdo stebėti, kaip iš lėto keičiasi gamta, kaip atsiranda naujos spalvos ir atspalviai. Gražiausiai dabar, spalio antroje pusėje, atrodo smailialapio karklo „kačiukai“! Dar maži, bet pūkuoti ir labai balti. Tas baltumas turbūt toks pat pirmapradis kaip vasario mėnesio pabaigoje, kai šie karklai ruošiasi žydėti, tiktai tada gi akys jau būna apsipratusios prie sniego baltumo, o dabar viskas kitaip – visur vyrauja geltonos ir rusvos spalvos. Ruduo. Ir kai tamsiai rusvas karklo žiedpumpurio žvynas sprogstas, tas visiškai nelauktas „kačiuoko“ baltumas tikrai pasirodo pirmapradis, kitaip nepasakysi.

- **Spalio 23-oji**

Gamtinės žemdirbystės plotelio šeimininkas visada turi progą nustebti. Kiekvienas eksperimentatorius tarsi ir tikisi konkretaus rezultato, bet nežino, kaip jo veiklą pakoreguos kaimynų ožka ar vėjų ganomi debesys. O tada kas nors ima ir sužaliuoja visai ne ten ir ne taip, kaip buvo laukiama... Druskininkų priemiesčio gyventojas, kaip ir aš jau pensininkas Elvydas Maknickas parodo man, kaip jo darže sudygo ir neblogai auga žalioji trąša – baltoji garstyčia. Ir klausia, kodėl šita minkšta, labai greit auganti ir viskam tinkanti žolė, žiūrėk, sudygo eilutėmis, nors sėta buvo pakrikai iš saujos.

Klausimas gana įdomus, bet neskubu spėlioti, nes mano žvilgsnis užkliūva už keisto raudonų plytų mūrelio su kaminu ir durelėmis. Kažkoks senovinio garvežio ir dar senesnio rusiško virdulio hibridas. Kiemo šeimininkas, buvęs statybininkas, greit paaiškina, kad tai lauko krosnis burokėliams virti. Kai susirenka žmonos draugės ir kaimynės, tai visą dieną verda burokėlius, konservuoja stiklainiuose ir neša į rūšį, o pats šeimininkas tą dieną, žinoma, stengiasi būti stropus kūrikas.

Taigi, ne menkniekis ta krosnis, bet reikėjo tik pamatyti, kokia čia buvo saulėgraža užaugusi! Pusketvirto metro išsistiebusi. Prisiminęs patvirtinu, kad tą jo kiemo saulėgražą tikrai mačiau internete, bet ten nebuvo parašyta, kaip šeimininkas tokią rekordininkę užsiaugino, o juk svarbiausia ir yra asmeninė patirtis. Tiesą sakant, juk ir visi tie rekordiniai Derliaus švenčių moliūgai, kuriuos pakelti teįstengia tik du stiprūs vyrai, tikriausiai išauga iš ypatingų hibridinių sėklų, ko gero, atsisiunčiamų iš Amerikos. Rekordinį moliūgą užsiaugina ant mėšlo krūvos, o saulėgražą? Elvydas Maknickas žiūri į žaliuojančias savo kiemo takažoles, kur buvo išaugusi ta gigantiška saulėgraža ir pasakoja:

Prie tako užaugo, niekas nesėjo... Pamačiau tik pavasarį, kai išdygo, tai apkašiau aš ją, kad neužliptų kas, apmulčiavau šiaudais, nu, matau, kad auga ir auga... Vieną kuolalį inkaliau, žiūrau, kad bus mažai, inkaliau kitą, aukštesnį, da pririšau... Kažkas atvažavo iš Druskininkų redakcijos, paskui iš „Lietuvos ryto“, ir nesuprantu, kap sužinojo baltarusiai, aina tokis jų žurnalas „Ogorodnik i sadovod“, tai gal mano kaimynai jiems nusiuntė nuotraukų... Pats tikrai nežinau, kap ji tokia užaugo! Nors aš visadu auginu tų saulėgražų paukšteliam, ale šita rekordinė pati atsirado. Aš sėju ir garstyčias į bulvieną, trąšų nenaudoju jokių... Ir rugius sėju, tai vieną kartą kad suaugo rugiai, kad sutankėjo... Teko pavasarį prašyt, kad kaimynas padėtų su kultivatorium, tuo rankiniu... Oi, kap jis vargo – meta noragus viršun... velėna tiesiog... Ale žemė nuo tų rugių atsigavo – žalia trąša labai gerai. O jau vasarą, kai man atveža šiaudų, tai mulčiuoju viską – ir bulves, ir avietes, ir vynuoges... Seniau mes su tėvais gyvenom netoli Liškiavio ežero, yra tokia vieta – Šniparaistis, balos tokios. Mano tėvas Juozas buvo labai apsiskaitęs, užsisakydavo laikraščius, kokie tadu būdavo... Jis buvo Šaulių sąjungos narys, tai vienais metais užsisakė sau net trąšų iš Čilės, nu, dar Lietuvos laikais... Mes Šniparaisty gyvenom iki keturiasdešimt septintų metų, tai, pamatytum, kokie užaugo rugiai, kai tėvas patyršavo su Čilės salietra, oi, oi!.. Dabar ta saulėgraža man ir priminė, kaip anais laikais tėvų darže buvo

užaugis rekordinis kopūstas. Jau be lapų nuimta pati kopūsto galva buvo metras dvidešimt, tai irgi važavo agronomai, matavo, visi labai stebėjosi...

Man regis, – toliau svarsto Elvydas Maknickas, kad tokie atvejai tik atsitiktinumas, ir nieko čia negalima moksliskai paaiškinti. Taip ir sutariam: niekas neapsaugotas nuo laimingų atsitiktinumų, ir tikrai niekas nedraudžia savam darže jų laukti. O dėl tų Elvydo garstyčių, sudygusių tiksliais eilutėmis, tai viskas savaime suprantama: bulvės per sausrą buvo laistomos eilėmis, tai bulvienoje bedygstancios sėklytės ir persirikiavo eilutėmis pagal bulvių drėgnas linijas, nors buvo sėtos pakrikai. Kai tik debesys gerai pataškys lietaus, plačiai sudygs žalioji trąša visame plote.

• Spalio 26-oji

Anksti rytą katinas Keršis-Tigris pinasi po kojomis, miaukia tarsi būtų alkanas. Bet sotus jis, neišbadėjęs, tegu tik nemeluoja. Ant keliuko prie nugeltusio jazmino krūmo guli riebus pilkasis pelėnas be galvos – viso nebeįstengė sudoroti. O toks irzlus miaukimas – turbūt artėjančių šalčių nuojauta. Zylė, kartais pabeldžianti snapu į langą, irgi juk ne lesalo prašo, o kažką savaip praneša nuošalios pirkios gyventojams. Nors laukinius gyvūnus ar puslaukinius sodybų įnamius neretai ir apgauna ta per šimtmečius lyg ir paveldima instinktyvi oro permainų nuojauta. Klimatas ryškiai šiltėja, bet gyvūnų instinktai išlieka tie patys. Tai kas bus toliau?

Nedelsdamas suimu rudeniškai pasunkėjusį katiną už storo sprando, patupdau ant stulpo ir griežtai auklėju: tupėk čia ilgai, būsi stulpininkas, gal kiek suliesėsi ir liausies niurgzti. Pasiskaityk, jei nežinai, kokie kantrūs atgailautojai būdavo tie dar priešviduramžiškų laikų stulpininkai. Bet kad tu nė „Katino Murklio pažiūrų į gyvenimą“ nesi pavartinėjęs, o jau dediesi baisiu XXI amžiaus teroristu. Ryžaplaukis vienkiemo bendruomenės ūsorius žvelgia į mane abejodamas, nesu-

- o Dzūkijos nacionalinio parko metraštininką, ekologą Henriką Gudavičių šnekina rašytojas, nepriklausomo Varėnos rajono laikraščio „Merkio kraštas“ redaktorius Aloyzas Tendzegolskis. Varėna, 2018 m.

vokia, ar kalbu rimtai, ar tyčiojuosi. Nejaugi sunku suprasti, kad save gerbiančiam katinui eilinis pelėnas be galvos – tai ne koks aliejinės tapybos natiurmortas, ne meninė detalė klasikinio medžioklės paveikslu pakraštėlyje. Tai – gamtinis faktorius. Kiemsargis Gauronas stovi prie būdos, lėtai judina uodegą, ir jo guvios akys atvirai pritaria man, kad plėšrus mūsų kiemo niurzglys Keršis-Tigris už pilkojo pelėno šiurpią žūtį nusipelnė tokio viešo išaukštinimo ant stulpu.

O mano senatvišką savimeilę lyg katino nagu grybšteli šviesus graudulys, vos pagalvojus, kaip vakar man pačiam teko patirti panašų viešo pakylėjimo afektą. Parsivežiau paties mero Algio Kašėtos man įteiktą rožę. Nors ir negalėčiau tvirtinti, kad išdygo toks netikėtumas ant mano kasdienio tako taip pat atsitiktinai, kaip ta saulėgraža druskininkiečio daržininko oikumenoje. Pasirodo, kartais ir pensininko savivertė dar pajėgi neambicingu aforizmu ar kokia draugiška senten-

cija tvykstelėti. O kartais vietoj anderseniško rožių krūmo pats savo valia imi ir pasisodini vidury kiemo eksperimentinę durnaropę.

Tarpukario Lietuvos kaimuose auklėdami vaikus jomis pabauginavo. Ir smalsu, ir pavojinga. Kažin ką apie mūsų laikmečio žmogiškosios savivokos ypatumus, visuomeninius persiorientavimus, gyvenimiškų atsitiktinumų gamtinius bei kultūrinius faktorius pasakytų anos dar karališkosios Europos sentencijų ir aforizmų klasikas Fransua de Larošfuko (François de La Rochefoucauld)? Bet jis jau pusketvirto šimto metų prakilniausiai nutolęs nuo mūsų egzistencinių rūpesčių į kosminę begalybę ir ten sėkmingai prancūziškai beaptarinėjęs ano pasaulio gyventojų charakterius ir įpročius, privalumus ir trūkumus, klaidas ir ydas... O štai lėtas, orus raseiniškis bei varėniškis, intelektualiosios humoristikos meistras Aloyzas Tendzegolskis, filologiškai atkakliai besigalinėjantis su lietuviškos socialinės satyros šiuolaikine poetika, tebegyvena visiškai čia pat, veikloje ir kūrybingoje šilinių dzūkų žemėje, maždaug trys valandos kelio, jeigu važiuoji dviračiu nuo Liškiavos.

Varėnos savivaldybės viešojoje bibliotekoje vakar buvo aptariama knyga „Klaidžioja kažkas prie Krūčiaus“, ir kai netrumpas pokalbis pasibaigė, čia priėjęs kolegiškai atidus ir mažus klausytojas, žila barzda šypseną maskuojantis „Merkio krašto“ redaktorius, gal jau kokio pusanatro tūkstančio filosofinių aforizmų autorius Aloyzas Tendzegolskis dalykiškai paklausė manęs, kodėl niekas nepakalbėjo apie knygos stilių. Naujos knygos sutiktuvų pokalbyje apie viską buvo šnekėta, o apie stilių – ne. Kas be ko, į taiklų klausimą pritiktų ir nekreviai atsakyti.

Tiktai jaučiu, kad nė aš pats nesugebėčiau specifiškai išreikšti pagiriamosios ar supeikiamosios nuomonės nei apie publicistinę mano dienoraštinių poringų estetiką, nei apie funkcionalų Algimanto ir Mindaugo Černiauskų etnokultūrinės fotografinės raiškos stilių. Todėl nuoširdžiai paprastai bedėkojant leidyklos „Aštuntoji diena“ redaktoriui Gediminui Kajėnui už kūrybinį bendradarbiavimą su Dzūkijos nacionalinio parko aborigenais, tenka prisiminti tokį mūsų amžiaus

o Alytus, 2013 m.

nežinomo autoriaus aforizmą: „Tik nieko ir niekaip nedarydami mes niekaip ir nieko nesugadintume.“ Taip stilingai pamąstydamas nukeliu nuo gana aukšto puodynų ir pašluosčių stulpo savo rudeniškai oranžinį katiną ir aiškiai perfrazuodamas liepiamąją nuosaka perteikiu jam tą labai draugišką, šį rudenį mums ypač tinkantį Romo Norkūno laiško sakinį iš Musteikos: „Malkas žiemai susikraukim gražiai.“

Lapkritis – šaknų kasimo laikas

- **Lapkričio 11-oji**

Fenologai ir etnologai sutaria, kad Šventojo Martyno diena (lapkričio 11-oji) yra paskutinė rudens šventė. Dabar jau turėtų prasidėti priešžiemis. Bet kol kas nėra nei sniego, nei šalčio. Dar auga raudonosios musmirės, pilkosios meškutės, kažkokie labai dideli išblyškę baltikai ir visokios mažos kiškiabudės.

Dabar pats tinkamiausias laikas prisikasti vaistingųjų šaknų – valerijonų, varnalėšų, gyvatžolių, miškinių sidabražolių, vaistinių taukių. Miškinė sidabražolė dažniausiai šaukiama Kondroto šaknimi arba dzerevianka, o vaistinę taukę dzūkai vadina kaulažole arba kaštavolu. Šiomet tų kaštavolų šaknys išsikerojo gražios, kasu jas netoli Žvėrinčiaus, šalia juodalksnyno. Prieš dešimt metų čia augo senosios Stapčinskienės kopūstai, o dabar jau sužėlė invaziniai uosialapiai klevai. Taip, matyt, ir prapuls šis dosnus, tikrai kopūstinis žemės ruoželis, atrodo, kad kol kas jis yra niekieno.

O juodos kaulažolių šaknys labai storos, lengva bus jas nuplauti, apskusti, supjaustyti ir sudžiovinti krosnyje. Tada jau, žinoma, reikės pirkti stipresnės degtinės. Alkoholio ir kaulažolių reakcija atrodo įdomiai: sudžiūvę šaknies griežiniai pasikeičia nedaug, tiktai truputį pabrinksta, bet degtinė labai susidrumsčia, pasidaro klampi lyg riebalai. Šitokia tinktura ir reikia trinti skaudančius sąnarius, sumuštus krumplius ar sulaužytus šonkaulius. Vaistas tikrai yra geras, taip sako ne tiktai dzūkai, dar nepraradę tėvų ir senelių patirties, bet ir gydytojai.

- Senas lauko keliukas dar mena praėjusio amžiaus žingsnius. Rudens tyła tarp Janaukos ir Kibyšių, 2016 m.

O gal dar svarbiau yra tas žinojimas, kad tavo vaistas slepiasi čia pat. Net ir žiemą nesunku būtų atsikasti sniegą, surasti nurudusių ar pajuodusių didžiulių kaštavolų lapų ir susirasti šaknų. Tokiose vietose, kur suželia ne tik tie vaistingi kaštavolai, bet ir paprastosios garšvos, kvepiantieji gurgždziai, visokie barščialapiai ir arkljarūgštės, pašalo beveik nebūna, gali kasti pasidžiaugdamas, kad aplenkei šernus, ir prisiminti tą tolimą praeitį, kai mūsų protėviai visais metų laikais turėjo smarkiai judėti, gindamiesi nuo šalčio ir bado.

Sunku mums dabar įsivaizduoti, kaip galėjo pirmykštės tautos net ir šiaurės kraštuose išbūti tuo metu, kol dar nebuvo nei prijaukintų gyvulių, nei daržininkystės. Kultūros ir civilizacijos tyrinėtojas Yuvalis Noah Harari knygoje „Sapiens. Glausta žmonijos istorija“ labai originaliai pažvelgia į civilizacijos raidą. Esminis klausimas yra toks: ar galėjo būti kitokia žmonijos veiklos kryptis, ar iš tikrųjų tie pamatiniai ekonomikos dėsniai, nelabai seniai taip griežtai suformuluoti, visada buvo objektyvūs, nors žmogus šito ir nežinojo?

Kodėl pirmykštis šios Žemės gyventojas, prisijaukinęs laukinius gyvulius ir augalus, tapo sotesnis, bet kartu ir nebe toks vikrus, kitaip sakant – tingesnis? Ir nebe toks pastabus. Trumpai tariant, tada, kai žmonės ieškojo valgomų šaknų, kai medžiotojai žvėris ir laipiojo į medžius, ieškodami riešutų ir vaisių, buvo protingesni. Y. N. Harari rašo: „Užuot atnešusi lengvą naujo gyvenimo epochą, žemės ūkio revoliucija apsunokino daugumos žmonių gyvenimą ir atėmė iš jų didžiulę dalį pasitenkinimo. Medžiotojai – rankiotojai laiką leido įdomiau ir įvairiau, jiems mažiau grėsė badas ir ligos.“

Šimtmečiams bėgant žemdirbių bendruomenės raida labai komplikavosi. Didelio javų derliaus metais visi tarsi laimingi, gimsta daug vaikų, bet kartu su ta tariama pažanga atsiranda ligų, kurių anksčiau nebuvo. Žmogus, kaip biologinis tipas, yra konservatyvi būtybė, pirmykštis žemdirbys vis dar buvo visaėdis, ir gausus kviečių ar ryžių derlius yra pastebimai blogiau nei ankstesnė įvairovė – šaknys, žolės,

uogos, vaisiai, laukinių gyvūnų mėsa ir laukinių paukščių kiaušiniai. O kai ateina nederliaus metai – visiška tragedija. Palaipsniui prisideda dar viena bėda – socialiniai sluoksniai, turtingi ir skurdžiai. Auga kolektyvinė turtingųjų galia, ir vis labiau išryškėja individuali kančia. Ir šitaip – iki viduramžių, iki Renesanso, kai atsiranda šokia tokia institucinė empatija.

Bet ji, toji užuojauta ir parama, niekada nebuvo tobula. Ir nebus tobula. Todėl ir reikia pabandyti atkurti tai, kas buvo gerai prieš tūkstantmečius... Toli veda ši niekieno žemėje užaugusi laukinė šaknis. Bet ne tiktai vaistingoji kaulažolė taip gerai čia jaučiasi. Arčiau juodalksnyno tebežaluoja tankūs dilgėlynai, ir tiktai atkask vieną ryškiai geltoną didžiosios dilgėlės šaknį, patrauk aukštyn – pamažu iškils visas šaknų raizgalynas.

Puriame juodžemyje paviršines šaknis ištraukti nesunku, tiktai pradžia atrodo neaiški. Kebčiau būtų iškasti liemeninę varnalėšos šaknį, nes ji turėtų būti minkšta, pirmųjų metų. Visos tos patvorių varnalėšos, kurios vasarą žydėjo ir viliojo bites, dabar jau numirė kartu su sumedėjusiomis šaknimis. Taip pat sudėtingiau yra su šventagaršvių aromatingomis šaknimis, jos irgi turi būti pirmametės. Bet kaulažolių, sidabražolių, auksuotųjų radiolių, balinių ajerų, valgomųjų krienių, didžiųjų ar gailiųjų dilgėlių šaknys ir šakniastiebiai niekada nepasensta, galima kasti ir ankstyvą pavasarį, ir vėlyvą rudenį. Atrodo, kad būtent labai ilgi dilgėlių šakniastiebiai yra tikras lobis, tiktai mes to dar nežinome – perkame brangiausius iš Vokietijos atvežamus vaistus, kurių svarbiausi ingredientai yra ištraukti būtent iš dilgėlių šaknų.

• **Lapkričio 15-oji**

Saulės nėra, bet diena šviesi ir šilta. Labai šviečia raudonos barbarisų uogos, niekas jų nelesa. Amaliniai strazdai be perstojo čirškauja beržų viršūnėse, jie lesa labai lipnias amalų sėklas. Aukštai pralekia

ramiai girgsinčios žąsys. Nutolsta į pietus. O aš prisimenu vakarykštę dieną ir galvoju, kad šiame gyvenime gali atsitikti keistų dalykų – kartais ir su vaistininku galima pasikalbėti įdomiai ir netgi visiškai ne taip, kaip reikalauja griežti komercijos dėsniai.

Viskas prasidėjo nuo mažų augalinių tablečių, kai už tris nedideles plokšteles teko sumokėti beveik dvylika eurų. Labai nustebau. Sumokėjau, bet čia pat perskaičiau lapelį, kur surašytos svarbiausios to stebuklingo vaisto sudedamosios dalys: gelsvių šaknys, širdažolių žolė ir kvapiųjų rozmarinų lapai. Piktumas apsilpo, nes visi šie komponentai tikrai yra nepigūs. Pajūrinė širdažolė įrašyta net į Lietuvos raudonąją knygą. O kitos dvi širdažolių rūšys – skėtinė ir gražioji – yra gana retai matomos.

Tiesa, vaistą iš šių augalų sukūrė ne mūsų, o Vokietijos farmacininkai. Ir tuoj pat kyla negeras įtarimas: ir gelsvę, ir širdažolę, ir labai brangų rozmariną gudrūs vokiečiai tikriausiai augina daržo lysvėse. Mūsų krašte vaistinę gelsvę šeimininkės žino kaip puikų prieskonį – skina lapus ir meta į sriubą. Augalas, tiesa, įnoringas, reikalauja daug drėgmės ir geresnio dirvožemio. Tada užauga net dviejų metrų aukštumo ir gražiai žydi. Bet išskask tu tos geradarės gelsvės šaknį vaistams – nebeturėsi nei lapų, nei žiedų. Taip, matyt, ir gali atsirasti to eksperimentinio vaisto brangumas.

Bet jeigu visos tos brangios žolės vaistažolių ūkyje auginamos mechanizuotai, tai gal tablečių kaina galėtų būti ir mažesnė. Be to, bet kurio kultūrinio augalo vaistinė vertė sumažėja, nes prapuola pagrindines veikliąsias medžiagas lydintys mineralai, vitaminai ir dar kažkas, ko vaistui tarsi nereikia. Laukinis vaistas visada veikia geriau nei kultūrinis – tokia yra taisyklė, dėl kurios jau niekas nesiginčija...

Kalbu šitaip vaistininkui, jau nebelabai pykdamas, o jis rimtai klausia, ar teko man būti kokiame nors vaistažolių ūkyje. Žinoma, buvau Gerdašiuose, ten ir su daktare Eugenija Šimkūnaite teko susitikti... Ė, linguoja galvą vaistininkas, labai seni laikai, viskas labai greit

- Pranas Kontrimas iš Bastūnų kaimo. Šv. Martynas (Italijoje gyvenęs vyskupas) paveiksluose kartais vaizduojamas kareiviu, atiduodančiu savo apsiaustą elgetai. Tačiau Šv. Martynas pasižymėjo ne tik gailingumu ir neturtėliu šalpa, jis dar ir likimo, ir orų pranašas. Etnokultūros paveldo tyrėjai Šv. Martyno dieną sieja su žemės ūkio darbų pabaiga. Giedraičiai, 1983 m.

pasikeitė, todėl ir Gerdašių vaistažolių ūkis bankrutavo. Juokinga net pažiūrėti, kaip ukrainiečiai augina ženšenį, tą stebuklingą Usūrijos taigos šaknį, taigi rūsiose augina, pripylę į lovius kažkokios salietros. O Izraelyje, tuose išgarsintuose kibucuose, vaistažolių lysves purškia chemiais insekticidais, traktorininkas sėdi kabinoje su dujokauke.

Kalba vaistininkas rimtu veidu, ir aš nežinau, ar jis nuoširdžiai piktinasi, ar šaiposi iš mano kuklių žinių apie augalinius vaistus. Tiesą sakant, aš esu skaitęs, kad Ukrainoje ženšenį augina vis dėlto daržo lysvėse, ne rūsiose, bet, matyt, gali būti visai. Ir cheminiai purškalai gali būti, juk tų sukultūrintų vaistažolių irgi yra visokių standartų reikalavimų, juk nerasi „Maximos“ lentynoje, pavyzdžiui, agurko su kokia maža rusva dėme, nors visi žino, kad tas rudumas, kaip ir kir-

- Daktarė Eugenija Šimkūnaitė pasakoja merkiniškiams apie gydomąsias pamerčio pievų augalų savybes, gyvai prisimindama, kaip palei Merkį ir Stangę sėjo šventagaršves. Merkinė, 1987 m.

mėlės takas obuolyje, nėra blogai. Gali būti, kad visi, kurie ką nors rinkai augina, neišvengia absurdiškų reikalavimų...

Ir vis dėlto gerai, kad jaunas vaistininkas nors retkarčiais pamiršta pareigą ginti savo prekes, kad atvirai pasakoja, ką matęs studijų metais. Man irgi reikėtų būti tolerantiškam ir dėl kainos, ir dėl tų instrukcijose išvardytų šaknų bei lapų. Klausimas čia paprastas: jeigu pasiskundei urologui, kad naktį tau ką nors skauda, tai mokėk už tuos brangius žolynus ir nedejuok. Arba užsiaugink savo darže tas brangias širdažoles, kurios, beje, kažkuriame Lietuvos regione vadinamos klynažolėmis. Ir viskas bus gerai.

Gal ir gerai, bet, matyt, geriau būtų pirmiausia išsikepti savos juodos duonos. Be cukraus ir be dešimties metų senumo ispaniško marmelado. Žinau, kad būna dar blogiau, vienas sveikuolis man pasakojo, kodėl negali valgyti kepykloje keptos duonos – kepėjai bjauriai keikiasi.

Karšta jiems, tai ir keikiasi, ypač vasarą. Taigi šitaip: pirmiausia reikia iš kažkur gauti senoviškų aukštastiebių rugių sėklos, nusipirkti arklį ir plūgą, po to pasistatyti ubladę keturšlaičiu stogu. Būtent tokioje ubladėje ir būdavo didžiulė duonkepė krosnis, ten ir obuolius, ir žoles džiovindavo. Taip rašo „Lietuvos etnografijos enciklopedinis žodynas“, bet prieš daugelį metų aš tikrą ubladę mačiau Kupiškio rajone, Uoginių kaime, muziejininko Adomo Petrausko sodyboje... Galima tik pasvajoti. O realybė yra tokia – be kompromisų dabar neišgyvensi.

- **Lapkričio 25-oji**

Lapė atkasė žuvusį mangutą, kurį buvau užkasęs spalio 11 dieną. Daug laiko praėjo, o menkas kvapas, matyt, tebėra, lapė užuodžia gerai. Tenka vėl užkasti, užkrauti malkų ir akmenų. O ant žolyno lieka balti vikšrai. Ir gyvi jie, raitosi. Tikriausiai tai yra kažkokių musių lervos, labai panašios į tuos dzykus, kuriuos žvejai perka žūklės parduotuvėse. O juk išbuvo tie musių kiaušiniai ir lervos manguto viduje giliai žemėje daugiau kaip mėnesį. Ir neprapuolė.

Kai metamorfozės sąlygos nepalankios, procesas labai sulėtėja. Štai kur savotiškas gyvenimo geismas, rūšies išlikimo strategija... Taip ir palieku krutančius baltus vikšrus ant pageltusios žolės. Naktį jie sušals, ir čia nėra jokios tragedijos, nei kokio blogo užkrato, nors kas nors būtų šitaip gali pagalvoti. Antai visai šalia plento, prie Rudžio keliuko, lapės išardė maišą, o jame buvo paslėptos net penkios baltos vištos. Ir gerai – tegu visi mato, koks kiauliškai prakutęs žmogus šiuo keliu pravažiavo ir tas vištas išmetė.

- **Lapkričio 30-oji**

Vis galvoju, kad reikėtų kažkaip susigrąžinti prarastą sugebėjimą retkarčiais išbūti laukinėje gamtoje. Tikri turistai ir alpinistai tai dar

- Kadaisė šiuo keliu iš Kibyšių pro Sarkajiedus galima buvo pasiekti dabar jau išnykusį Levūnų kaimą. Prieš dvylika metų Lietuvos liaudies kultūros centras išleido etnologės Nijolės Marcinkevičienės knygą „Levūnų kaimo papročiai“. Tarsi nutolsta šie pasakojimai ir sakmės, o kaip nesunku pajauti, kokie gražūs tada buvo kaimynų santykiai, koks doras paprastų panemunės kaimelio žmonių gyvenimas. Kibyšių kelias, 2007 m.

sugeba, jie kruopščiai pasisveria atsarginius galetus ir šokoladus. Liūtis, vėtra ar netikėtas paklydimas jiems nėra ekstremali situacija. Miestiečiai grybautojai, deja, gali paklysti tarp trijų pušų.

Gamtininkams, kasdien einantiems laukinės gamtos takais, irgi dažniausiai nebereikia tos ypatingos laukiniškumo patirties, kurią dar žinojo profesorius Tadas Ivanauskas, galėdavęs ir naktį girioje išsikepti ką tik sumedžiotą briedžio mėsos. Tikri šių dienų gamtininkai sako, kad tokia patirtis jiems ne tikrai nereikalinga, bet ir gali pakenkti – laužas miške naktį yra didelis blogis. Negerai, kai ne savo namuose žmogus pasijunta demiurgas, svarbesnis už tikruosius miško gyventojus, už visas gamtos paslaptis. Todėl gamtininkai ir nedraugauja su medžiotojais.

Viską stebintis ir fotografuojantis ornitologas gali kaboti ant šakos septyniolika valandų arba visą parą išsėdėti prisiglaudęs prie senos eglės, gali peršalti kaip obuolys, belaukdamas, kol sučiurškės mažytė žvirblinė pelėda, bet jis vis tiek žino, kad sugrįš į šiltą savo būstą. Zoologas gali dvi paras sekti briedžio pėdsakais, bandydamas išsiaiškinti sudėtingas sezonines žvėrių migracijas, bet ir jis pirmiausia nori suprasti žvėries gyvenimą, o ne savo kentėjimų ribas.

Dabar, tiesa, vis tenka girdėti ir skaityti, kad moksleiviai išsiruošia į mišką, ketindami išbūti ilgai ir tyliai, maitindamiesi surastomis gėrybėmis, bet toks madingas išbuvimo gamtoje judėjimas vis dėlto yra tik žaidimas. Tokį eksperimentą vadovas gali nutraukti bet kurią minutę...

Gerokai keista ir tai, kad turtingose Europos šalyse jau ir alpinizmas darosi panašus į miesčionišką užgaidą. Išsiruošia į Alpių viršukalnes sveiki vyrai su visai lengvomis kuprinėmis, giriasi, kad miegos amžino sniego pataluose, bet iš anksto žino: tame keturių tūkstančių metrų aukštyje, tuose sniegynuose, jų laukia rąstinis namelis su krosnimis, sausomis malkomis ir deguonies balionais. Įdomu būtų sužinoti, ką apie tai galvoja alpinistas Vladas Vitkauskas, knygoje „Everestas – manoji lemtis“ (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002) rašęs: „Ne tik tai tu, bet ir kalnas turi panorėti, kad žygis būtų sėkmingas.“ Mūsų kraštas nėra toks turtingas, kad turistus iš viso pasaulio galėtų taip prabangiai vilioti. Ir blogai būtų, jei žinotume, kad Rūdinkų sengirės vidury mūsų laukia šiltas namelis. Jei tu bijai per pusantros paros nueiti šimtą kilometrų, jei nesugebi susirasti valgomų žolių ir šaknų, tai sėdėk namie. Arba važiuok į Austrijos Alpes, ten paslaugūs gidai viskuo pasirūpins.

Žiema ateina. Ar pasidžiovei savo nagines?

- Gruodžio 6-oji

Kadaise šitoks patarimas buvo svarbus: gerą daiktą reikia tausoti. Gerai suraukta naginė – ypač brangintina. Kai reikės pavasarį sėti arba eiti visą dieną paskui akėčias, o vasarą bulves vagoti, joks apavas nebus toks lengvas ir patogus kaip naginės. Užtat ir svarbu rudenį jas pasidžiauti, saugoti iki pavasario. Gruodį nagines pakeičia veltiniai. Dzūkai, žinoma, pasakys, kad karklinės vyžos gerai ir žiemą, ir vasarą. Gerai todėl, kad pigu. Vis dėlto naginės reikšmingesnės. Atrodo, kad ir smulkiosios tautosakos knygos tai tvirtina: *Diena susitraukė kaip žemaičio naginė*. Panašiai nepalyginsi, kad kas nors gali būti susitraukęs ar susiraukęs kaip vyža, nes nesitraukia ir nesiraukšlėja nei kada ginė, nei karklinė, nei liepinė vyža. O naginė, jei nepagarbiai užmesta kur papečkin, darosi labai surukusi. Iš čia – ir žmogus surukęs. Ir net susiraukęs kaip naginė. Ir diena gali būti tokia – neatskirsi ryto nuo vakaro. Pagaliau *pasidžiovė nagines* – taip kitąkart būdavo pasakoma ir apie tą, kuris numirė. *Šaukštą padėti ar nagines padžiauti* – vienas ir tas pats. Ir kokie subtilūs tų pasakymų atspalviai: rudenį kaip įprasta pasidžiovei savo nagines, tai reiškia, kad iš anksto pasiruošei pavasariui, o jeigu išgirsti, kad kaimynas *padžiovė nagines*, jau žinai, kad jam pavasario nebebus. Ateinant žiemai pravartu įminti dar ir tokią mįslę: meška senyn – nagai aštryn. Tai, žinoma, šluota. Be abejo, net globa-

- o Merkinės piliakalnis, 2013 m.

linio atšilimo laikais prieš Kalėdas imant į rankas patogesnę kastuvą, tenka prisiminti ir eiklą kiemo šluotą, kai per naktį sniego prikrinta tiek daug, kad net šuns lakataušės nebematyti.

Žvirblis, rodos, niekaip nesiruošia pasitikdamas žiemą, o žmogus turi ruoštis. Štai šiąnakt sapnavau tarsi klaidžioju po Šiaulių miestą ir... Bet, rodos, niekada dar nebuvo per įkyrus, nesu be saiko pasakojęs savo sapnų. Reali aplinka visada svarbiau už visokias virtualybes, tegu jos ir labai subtilios bepasirodytų. Ir kaimynai, ir gyvūnai, ir debesys, ir vėjai juk žymiai svarbiau. Visa tai – egzistenciniai dalykai, o sapnų aiškinimasis dažniausiai tėra paikiojimas. Koks nors burtas, receptas ar ritualas kalendoriaus lapelyje – irgi tik pramoga, daugiau nieko. Vakar kaip tik perskaičiau tokią stebėtiną keistenybę: „Įberkite į puodelį visų prieskonių, kokių tiktai rasite namuose, užpilkite verdančiu vandeniu, įdėkite medaus, įpilkite truputį degtinės ir gerkite – visos virusinės ligos nuo jūsų atsitrauks.“ Receptas išpūdingas, nepasakysi, kad autorius neturėjo vaizduotės. Kaip čia neprisiminsi Nikolajaus Gogolio, kuris rašė, kad Podolės moterys žinojo kažkokią ypatingą žolę ir, jei tiktai reikėjo, visos galėjo pavirsti raganomis. O gal čia viskas gerokai paprasčiau: šitoks keistas recepto pateikimas tiesiog privers peržiūrėti visas turimas savo žolelių atsargas. Vis dėlto šitaip be atodairos maišant viską, ką tik turi, reikėtų pagalvoti, kad nepadės tau nei gyduolis medus, nei degtinė, jeigu padauginsi pelynų, peletrūnų arba apynių... Vienok, noriu sugrįžti prie sapno. Mano „Laiškuose iš kaimo“ aprašytų sapnų juk labai mažai, ir gal šitas pasirodys šiek tiek realistiškesnis. Taigi, klaidžioju Šiauliuose ir matau, kad visur žydi pievinių šalavijų rabatės. Patenku ir į didelę šalavijų pievą. Mėlynuoja visas šlaitas tarsi prie Nevėžio, kur žemiau Babtų, bet žinau, kad esu Šiauliuose ir noriu surasti geležinkelio stotį. Sutinku kažkokių žmones, irgi ne vietinius, bet jie paaiškina, kad būtent čia yra miesto centras, o ši pieva iš centro tęsiasi į rytų pusę, tai esąs naujas projektas, vienintelis toks visoje Europoje... Einu į rytus, bet šituo nauju projektu

- o Atminties kryžių partizanui Benediktui Labenskui-Kariūnui pastatė jo sesers sūnai Jonas ir Algis Sušinskai, o pašventino Merkinės bažnyčios dekanas dr. Robertas Rumšas. Merkinės kryžių kalnelis, 2018 m.

netikiu, nes dar gerai prisimenu, kad visai neseniai šiame mieste jau buvo pritaikyta panaši naujovė – virš šaligatvių kabojo storos juodmargės karvės. Lyg ir modernu buvo, bet kaimo žmonės baugino, kad neužgriūtų ant galvos, nes karvės atrodė gerai įmitusios. Tas butaforines karves ir atvykėliai, ir patys šiauliečiai vadino vienodai, pridurdami kažkurio architekto pavardę, tiktai nebepamenu jo pavardės...

Einu tad į rytus, krypties jausmą turiu, nors žinau, kad sapnuoju. Kažkas artinasi alėjos pakraščiui. Žengia su pintine, rodos, grybauja. Žmogus lyg matytas, ir aš staiga suprantu, kad tai brolio draugas, kadaise iš Šiaulių atvažiuodavęs grybauti į mūsų Skaigirio mišką. Man jau lyg ir drąsiau, tai galvoju, nebepasiklysiu, man gi reikia į geležinkelio stotį. Bet pirmiausia pasiteirauju: ar tiesa, kad kažkoks didelis perversmas Šiauliuose, ir kaipgi čia tos šalavijų pievos atsiradusios? Taip, sako jis, matai, kai suprojektavo tą žalią spindulį iš centro į rytus,

- Bronius Kašielionis dalijasi savo prisiminimais ir archyvinėmis žiniomis apie Lietuvos partizanus. Dešinėje – „Diemedžio“ leidyklos vyriausiasis redaktorius Vytautas Jurkus, kairėje – vyr. redaktorius Danas Kaukėnas. Merkinė, 2018 m.

viskas mieste labai pasikeitė. Pažiūrėk, kiek baravykų radau, o juk gegužės vidurys. Ir svarbiausia – prapuolė visos ligos, niekas nebeserga, kas šalia to spindulio gyvena. O aš jaučiu, kad dar norėčiau sužinoti ir apie tas karves, ar jos tebesilaiko virš šaligatvių, bet negaliu prisiminti dizainerio pavardės, gal Zulonas, bet ne, Zulonas buvo aktorius. Ir pabudamas vis nesuprantu, kodėl tos karvės taip įsibrovė man į sapną...

O sapnas pakankamai panašus į tiesą. Tikrai tokį žalio ekologinio spindulio projektą kažkas jau buvo mėginęs sukurti, tai buvo gal prieš 40 metų. Idėja labai paprasta: žalia augalijos juosta prasideda miesto centre, vis plėtėdama nusitęsia į rytus, ir niekas miestiečiams neužstoja tekančios saulės. Italijoje toks nedidelis gamtinis miestas jau lyg ir atsiradęs, bet kai dabar italų ekonomika smarkiai sušlubavusi, kai per žiniasklaidą aktyviausi komentatoriai italus tevadina tinginiais ir gyvenančiais iš praeities kapitalo, tai vargu bau, tas vienas žalias mies-

tas juos beišgelbės. Tiesa, garsus sūrininkystės entuziastas Angelo Frosio į Milano centrą buvo atsivareš daugybę karvių, ten jas melžė ir čia pat raugė sūrius, o visi žiūrėjo ir stebėjosi. Nebuvo, tiesa, parašyta, kas po šito spektaklio sutvarkė ištryptą skverą. Suprantama, kad karvė gal ir galėtų išgelbėti pasaulį, bet pats miesto žmogus turėtų eiti arčiau prie karvės – į kaimą, o ne atvirkščiai.

• Gruodžio 11-oji

Keista, kad ir šerkšnas gali būti toks melancholiškas. Diena jau ne tiktai trumpa, bet ir surukusi. Šerkšnas praranda gaivinantį baltumą. Atrodo, kad nuobodulys gali laukti tavęs visur, kur tik pasisuksi. Gal būtent šitokią dieną kažkas ir sugalvojo pamokantį perspėjimą žio-vaujančiam paaugliui: jei tau nuobodu – šok *saldų tuncių*, pirštą įsi-kandęs. Buvau girdėjęs tokį pasakymą vaikystėje ir žinojau, iš kur tas „saldumas“ gali atsirasti. Juk tautosakos knyga „Vilką minim, vilkas čia“ šito nepaaiškina, rašo, kad žemaičių „*saldė* – toks nerimtas neva šokis“. Mūsų kaimynas Eitutis, didelis šnekorius ir gabus kiaulių sker-dikas, vaikams tinginiams aiškindavo geriau: vieną pirštą kišk burnon, o kitos rankos smilių – į užpakalį. Ir šok. Kiek pašokęs, tą pirštą, kuris buvo burnoj, kišk į užpakalį, o aną smilių, jau gerokai dvelkiantį – burnon. Kuo ilgiau šitaip šoksi, tuo saldžiau bus, ir joks nuobodulys prie tavęs nebepristos... Neaišku, kodėl šito šokio „saldumo“ nepako-mentavo tautosakos knyga „Vilką minim, vilkas čia“, nes kitokių nešvan-kybių, šlapalų ir mėšlų ten – nors vežimu vežk. Net ir Pakruojis ten negražiai paminėtas („Tokius pinkis pasikinkis į Pakruojų š... važiuoju.“) Nieko nepadarysi, iš liaudiško posmo žodžių neišmesi. Vėlgi pabandyk išmesti visas nešvankybes iš Sigitio Parulskio romano „Trys sekundės dangaus“, – ir neliks ką skaityti. Be rusiškų kareiviškų keiksmazodžių, be tualetų dvoko siužetas kaip mat subyrėtų. Taip laikosi ir kai kurie Herkaus Kunčiaus tekstai, ir netgi Jurgio Kunčino romanai. Jaroslavas

Melnikas rašo, kad žmogus yra keistas sutvėrimas – iš visų skylių jam nuolat kas nors sunkiasi ir varva. Hiperbolė, žinoma, itin svarbi meninio žodžio palydovė. O štai mokslininkai apie ekskrementus kalba dalykiškiau, be hiperbolių. Biologas Mindaugas Lapelė pasakojo, kad keturkojų tyrinėtojams pavyko išsiaiškinti, kokių būdu kažkoks nedidelis Šiaurės Amerikos žvėrelis sugeba palikti kalnų take ne apvalius, ne pailgus, o kvadratinius ekskrementus. Paaiškėjo, kad šito žvėriuoko tiesioji žarna prie analinės angos yra lyg keturbriaunis *šveleris*, jis ir suformuoja geometriškai tikslų ekskrementą. Tai yra svarbu – žvėreliui būtina reikia ant statau kalnų tako palikti nenuriedantį savo buvimo įrodymą. Tokia keistenybė atsirado ne iš karto: atsitiktines teigiamas mutacijas paveldėjo vis naujos žvėrelių kartos, taip įsitvirtino naujas tos pačios rūšies požymis. Štai ką daro evoliucija! Tiesiog juokus krečia. Kai kas aiškina, kad žmogų sukurdamas Dievas irgi truputį pajuokavo.

Todėl šitokią trumpą ir surukusią dieną galima prisiminti net ir politiką – ji dažnai būna nešvanki. Štai profesorius Gintautas Mažeikis iš Vytauto Didžiojo universiteto, rimtas sociologas, bendruomenių judėjimų ir visokių revoliucijų tyrinėtojas, kalba apie šių metų sukilimus Prancūzijoje: kai kam tie savaitgalių maištai – netgi šventė. Bruzdėjimas gali būti ne priemonė kokiems nors tikslams pasiekti, o tiesiog šventė, pabėgimas nuo kasdienio nuobodulio. Prie tų „švenčiančiųjų“ mielai prisideda maži plėšikėliai ir profesionalūs vagys... Klausydama šio tokio komentaro per radiją, aš prisiminiau Valentino Rasputino romaną „Gaisras“: dega kolūkio sandėliai, subėga kaimo žmonės, bet pirmiausia jie išvelka iš tų sandėlių kuo daugiau vertingų daiktų ir suslepia, kad vėliau galėtų parsitempti į savo kiemą. Tokį kolūkinės nakties chaosą aprašo talentingas rusų prozos meistras. Taip ir būdavo Sibire dar prieš keletą dešimtmečių. O dabar Paryžiuje? Skirtingos valstybių santvarkos, skirtingos šalys, visai kitas laikas, tik tos abejotino žmonių bendrabūvio grimasos labai panašios. Nors, prisiminus Valentiną Rasputiną, būtina paminėti ir stipriausią jo apysaką „Atsisveiki-

o Į bažnyčią. Vincento Sladkevičiaus gatvė. Merkinė, 2010 m.

nimas su Matiora“, kuri jau tada, kai niekas dar nekalbėjo apie Ivaną Solženicyną, po truputį pradėjo ardyti „monolitinę“ Sovietų Sąjungą. O štai visai neseniai Vladimiras Putinas dalyvavo Valentino Rasputino laidotuvsė. Gali būti, kad tokių politinių viražų atsiradimo priežasčių niekas nežino. Neprognozuojamas pirmųjų asmenų elgesys, visiškai nežinomos didžiūtos mūsų kaimynės užmačios, o „Svobodos“ radijas praneša, kad gatvėje pakalbintas maskvietis pasididžiuodamas tikina: su tokiu prezidentu mes nugalėsime, o visa kita yra smulkmenos.

• **Gruodžio 16-oji**

Sninga ir pusto. Kelias labai slidus, nes po sniegu – ledas. Klampoju kelkraščiu iš lėto mintydamas vis tą patį: jei teks griūti, negaliu remtis rankomis, geriau nosimi, nes išnertą rankos žastikaulį ir skilusį žasto obuolį prieš metus gydžiausi net tris mėnesius. Žinau, kad antrą kartą tas pats žastikaulis, kaip nurodo gydytojai, išnyra daug greičiau. Einu susilenkęs prieš rytų vėją, krivuliuoju kaip tikras klipata, ir staiga man

paiškėja ano futurologinio sapno prasmė: taigi jau tada, prieš penkias dienas, iš anksto sunerimęs baiminausi, kad sunku bus gruodžio šešioliktąją kažkokiu pakeleivingu būdu nusigauti į Merkinę, kai orai tokie permainingi. Užtat ir sapne tąnakt klaidžiojau po Šiaulius, niekaip neradamas geležinkelio stoties. Nelengva ir dabar surukusiam diedukui per dzūkų šilus pėdinti, prisnigo dvidešimt centimetrų, per mišką iki Gailiūnų jokio tako nėra, o vieškelis labai slidus, ir jokia mašinikė nepravažiuoja. O dar Druskininkuose, toje autobusų stotelėje prie degalinės, turėsiu stirksoti. Paskui dar nuo Merkinės kryžkelės vėl žingsniuoti iki Kryžių kalnelio...

Taip man besibaiminant, kad nepavėluočiau, ir stabteli mašina. Sigitas Krisius iš Barzdžiūnų atveria dureles – prašom sėsti. Sėdu, nes tokiu jaunu, stipriu vyru galima pasitikėti. Gal prieš dešimtį metų pabėgo jis iš Druskininkų į Barzdžiūnus ir pradėjo auginti jaučius. Pats vienas tvėrė ganyklas ir statė tvartus. Buvau ten tada, kai ganėsi jau šešiolika jaučių, ir visi savo vardus turėjo. O kiek dabar? Septyniasdešimt, sako Sigitas Krisius. Ir važiuoja greitai, nebijo paslysti. Matyt, ir prie savo augintinių kasdien jis eina taip užtikrintai drąsiai, žinodamas, kad viską daro gerai. Pasiseka ir man, dabar jau Druskininkų stotelėje bekilnojančią ranką ir bestabdant pravažiuojančius: sustoja bernaitis iš Sūduvos, sako skubantis į Alytų laikyti verslo egzamino ir pasakoja, kad šią sausringą vasarą gerai užderėjo kažkokios keistos kanapės, kurių lapus superka norvegai. Pasakoja sklandžiai ir įdomiai, matyt, ruošiasi tam verslo egzaminui. Galiu tik pritarti, matyt, tikrai derlingas Sūduvos dirvožemis yra tinkamas ne tiktai cukriniams runkeliams, bet ir kanapėms. Su jaunimu nepasiginčysi. Padėkoju ir atsisveikinu. O Merkinėje vėl sninga. Ir vėjas toks pat skaudus, iš rytų. Bet patys kantriausi merkiniškiai – jau Kryžių kalnelyje. Merkinės krašto muziejaus direktorius Mindaugas Černiauskas pagarbiai aptaria partizano Benedikto Labensko-Kariūno gyvenimą, o Merkinės parapijos klebonas, dekanas dr. Robertas Rumšas pašventina naują kryžių, skirtą šiam kovotojui už Lietuvos laisvę.

Muziejuje ir rūškaną dieną daug šviesos, visi eksponatai, rodos, šviečia. Šventiškai pasipuošusios Merkinės folklorinio ansamblio „Kukalis“ moterys. Nevėluoja ir svečiai iš Kauno bei Vilniaus. Šiandien Merkinė – tikriausia Dainavos krašto sostinė. O vakar tai priminė ir naktiniai fejerverkai – praėjo 73 metai, kai 1945-ųjų gruodžio 15-ąją Merkinę dvi valandas laikė užėmę Lietuvos partizanai, vadovaujami Adolfo Ramanausko-Vanago. Gerai suplanuotas, drąsiai įvykdytas buvo tas puolimas. Visi pamatė, kad Lietuva nesutinka su komunistine, svetimos šalies primesta valdžia, kad priešinasi. Apie tai išsamiai rašo Bronius Kašielionis knygoje „Dainavos krašto partizanai“ (Vilnius: Diemedis, 2018). Šios istorinės studijos autorius šiandien pats svarbiausias svečias Merkinėje... Klausosi merkiniškiai, ką kalba „Diemedžio“ leidyklos vyriausiasis redaktorius Danas Kaukėnas, ką dėsto istorikas Vytautas Jurkus, ką prisimena Merkinės krašto rezistentai, Šaulių sąjungos atstovai. O istoriko ir literato Broniaus Kašielionio išpūdziai iš archyvų ir pokalbių su Lietuvos partizanų artimaisiais – labai liūdni. Prisilietimas prie mūsų krašto likiminės istorijos visada skausmingas, bet įsivaizduokit, sako Bronius Kašielionis, tokią situaciją: skaitai apie dokumentuotas išdavystes, apie tardymo baisumus, ir tave labiausiai gąsdina tokia mintis – ar toliau bus dar baisiau? Toks ir yra darbas istorijos archyvuose: gyveni su baime, su nuolatiniu nerimu.

• Gruodžio 28-oji

Du tūkstančiai septynioliktieji buvo paskelbti Lietuvos piliakalnių metais. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos ir „*Zemėlapis* www.pamatyklietuvoje.lt“ kūrėjai konstatavo, kad Lietuvoje labiausiai lankomi yra trys piliakalniai: Kernavės, Šatrijos ir Merkinės. Šie, 2018-ieji – tai ne tik Vydūno, bet ir Adolfo Ramanausko-Vanago metai. Tad ir vėl būtina tenka paminėti Merkinę. Artėjančios 2019-ieji bus Vaižganto metai: Juozas Tumas-Vaižgantas gimė

1869-aisiais, taigi prieš 150 metų. Ir vėl nesunkiai surastume gražių paralelių tarp profesoriškojo Kauno, kur didžiąją savo gyvenimo dalį praleido Vaižgantas, ir tarp Krėvės išgarsintosios Merkinės. Abu šie miestai, įsikūrę prie upių santakų, nesunkiai atrandami pačiuose seniausiuose mūsų krašto žemėlapiuose. Laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune garbus dvasiškis Juozas Tumas-Vaižgantas buvo žinomas ne tik kaip rašytojas, bet ir kaip veiklus dzūkų, sūduvių, žemaičių, aukštaičių studentų globėjas, kaip tikras šviesuolis ir „deimančiukų ieškotojas“. Ir ne veltui profesorius Česlovas Kudaba kaip tik Merkinę vadino istorine Dainavos sostine, tikru Lietuvos kraštovaizdžių deimantu, iš kur šviesiais Vinco Krėvės-Mickevičiaus kūrybinio talento spinduliais trykšta ryškiausi tautosakiniai lietuviškosios laisvės ir garbės keliai.

Viskas lyg ir teisingai, bet kodėl paskutinį šių metų mėnesį vis dėlto parūpo sušnekti apie nagines, apie lietuviškus ir rusiškus keiksmažodžius, netgi apie visokius „saldžių šokių“ nešvankumus? Gal todėl, kad lietūs prasidėjo tik dabar, kai laukėm nesulaukėm tos drėgmės vasarą ir rudenį? Ir šiandien lyja tarsi būtų spalvis ar lapkritis. O gal tiesiog todėl, kad gyvenimas toks margas. Įdomus tas margumas, nors kartais ir skausmingas, nervingas, baugus. Ir net nebesuprantamas. Štai metams baigiantis iš mano lentynos prapuolė garsusis Gedimino Kulikausko „Lietuvio kodas“. Rodos, būtent toje storoje knygoje daug rašoma apie tupikus ir „auksavežius“. Niekaip neprisimenu, ar galėjau aš tokį svarų opusą apie praėjusių šimtmečių lietuvių nacionalinį charakterį kam nors negražintinai paskolinti. Ir beieškant prapuolusio istorinio bestselerio, lyg prieškalėdinė tautosakinių atminimų dovana iškrinta maža balta knygelė: „Baltoji knyga. Nūdienos šviesuolių mintys apie Lietuvą ir jos ateitį“. Lygiai prieš dešimt metų šią tikrai baltą, dailią knygutę išleido *Dominicus Lituanus* leidykla. Sudarytojas – Vytautas V. Lansbergis. Vartau įdėmiai anuomet perskaitytą tikrų lietuviškumo kodų rinkinėlį ir nesunkiai randu svarbiausius, pieštuku pasibrauktus saki-

- o Profesorius Vyktintas Vaitkevičius veda žygeivius istorijos ir mitologijos keliais. Merkinė, 2020 m.

nius: filosofas Leonidas Donskis rašo apie lietuvių atkaklumą ir sugebėjimą pasipriešinti, išlikti nepalaužiamai stipriam tada, kai būtina... Jam pritaria aktorius Gediminas Storpirštis, pabrėždamas, kaip išmincingai reikėtų auklėti jaunąją kartą, su meile ugdant valingą jauno žmogaus atsparumą gyvenimo netikėtumams, ypač svarbų kritinėse situacijose... O filosofinės pedagogikos specialistė, profesorė Jūratė Baranova teigia, kad „niekur nebūsi toks reikalingas, kaip tarp savo žmonių“... Vyskupas Jonas Kauneckas primena – Lietuva yra dainingiausia pasaulio tauta, ir mūsų tautos dvasia iš tiesų daug gero davė kaimynams lenkams... Be reikalo nenuvertinant lietuvių tautosakoje įsitvirtinusių grubių, dažnai ir nešvankių, bet kadaise, ko gero, labai veiksmingų kaimiškos pedagogikos patarlių bei priežodžių, galima šios „Baltosios knygos“ puslapiuose surasti ir ne juokais pagrįstą bendražmogišką supratimą, kad ne kiekvienas, kuris kvailai atrodo, yra iš tikrųjų kvailas.

2019

Žiūrėk, kad blogiau nebūtų

- Sausio 15-oji

Žiema kol kas labai neteisinga. Dabar, tiesa, sniego jau dvidešimt penki centimetrai, bet niekas nežino, kas po sniegu. Todėl, kad metų pradžioje buvo ir atlydys, ir šlapdriba, ir smarkus šiaurės vėjas, atnešęs pūgą. Nubloškė vėtra klevų, liepų ir skroblų sėklynus, paskui užkrito ant šito Gamtos derliaus puraus žiemiško sniego, o sausio dvyliktąją – vėl šlapdriba. Sunku buvo Dzūkijos nacionalinio parko žygeiviams, išėjusiems naktį prie Skroblaus ir Maždžieraus santakos, prie partizanų vado pulkininko Juozo Vitkaus-Kazimieraičio žeminės. Sausio vienuoliktosios rytą termometras rodė net šešiolika laipsnių šalčio, visos miško keliukų vėžės ir provėžos suledėjo, ir atkakliesiems keliauninkams naktį reikėjo vargingai krūpštintis per tuos ledus beveik dešimt kilometrų...

Eina jaunimas kasmet sausio tryliktosios naktį tais miško keliukais iš Marcinkonių iki Rudnelės, o tada iki Maždžieraus. Jiems vadovauja mūsų Parko amatų meistras Romas Norkūnas. Eina ir prisimena, kodėl tas žygis tradicinis ir kada jis prasidėjo. Tokios vieno rajono ar didesnio regiono istorijos laikui bėgant dažniausiai paįvairinamos klaidingomis interpretacijomis, bet šiuo atveju, atrodo, viskas yra gerai. Štai skaitau 2018-ųjų metų ketvirtąjį „Liaudies kultūros“ numerį, kuriame

- o Skroblaus upelis, netoli Aukštągirio. Šio upelio krante, prie Maždžieraus šaltinio 1945 m. vasarą buvo įrengta Juozo Vitkaus-Kazimieraičio slėptuvė.

į Saulės Matulevičienės klausimus atsako Lietuvos laisvės kovos įamžinimo sąjūdžio (LLKIS) pirmininkė istorikė dr. Aistė Petrauskienė: „Mes ateiname į jau gana gražias tradicijas turinčią, žygius įvairiomis formomis puoselėjančią bendruomenę. Pavyzdžiui, man žinomas pirmasis žygis partizanų takais įvyko 1993 m. sausį. Į jį pakvietė Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojas, kraštotyrininkas Henrikas Gudavičius, siekdamas pagerbti vado Juozo Vitkaus-Kazimieraičio ir kitų laisvės kovotojų atminimą.“ Taip ir buvo. Ir jeigu jau šitą mūsų žygį taip pagerbė net istorikai, tegu bus leista man prisiminti keletą eilučių

o
Kasmet marcinkoniškiai kelia vėliavą Sausio 13-osios aukoms atminti prie Antano Česnulio sukurto kopyltstulpio. Uždega laužą, gieda giesmes. Marcinkonys, 2010 m.

iš savo anų jau tolimų metų dienoraščio. Tą slėptuvę 1991-ųjų vasarą man parodė Darželių girininkijos girininko pavaduotojas Jonas Krušas, kurio dėdė Bronius Krušas 1945-aisiais gyveno Aukštagirio viensėdyje prie Skroblaus, visai netoli Maždzieraus. Jis ir padėjo partizanams kasti slėptuvę, o paskui tarsi malkaudamas važinėjosi ten su ratais, paslėpdamas partizanų pėdsakus... O kitą, 1992-ųjų vasarą prie sugriuvusios Kazimieraičio žeminės ėjome keturiose, o mus, tiksliau sakant, mūsų nugaras filmavo kino režisieriai Raimondas Vabalas ir Saulius Beržinis. Vietovė labai paslaptinga: gilioje kanjoninėje raguvoje alma Maždzieraus šaltinis, skuba į Skroblų, stačiuose šlaituose tamsuoja šimtametės eglės, o mes slenkame vingiuotu žvėrių taku tarp medžių, kartais net upeliu brendame, kad neliktų pėdsakų. Džiaugėsi dokumentinio kino režisieriai – tegu pamato prancūzai, kokie mūsų miškai ir kokios pokario istorijos juose slepiasi. Būtent – prancūzai, tą filmą tada buvo užsakiusi Prancūzija... O 1993 metų pradžioje susitikau Vilniuje su geografą Rimantu Krupicku ir sutarėme, kad sausio tryliktosios naktį eisime prie Kazimieraičio slėptuvės. Todėl, kad atsekėme tokį sutapimą: 1946 metų sausio 12 dieną sribai ir enkavedistai užėmė šią vadavietę (partizanams pavyko pabėgti), o 1991-ųjų sausio 13-osios naktį nepriklausoma Lietuva laimėjo Vilniaus mūšį... Pirmą kartą ėjome trise: aš, geografą Rimantas Krupickas ir Vilniaus lunatikų klubo prezidentas Bronius Vaičiulis. Išėjom iš Darželių kaimo vidurnaktį, tyliai slinkom per Kapiniškes, stengdamiesi, kad nepajustų šunys. Bet prie paskutinės sodybos sulėjo Genovaitės Česnulevičienės vilkšunis, užsidegė pirkioje šviesa, į kiemą išėjusi šeimininkė pradėjo šaukti ir daužyti pagaliu į tvorą. Šitaip šio kaimo žmonės ir vasarą, ir žiemą baido šernus. Paskubomis įžengėme į Aukštagirio pušyną ir greitai pasiekėme Maždzieraus kanjoną. Net ir gilioje raguvoje pūtė žvarbus vėjas. Nusileidome į sugriuvusios žeminės dugną. Rimantas kažkur surado surūdijusį skardos lakštą, pridengė žvakelės liepsną nuo vėjo. Tarp debesų pasirodė mėnulis, sutamsavo eglų šešėliai. Pasakojau

bendražygiams apie Kazimieraitį, kalbėjom ir apie neseniai pasirodžiusią įdomią Charleso L. Thouroto Pichelio knygą „Žemaitija“, sutarėme, kad idealizmo ir romantikos šiame veikale daug, bet nesunku pajusti, kad autorius tikrai yra sėšlių, žemdirbiškų tautų pusėje, gi klajokliškų tautų ekspansija visada esti brutali... Trečią valandą nakties palikome degančią žvakelę snieguotame Maždzieraus kanjone. Grįžome į Darželių kaimą pro Antončiką, aplenkėme vienišiaus pensininko vienkiemį ir sustojome prie almančių virduoklinių Samardotiškės šaltinių. Darželiuose prie kaimo vėliavos su tamsia gedulo juosta atsiradome penktą valandą ryto. Žingsniamatis parodė skaičių: 18420. Tiek nužingsniaavę ir tylomis pagerbę anuos pokario Lietuvos gynėjus, visiškai neįjautėme nuovargio. Ir eiti, ir orientuotis buvo labai lengva.

Kitą dieną Lietuvoje kilo audra. Lūžo pušys ir Dzūkijoje. Termometras rodė net septynis laipsnius šilumos. Prie Marcinkonių, virš Zackagirio upelio, pačiame viduržiemyje pasirodė ryški vaivorykštė.

• Sausio 16-oji

Ir Krūčius dar nė kiek neužšalęs, ir Nemune tik viena kita apskrita ledo lytis plaukia. O prie Vaikšnorio Ravo geležingųjų šaltinių turškiasi juodieji strazdai. Kapsto snapais patrešusių juodalksnių lapus ir kažką randa, turbūt mažais šaltinio moliuskais *žyvinasi*.

Gyva Vaikšnorio Ravo raguva man vėl primena dabar jau tolimą Skroblų ir Didžį Šlaitą prie Kazimieraičio slėptuvės. Sugrįžęs prie šiltos krosnies, vėl vartau dvidešimt šešerių metų senumo užrašus. Tada, 1993-ųjų rugpjūčio aštuntąją, keliavome prie Kazimieraičio žeminės su Vytautų klubo žygeiviais. (Kokie įdomūs ir svarbūs mūsų laisvėjimo ženklai tada jau radosi – legaliai veikė Žaliosios plunksnos klubas, Lunatikų klubas, Vytautų klubas...) Dienoraštyje randu tik tris pavardes: Vytautas Ikamas, Vytautas Ylevičius, Vytautas Narvilas, bet atrodo, kad mūsų buvo daugiau. Prie Didžio Šlaito mus pasitiko nepaprasta tyla.

- o Ilgametis Vilniaus Vytautų klubo prezidentas, nuo 2010 m. jau ir Lietuvos Vytautų klubo prezidentas Vytautas Paulaitis savo namuose Marcinkonyse priima svečius iš Dzūkijos nacionalinio parko. Jis 2016–2018 m. leido Marcinkonių kraštui skirtą laikraštį „Vai toli girdėc“, o bendruomeniškai minint 25-ąsias Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo metines, sugalvojo prasmingą Valstybės dienos akciją – pagrindinės Marcinkonių kaimo Miškininkų gatvės gyventojams padovanojo dvidešimt penkias trispalves Lietuvos Respublikos vėliavas.

Kažkas yra sugalvojęs, kad tylą labiausiai saugo vorai, bet dzūkiškojo Didžio Šlaito tylą mums labiausiai paliudijo... grybai. Seni tikriniai baravykai, tuščiaviduriai žvaigžduliai, rudieji ausūniai, raudonosios musmirės, paprastosios lepeškos ir, žinoma, visokie sunkiai įvardijami „mokslagrybiai“. Kai iš karto pamatai šitiek daug kepurėtųjų grybų, darosi aišku, kad grybautojų čia, ko gero, niekada nebūna. Todėl tokia tylą, tik reikia paklausti. Taip ir pasakė alpinistas ir knygų apie kalnus autorius Vytautas Narvilas: „Didžiausias turtas čia yra tylą.“ Besiklausant Didžio Šlaito tylos, kažkur toli suklykė juodoji meleta, o iš juodalksnio uokso išlėkęs stambus dryžuotas širšuonas prazvimbė virš

mūsų lyg grybų karo bombonešis. Kai nutolo širšuono gaudesys, išgirdome tylų Maždžieraus šaltinio almėjimą... Prie Kazimieraičio slėptuvės mes ir atsisveikinome. Nutolo rimti žygeiviai Vytautai vyriška vorele pasroviui palei Skroblų, o aš grįžau į Darželius pro Mazgelio būklus, kur didžiulės sulaukėjusios kriaušės vis dar nokino saldžius vaisius.

• **Sausio 18-oji**

Kaip gerai, kai tave kas nors pavėžėja. Pavasarį, vasarą ir rudenį visur važiuoju dviračiu, o žiemą tenka dairytis, kas gi galėtų pavežti.

o
Bitininkas ir kryždirbys
Stasys Plutulevičius
pilsto medų. Mardasavo
kaimas, 2018 m.

Jeigu pasitaiko, kad veža kas nors specialiai, tai savijauta būna labai prasta, jautiesi trukdantis gerą žmogų. Geriau laukti pakeleivingos mašiniukės. Išlipai, kur reikia, padėkojai, ir nerūpi tau nei benzinas, nei remontas. Kartais ir koks nors autobusas tinka, bet jų dabar labai sumažėjo... Šiandien iš Merkinės iki Liškiavos keliauju su druskininkiečiu Alvydu Truska. Liškiava jam labai pakeliui. Ir abu stebimės, kokių keistų atsitiktinumų šiame gyvenime pasitaiko. Gamtininkas Mindaugas Lapelė prieš savaitę jam pasakęs, kad naujoje Brolių Černiauskų fotografijos knygoje yra didelis skyrius apie lietuvių tremtį į Krasnojarsko kraštą, į Rešotus. O juk jis, Alvydas Truska, gimė būtent Rešotuose. Gimė tada, kai Stalino jau nebebuvo, kai lietuvių į Sibirą jau nebevežė. Sugrįžo į Lietuvą tebedamas vienerių metų vaikas, o pačiais pirmaisiais atkurtos Lietuvos metais pradėjo tarnauti pasieniečiu, įstojo į Šaulių sąjungą. Šiandien Merkinėje Algimantas ir Mindaugas Černiauskai su Alvydu Truska tą atsitiktinumą ir išsiaiškino: taip, naujoje knygoje atgiję tie patys Rešotai, kur buvo ištremta daug molėtiškių, todėl patriotiškas Molėtų krašto jaunimas į tą tolimą Sibiro kaimą ir nuvažiavo 1989-aisiais metais. Ką jie ten pamatė, ką išvydo – užfiksuoja brolių Černiauskų nuotraukose. Popietė Merkinėje, Dzūkijos nacionalinio parko lankytojų centro „Šalcinis“ svetainėje, užtruko iki vakaro. Pilna salė merkiniškių ir svečių. Dainavo net du ansambliai – „Kukumbalis“ ir „Kukalis“. Dalyvavo europarlamentarė dr. Laima Andrikienė, žurnalistai Romas Sadauskas-Kvietkevičius, Jūratė Mičiulienė, Valdas Kilpys. Klausėmės ne tikrai autentiškų pasakojimų apie nesvetinę, žemiškai niūrų Sibirą, bet ir apie naujienas, besiruošiantiems eiti Šv. Jokūbo keliu.

• Sausio 21-oji

Prieš 26-erius metus, sausio 21-ąją, teko stebėti ilgą, neskubų kiaulės skerdimo bei mėsinėjimo ritualą. Ir tai atsitiko istorinėje Perlojoje. Televizijos operatorius Vytautas Plytnikas filmavo tą spalvingą

teatrą viename dzūko perlojiškio kieme, o mes stypsojome ir peršalome kaip obuoliai. Bet buvo įdomu. Televizijos laida vadinosi „Po savo stogu“. Tilpo tada po tuo stogu ne tiktai perlojiškiai su savo kasdieniais darbais, bet ir mardasaviškis kryždirbys bei bitininkas Stasys Plutulevičius, ir partizanas Juozas Jakavonis-Tigras iš Kasčiūnų, dešimt metų iškentėjęs Kolymos speigus... Į televizijos klausimą, kas yra laimingas žmogus, S. Plutulevičius tąkart atsakė labai aiškiai: jei žmogus dirbti netingi, tai ir laimingas. (Gal po dešimties metų tą atsakymą Mardasavo senbuvis, buvęs partizanas ir Adolfo Ramanausko-Vanago ryšininkas, dar labiau sutrumpino ir sugriežtino: „Be darbo žmogus genda.“) Šalta tada buvo ir Perlojoje, ir Mardasave, ir Kasčiūnuose. Bet jeigu tau įdomu – šaltis nebaisus. Gamtininkai tai dažnai patiria. Pabandyk iškentėti per visą ilgą žiemos naktį ant malkų rietuvės, laukdamas, kol sušvilpčios žvirblinė pelėda, ir suprasi, kodėl šaltis kartais būna nebaisus. Net ir laužo kurti nevalia, net sujudėti baisu, kentėk ir klausykis. Ir jeigu išgirdai, galėsi dar labiau patobulinti kryždirbio S. Plutulevičiaus išmintį apie laimę, nes tą pačią akimirką pajusi, koks sudėtingas ir įdomus pasidarė tavo gyvenimas – juk reikės surasti tos mažiausios pelėdos lizdą ir dieną naktį iš tolo jį stebėti, reikės kažkaip ir pelėdžiukus suskaičiuoti. Užmirši net savo buitį, užmirši draugus ir visus ligšiolinius rūpesčius. Ir nedejuosi, kad esi sušalęs, alkanas, pavargęs. Būsi laimingas, kai galėsi užrašyti kelis sakinius, kurių dar nebuvo nė vienoje gamtos tyrinėtojų knygoje.

- **Sausio 24-oji**

Aštuoniolika laipsnių šalčio ir tekanti žiemos saulė. Nešalta, nes nėra vėjo. Varlamas Šalamovas rašo, kad ir penkiasdešimties laipsnių šaltį galima iškentėti, jei nėra vėjo. Taip būdavo Kolymos lageryje prie Zariankos ir net Buriatijoje, prie Baikalo. O klimatologas Arūnas Bukantis knygoje „Neįprasti gamtos reiškiniai Lietuvos žemėse

o Gaidžių kampe. Marcinkonys, 2018 m.

XI–XX amžiuose“ mums primena, kad žemiausia Lietuvoje užregistruota temperatūra buvusi 42,9 laipsniai šalčio. Taip šalta buvo Utenoje 1956 metų vasario pirmą dieną.

Po pietų einu palei Krūčiaus upelį ir jau iš tolo matau, kad stirnos sugrauzė mano obuolius. Vėly rudenį surinkau Landsbergo renetus ir Lietuvos pepinus į nedideles krūveles, rūpestingai apklojau klevų lapais ir tikėjau, kad išbus lauke sveiki iki pavasario. Taip eksperimentuodamas nuostolių, žinoma, neišvengsi, nes miškinės pelės ir pieviniai pelėnai tą derlių būtinai suras, bet juk ir rūpesčių šitaip saugant neturėtų būti daug. Ir štai koks nelauktas rezultatas: visi lapai iškapstyti, o obuoliai sugrauzti. Stirnos gerai užuodžia, kas po sniegu ir po užsnigtais lapais kvepia. Galiu dabar prisiminti daug sėkmingesnę ne sodininko specialios praktikos, o pačios Gamtos eksperimentą Papiškių kaime, bitininko Jono Žėko sodyboje. Vaikščiojome po sodą pavasarį, kovui baigiantis, ir stebėjomės puikiai nuo rudens per visą žiemą išsilaikiusiais obuoliais tiesiog po obelimis, ant žemės. Ankstyvą pavasarį strazdai, ieškodami peržiemojusių vikšrų, iškapstė obelių lapus, lesė ir obuolius, bet gana daug jų ten dar buvo likę. Stirnos žiemą neatėjo, nes narve

- o Ažuolas Kurmiškių laukuose, prie kelio Alytus – Merkinė.
Kurmiškių laukai, 2019 m.

šalia sodo visą laiką sargauja didelis, tamsiai rudas rotveileris... Man dabar sode prie Krūčiaus negaila sugrauztų obuolių, aišku tiktai, kad stirnos šitaip nedraugiškai elgiasi ne iš bado. Į Liškiavos kapines jos peršoka per aukštą akmeninę tvorą irgi ne todėl, kad alkanos – ten per žiemą žali storalapių bergenijų lapai joms gardesni už netoliese palei vieškelį po sniegais žaliuojančius rugius ir žieminius rapsus.

Vakare skaitau Jevgenijaus Zamiatino (1884–1937) futurologinius apsakymus. Juose labai daug šalčio ir nežinios, kas bus toliau, kokia bus Rusija... Štai kokią Peterburgo ateitį įsivaizduoja autorius, kurdamas apsakymą „Urvas“: didžiausias deficitas yra ne duona ir ne knygos, o malkos. Savadarbių krosnelių kaminai kyšo iš visų daugiaaukščių namų, bet nebėra malkų. Gyvenamieji būstai jau panašūs į tamsius, atšalusius urvus, kuriuose žmonės dar tūno, laukdami kažkokio išsigelbėjimo. Už tokias pranašystes J. Zamiatinas buvo priverstas trauktis iš Rusijos, bet ne į Sibirą kaip tremtinys, o į Vakarų. Tada, Stalino režimo metais, buvo dar ir tokių asmenybės atitolinimo formų. Filosofas Nikolajus Berdiajevas ištremiamas be teisės grįžti į Rusiją, o

rašytojas J. Zamiatinas, kaip rašo biografai, teisę sugrįžti vis dėlto buvo gavęs. Tačiau negrįžo, mirė emigracijoje. Mirė skurde. Marina Cvetajeva, dalyvavusi J. Zamiatino laidotuvėse, laiške Vladislavui Chodosevičiui rašė: „Buvo labai skurdu ir šalta. (...) Dėl jo likimo jaučiu didžiulę, laukinę nuoskaudą.“ Apie labai keistą, netgi fantasmagorišką Rusijos ateitį ne juokais rašė satyrikas Saltykovas Ščedrinas. Brolių Strugackių kūryboje ateities Rusija irgi atrodo labai keistai. Galima sakyti, kad tai tiesiog talentingų rašančiųjų vaizduotės šėlsmas, bet sunku įsivaizduoti, kad ir mūsų šalies literatūroje staiga galėtų atsirasti tokios liguistos pranašystės. kažkas mus tarsi dar saugo. Todėl nedejuokime, žiūrėkime, kad nebūtų blogiau.

o
Garsusis (pirmasis)
Čepkelių raisto senis.
Etnografinę aprangą
Juozui Korsakui
priderino
Onutė Drobelenė.
Marcinkonys, 1995 m.

Būk teisingas, gerbk kraštovaizdį ir vietovardį

- Vasario 2-oji

Šiandien Grabnyčios (Perkūno diena). Rytoj bus Vaižganto diena. O nuo kada šios dienos mums tapo svarbios, kaip atsekti senųjų tradicijų pradžia? Konkrečiai niekas neatsakys. Mūsų protėviai visus Gamtos reiškinius norėjo kaip nors paaiškinti, atspėti visokiausių atsitikimų priežastingumą, todėl ir radosi tiek daug dievų, tiek keistų mitų, sakmių ir padavimų. Mitologas Norbertas Vėlius, stebėdamasis mardasaviškio dainininko Petro Zalansko dainomis ir poringėmis, šitaip apibūdino šio geraširdiško ir gyvybingo dzūko pasaulėjautą: „Kaip lengva gyventi, kai viską žinai.“ Žinojo žmogus, kada ir kaip dainuoti šienapjūtės ar rugiapjūtės dainas, o kada svarbu prisiminti visokius verkavimus, užkalbėjimus ar net vilktakų keistenybes. Kai viską čia pat kaip įprasta sugebi savo vaikams bei vaikaičiams paaiškinti, tai ir ta paslaptį, o kartais net katastrofiška Gamta darosi ne tokia baisi. Grabnyčių žvakė, uždegta vasarą, griautiniui griaudžiant, veikdavo raminančiai, tarsi ir nutolindavo nelaimę. O gamtmeldiško linų dievo Vaižganto palankumas, matyt, irgi kažkaip priklausydavo nuo žiemos sniego, visi žinojo, kad linai mėgsta drėgnesnes dirvas...

- o Jotvingių Jorės šventėje Ožkiniuose (Punsko seniūnija, Lenkija) aukuro ugnį eilę metų kurdavo Merkinės „Kukumbalis“. Pirmoje eilėje (centre) – šventės organizatorius, jotvingių ir prūsų gyvenvietės kūrėjas Petras Lukoševičius. Ožkiniai, 2019 m.

Ne viską taip lengva paaiškinti. Kaipgi galėjo atsirasti tas vienintelis didžiulis akmuo plačioje, lygioje pievoje? Kas išrausė gilią, stačiašlaitę Velnio duobę? Geologai, tyrinėjantys griaunančią ir kuriančią ledynų veiklą, daug ką paaiškino, bet kai kas vis dar tėra tik hipotezės. Štai vienas gana įdomus spėjimas: paskutiniojo ledynmečio atitraukiančius ledo kalnus galėjo matyti pirmųkščiai mūsų krašto gyventojai, galėjo net ištarti žodžius, kurie tapo vietovardžiais ir išliko iki mūsų dienų. Tai mums primena Valentinas Baltrūnas, ką tik pasirodžiusioje knygoje „Ledyno dvelksmas: Grenlandija ir Lietuva“. Netiesiogiai tai paliudija ir tautosakininkai: labai didelį akmenį galėjęs atvilkti tik milžinas, o ežeras Dusia atsiradęs staiga, kai nuskendo mergina ir pradėjo veržtis nesulaikomi vandenys. Tas milžinas, atvilkęs akmenį, ir buvo ledynas, o Dusios, Metelio ir Obelijos ežerų guolius paliko milžiniški ledo luitai.

- **Vasario 3-oji**

Kol žiema tokia neaiški ir permaininga, reikia sulėtinti gyvenimo tempą (ypač kaime, kur tokie slidūs keliai ir takai), juo labiau senstant reikėtų žvelgti į bėgantį laiką retrospektyviai. Toks ir galėtų būti pasiteisinimas, kad štai ir vėl prisimenu 1993-uosius metus. Būtent tada pasirodė Lietuvos kraštotyros draugijos pirmininkės Irenos Seliukaitės raginimas imti rašyti ir buvusių, ir vis dar esančių kaimų istorijas. O kaimo istorija prasideda nuo vardo. Ir štai praėjusiais metais mūsų Seimas aiškiausiai pranešė, kad 2019-ieji metai Lietuvoje bus pažymėti ne tik kaip Vaižganto, Antano Smetonos, Jono Žemaičio, bet dar ir kaip Žemaitijos, ir net kaip Vietovardžių metai. Juozas Tumas-Vaižgantas gimė 1869-aisiais, taigi prieš 150 metų, Antanas Smetona buvo Lietuvos prezidentu išrinktas 1919-aisiais, taigi prieš 100 metų, istorinę deklaraciją apie pogrindyje egzistuojančią nepriklausomą Lietuvą generolas Jonas Žemaitis su bendražygiais paskelbė prieš septyniasdešimt metų... O kas gi būtent dabar, 2019-aisiais, žada kėsintis į

- Merkinė šiemet švenčia 660 metų nuo jos paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose ir 450 metų nuo istorinio Magdeburgo teisės privilegijų suteikimo. Carinės Rusijos laikais miestelyje atsirado cerkvė, pastatyta vietoje nugriautos rotušės. 2016 metais, švenčiant Valstybės atkūrimą, Merkinės muziejaus pastangomis iškilo buvusios rotušės maketas, kuris netgi buvo įtrauktas į Lietuvos rekordų knygą. Jei rotušė būtų atstatyta 1/1, tai jos bokštas būtų trečdaliu aukštesnis už cerkvę. Ne dėl rekordų buvo kuriamas maketas, tai tik priminimas, kad savo rotušės turime atstatyti patys. Merkinė, 2019 m.

Lietuvos vietovardžius? Matyt, niekas. Tai gal nė nebuvo pamirštas šitoks svarbus darbas per visus 25-erius metus, praėjusius nuo to laiko, kai Irena Seliukaitė sukūrė darbinius klausimus ir rekomendacijas visų respublikos rajonų kraštotyrininkams, pradėjusiems fiksuoti bei rašyti savųjų kaimų istorijas? Tokie darbai nepadaromi vien Seimo nutarimu. Reikia ir laiko, ir kraštotyros darbams gabių žmonių. Juk galėjo būti netgi kaip nors specialiai skatinami tie raštingi kaimų istorijų autoriai ir tie drąsuoliai, kurie jau prieš ketvirtį amžiaus neprarasdavo energijos prikelti ir įteisinti pradingusių ar bedingstančių kaimų vardus?

Praėjusią vasarą dukra Elzė nuvežė mane į Akmenę, kur senatviškai oriai su žmona Julija begyvenąs mano jaunų dienų autoritetingas bičiulis, miškininkas ir rašytojas Vytautas Almanis. Parodė jis mums savo

- o Ona Bogušienė, vienintelė vis dar nepaliekanti gimtojo kaimo, pakeliui į savo gyvenimo šimtmetį. Janavas, 2015 m.

tvirtomis rankomis sodintą jauną mišką pačiame lietuviškos Žiemgalos pakrašty, prie pat Latvijos sienos – sėkmingai užaugintą septynių hektarų ploto ąžuolyną ir dviejų hektarų liepyną. O paskui privedė mus prie ką tik sukrautos akmenų rūžos ir paaiškino: čia stovėjo tėvų troba, čia buvo Viešučių kaimas. Deja, aplinkui nesimatė nė vienos sodybos. Penkiolika metų čia, tėvų žemėje, sodino mišką Vytautas Almanis, saugojo medelius nuo sausrų ir žvėrių, o svarbiausia – įrodė Akmenės rajono valdininkams, kad Viešučių vietovardis turi teisę išlikti ir būti gyvas, nors iš visų popierių jau išbrauktas, jau dingęs...

Kitas dar visiškai nesenas faktas – Norvydiškių kaimo išnykimas ir atsiradimas Varėnos rajono šiauriniame pakraštyje. Sūrininkai Rasa ir Valdas Kavaliauskai pirkė žemės sklypą Jakėnų seniūnijoje netoli Puodžių, persikraustė ten iš Varėnos rajono Dargužių gatvinio kaimo, persikėlė su visais gyvulėliais ir sūrių gamybos padargais, nes pasistatė ten namus, bet jiems taip pat dar prisiėjo įrodinėti, kad gyvena įsikūrę

ne Puodžių vienkiemyje, o būtent Norvydiškių kaime, kuriame jau nebuvo išlikusi nei viena sodyba...

Labai netinkamai pasielgė ir Druskininkų savivaldybė, panaikinusi Janavo kaimo vardą ir nurodžiusi, kad vienintelė šio kaimelio gyventoja Ona Bogušienė dabar priskirta Liepiškių kaimo bendruomenei. Net keista, kad Leipalingio seniūnas neapgynė Janavo vietovardžio, liudijusio apie istorinį kaimą, įsikūrusį ir gyvavusį prie pat senojo Žaliamiškio, kur pokaryje buvo sunaikinta paskutinioji pulkininko Juozo Vitkaus-Kazimieraičio slėptuvė, kur 1946 metais ir žuvo garbus partizanų vadas. Tenai, kur vėliau iš tremties sugrįžę jo sūnūs pastatė švento atminimo koplytstulpį, nes jų narsaus Tėvo kapas Lietuvoje iki šiolei nežinomas.

Šie keli pavyzdžiai rodo, kad vietų vardai dažniausiai pranyksta rajonų pakraščiuose. Todėl visi, kas tik beturi energijos ir įdomių etnokultūrinės veiklos planų, tegu tik keliasi į pakraščius – čia daugiausia erdvės ir laisvės, čia vėliausiai ateina arba visai neateina mirtinų epidemijų ir įtartinų kosmopolitinių eksperimentų grėsmė. Susikaupti prie tau skirtų darbų geriausiai pavyksta tada, kai turi savo kūrybinę erdvę ir esi savosios oikumenos šeimininkas, žinantis aiškų savosios vietos vardą. Šitaip kaimo tikram gyvenimui neabejingas žmogus ir tampa ne tiktai savo sodybos, ne tiktai mažo kaimo bendruomenės, bet ir valstybės gerbėjas. Pagalvokime, kiek daug kaimo žmonių patikėjo jauna Lietuvos valstybe po 1918-ųjų metų, būtent per pirmąjį dešimtmetį, ir taip atsitiko todėl, kad 1922-aisiais prasidėjo Mykolo Krupavičiaus žemės reforma. Kai bežemiai, mažažemiai ir savanoriai gavo žemės, jie tapo savo valstybės patriotais.

- **Vasario 10-oji**

Šviečia saulė. Vienkiemio pirkios pavėsinėje pusėje termometras rodė penkis laipsnius šilumos. Bet čia, giliame Vaikšnoro Rave, prie

pirties šulinėlio, drėgna ir žemiškai šalta. Dideli dabar kontrastai. Senas tingus katinas ramioje sodyboje tokį ankstyvą pavasarį greitai susiieško pačią šilčiausią vietą, ir juodas jo kailis kaipmat apšyla. Nebijo šalčio tas žmogaus įnamis, bet šilumą mėgsta... Šiandien nutariau Vaikšnoro Rave pakeisti sutrešusį stulpą, kuris man tarnavo kaip kaladė, ir dabar šaltoje griovoje iš lėto beplušėdamas tarsi pavydžiu tiems, kurie pamažu atšylančioje sodyboje ar kažkur tolimųjų Alpių šiltesnėje pašonėje jau gali pajusti gaivinančią saulės jėgą...

Dunksteli mano kastuvas į akmenį, ir staiga danguje suklega, sučeksi pulkelis paukščiukų, sutartinai leidžiasi jie į senos pušies viršūnę ir vis dar draugiškai klega, čeksi, aptarinėja savo svarbų skrydį. O juk tai kryžiasnapiai, – niekas kitas ten negali būti, tiktai kryžiasnapiai, dabar geriausiai jaučiantys saulę. Vienok, jie labai užsiėmę: dirba, aižo kankorėžių sėklas. Net prisimerkdamas žvelgiu pro akinius į viršų, neižiūriu nė vieno paukštelio, bet šitas nesiliaujantis jų klipsėjimas ir čeksjėjimas pušies aukštybėje man atrodo lyg koks vibracinis ryšys su kosmosu, apie kurį aš, tiesą sakant, nieko nežinau. Gal kas ir galėtų suprantamai paaiškinti, kaip pačių naujausių prietaisų veikimą Žemėje garantuoja nuolat kosmose besisukantys palydovai, bet kol visa tai suprasčiau, turbūt ilgokai turėčiau pastudijuoti šiuolaikinės fizikos rebusus. Aišku tik tiek, kad žmonija dabar tarsi priversta nuolat apsiginkluoti tokiais įmantriais pabūklais, kurių veikimo nė pati gerai nesupranta. Ir dėl to išmaniojoje mūsų dienų žiniasklaidoje eilinis sodininkas gali būti traktuojamas kaip grynas marginalas. Kryžiasnapiai, beje, kol kas irgi išlieka kaip nepaprastai mįslingi „marginalai“. Nepakankamai ištirti, vienaip ar kitaip dryžuoti, margaspalviai, balsingi, šoklūs ir judrūs. Juos galima išgirsti sengirėje, galima pamatyti judriu pulkeliu praskrendančius, bet jų lizdo niekada nepamatysi. Ir populiarūs atlasai, ir akademiniai leidiniai tvirtina, kad niekam dar nepavyko detalai aprašyti šių dryžuotų paukštelių eiklaus gyvenimo. Lizdus jie suka žiemą, slepia juos senų eglių ar pušų viršūnėse. Ir ere-

- o Julius Vaicekauskas su kitais kolegomis 1969 m. įsteigė Lietuvos fotografijos meno draugiją. Jis – vienas garsiausių ano laikmečio Lietuvos fotografų, daugelio nuostabai 1986 m. netikėtai palikęs Vilnių ir apsigyvenęs Perlojoje. Be smarkių būgnų ir fanfarų švęsdamas savo 80-metį, jis būtent Perlojoje 2008 m. atidarė jubiliejinę savo fotografijų parodą. Perloja, 2008 m.

lių, ir vanagų, ir juodųjų gandrų didelius lizdus galima pamatyti iš toli, o jeigu turi kantrybės, tai įmanoma ir kiek atidžiau kasdienį šių taurių paukščių gyvenimą per nuotolį pro žiūronus stebėti, be abejo, tinkamai užsimaskuojant ir pasistengiant jokiū būdu nepažeisti jų laisvės... Bet kryžiasnapius įmanoma tiktai girdėti. Nepadės tau nei geriausi žiūronai, nei koks nors skraidantis aparatas su stebėjimo kameromis, nes tų slapukų paukštelių lizdai neįžiūrimi mažų šakelių tankmėse. Ir kaip vis dėlto įdomu: tu žinai, kad girioje būtina gyvena kryžiasnapiai, nykštukai, kažkokie maži ir labai maži voriuikai, pačios smulčiausios muselės, bet pamatyti jų negali. Taip, ko gero, ir turi būti – Gamta niekada neparodys visų savo paslapčių. Kartais kolegiškai prisimenu studijų laikų bendrakursį, vėliau „Valstiečių laikraščio“ redaktorių Joną Švobą, jaunystėje mėgdavusį pafilosofuoti apie kosmoso žvirblius.

- Šv. Jurgio koplytėlė Punioje pastatyta XVIII a. Kultūros paveldo departamento registre rašoma: „Manoma, kad šioje vietoje Vytauto Didžiojo nurodymu apie 1425 m. buvo pastatyta pirmoji Punios bažnyčia, čia buvusios ir Šv. Jurgio kapinės.“ Alytaus r., 2020 m.

Nebegirdžiu kryžiasnapių klegėjimo. Leidžiuosi žemyn prie mažo šulinėlio ir kastuvu prakertu ledo šarvą. Matau, kaip tuoj pat išropoja iš vandens maža juoda dusia. Greitai eina per ledą. O vandens paviršiuje sukasi mažas voriuukas. Nesuprantu, kaip jis čia atsirado. Sugrąžinu atgal į vandenį tą dusią, o voriuoką iškeliu lauk: jis gi tikrai ne plūdvoris, netinka jam gyventi kartu su dusiomis... Pasiremdamas kastuvu braunuosi per susipynusių ievų brūzgynus, slenku žemyn raguvos dugnu Krūčiaus link, o prieš mane atslenka rūko banga. Sustoju, bandau suprasti, kas darosi upelio slėnyje, kur sniego ir ledo dar labai daug. Tenai, matyt, plūstelėjo saulės šiluma, todėl bežiūrint atsiranda rūkas ir iš lėto kyla aukštyn. Slenka balzgano rūko banga pro mane, ir galiu įsivaizduoti, kad stoviu ant ribos: žemai dar visa snieguota žiema ir rūke pasislėpusi požemių karalystė, o aukštai –

šviesus dangus su klegančiais darbščiais kryžiasnapiais. Galiu taip jaustis ir taip galvoti apie žmogaus lyg kokio vabalėlio ar paukštelio ryšį su kosmosu.

- **Vasario 18-oji**

Vis dar nežinau, kaip ir kieno valia veikia tas ryšys su kosmosu, kas yra tas internetas, bet esu uolus radijo klausytojas. Čia daugiau pastovumo ir pasitikėjimo. Blogai, žinoma, kai staiga pasikeičia programinis laidų tinklelis, kai nebegrįžta koks nebliauzgai kalbėdavęs radijo svečias, su kuriuo lyg ir jautei šiokią ar tokią dvasinę giminybę. Turbūt jau niekas nepakartos labai griežtos Romualdo Ozolo argumentacijos, neperteiks Jono Balčiaus istorinių ir lituanistinių paralelių, pasakojamosios Algirdo Valavičiaus tautosakos. Nesuprantu, kur dingo Benas Rupeika, o atrodo, kad radijuje jis toks pat amžinas kaip Žemaitija. Gaila nebetęsiamų radijo laidų ciklo „Ką man skaityti?“ Pasiilgstu mąslaus, neskubaus Romualdo Granausko kalbėjimo, o Leonardas Gutauskas tikina, kad labiau norėtų likti vienas su savo mintimis, nes bet koks bendravimas su radijo transliacijų klausytojais bei komentatoriais jau darosi gryna kančia...

Atsiranda jauni Lietuvos radijo eterio balsai ir nauji darbo metodai. Kai kurioje nors laidoje vedėjas paskelbia temą ir šiek tiek suintriguoja, nes paprašo klausytojų tiesiog į studiją siųsti elektroninius laiškus, o paskui tuos laiškus perskaito, nepamiršdamas čia pat, radijo studijoje, sėdinčių pašnekovų ir tebesilaikydamas pagrindinės publicistinės minties gijos, mums gali pasirodyti, kad nelengva šitaip dirbti, kad šitoks koliažinis aptariamą temą perteikimas gana gudrus ir pakankamai rišlus. Tačiau ypatingos kūrybinės naujovės ar netikėto atradimo čia nėra. Plačiai žinomas rusų publicistas ir rašytojas Vladimiras Solouchinas iš Vladimiro srities panašiai „gudraudavo“ prieš pusę amžiaus, kai jokių interneto Vikipedijų ir elektroninių laiškų dar

niekas nežinojo. Kaip tad atsirado didelės ir labai įdomios šio autoriaus dokumentinės apysakos apie grybus ir žoles? Jis neslėpė savo profesinės gudrybės: paskelbdavo keletą iliustruotų apybraižų viename ar kitame žurnale ir kviesdavosi skaitytojus padiskutuoti. Laiškų redakcija gaudavo daug, rašydavo visos Rusijos žmonės apie įdomiausias gyvenimo gamtoje patirtis, apie visokiausius augmenijos stebėjimus ir atradimus, išduodavo unikalių receptų paslaptis, pasakodavo apie jokiaje literatūroje dar neužfiksuotas augalų savybes. Visa tai po apybraižų autoriaus susirašinėjimo su skaitytojais ir keliaudavo į būsimos knygos puslapius. Vladimiras Solouchinas dirbo kūrybiškai kruopščiai – skaitė ir tikslino, ką apie jam rūpimus augalus jau buvo parašę Vladimiras Dalis, Morisas Meterlinkas, Klimentas Timiriazovas. Be to, jis pats buvo ir uogautojas, ir žoliautojas, ir grybautojas... Vladimiras Solouchinas sulaukė gilios senatvės, ir kai radijo stotis „Svoboda“ tarsi juokais paklausė, ar skaitytojų mėgiamas autorius vis dar grybauja, jis atsakė teigiamai – vis dar nueinąs į Maskvos turgų ir labai smagiai pasišnekąs su grybų pardavėjais... Atrodo, kad būtent tokį smagų jaunų žmonių pasišnekėjimą dabar kartais išgirstame ir per LRT ar „Žinių radiją“, tik ne visada tą smagumą lydi gilesnė gyvenimo patirtis ar specialus praeities literatūros žinojimas.

- **Vasario 23-oji**

Šiandien Perlojos istorijos muziejuje atidaroma fotomenininko Julijaus Vaicekausko paroda „Vieno kiemo fotografija“. Tas kiemas – čia pat, Perlojoje. Galima sakyti, kad Julijus Vaicekauskas yra šio istorinio miestelio senbuvis, gana seniai pasitraukęs iš Vilniaus. Suremontavo, prikėlė naujam gyvenimui labai seną pirkia istorinėje Perlojoje, ir dabar ta jo atgaivinta pirkia atrodo lyg muziejinė vertybė. O didokame dviaukščio mūro pastate gyvuojantį Perlojos istorijos muziejų dabar jau turėtume kitaip vadinti – tai jau Merkinės krašto muziejaus filialas.

- o Paminklas Juozui Tumui-Vaižgantui jo tėviškėje, Utenos rajone, Malaišių kaime. Skulptūros autorius Bernardas Bučas. Malaišiai, 2019 m.

Apie Perloją būtų galima rašyti ir kalbėti tiek pat daug, kaip ir apie Liškiavą. Visad prisimenu, kaip poetas Valdemaras Kukulas sueiliavo: „... atjoja, atjoja, atjoja – Merkinė, Punia ir Perloja.“ Bandžiau anuomet pasiginčyti su poetu: kodėl jis tokiame pakiliame posme gal vien tik dėl ritmo prisimena būtent Punią, o nutyli Liškiavą. Senoji Merkinės pilis tikrai minima istoriniuose metraščiuose, ant Liškiavos pilialknio iš tiesų tebestovi archeologo Karolio Meko rekonstruotas buvusios akmeninės pilies kuoras, o Perlojos respublikos dokumentai irgi įtikinamai pateikti istorikų knygose, tačiau Punioje, kaip žinia, – vien tik legendiniai, ne istoriniai Pilėnai. Kodėl tad Valdemaro Kukulo eilėraščio narsioji raitija neatjoja nuo Liškiavos?! Rodos, esu tai išsąkęs pačiam poetui, kai susitikome kartą „Moksleivio“ redakcijoje, bet dabar nebedrįščiau taip priekaištauti. Su poezijos žirgu praskriejant per Mančiagirės, Žiūrų, Trakiškių miškus ar besilankant Perlojoje galėjo juk ir Punia jaunam bernaičiui pasiregėti lyg ir artesnė, lyg

pasiekiamesnė, nei Liškiava. Kartais, matyt, vienaip ar kitaip suveikia vaizduotės žaismas, kaip kad ir pradėjus ginčytis apie Nacionalinių bei regioninių parkų ribas, o įsikarščiavusiems svarbiausias argumentas belieka toks: liaukimės ginčytis, juk visa Lietuva plačiajame pasaulyje turėtų būti godojama kaip nacionalinis parkas.

Julijaus Vaicekausko paroda „Vieno kiemo fotografija“ atidaroma Perlojos muziejuje šiandien, bet mes ją pamatėme jau vakar, begrįždami iš Vilniaus knygų mugės. Įdomiausia, kad kai kuriuos tikrai estetiškus, rudeniškai apšerkšnijusius, apšalusius, apdžiūvusius šio kiemo augalus galima pamatyti ne tik muziejuje eksponuojamose fotografijose. Besisvečiuodami pastebėjome juos ir lauke dekoratyviai styrančius ant senovinės, rąstinės Julijaus gyvenamosios pirkios sienos. Dėmesį patraukė ir sudžiūvęs miškinis karšulis (*Dipsacus fullonum*) – čia būtina lotyniška nuoroda, nes ne visuose lietuvių floras atlasuose ir vadovuose šis augalas pažymėtas. Tai didelė retenybė ir Dzūkijoje, ir kituose Lietuvos regionuose. Jokiamė gėlių darželyje dabar nesurasi karšulio,

- o Prelomciškės piliakalnis prie legendinio Dusios ežero. Metelių regioninis parkas, 2005 m.

o kadaise šis gerokai dygus augalas, matyt, buvo godojamas lietuviškuose kiemuose kaip ir erškėčių genties radasta ar visiškai jau išnykusi ypatingo kvapnumo razeta. Vieną vasarą man buvo pavykę aptikti karšulį apleistoje sodyboje Panaros kaime. Visas dygliuotas, labai keistas augalas. Parsinešiau tuomet, gal prieš penkerius metus, didelę karšulio šaką su apvytusiais žiedais, ir kažkas iš Dzūkijos nacionalinio parko svečių pastebėjo, kad šis augalas labai panašus į pajūrinę zundą, kuri auga Kuršių nerijos kopose. Tikrai panašus. Bet zundą galima pamatyti ir gėlių darželiuose, o tas mano atrastas gal metro aukščio karšulis, ko gero, buvo nuo kadai kadžių užsilikęs visiškai žmogaus apleistoje Nemuno kranto buveinėje. Atpažinti jį man padėjo šešiatomė rusiška enciklopedija „Augalų gyvenimas“ („Žызн’ растениј“), ten radau aprašytą ir tokį gana keistą dalyką, kad Pietų Europoje karšulis (rusų k. *vorsianka liesnaja*) pasitarnaudavęs veliant vilnonę medžiagą – drapą. Tas drapas dabar gal tokia pat retenybė, kaip ir kamlotas, kuris lyg ir būdavęs suveltas iš kupranugario vilnų... Šiandien gi svarbiausia yra tai, kad ne tik muziejuje veikiančioje Julijaus Vaicekausko fotografijų parodoje, bet ir jo gyvenamoje sodyboje gražiai švyti ne tik supratingai išsaugota ypatinga senovinė lenta, ne tik senovinių pirkios rąstų spalvinė dermė, ne tiktai kukliame darželyje teberuduojantys pluoštiniai linai, bet ir tas labai senovinis augalas karšulis. Atrodo, kad ir Gamtos, ir žmogaus sukurti patvarūs dalykai palaiko vienas kitą, todėl išlieka ilgaamžiai. Muziejaus galerijoje lankytojų žvilgsnį patraukia ant stalelio belaukiantis žurnalas „Kelionė“, kurį bevartant ir įdomų interviu beskaitant bei šviesiomis nuotraukomis besigėrint čia pat turiningai atgyja ir labai raiškiai „Vieno kiemo fotografijų“ paroda papildoma išmintingo autoriaus, aštuoniasdešimties metų jubilieato Julijaus Vaicekausko anksčiau ar vėliau įamžintieji lietuviškos būties ir buities epizodai su civilizacijos nepaliestais gamtovaizdžiais ir žmonių gyvenimais.

Kai nutolsta šviesos pavasaris

- Kovo 1-oji

Šviesos pavasaris ateina žymiai anksčiau, nei rodo kalendorius. Jis ištinka tave staiga, visai nepasiruošusį. Ir netgi ne saulė po nykios žiemos tą šviesą tau atveria, ir ne upeliukas, prasiveržęs pro sniegus, tiesiog nežinia kas, nes vieną kartą pamatai, kad šviesos jau daugiau. Dar kiek palauksi, ir pirmoji geltonosios startos giesmė, pirmasis snieguolės žiedas primins tau, kad šviesos pavasaris jau buvo, jau įvyko. Žiemos veidą glostelėjusi šviesos paslaptis nesulaikomai tolsta... O dabar prasidės paukščių giesmių, besiskleidžiančių augalų ir dūzgiančių bičių pavasaris, žydinčių sodų ir kvepiančių alyvų pavasaris... Kaip gerai, kad viso to dar galime laukti ir sulaukti!

Vakar, paskutinįją kalendorinės žiemos dieną, prie Bitinų Balų pasirodė gervės. O buvusios Pyterio Balčiaus *sėdzybos* naujo savininko šuo, didelis gauruotas haskis, atbėgęs į Liškiavą, sudraskė net dvylika vieno kiemo vištų. Tą pačią naktį Vilkiatinyje kažkoks *pikčiukas* išdaužė parduotuvės stiklą, įlindo vidun ir pasivogė keletą degtinės butelių. Policija tuos įvykius tiria, nors mes, sodiečiai, neretai linkę manyti, kad tokioms marginalinėms naujienoms plisti globalus informacinis tinklas specialaus portalo neturi. Kai anksti rytą Liškiavoje pasirodė policijos mašina, tuoj pat visi sukruito, kad kažkas atsitiko. Negyvų vištų draiskanos, tiesa, buvo aptiktos jau prieš keletą valandų, tad vietiniai pėdsekiai net paaiškino, kad haskis tikrai ne pats išsikasė landą iš aptvaro, o buvo tartum tyčia paleistas, nes be perstojo kaukdavo

- o Pavasaris ant Nemuno kranto. Merkinė, 1986 m.

ir dieną, ir naktį, mat naujakurių šuns šeiminkų vis nėra ir nėra, tikriausiai kažkur toli uždarbčiau. Dabar tereikėtų nuspręsti, ar haskio išlaisvinimas iš narvo ir parduotuvės apiplėšimas nebuvo susiję reiškiniai. Gal tas pats nevaržomai laisvas *uliokėlis* ir šuns narvą iš geros valios atidarė, ir tuos degtinės butelius iš dyko buvimo „skolon“ išsinešė. Nors visiems ir be specialaus tyrimo darosi aišku, kad iš tų negyvai suplėšytų vištų dabar jau nei užkanda, nei patiekalas.

Yra dar ir kitas tokios vietinės aplinkotyros atspalvis, kol kas dar gal teliekantis paslapyje: pirmąją kalendorinio pavasario dieną smarkiai suaktyvėjo naujasis šaltinėlis Vaikšnorio Ravo šlaite, ir į Krūčių dabar srūva gelsvas vanduo. Aišku, kad stačiame šlaite, kur prieš aštuonerius metus staiga suburbuliavo spūdinis šaltinėlis, vėl atsirado nuošliauža. Kol srūvantis vanduo neišplaus viso nušliaužusio smėlio, tol Krūčiaus upelis tekės šiek tiek gelsvas. Šiuo lokaliu reiškiniu be manęs čia niekas daugiau nesidomi, budžiu ir stebiu tik aš. Niekas taip pat neįžiūrėjo, kad prieš aštuonerius metus šis naujas mažas Vaikšnorio Ravo šlaito šaltinėlis padidino Krūčiaus debitą gal dviem litrais per sekundę. Įdomu, kad vis dėlto dar įmanoma ši bei tą paslėpti net šiame visuotino žinių publikavimo ir komentavimo amžiuje. Kai ką, žinoma, galima ir visiems išpasakoti, o kai ką vis dėlto vertėtų vien sau pasilikti. Tai juk ne kažkoks egoizmas, o tik atidus Gamtos paslapčių tausojimas. Kraštovaizdį mes dažniausiai suvokiame kaip regimąjį vaizdą, kaip panoramą, bet kai iš labai arti įsiziūrimė į medį ar į šaltinį, į lėtai slenkantį moliuską ar į bėgančią skruzdę, į kuklią samaną ar į stotinę baravyką, tai suvokiam, kad tik per tokią mažųjų gyvybės formų įvairovę ir išsilaiko šis visiems brangus, turtingas ir estetiškas kraštovaizdis su vyturio giesme virš laukų. O juk kai kurios „smulkmenos“ mūsų gamtinės įvairovės gilesnėse slaptavietėse tikrai per jautrios, ir kol kas gal net geriau, jei ne visi iškart į jas įsistebeilijame.

Nuslėpti nuo visų galima ir brangaus, labai godotino paukščio lizdą, ir žūklės ar grybautės vietą, ir ypatingą kvapą, kurį tik tu pats

o Pavasario šviesa. Mančiagirės kaimas, 2008 m.

pajutai tik tau žinomoje vietoje ir tik pučiant pietvakarių vėjui. Dar įdomiau išlaikyti paslapyje aidą. Nors gal tu specialiai visų tų įdomybių ir neslepi, tokie efemeriški reiškiniai juk slepiasi patys, tačiau patartina be reikalo ir bet kam neišplepėti, kada ir kur tu pajutai ar išgirdai tuos ypatingus kvapus ar garsus. Gamtos paslaptys išsaugomos ir perduodamos tik patikimiems šios žemės keleiviams. Mančiagirės girininkas Liudas Lukošius 1991 metų žiemą vis tiktai man papasakojo, kaip jis vieną pavasarį mažame miškų kaimelyje, Bižuose, netoli garsiųjų Žiūrų, ankstų rytą išgirdęs nepaprastą tetervinų burbuliavimą. Ir ne tie daugybę kartų girdėti pavasariniai paukščių tuoktavietės garsai jį nustebinę, o netikėčiausias to burbuliavimo aidas, atsklindantis į Bizų iš Dėlinio pelkių. Geriausiai tą keistą aidą išklausyti esą galima tiktai stovint nuošalioje Pranės Pigagienės sodyboje ir tik toje vienintelėje to ypatingo kiemo vietoje...

Vos sulaukęs pavasario, išgirdau ir aš tą neišpasakytai skvarbų Dainavos tarpušilių aidą ir įsitikinau, kad jo sukėlėjai šįkart buvo ne vien tetervinai, smarkiai burbuliavę prie Dėlinio ežerėlio, bet ir du dideli sodybos šeiminkės šunys, pririšti šalia svirno. Tereikėjo įsi-

- o Margionių klotimo teatro šviesa traukė/ia ne tik šio ir aplinkinių kaimų žmones. Tarp žiūrovų teko matyti ir Romuladą Ozolą, ir Juozą Aputį, ir Mykolą Karčiauską, ir kitus Lietuvos kultūros šviestuolius... Margionių klotimo teatras švenčia 80 metų jubiliejų. Margionys, 2009 m.

klausyti: čia pat ėmus loti vienam ir kitam šuniui, aiškus jų lojimo garsas nutolo iki seno eglyno, ir neįtikėtina stiprus atgarsis tartum dar gyvesnis, skardesnis, aršesnis bent tuzino šunų atskalijimas per Bižų pelkės plynę sugrįžo atgal... Žinoma, pati šeimninė Pranė visa tai paslaptinai beaptarinėdama nurodė konkrečią vietą, kur tokie aštrūs, visą žaliąją ryto erdvę perskrodžiantys garsai geriausiai girdimi, nes į tą vietą jie ataidi taip įsimintinai ryškiai ir taip reikšmingai tartum tolimų laikų perversmuose pradingusių neramių istorinių metraščių fragmentai... Tada pagalvojau, kad šitokių atradimų geriau niekam neišduoti – vis tiek nesugebėsiu paaiškinti taip, kad patikėtų.

Šis stebuklingo aido išpūdis taip ir liko paslapyje kartu su sodybos šeimninės jaudinančiu pasakojimu apie pulkininko Juozo Vitkaus – Kazimieraičio sušauktą partizanų susibūrimą jos tėvų ir kaimynų

trobose per pačias 1946 metų Velykas, kai iš toli atžygiavę, menkai tepailsėję vyrai ankstų rytą buvo užklupti priešų ir turėjo kuo skubiausiai trauktis į mišką. Bet jų kulkosvaidžių gynybinio atsisąudymo aidas buvęs toks stiprus, kad enkavedistai, apsiskaičiaavę, jog Bižus palikti suspėjusieji partizanai aname pušyne už raistelio turi per daug kulkosvaidžių, nutraukę puolimą ir grįžę į Marcinkonis. Tokia tad partizanams anuomet padėjusio aido istorija, kurią išgirdęs tada, prieš dvidešimt aštuonerius metus, aš pasilikau ją sau kaip šventą paslaptį, o parašiau Dzūkijos nacionalinio parko laikraštyje „Šalcinis“ tik tiek, kad Bižų eigulio našlė Pranė Pigagienė vaišino labai skania duona ir paaiškino, kaip ją išsikepa: į ruginę tešlą ji pridedanti išvirtų ir sutrintų bulvių. Beje, tąkart ji prisiminė, kad ir anksčiau buvo regėjusi mane klaidžiojantį po Žiūrų kaimą, bet „pripadabinusi in Drobelių“. Jau tada aistringas paukščių gyvenimo tyrėjas Eugenijus Drobelis tuose Trakiškių, Žiūrų, Bižų tarpumiškiuose buvo žinomas kaip saviškis gamtininkas, kuris smalsių žmonių dažniausiai vengdavęs, sakydavęs, kad vietiniai kartais jam sutrukdo stebėti erelius, o juo labiau pelėdas, kurios aktyviai gyvena naktį... Nakčia po eglynus belandžiojantis jaunas vyras šiais nebe partizanų laikais gal kartais ir pasirodydavęs įtartinas, bet miškų žmonės gerai atskiria, kas yra kas.

O apie kvapus būtų kita ir gana ilga kalba. Esu rašęs apie tai „Žaliamame pasaulyje“, tik jau senokai, todėl gal vertėtų dar kartą grįžti, pabandyti perpasakoti tai, ką buvau patyręs, ką užuodęs beveik prieš tris dešimtis metų. Tik prieš tai gal praverstų vėl iš naujo perskaityti Sauliaus Tomo Kondroto apsakymą, kuriame jis rašo apie saulėlydžių kolekcionavimą.

• Kovo 4-oji

Kieme geltonosios startos renka išbirusias cikorijų, raudonėlių, sukatzolių sėkliukes. Kai kas sako, kad geltonoji starta yra gražiausias

mūsų krašto paukštis. Turbūt todėl, kad toks jaukus ir draugiškas, juk neišskrenda, nepalieka mūsų ir žiemą. Ir gieda gražiai, nors šiek tiek melancholiškai. O mėlynosios ir didžiosios zylės, kaip įpratusios, vis lesinėja riebalingas kruopas prie paplavų kaupio. Staiga atleikia buktis, stveria snapu didelę moliūgo sėklą ir nešasi miškan... Gerai girdėti, kaip iš Bitinų pušynėlio ataidi juodųjų strazdų švilpavimai, dar nelabai melodingi, lyg nedrąsūs.

Viską stebiu ir girdžiu ankstų rytą stovėdamas ant pirkios laiptų. Atrodo, kad tas pavasarinis judėjimas švento Kazimiero dieną bus gana gyvas – sinoptikai žadėjo net dešimties laipsnių šilumą. Viltinga diena tiems, kas nelengvai peržiemojo. Galima prisiminti Vinco Mykolaičio-Putino eilėrašį apie permainingą kovą, ypač tas eilutes, kur minima, kaip saulė „ligonio dar neskustą žandą gaivinančiai rytą paglosto“. Įdomus, permainingas dvylikos eilėraščių ciklas „Mano mėnesiai“, ir atrodo, kad niekas anuomet neužkliuvo priekabiems literatūros cenzoriams. O juk visko buvo šio rašytojo gyvenime ir kūryboje. Štai perskaičiau Juozo Paukštelio „Atsiminimus“ jo „Raštų“ šeštajame tome ir galvoju, kad apybraiža apie Vincą Mykolaitį-Putiną gerai parodo tą sielvartingą, ne per giliausiai užslėptą sovietinio laikmečio konfliktškumą. Juozas Paukštelis gražiai pasakoja apie Kauno inteligentus tarpukaryje, ypač žavisi Vaižgantu ir Putinu. Gerasis Vaižgantas labai gyvas ir bičiuliškas, o Putinas – mąslus poetas, rimtas prozininkas, literatūros profesorius. Viskas lyg ir suprantama, bet neaiškumai išryškėja tada, kai susimąstome apie tai, kaip sovietiniais metais jau Vilniuje gyvendamas Vincas Mykolaitis-Putinas praranda „gyvenimo geismą“. Juozas Paukštelis nuoširdžiai jaudinasi dėl poeto melancholijos ir depresijos, tarsi nematydamas ligos priežasties. O juk, rodos, tereikėjo prisiminti tik vieną Putino eilėrašį, kuriame sveikinamas naujas (sovietinis) gyvenimas. Ir nemanykime, kad anuomet nekilo tokių dilemų nei Antanui Venclovai, nei Teofilui Tilvyčiui. Daug kas lieka nežinoma ir nepaaiškinama.

Vincas Mykolaitis-Putinas nepasitraukė į Vakarus 1944-aisiais, bandė pritapti prie to naujo, dviprasmiškai pakilaus gyvenimo Lietuvoje, kiek įstengdamas dirbo ir kūrė, tačiau labai tragiškai nuskamba šie Juozo Paukštelio užrašyti profesoriaus prisipažinimai: turiu sumanymų, turiu „Sukilėlių“ antros dalies planą, o jėgų ir pasiryžimo jau neturiu. Čia kilnaus, kūrybingo žmogaus tragedija, žinant, kad ir šiandien literatūrologai priskiria jo romaną „Altorių šešėly“ prie geriausiųjų lietuviškos prozos kūrinių... Galiu prisiminti, kad žymus menotyrininkas ir muziejininkas Paulius Galaunė pokario Lietuvoje gyveno

o
Pranė Pigagienė
nelauktiems
svečiams riekia
savo krosnyje
keptą duoną.
Bižų kaimas,
2008 m.

ir dirbo stebėtinai tyliai, nors taip pat būtų galėjęs dėstyti aukštosiose mokyklose, o jo labai įdomi ir gražiai iliustruota knyga „Lietuvių liaudies menas“ sovietmečiu nesulaukė pakartotino leidimo, todėl mano kartos Kauno studentams buvo nelengvai prieinama. Dailininkas Antanas Žmuidzinaičius tada gyveno tarsi prisidengęs įdomia viso pasaulio velnių kolekcija, kurią galėjom suprasti, kaip norėjom: tie velniai „vandravojo“ didelėje šviesioje salėje, o turtinga tautinių juostų kolekcija buvo užglausta blausiame koridoriuje. Balys Sruoga, jau sunkiai sirgdamas, parašė epochinį baisiausių išgyvenimų dokumentą – karo nusikaltėlius demaskuojantį „Dievų mišką“, tačiau buvo

o
Margionių klojimo
teatro muzikantas
Vytautas
Jazukevičius.
Margionys, 2010 m.

priverstas redaguoti tuos puslapius, kurie sovietinei cenzūrai pasirodė nesuderinami su socialistinio realizmo dėsniais. Visa tai visiems dabar gerai žinoma, bet skaitant vienokius ar kitokius atsiminimus apie Vincą Mykolaitį-Putiną, atrodo, kad daug kas vis dar lieka paslapyje.

• **Kovo 11-oji**

Penktą valandą ryto termometras rodo vieną laipsnį šalčio. Ir jokio vėjo nejaučiu, oras ramus ir gaivus. Aušrinės eglyne šaukia naminė pelėda: U – hu – hu – hūūū... U – hu – hu – hūūū... Juodai baltas kiemsargis Gauronas, iškišęs letenas iš savo būdos, rodos, irgi klausosi, bet nė kiek nepyksta, jam nerūpi toli ūkianti pelėda. Dar visai tamsu, bet man ši ankstyvą metą svarbu, kaip iškelsiu Šalinių vienkiemio vėliavą, jeigu jos tvirtą kotą – dailiai nužievintą liauno lazdyno kartį, vakar kuo skubiausiai išvežiau į Liškiavą, į beatgyjantį Vilkelynės kiemą, ir būtent juo sutvirtinau senas kopėčias, nes meistras ten kažkiek aptvarkys seną namą, kuriame jau keletą metų niekas nebegyveno... Pagalvojau, kad net ir vėliavos kotu galima paremti senąją, praeityje gyvavusią medinių pirkių Lietuvą. Ne vien stiklo mūrais pavasarį spindi gimtoji mūsų žemė.

Šeštą valandą jau beveik šviesu. Pelėda nutilo, bet prie Bitinų Balų pradėjo klykauti gervės. Ant skiedryno baigiu sumeistrauti naują kotą vėliavai, iš lėto nupjaustydamas apyžalės pušinės karties šakas turistiniu pjūkleliu, nes ir gerą kirvį, ir vienrankį pjūklą taip pat jau išvežiau į Liškiavą. Gali būti, kad po Velykų persikelsiu gyventi tenai, arčiau legendinio Liškiavos vienuolyno, į buvusius Petro Vilkelio namus. Staiga papučia šiaurys, ir iš tamsiai mėlynų debesų pabyra kietos, skaudžios sniego kruopos. Man jau grumba rankos, bet neisiu į pirkią pasiimti pirštinių. Kažkodėl atrodo, kad šitokį atsakingą vėliavos iškėlimo rytmetį, palaiapsniškai beatsisveikinant su gal penkiolika metų mane glaudusiu Šalinių viensėdžiu, reikia būtinai pajusti staiga atsi-

radusį vėją ir šaltą sniegą. Tegu įsigeria į žilus plaukus ir į palaikius rūbus ryto vėsa, gal gyviau įsijausiu ir įsivaizduosiu, kad bent kiek priartėju prie nebeatmenamos pirmykštės poledynmetiškųjų genčių būties, kuomet išstvermingiausi žiniuoniai tik šitaip atviru veidu ir pajausdavo, ką jiems sakydavo debesys ir vėjai, atspėdavo, koks bus oras rytoj, kai reikės kilti medžioklėn. Ne kažkokia mistinė antgamtinė jėga kėlė sūkurius jų galvose, o paprasčiausias noras viską pajusti ir suprasti patiems. Niekas tada ir nesistebėdavo, kad tas ar anas visažinis kalbėdavosi su saule ir mėnuliu, kad buvo ne tiktai orų burtininkas, bet ir geras pėdsekys, taiklus medžiotojas, stropus žoliautojas... Galvoju šitaip, neslėpdamas veido nuo šalto šiaurės vėjo, ir nebijau susireikšminti, nes esu ganėtinai pagyvenęs, žilas ir sušalęs, tik staiga susivokiu, kad tas žvarbus vėjas atnešė man kažkada skaitytų minčių šuorą apie sodžiu, tėviškę, genties bendruomenę, ir jau beveik žinau, kad kažkuris Hermano Hesės herojus šitaip mąstė. Gal ne tas vienišius filosofas Stepių vilkas ir ne klajoklis dailininkas Klingzoras, o būtent keistasis „Stiklo karoliukų žaidimo“ magistras Knechtas. Taip, šių nežinia kodėl atskriejusių minčių siuntėjas – tas alegorinis mokinys ir mokytojas Knechtas, gerokai nutolęs nuo realaus gyvenimo, nuo konkretaus laiko ir vienaip ar kitaip pasirenkamos vietos... Bet gal tik šitaip ir išsigrnyina tikroji Hermano Hesės meistrystė: jo herojų mintis kartais pajunti kaip savas, tereikia kažkokio atsitiktinumo, gal šiurpoko vienišumo vėjo ar tylaus pavasarinio graudulio akimirkos.

Vėliavos kotas turi būti standartinis, tai aš žinau, bet neturiu standartinio, ir man atrodo, kad šįryt svarbiau, kokios mintys lydi tą valstybinės vėliavos iškėlimo ritualą sename, per šitiek metų baltas jazmino žiedais švytėjusiame vienkiemyje. Gerai žinau, kad joks prašalaitis šiandien neužsuks į jau gerokai apgriuvusį Šalinių dvarelį, pasislėpusį miške, niekas nesukritikuos nestandartinio mano vėliavos koto, niekas nesutrukdys ir žvarbiai vėjuotų prisiminimų. Tokiomis dzūkiško pavasario dienomis prisimenu ir savo žemaitišką tėviškę,

pagalvoju apie tėvo brolių Juozą Gudavičių, 1944-aisiais emigravusį į Vakarų, ir apie mamos brolių Kazį Lukauską, mirusį Kanadoje, taip ir nesulaukusį Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo... Labai neramus buvo pokario laikas. Iš mūsų Kalniškių kaimo į Sibirą ištrėmė tik dvi šeimos, o bijojo visi, nes jau vien dėl to, kad kažkokie ryšiai sieja tave su užsienyje gyvenančiais giminaičiais, galėjai patekti į tremiamųjų sąrašus. Be to, net ir po Stalino mirties mūsų apylinkėse slapstėsi vienišas partizanas, nepatikėjęs paskelbtąja amnestija, – jis vaikščiodavo

o
Gubesos ąžuolas.
Seni žmonės
pasakojo, kad ant
šio ąžuolo caro
kazokai korė
1863 metų sukilė-
lius. Gubesos
kaimas, netoli
Giedraičių, 2013 m.

- o Dzūkijos nacionalinio parko vadovybės ir Musteikos kaimo bendruomenės susitikimas kaimo kryžkelėje, prie trijų kryžių, rimtam pokalbiui apie gamtosauginių projektų svarbą. Musteika, 2011 m.

tik naktimis, o visi jį saugojo kaip galėjo, – ir visi bijojo. Mes, per Antrąjį pasaulinį karą gimusieji vaikai, į tą suaugusiųjų baimę labai stipriai įsijautėme... Yra sakoma, kad istorijos geriausia mokytis, įsiskaitant į amžininkų liudijimus, – į tai, ką gyvieji parašo apie savo meto gyvuosius, – atseit, nebus tokiuose tekstuose melo. Tačiau juk svarbu prisiminti ir tai, ką būtent tu pats veikei, ką galvojai vieną ar kitą reikšmingą savo šalies gyvenimo valandą. Štai ir atsiminsiu, kad šią 2019 metų kovo 11 dieną Dzūkijoje tikrai jau klykavo gervės, parskritusios į Bitinų Balas, visai šalia Liškiavio ežero. O ankštų šios dienos rytą trumpam sugrįžusi žiema prišaukė man Hermano Hesės, intelektualiosios psichologinės literatūros virtuozo, vėjuotą aimaną – vieną

valandėlę net pasirodė, kad su jo aprašytųjų herojų charakteriais neretai vienaip ar kitaip susišaukia ir mūsų laukuose ar miškuose užaugusių, visiems žinomų arba ir niekam nežinomų vienišų mąstytojų lietuviškojo būdo bruožai.

Pagaliau pirkioje, jau po pusrytinės grikių košės ir puodelio raudonėlių arbatos, įsitaisau prie šiltos krosnies ir įsiskaitau, kas mano paties užrašyta 1991 metų kovo vienuoliktosios dienoraštyje, kai Dzūkijos nacionaliniame parke minėjome vienerių metų atkurtos Lietuvos sukaktį. Gyvenau tada Darželių kaime prie Grūdų upės, nelabai toli buvo ir Margionys, ir Musteika. Tą dieną į savo gryčią mane pasikvietęs Margionių klijimo teatro artistas Jonas Bakanauskas papasakojo, kaip įdomu būdavę, tu tik įsivaizduok, per patį karą vaidinti naujai surežisuotą spektaklį apie ginkluotus Lietuvos partizanus, iškilmingai miške prie laužo prisiekiančius kovoti už Lietuvos nepriklausomybę, kai tuo tarpu visą Lietuvą užėmusieji vokiečiai, greit įvedusieji tvarką Varėnoje, griežtai kontroliavusieji geležinkelį ir šeiminkavusieji Dzūkijos šiluose, tu nepatikėsi, Margionių kaimo teatrui buvo net paskolinę tikrus šautuvus. Apie tai bepasakodamas Jonas tuoj pat prisiminė ir tai, kokie žiauriai pikti būdavę tie patys vokiečiai, kaip jie trinksėdavę tų pačių šautuvų buožėmis, kai reikalaudavę atiduoti maisto duokles: įsiverždavo į pirkį su šunimi, kuris tuoj pat užuosdavo mėsą, ir, jeigu seniūnas pamatydavo savo knygoje, kad esi kažko neatidavęs okupacinei valdžiai, tuoj pat tas vokiečių atsivestas šuva surasdavo tavo paslėptus lašinius. Būdavo taip, kad dėl to ir kiaušė margioniškis sodietis pasiskersdavęs miške, ir mėsą paslėpdavęs, į namus jokių būdu nenešdavęs.

Pasirodo, kad tokį ryškų etnografinį Margionių klijimo teatro epizodą užsirašęs, aš dar tą pačią dieną su dviračiu suspėjau apsilankyti ir Musteikoje. O ten taip pat paklausinėju tenykštį senolį Vincą Gaidį, kaip begyvuojas, kaip besijaučias pavasarį. Garbus musteikiškis pirmiausia pasidžiaugė Kovo 11-osios švente, o paskui pasiskundė, kad

nebegirdi Musteikoje dzūkiškų dainų. O kaip dainuodavę musteikiškiai! Kadaisė jokie sunkūs darbai nesutrukdydavę žmonėms dainuoti!.. Nei badas, nei maras, nei audra, nei karas neužgniauždavo to gero ūpo musteikiškiams dainuoti, o margioniškiams vaidinti klotimo teatre.

- **Kovo 27-oji**

Rytą neskubu išeiti į kiemą, per daug šviesos apžilpusioms akims: ir saulė pernelyg ryški, ir sniegas neapsakomai baltas. Viensėdžio kiemas – lyg teatro dekoracija, todėl žvelgti į ją geriausia iš toliau. Abu su katinu žiūrime į baltą erdvę pro plačiai atvertas prieangio duris. Išvaizdingos sniego kepurės pūpso ant tvirtoviškų akmeninių stulpų – tai buvusio dvaro, vėliau kolūkio arklidžių griuvėsiai, natūralus scenovaizdis. Šiandien Teatro diena, sakau katinui, o jis nė mur mur... Snigti pradėjo vakar, smarkiai krito didelės šlapios snaigės, ir minkštas sniegas greitai užklojo laukus, nulenkė medžių šakas. Naktį atšalo, o rytą – žiūrėk, kokia saulė ir šiluma! Tikras teatras. Galvoju taip, ir prisimenu, kaip, prieš 30 metų komandiruotės metu Karelijoje besilankydamas Petrozavodsko universitete, aš gavau dovanų vaikams skirtą knygą „Liesnų teatr“, kurios pirmajame puslapyje palinkėjimą „iš visos širdies“ man užrašė pats šios knygos autorius, filosofas ir poetas Jurijus Linikas. Ant knygos viršelio pakiliai nupiešta smagi spungė, bet skrenda ji nutūpusi ant krokodilo, kuris tartum laineris nardo tarp pūkinių pienės parašiotų. Truputį žemiau – gražuolis šeirys, tarsi norintis prašnekinti nežinia ko filosofiskai besišypsantį baltą kiškį. O dar žemiau ropoja šiaurinis elniavabalis, jis tikrai šiaurinis, neretas Karelijoje, bet Lietuvoje įrašytas į Raudonąją knygą. Miniatiūriniuose Jurijaus Liniko smulkiosios prozos etuduose moksliskai motyvuotai atgyja įvairiausių gamtos teatro spektaklių epizodai su miškų, pievų ir vandenų gyvūnijos bei augmenijos charakteriniais vaidmenimis, su paukščių, roplių, vabzdžių, gėlių metamorfoziniais gebėjimais pamėg-

džioti, apsimesti, persikūnyti, neatpažįstamai pasikeisti, – kaip kad ir trumpame šitokių ypatingų drugelio vikšro, cikados ar voro gebėjimų aprašyme „Duokite man skruzdėlės vaidmenį“. Pasiūlyčiau vaikaičiui Rokui paskaityti šią knygą, kai sveikinsiu jį balandžio 3 dieną su Dešimties metų sukaktimi, bet kad nemoka rusų kalbos. Reikėtų pasidomėti, gal Jurijaus Liniko „Miško teatras“ buvo išverstas į anglų kalbą, tikrai padovanočiau anūkui, o juk ir lietuviškai ši knyga patraukliai suskambėtų, jeigu tik kas išverstų iki kitų metų Knygų mugės.

Teatras būna visoks. Ypač pavasarį. Sakysim, kai ritualinį ąžuoliuko sodinimą lydi dūdų orkestras, kai „gaudžia galingi sraigtasparnių varikliai“, kai „visur šmirinėja vaikai“, kai geriama kava iš spalvingų puodukų, o „Miško pasaka“ iš šventinių taurelių... Ir visa tai vadinama taip: „Lietuvą saugo vaikų ąžuolai...“ Apie tokią ąžuolų sodinimo ceremoniją šiandien galima būtų pagalvoti kaip apie pamfletinę inscenizaciją, bet čia gryna laikraštinė dokumentika – turiu išsaugotą 1994 metų pavasario laikraštį „Merkio kraštas“, kuriame aprašyta, kaip tą garsųjį ąžuoliuką Lietuvos pasienyje prie Dubičių pasodino prezidentas Algirdas Brazauskas... Turiu ir „Valstiečių laikraštį“, kurio pirmajame puslapyje įamžintas prezidentas Rolandas Paksas, drauge su avansceniškai išpuoštais mažais vaikais pasiruošęs mesti į vagą dekoratyvinius duonos kepalėlius, nors kiekvienas etnografas jiems visiems tą mielą dieną būtų galėjęs nuoširdžiai pakuždėti, kad senoviniu papročiu į pirmąją pavasario orės vagą aukojamas mažas duonos kriaukšlelis, o ne kepalas... Tai vis netikri pavasariniai teatrai. Labai sunku įsivaizduoti, kad šitokias klaidas būtų galėjęs daryti prezidentas Valdas Adamkus. Užtenka paskaityti tuos prezidento Valdo Adamkaus biografijos puslapius, kuriuose aprašytos jo kelionės su profesorium Česlovu Kudaba, ir bus aišku, kad šie žmonės niekada nesistengė savo entuziazmo primesti Gamtai.

„Baltos baltų trobelės...“

• Balandžio 2-oji

Kiekvieną rytą seno kaštono viršūnėje švilpia juodasis strazdas. Dieną jis landžioja į kaštono drevę, o anksti rytą visus budina garsiai švilpaudamas. Tik jis vienas, juodas juodas, vis švilpauja, o rusva to juodūlio patelė kažkur slepiasi. Iš tolo strazdui lyg ir pritaria karvelis keršulis, gūdus jo ūbavimas ataidi iš Bitinų miško. Bet šitoks atsitiktinis duetas – turbūt nesuderinto muzikavimo pavyzdys.

Dieną saulėtose blindžių viršūnėse monotoniškai ūžia bitės. Galima sau eiti palei Krūčių, žvelgiant tik į pakrantėje melsvuojančias žibuo- kles ir į geltonuojančias vištapienes, bet prie žydinčios blindės būtinai sustosi. Ne tiktai bičių bei kamanių gaudimas sustabdo, o ir šviesa, sklindanti iš medžio viršūnės. Pavasarinių žiedų šviesa visai kitokia nei pavasario dangaus šviesa, kurią galima pajusti jau vasario pabaigoje: žydintys medžiai dabar primena, kad prasideda darbymetis. Vabzdžiai dirba nuo saulės iki saulės. Vakar, tiesa, ir aš persodinau keletą šven- tagaršvių, palaisčiau šaltmėtes, kurios labiausiai reikalauja drėgmės. Be to, ilgai žiūrėjau į žalčių žiemavietę – laukiau, kad iš tos duobės išsluogtų bent vienas peržiemojęs roplys. Bet pamačiau tiktai kamanę, ieškančią sau tinkamo buto...

Tiesa, vakar ankstų rytą stebėjau dar ir tai, kaip ant pirkios stogo kaunasi keturios kielės. Dvi, matyt, yra tos pačios, kurios ir pernai perėjo po atsiknojusia čiukuro skarda, o kitos dvi nori užimti jų pato- gią vietą. Visos jos labai vienodos, kaip dabar sakoma – identiškos, bet šitaip atrodo tik mums, žmonėms. Ir todėl mes kartais nieko negalim padėti „mažiesiems savo broliams“. Pažiūrėjom ir galim eiti sau... Beje,

o Eolinė erozija kaimo laukuose. Liškiava, 2015 m.

vakar ir prie daugiamečių gėlių buveinės įsitikinau, kad nebūtina skubėti grėbti pajuodusių ir papilkėjusių pernykščių lapų – naujiems ūgliams ir naujoms skrotelėms pernykščiai lapai anei kiek netrukdo. Jau atsiranda žalsvi pievinių šalavijų lapeliai, kyla rausvi valerijonų lapkočiai, jau žalsvuoja kvapiosios garduoklės, visokie česnakai, viendienės, gelteklės ir lofantai – ir visų šių godotinių žolynėlių nė kiek neužgožia vis labiau prie žemės prigludantys pernykščiai žolynai. Jie apsaugo dirvožemio drėgmę, paslepia prabudusias boružes ir blakes – kareivėlius. Ilgiau pažiūrėjus – nesunku įsitikinti, kad pernykščių lapų bei visokių nestambių stagarų grėbstymai yra tik magiška darbo imitacija, tik ritualinė estetika, o ne kasdienė sodo ar gėlyno priežiūra.

- **Balandžio 12-oji**

Būtų gražu, jei vienu žodžiu galėtum nusakyti tokius sodiečių kaimynų mainus, kuriuos lyg ir geriausiai apibūdina šitokia patarlė: *mesk į priekį – visada rasi*. Kas žino, ar čia kalbama vien tik apie dovanojimo, apie altruizmo pasekmę? Tiesa, kasdieniški apsikeitimai ūkiniais patarimais, daigais ar sėklomis neretai atspindi geranoriškumą. Ir neretai kiekvienas pasijunta tartum daugiau laimėjęs! Ir tartum lieka skolingas. Tai gali patvirtinti gėlininkai, sodininkai, bitininkai ir tie daržininkai, kurie dar sugeba dirbti senoviškai. Tas netikėtas asmeninis laimėjimas paaiškinamas labai paprastai: tau to daigo ar tos vešlios šakninės atžalos nebereikia, o kaimynui reikia. Bet paimdamas jis ir tau ką nors dar pasiūlo. Štai pasakiau bitininkui Juozui Uzdilai, kad mano daigyne pridygo mažų ginalinių klevelių, jis ir atsiskubino. Ir dar gero medaus didoką stiklainį atvežė. Man jau lyg ir nepatogu, nes kiekvieną vasarą matau, koks sunkus bitininko profesionalo darbas. O Juozas džiaugiasi, jis žino, kad paaugę ginaliniai klevai žydės gerokai vėliau nei mūsų šaliai paprastieji klevai, taigi pavasarinis medunešis žymiai prasitęs.

- o Pavasario laukimas dzūkų vienkiemyje. Žeimių kaimas, 2019 m.

Pavasarių augalų kelionės labai gerai pastebimos. Bet giriant rečiau matomus žolynus ar krūmelius, reikia kai ką paaiškinti. Meškinis česnakas (rus. *čeremšā*), pavyzdžiui, prie mūsų Krūčiaus plinta smarkiai, čia jam ir drėgmės, ir humuso yra tiek, kiek reikia. O pasodink tokį svogūnėlį saulės atokaitoje – ir numirs. Dabar visiems norintiems leidžiu išsikasti jaunesnių tos *čeremšos* sąžalynų su drėgna žeme, tačiau turiu sužinoti, ar tikrai jie bus tinkamai pasodinti. Šį pavasarį atsišaukė vienas gėlininkas iš Seirijų krašto, žūt būtinai norintis gauti šiaurinę liniją. Perskaitė knygoje „Laiškai iš kaimo“, kad toji retenybė gražiai žydi mano laukiniame Sode prie Krūčiaus, tad klausia, ar galėtų gauti ir pabandyti ją auginti. Ne, atsakiau, ypač retų laukinių rūšių šitaip platinti nepatartina. Ir prie Liškiavos šiaurinė linija jaučiasi nelabai gerai. Todėl dar toliau iš čia gal nebereikėtų jos kelti.

- o Nesiliaujantis Krūčiaus tekėjimas į Nemuną. Liškiava, 2017 m.

Bet naujas tikslus žodis, apibūdinantis kaimynų sodiečių mainus, be abejo, būtų labai reikalingas. Juk tai nėra paprastas dalykinis apsikeitimas. Tai ir ne turgaus gudrybė, kaip toje patarlėje: „Mainas monas – kas apgauna, tas ir ponas!“ Tiesą sakant, „barteriniai mainai“ – irgi per rimtas ekonominis terminas, tad draugiškus augalininkų santykius derėtų apibūdinti laisvesniu, atviresniu, taikesniu žodžiu. Vėlgi kaip įvardinti naktinį pinavijos pasivogimą iš kaimyno? Buvo manoma, kad kai kurios gėlės ypač gerai prigyja ir žydi, jeigu jas pasivagi naktį. Ir tai niekada nebuvo baustinas apsvogimas, o tik sena kaimo žmonių tradicija, nežinia kaip atsiradusi, – tai iš tikrųjų nebuvo nei nuodėmė, nei koks tamsus prietaras, jeigu kuris geros valios kaimynas, net ir tamsoj bepraeidamas pro šalį, išsiraudavo jam reikalingą augalėlį iš tavo daržo ir parsinešdavo į savo kiemą, gerai žinodamas, kad nakčia išrautos šaknys neapdžiūsta, todėl augalas geriau pakelia persodinimą.

- **Balandžio 13-oji**

Atvažiavo į Dzūkijos nacionalinį parką nedidelė grupelė Lietuvos „indėnų“, ir man reikėjo visur suspėti drauge su jais – tegu niekas nepagalvoja, kad septyniasdešimt šešerių metų gamtininkas yra ne toks išstvermingas, kaip tie gerokai jaunesni „indėnai“. Mūsų neginčytina giminystė, beje, labai aiški: daugelis gamtininkų, dirbančių saugomose teritorijose, yra pabėgę iš miestų, nes jiems žūt būtinai reikia kas rytą ir kas dieną, kas vakarą ir kas naktį vis jausti Gamtos pulsą prie savo slenksčio, o eikliakojai „indėnai“, įsikurdami kaimuose ar mažuose miesteliuose, taip pat pakankamai energingai priešinasi dabartinei didmiestiškajai civilizacijai, nors kartais gal ir kiek demonstratyviai. Sugebėdami pasireikšti kaip geri inžinieriai, architektai ar chemikai, jie staiga pajunta ypatingą savo „indėniško“ kraujo grupę ir nebegali nei dirbti, nei gyventi mieste. Jų bendruomenės gyvavimo struktūra bei organizacija atrodo kažkokia ypatinga, tarsi slaptoka, bet visiems jiems itin svarbi. Būna, kad vienas kito nėra matę, o susirašinėja laiškais, jaučiasi tikri bičiuliai, nes yra vienminčiai. Svarbiausia, žinoma, kad visi jie stebėtinai draugiški ir labai smalsūs. Šįkart jiems rūpėjo ir drevinė bitininkystė Musteikoje, ir laukinių augalų kasdienės godos prie Krūčiaus upelio, įtekančio į Nemuną. Turbūt galima teigti, kad visur jie „medžioja“ skirtingiausią gyvenimo gamtoje patirtį. Jų klausimai gali nuskambėti labai paprastai ir tiesiai, pavyzdžiui: kas yra lietuvis, ką jis turi veikti ir kaip mąstyti šiame neramiame globalizacijos amžiuje?..

O mano dilema, susitikus su įvairiausiais DNP svečiais, irgi kol kas dar ne iš karto pastebima. Ir štai kodėl. Visi žino, kad vidutinė žmogaus gyvenimo trukmė Lietuvoje gerokai pailgėjo, tad jeigu tavo metus besikaičiuojanti gegutė vis dar nesiliauja kukavusi ir galbūt vis dar pasiryžusi kukuoti bent iki aštuoniasdešimties, tu privalai būti ir kantrus, ir stiprus, ir greitas. O tai, beje, atsispindi ir DNP savanoriš-

kos veiklos sutartyje, kurią nelabai seniai teko pasirašyti: „Sutartis galioja neterminuotai.“ Visai tikėtina, kad eiklus senelis savanoris iki paskutinio atodūσιο garbingai suksis savo darbo vietoje. Ko gero, Lietuvoje staiga patikėjome, kad visi senoliai tapo sveikuoliais ir nebemiršta. Niekas negalėtų dorai paaiškinti, kaip ir kodėl iš tikrųjų ilgėja vidutinė gyvenimo trukmė. Juk ne todėl, kad galudieniai žilagalviai tapo sveikuoliais, ir ne todėl, kad nebemiršta kūdikiai, kad įveiktos kai kurios baisios infekcinės ligos... Tiek to, tegul lieka teisūs tie, kurie tikina, kad biologinis žmogaus amžius iš tikrųjų pastebimai ilgėja. Žinoma, nepakenks dar kartą prisiminti ir tai, kaip įgimtą nuolat dirbančio kaimo žmogaus stiprumą, atkaklumą, ištvermę vertino gamtininkas rašytojas Michailas Prišvinas: „...kai sunkius pavalkus užsimauni pats, jie tau netrina kaklo...“

Išgirdau, kad marcinkoniškių bendruomenė atsisveikino su dainininku ir pasakoriumi Juozu Korsaku. Jis ir dainavo, ir dzūkų gyvenimo vaizdingas istorijas gražiai pasakojo nuo pačių pirmųjų visoje Lietuvoje garsaus Marcinkonių etnografinio ansamblio gyvavimo metų. Atrodė, kad yra nepavargstantis, nesiskundžiantis nei atmintimi, nei fizine sveikata. O vis tiktai ateina ta diena, kai tenka ramiai ir tyliai „padėti šaukštą“. Prisimenu, kaip vieną sykį su DNP amatų žinovu, dzūkiškojo kaimo buities įvairiausių *rekybalų* meistru Romu Norkūnu užklydome į Juozo Korsako sodybą. Romui rūpėjo pasitikslinti kai kuriuos Marcinkonių apylinkių vietovardžius. Bet pasakorių Juozą Korsaką užtikome bemiegantį, buvo kaip tik popiečio metas. Kieme kiauksintis šunelis bežiūrint *pabudžino* šeimininką, ir jis, stebėtinai žvaliai jau kviesdamas mus sėstis prie stalo, tuoj pat išpasakojo, ką susapnavęs: pasirodo, Seimas sukūrė įstatymą, draudžiantį pensininkams dirbti po pietų, todėl viską dabar reikės suspėti pasidaryti iki pietų. „Geras įstatymas...“ – taip savo sapną mums išaiškino Juozas, pridurdamas: „Ačiū, kad užsukot, bet diktofonus prašom išjungti – nuo šiandien Marcinkonių pensininkai po pietų nedirba.“ Mes, žinoma, pritarėme tokiai smagiai idėjai,

- o Šventiškai pasipuošęs Juozas Korsakas su kaimynu turbūt aptarinėja kažkurį naują Seimo įstatymą. Marcinkonys, 2010 m.

tiktai dar ir štai ką drauge sumąstėme: kuo skubiausiai reikalingas įstatymas, draudžiantis lietuviškos duonos kepėjams pjaustyti kepalus, juk pagal senovės tradiciją visi gamtos žvalgai, visi amatų meistrai, visi žodžio kišenėje neieškantys pasakoriai ar šiaudinių skrybėlių pynėjai nešiojosi ir tebesinešioja kiekvienas savo peilį. Ne, paprieštaravo Juozas Korsakas, čia ne Seimo reikalas, ir tikrai ne duonos kepėjai, o verslieji prekiautojai be jokio supratimo įniko raikyti duoną ir sukišo į plastmasinius maišelius... Verčiau sukurkime partiją, kuri sugebėtų įtikinti visus duonos valgytojus, kad neraikyta duona gardesnė... Tokia linksma susitikimo pradžia mums kėlė ūpą kalbėtis toliau. Juo labiau, kai iš daržų sugrįžusi Birutė Korsakienė perspėjo, kad niekur mūsų neišleis, kol neparagausim jos žolelių arbatos, o Juozas netikėtai gražiai nuklydo į tokius tolimus vaikystės prisiminimus, kokių niekas dar nebuvo užrašęs. Diktofono juosta sukosi tyliai, mes klausėmės ir džiaugėmės, kad kartais ir susapnuotų įstatymų galima nesilaikyti.

- **Balandžio 25-oji**

Įpratome galvoti ir kalbėti, kad kiekvienas pavasaris vis kitoks, todėl ir šiemet neturėtume verkšlenti – kiekvienas dirbkime tai, ką tokį pavasarį galime dirbti. Ir ramiai laukime lietaus. Tačiau vienaip ar kitaip beaimanuotume, vienaip ar kitaip besiguostume, vis tiek šitokia balandžio sausra – retas reiškinys. Kruopščiai užsirašiau, kada Liškiavoje lijo, kada snigo: kovo 10-ąją palijo gerokai, kovo 11-ąją pažiuro kruša, krito skaudžios baltos „kruopos“, o kovo 26-ąją pridribo 10 centimetrų šlapio sniego, kuris bematant ištirpo. Ir tokia tebuvo visa šio pavasario drėgmė, taip reikalinga žemei, kuri dar neatsigavusi po praėjusiųjų metų sausringos vasaros. Žiemą sniego buvo labai mažai. Tai ką gi dabar mums priartins karšti balandžio orai? Dirvožemyje drėgmės jau trūksta, o nakties šaltukas, dienos šiluma ir stiprūs vėjai dar labiau džiovina žemę. Taigi, pavasarinė sausra Liškiavos apylinkėse tęsiasi jau nuo kovo 26-osios. Tiesa, prieš savaitę Mindaugas Lapelė savo internetinėje veidaknygėje džiaugėsi, kad šventų Velykų naktį Merkinėje neblogai palijo. Deja, Liškiava už keliolikos kilometrų nuo Merkinės tokio lietaus nesulaukė.

Vakar stebėjau gana keistą reiškinį: jau žaliuojančiame sudygusių miežių lauke – smėlio pūga! Eolinė erozija smėlio dirvose būna kiekvieną pavasarį (kol kas joks įstatymas neverčia ūkininkų susirūpinti laukų apsauginiais želdiniais), bet pustoma dažniausiai dar nesudygusių javų plotuose, ypač jeigu pasėlis buvo suvoluotas sunkiais metaliniais volais. Dabar gi stiprus pietryčių vėjas pakelia sausą smėlį net ir žaliuojančiame lauke.

Šiandien – švento Morkaus diena, daržovių sėjos pradžia. Šis kalendorinis reikalavimas nėra griežtas. Gālima tą sėją pradėti ir anksčiau, ir vėliau, tik svarbu kažkurią pavasario dieną taip reiškingai įvardinti, kad dar ypatingiau pajustum to darbo svarbą. Juk panaši yra ir švento Jurgio diena, kuri kadaise buvo vadinama Ganiklio diena.

Senovinės ganiavos ar gansenos reikšmę Žemaitijoje saugo ir į mano tėviškės upę Ventą įtekančios upelės vardas – Gansė. Vienur ar kitur tas pavasarinis ganymas pradedamas tai anksčiau, tai vėliau, bet naujojo sezono pradžios žaismingi ritualai – būtent per Šventą Jurgį. Tebėra dar gyvas gamtmeldiškas pavasario kalendorius, ir būtų gerai, kad mes jo nepamirštume. Pirmiausia, žinoma, reikėtų turėti žemės, sėklų ir gyvulių. Bet štai ši pavasarį jokie tradiciniai ritualai negelbsti, nelyja nė kiek. Į sausą žemę berti sėklos negalima, geriau palaukti. O belaukiant vis dėlto jau norėtusi nors gegutę išgirsti. Nekukuoja. Anksčiau siai gegutę esu girdėjęs balandžio 9-ąją, o ši pavasarį, regis, bus pats vėlyviausias šios paukštės parskridimas. Juozas Aputis ją vadindavo geguže.

Kai filologė dukra Aušra, antrąją Velykų dieną bevaikštinėdama po Liškiavos kapinyną, pastebėjo daug antkapių su Balčių pavarde, aš prisipažinau, kad manęs ši pavasarį kažkodėl vis neapleidžia filosofo ir poeto Jono Balčiaus eilėraštis „Baltos baltų trobelės“... Ir kažkodėl vis maga mintimis nusikelti į seniausius laikus, kai lietuvių istorinėje praeityje visokiausių negandų bei stichijų būdavo nepalyginamai daugiau. Kai mūsų protėviai kažkokiais būdais juk išgyveno, išbuvo, iškentėjo. Neprarado savasties. Išaugino ne vienos dienos didvyrius, kurie savojo gyvenimo kasdienį buitinių supratingumą bei dvasinę išmintį perduodami vis kitoms kartoms, galų gale atvedė tautą iki valstybės atkūrimo. Tokia paveiki, dzūkiškos dvasios išstvermę liudijanti ir kūrybingai gyventi skatinanti pasirodė man būtent profesoriaus Jono Balčiaus, iš legendinės ir istorinės Liškiavos kilusio ir čia garbingai palaidoto filosofo ir poeto, visą gyvenimą rašytų eilėraščių rinktinė „Spalio danguos“, kurią 2018 metais išleido Naujoji Romuva. O lengviausiai įsimenamas ir galbūt net bardų melodijos vertas eilėraštis šioje rinktinėje taip ir vadinasi – „Baltos baltų trobelės...“

Filosofinėje Jono Balčiaus (1943–2017) poezijoje susišaukia ir jotvingiai, ir prūsai, ir Donelaitis, ir Liudvikas Rėza, ir Vydūnas. Ir

patys artimiausi Balčių giminės žmonės. Atrodo, kad viskas nuo pat jaunų dienų buvo rašoma pamažu, labai tyliai, dienoraštiškai. Pirma-
sis ankstyvos poezijos skyrius kupinas archetipinių kaimo reginių ir
viltiniais pustoniais rikiuojamų jausmų – tai ir vyturelių balsais kalbanti
žemė, ir gyvybės mistiška galia, ir giedantys akmenėliai, ir skambantys
medžių kamienai, ir kalne kertami rugiai, ir didelį tėvo jotvingio dalgį
praaugęs sūnus, ir alsu, vasariškai troškinanti žiogų daina, ir Liškiavos
šventa senovė... O paskutiniajame skyriuje (216 p.) skaitome: „Man
vis dar tenka sunkiai atsidusti / Dėl šito laiko, dėl žmogaus kaltės...“
Prie kai kurių eilėraščių pažymėtos datos, jos irgi neskubria eilės tvarka
perteikia tą poeto gyvenimiškąjį mąslumą ir eilėraštiškąjį neskubėjimą
nuo 1961-ųjų metų iki 2016-ųjų. Matyt, kitaip ir negalėjo būti, užtenka
prisiminti svarbiausią darbštaus mąstytojo, atsakingo studentijos

- o Daugiametė blizgė, pradanti atželti anksti pavasarį, bet dar ilgai sauganti aukštai iškeltas perykščias sėklų ankštara. Liškiava, 2017 m.

auklėtojo, „lėto poeto“ Jono Balčiaus mokslinį darbą – 2006 m. išleistą monografiją „Dorovinio lietuvių identiteto prigimtis ir prasmė“ arba edukologijos mokslo knygą „Lietuvos filosofijos ir etikos istorijos metmenys“, išleistą 2009 m. Ir gera pagalvoti, kad visus atkaklaus mokslininko, pedagogo, etiko, poeto kūrybinio kelio žingsnius šventai lydėjo sraunusis Nemunas ir laimino gimtoji tėviškė – Liškiava. Laimino ir lydėjo lyg dzūkų rauda su atminties blyškiu švytėjimu, lyg begalinio liūdesio tautinė atgaila su niekada nepraeinančia netektimi, lyg gimtojo kranto akmens tylą su gūdžiai almančia laikų vienatve, lyg amžinojo nebūties nektaro ilgesys su motinos kapo gėlės balsu... O net ir tas baltas vaikelis, Čiurlionio paveiksle žaidžiantis su piene, – tikrai „iš jotvingių, iš Liškiavos“ (153 p.). Tačiau ir vėl, net ir šiame skaudžiai autobiografiniame eilėraštyje per žalią dilgėlių juosiamo piliakalnio atmintį esame perspėjami: „Neganda tvyro virš baltų vaikelio galvos!“ Jonas Balčius, atrodo, dzūkiškai aštriai tebejaučia ir sopulingai išgyvena neramųjį mūsų laiką, lyg tebebūtų su mumis ir teberašytų gyvus laiškus iš kapo.

Tikras pavasaris: Sode prie Krūčiaus pražydo jovaras

- Gegužės 1-oji

Aštuoniolika laipsnių šilumos. Pro debesis kartais pasirodo saulė. Šiandien lyg ir šventė. Bet trečiadienis, todėl šiek tiek dirbu. Iškertu gerokai užtelėjusias bizonžoles, kurios senajame daigyne elgiasi kaip agresyvios invazinės žolės. Aštriu kastuvu nesunkiai nukertu ir mažus ameliankius, ir be saiko plintančius, pažeme šliaužiančius europinius ožekšnius, ir šakniastiebinius lendrūnus. Tokius mažus ir didesnius priešus reikia kontroliuoti kasmet. Šitoks pasivaikščiojimas su kastuvu, su dalgiu ir sekatoriumi iš tolo gali atrodyti nelabai prasmingas, bet labai dažnai užtenka tik truputį pristabdyti nepageidaujamo krūmo ar daugiamečio žolyno augimą, ir bus gerai – į pirmą ardą pakils tai, kas godojama. Pusiau natūralios gamtinės ekosistemos tik šitaip ir kuriamos. Miškininko Algirdo Matulionio pamokymas – neteisus alksnis, trukdantis augti ąžuolui – yra nesenstantis. Ir kaip nesunku atsiminti tokį pamokymą, jei pirmą kartą jį išgirdai ne kokiam kabinete ar susirinkimo salėje, o Šešuolių sengirėje. Taip, Miškų ministras Algirdas Matulionis labai mėgo būti miške ir pasikalbėti su eiguliais bei miško darbininkais... Toks pat nepamiršamas yra ir geografo Rimanto Krupicko sukurtas postulatąs: „Tikri turistai valgo dažnai, bet daug.“ Tai, žinoma, kalambūras, bet kaip karštai visi keliauninkai,

- o Toks dvikamienis medis sukuria aplink save stiprų biologinį lauką.
Liškiava, 2019 m.

būdavo, ginčijasi, ar tos ištarmės autorius yra Rimantas Krupickas, ar Bronius Vaičiulis. Susidaro dvi stovyklos, atrandami nauji savosios tiesos įrodymai. Ir jeigu tu nors kartą dalyvavai šimto kilometrų maratone, diskusijos apie valgomą išvengtą negalėjai.

Švilpia laivo sirena. Per daugelį metų šitas garsas darosi gerai pažįstamas, joks automobilis taip signalizuoti negali. Bet šiemet tą sireną girdžiu pirmą kartą, taigi turistinių reisų „Druskininkai – Liškiava“ sezonas prasideda gegužės pirmąją. Dabar laivas ruošiasi išplaukti iš Liškiavos priplaukos ir plonai švilpdamas ragina paskubėti tuos, kurie gal dar užgaiso ant piliakalnio ar alkakalnio. Senas motorlaivas atgal prieš srovę plauks lėčiau, ir iškylautojai turės laiko pasižiūrėti į krantuose žydinčias ievas. Gaila, žinoma, kad žydi šiose Nemuno pakrantėse tiktai ievos ir uosialapiai klevai. Svetimšalių klevynų tankmėse jokia žolė nebeužauga, jokia obelis nei kriaušė nebežydi, tiktai uodai ir piktos muselės veisiasi. Kadaisė Nemuno krantų augaliją labai gerai prižiūrėdavo karvės, o dabar Liškiavoje nebeliko nė vienos karvės. Prieš pusę amžiaus darytose nuotraukose matome, kad didžiosios mūsų upės šlaituose augo šimtametės kriaušės, žydėjo visokios vaisťažolės ir išsikeroję barbarisų krūmai. Vasaros pabaigoje net iš Gailiūnų atplaukdavo vyrai su *čaikomis* ir prisirinkdavo didžiausius maišus kriaušių... Girdžiu, kaip pūškuoja tolstantis laivas ir prisimenu viltiniausius Jurijaus Liniko žodžius: „Nesunku pastebėti, kad mūsų Žemėje yra tokių landšaftų, kur žmogui lengva kvėpuoti ir mąstyti.“ Gal prieš 60 metų šitaip galvojo karelių poetas ir filosofas. Ir tai buvo tiesa. Bet tokių landšaftų vis mažėja, ir todėl aktuali darosi kita gyvenimiška tiesa: smarkiai besikeičiančiame pasaulyje nebeišgyvensi be kompromisų. Už naujo gyvenimo gerovę, kurią suprantame kaip neišvengiamą pažangą, reikia mokėti – techninė pažanga neateina be triukšmo ir be entropijos. Visi nauji atradimai dauginami su neslepia euforija, ir žmogus pamiršta, kiek daug galima pamatyti ir pajusti be jokios technikos. Paskaitykim vėl Jurijų Liniką: „Vakarinius debesis kartais apšvie-

- o Žydi eglė. Iš šių moteriškųjų strobilų išaugs kankorėžiai, o sėklos iš jų pradės byrėti kitų metų žiemą. Liškiava, 2019 m.

čia mums nežinomos Gamtos ar kosmoso jėgos, pažvelgi ilgiau į tokius besileidžiančios saulės apšviestus debesis ir pajunti, kaip toji nežinoma jėga pasiekia ir tave.“ Karelijoje daug miškų ir upių, ir nors Šiaurės eglynai mums atrodo gana niūrūs, galime patikėti, kad Jurijus Linikas nemeluoja. Lietuvos pajūryje saulė leidžiasi į jūrą, ten niekas neužstoja vakarų skliauto debesų. Bet Nemuno aukštupyje ir vidurupyje galima surasti daug kaimų ir miestelių, kurių gyventojai besileidžiančią saulę galėtų stebėti susisiekiiančią su upės vandeniu, tik tą saulėlydį užstoja vandens bokštai, apgriuvusios fermos, iškastų durpynų terikonai ar koks neaiškus, nežinia kam priklausantis surūdijęs dreglains. Tiesa, seni terikonai apželia, plytos pavirsta į molį, geležiniai rekybalai irgi pamažu sugrįžta į pirminį savo būvį – į balų rūdą, o vandens bokštai nugriūva, jų tiesiog nebereikia, nes atsiranda modernesnės vandentiekio siurblinės. Tiktai kartais paaiškėja, kad tas modernumas gali pakenkti labiau nei senovinis vandens bokštas. Ūžiantys elektriniai

- Žaliės spalvos atspalviai labiausiai matomi gegužės mėnėsį. Būna rytmečių, kai spalvų gimimas užburia, ir tu stovi apsalusia širdimi, negalėdamas atitraukti akių nuo to grožio. Krūčiaus slėnis, Liškiava, 2019 m.

siurbliai su visokiais monometrais, filtrais ir nugeležinimais dažnai genda, jų remontuoti atvažiuoja specialistai, kurie smarkiai šūkauja ir keikiasi. Šitaip iš pat ryto pradeda kauptis visokios neigiamos anomalijos, ir nepamirši tu jų iki saulėlydžio. Ir tikrai keista, kad pats naujusias elektros skaitiklis būtinai turi be reikalo blykčioti ir cypti, tyliai dirbti negali. Tokias mintis kelia ne tiktai Jurijaus Liniko raštai, bet ir ką tik perskaityta Mariaus Čepulio knyga „Metai. Gamtos fotografo dienoraštis“ (Kaunas: Lututė, 2017). Todėl, kad šioje tikrai geroje knygoje dangaus yra daug. Tai mūsų dangus. Autorius, matyt, yra savojo krašto patriotas ir viską fotografuoja Lietuvoje. Tiktai kartais jam tenka lėkti būtent prie jūros ar prie Kuršių marių, kad pajustų, kaip ateina audra. O kartais ir netoli Vilniaus jis pamato, kaip greitai, per vieną naktį, viską užkloja baltas sniegas. Ir kiek tada akylas stebėtojas pamato žvėrių bei paukščių, kurie to sniego nebijo. Kokie gražūs

jie balčiausio sniego fone! Bet autorius nėra snobiškas estetas, jis mato viską – ir grėsmingai atrodančias skorpionblakes, ir žiauriai besikau-
nančius jūrinius erelius, ir labai rūsčiai žvelgiančius stumbrus. Viską,
beje, paaiškina įtaigūs ir teisingi tekstai. Retkarčiais, tiesa, koks keistas
fotografo sapnas iškyla kaip egzotiška, ne šios žemės keistenybė, bet
ir tuo egzotiškumu nesunku patikėti, nes autorius ir nesapnuodamas
dažniausiai elgiasi ne taip, kaip normalūs žmonės – jis šliaužia sniegu
lyg bebras, ankstyvą pavasarį klampoja basas per žemapelkės dumbly-
nus lyg tilvikas, šešiolika valandų tūno nejudėdamas, visas peršalęs ir
sustingęs tarsi pelėdgalvio kokonas.

Mariaus Čepulio tekstai, paaiškinantys unikalių nuotraukų atsi-
radimą, man priminė ornitologą Eugenijų Drobelį, basą ir alkaną, bet
laimingai žingsniuojantį Čepkelių pakraščiu, – tai buvo beveik prieš
keturiasdešimt metų. Labai aiškiai tą susitikimą prisimenu: Žurnalistų
ir Jaunųjų rašytojų sekcijos būrelis iš Vilniaus atvažiavo tada į Mar-
cinkonis, norėjo nors truputį žvilgtelėti į ką tik įsteigtą Čepkelių
rezervatą. Geležinkelio stotyje mus lyg ir turėjo sutikti Eugenijus
Drobelis, bet nepamatėme jo nei stotyje, nei rezervato direkcijoje.
Išėjom ieškoti ir susitikome – būna tokių laimingų atsitiktinumų. Jis
tikrai buvo basas, tai gali patvirtinti poetas Alis Balbierius ir prozinin-
kas Vytautas Račickas, kitų anuometinių bendražygių jau neatsimenu.
O apie tai, kad Eugenijus Drobelis tris paras išbūna raiste, čiulpdamas
vieną duonos kriaukšlį, „Merkio krašte“ rašė žurnalistas Leonas Dau-
gėla. Ir štai dabar, žvelgdamas į Mariaus Čepulio, taigi į jaunosios
kartos fotografo dienoraštį, galiu tyliai pasidžiaugti, kad neprapuola
ta tikrų gamtinių padermė, nebijanti nei šalčio, nei purvo, nei alkio,
nei raisto akivarų. Praėjo keturi dešimtmečiai, o viskas labai panašu...
Ir ne tik tai žmonės išsaugo sau būdingą savitumą – išlieka ir pačios
unikaliausios mūsų krašto buveinės, kokių jau seniai nebėra Belgijoje
ar Olandijoje. Ir netgi vokiečiai jau labai apgailėstauja, kad į aukščiau-
sią savosios žemės kalną Švarcvalde nutiesė platų asfaltuotą kelią.

- Uoginės obels žydėjimo pradžia. Liškiava, 2019 m.

- **Gegužės 5-oji**

Rytais būna stiprios šalnos, bet pavasaris vis tiek eina labai greitai. Jau galima valgyti „vilko baronkas“ – šviežius pušelių ūglius. Tik nereikia laužyti viršūninių ūglių – pušims labai reikia šviesos, o viršūninis metūgis labiausiai kyla į saulę.

Jau žydi raudonasis ažuolas, iš tolo jis dabar atrodo visas gelsvas, nes ir šviežūs aštriaskilčiai lapai gelsvai žali. Prie Rojaus obelaitės bal-tai pražydo kelios vaistinės česnakūnės, nesuprantu, kaip jos čia atsirado. Godotinas tai augalas, ne vien todėl, kad lapai valgomi ir česnaku kvepia. Gražiai atrodo dideli česnakūnių sąžalynai, labai greitai pakylantys kairiajame Ratnyčėlės krante netoli Nemuno. Vos tiktai peržydi žibuoklės ir vištapienės, tuoj pat kartu su garšvomis bei vaisginomis atsiranda ir česnakūnės. Ir subaltuoja kvepiantys jų žiedai kalninių guobų ir liepų paunksmėje. Ir jokių investicijų, jokios priežiūros nerei-

čia. Poetinių narcizų dideli plotai už Druskonio ežero dabar atrodo jau skurdžiai – žiedai nuvyto, o naujos žiedų bangos nėra...

Nežinau, kokia ateitis tų česnakūnių, atsitiktinai atsiradusių mano Sode, visiškai atviroje vietoje, nes joms reikia pavėsio ar bent jau patvorio. Vakar vaikščiojau po ūksmėtą Liškiavos Žvėrinčių ir visą laiką jutau gardų česnakų aromatą. Ir net pagalvojau, kad gali būti ne tiktai dilgėlinis ar viksvinis juodalksnynas, o ir česnakūninis juodalksnynas. Čia būtų toks mokslinis miško tipo vardas, jeigu tos česnakūnės Žvėrinčiuje kasmet šitaip suvešėtų kaip šiemet. Štai ką daro sausra: humusingas aliuvinis Žvėrinčiaus dirvožemis praranda juodalksnynui būdingą drėgmę, ir vaistinės česnakūnės užima karčiųjų kartenių bei liekniųjų viksvameldžių buveines.

• Gegužės 8-oji

Rytą termometras rodo keturis laipsnius šalčio. Sako, kad Marcinonyse šlyt buvo net aštuoni laipsniai žemiau nulio. Sako, kad viskas ten nurudavo lyg rudenį. Sausra ir šalnos – pragaištingas derinys. Ir mano darže apšalo sudygusios baltosios garstyčios. Nušalo ir žemuogių žiedai. Bet ūksmėtuose Vaikšnoro Ravo šlaituose žemuogės dar nepražydo, jos žydės tada, kai šalnų nebus. Štai kaip nesunkiai pamatomas kalvoto, mozaikiško kraštovaizdžio pranašumas. Svarbu tiktai į tokią oikumeną neišsileisti nei traktoriaus, nei dūmijančio motopjūklų, nei kokios naujoviškos žoliapjovės.

Dieną išsiskleidžia pirmieji platanalapių klevų žiedai. Šalnų jie nebijo, nes žiedynų kekės slepiasi tarp lapų, be to, šis klevas, nors dar visai jaunas, gerokai iškyla virš obelių ir skroblų – taip aukštai pavasarinės šalnos jau nebaisios. Nelabai ryškios, bet kokios didelės žalsvai gelsvos šio klevo žiedynų girliandos. Tarpukaryje Juozas Rauktys, pirmojo lietuviško dendrologijos vadovėlio autorius, šį medį vadino baltuoju klevu. Bet botanikas Povilas Snarskis platanalapių klevą prieš

- o Lituanistų sambūrio nariai kelionėje S. Daukanto keliais negailestingai kaitrią dieną iš po ąžuolo paunksmės nuo piliakalnio dairosi po Papilės apylinkes. Akmenės r., 2018 m.

septyniasdešimt metų pavadino jovaru. Paskui jovarais kažkodėl pradėjo vadinti lieknąsias tuopas, labiausiai išplitusias Sūduvos pakelėse. Regis, kad užteko vienos populiarios dainelės – ir klaidos sėkmė garantuota. Tai tikrai yra klaida, žinant, kad lieknoji tuopa į mūsų kraštą atkeliavo iš Vidurinės Azijos, o platanalapis klevas yra mūsų krašto medis, nors kai kuriuose atlasuose ir netgi dendrologijos vadovėliuose jis vadinamas introducentu. Betgi Karaliaučiaus krašte, taigi etninėse baltų žemėse, platanalapis klevas gali iškilti kaip dominantas pirmame miško arde. Vakarų Lietuvoje šis klevas irgi auga miškuose, tik tai kituose regionuose jau apibūdinamas kaip parkų ir sodybų medis. Reikėtų jų sodinti daugiau, gal tada ir gražus jovaro vardas sugrįžtų. Nereikia bijoti, kad rusiškai šis medis yra „javor“, dar neaišku, kas ir iš ko šį vardą pasiskolino. Juk mūsų liaudies dainose minimas jievaras tikrai nėra slaviškas.

Jovaras yra plačiašakis ir išnašus medis. Todėl landšafto architektams jis nepatinka, jiems blogai, kai besišakojantis medis užstoja baroko

ar gotikos paminklus. Glaustašakė lieknoji tuopa sukelia mažiau rūpesčių. Būna ir maži, tiesiog keružiniai klevai, nesvarbu, kad iš toliau jie atrodo tarsi grybai. Tik nepamiršk triskart per vasarą jų pakirpti – ir bus skėtiškas grybas. Ir glaustašakių tuopų, ir keružinių klevelių gali būti daug, tada jau turėsim tą špalerinę (labai griežtą ir kontroliuojamą) landšafto architektūrą, apie kurios bėdas rašo Remigijus Pilkauskas straipsnyje „Iššūkis gamtai – kontrolė ir prievarta. Medžių ir krūmų genėjimas kuriant želdynus“ („Kultūros barai“, 2019, Nr. 4). Labai blogai, kai šitokie geometriškai tikslūs želdiniai sukuriami ir bažnyčių šventoriuose, kur tradiciškai turėtų ošti senos liepos ir klevai – karštą vasaros dieną senų, nė kiek neformuotų medžių pavėsis šventoriuje yra pats maloniausias.

- **Gegužės 22-oji**

Dar kartą įsitikinau, koks gyvybingas yra mūsų apynys. Gal prieš dvi savaites radau ant keliuko džiūstančią apynio šaknį, atrodė ji lyg stora pakulinė virvė. Pakėliau, pažiūrėjau iš arčiau, prisiminiau, ką Darželių kaimo žoliautoja Marcelė Gaidienė dažnai sakydavo: „Kai žinai, tai skiriasi.“ Taip ir yra – ir gerokai apdžiūvusi apynio šaknis skiriasi nuo virvės. Nepamačiau ant tos šaknies nė vieno gyvybingo miegančio pumpuro, vienok užkasiau prie namo sienos ir palaisčiau. Ir štai – pasirodė rausvas, tvirtas ūgglis. Dabar galiu prisiminti ne tiktai žolininkės pamokymą, bet ir tokį paprastą patarimą kai kuriose sodininkystės knygoose: nepraraskite vilties, jei pavasarį pasodintas medelis nesulapoja iki birželio, iškaskite jį, ir jeigu pamatysite bent vieną mažytę baltą šaknelę, vėl pasodinkite, laistykite ir mulčiuokite. Taip ir yra, esu ne kartą įsitikinęs, kad augalai turi daugiau kantrybės nei žmogus. Bet kartais būna visiškai kitaip: karklų gyvakuoliai ar gyvalzdės, susmaigytos į smėlėtą dirvą, sulapoja labai greitai, o po to pradeda džiūti. Ir laistymas jau nepadeda. Išrauk tokią džiūstančią

o Kažkas dar klaidžioja prie Krūčiaus. Liškiava, 2019 m.

šaką ir nerasi nė vienos šviežios šaknelės. Teko matyti visiškai išdžiūvusių karklų žaliatvorę Žeimių kaime, prie Nemuno. Pamoka labai aiški: kai reikia ką nors skubiai sodinti, negalima pasitikėti jokiais iš toli atvažiuojančiomis brigadomis, o ir savus talkininkus būtina kontroliuoti. Jei sodini į smėlį, neužtenka palaistyti vieną kartą. Nuoga karklo šaka pavasarį gali sulapoti ir ant keliuko numesta, juk ne šaknys maitina atbundančius pumpurus, o medienos sultys. Bet tos gyvybingos sultys išsenka, jei nepradeda drėgmės siurbti naujos šaknelės.

Kiekvieną pavasarį – vis naujos sodininkystės pamokos. Ta išdžiūvusi, bet gyvybės nepraradusi apynio šaknis mane šiek tiek nustebino. Gal keletą dienų ant saulės apšviesto keliuko gulėjo apdriskusi šaknis, niekas jos nepakėlė, nes tikrai atrodė lyg virvė. Nepakėlė – ir nepatyrė jokios pamokos, jokios nuostabos... Pamokos būna labai įvairios. Štai kaimynas Juozas džiaugiasi, kad labai gražiai atsinaujino jo storalapės bergenijos ir dėkoti už tai reikia stirnoms. Visžales bergenijas žiemą stirnos pirmiausia nugrauzia kapinėse, o paskui ateina ir į kiemų dar-

žalius. Bergenijų šakniastiebiai labai stori, pavasarį iš jų išauga nauji lapai, žalesni už tuos, kurie peržiemojo... Apie stirnas ir apie briedžius aš turiu savo nuomonę – visi kanopiniai skeltanagiai Sode prie Krūčiaus padaro daug žalos, ypač mėgsta jaunos šermukšnius, kai kurias obe-laites ir net dygias gudobeles. Kartais stirninai išspardo net perkūn-ropes. O birželio pradžioje jie pradeda trinti savo jaunos ragus į liaunų medelių kamienus, reikia apsaugoti juos kalant lazdynų kuolus.

Šiandien – tarptautinė biologinės įvairovės diena. Todėl dviračiu nuvažiavau į Druskininkus ir pasivaikščiojau po „Eglės“ sanatorijos Vaistažolių sodą, kuris neseniai sukurtas šalia „Žilvino“. Gražu! Daug darbo, daug rūpesčių šio Sodo kūrėjams, bet kai šitiek žydinčių ir kvepiančių žolynų matai vienoje vietoje – gražu. Žinoma, ir vanduo čia žarnomis atbėga, ir mulčias mašinomis atvežamas, bet biologinė įvairovė tikrai sukurta. Gal tiktai vaikščioti po tą aromaterapijos parką reikia vakare, kai visos žolės ir žydintys krūmai labiau kvepia.

O sausra tęsiasi. Užtelėjo prieš dvi dienas trumpa liūtis su ledais, bet nei dirvožemis, nei miško paklotė jokios permamos nepajuto. Jau matau – bulves sodinti reikės taip, kaip moko gamtinės daržininkystės entuziastas Saulius Jasionis, iš anksto žinant, kad derlių teks dalintis su pelėmis bei pelėnais. Bulvės vegetacija trumpa, ji spėja užaugti ir birželio viduryje pasodinta, svarbu tiktai, kad neužpultų kolorado vabalai ir kad užtektų drėgmės.

Ir „bobulės ašaros“, ir baltažiedė radasta, ir stepinis šalavijas

- **Birželio 4-oji**

Liškiavio ežere, netoli Aklalio iškyšulio, plūkajuja vienišas ausuotasis kragas. Vėjo sukeltos bangelės pamažu artina paukštį prie pusiasalio nendrynų, bet jam, regis, nesvarbu, kur neša vėjas, kedena sau ilgu snapu nugaros plunksnas, kartais paneria galvą į vandenį ir taškosi. Staiga tarsi kažką pajutęs neria gilyn. Toks didelis paukštis, o dingio akimirksniu. Žiūriu su žiūronais susikaupęs, gal iškels jis iš dugno žalių dumblių ar kokią minkštą vandeninio augalo šaknį. Praeina keletas minučių – krago nėra. Nesuprantu, kur jis galėjo dingti, juk kvėpuoti jam reikia deguonimi. Gal požemio galerijomis šis plaukiojimo bei nardymo virtuozas sugebėjo nunerti į Aklalio ežeriuką, kuris slepiasi už pusiasalio pušų?.. Jaučiu, kad tokios spėlionės galėtų padėti sukurti vaikišką pasakojimą, kuris lyg ir nutoltų nuo tiesos, bet priartintų prie Gamtos paslapčių.

Didelis ir gražus paukštis, matyt, sugebėjo pasislėpti nendryne, o aš galiu prisiminti rusų gamtininko Vitalijaus Biankio knygą „Lesnyje domiški“ („Miško namučiai“), kurios į lietuvių kalbą dar niekas neišvertė, bet lenkiškai šią knygelę skaityti galime. Ji plona, bet pasakojimai labai įdomūs, o ir piešiniai gražūs. Ant viršelio kaip tik ausuotasis kragas ir nupieštas, iškilmingai stovintis ant vandens augalų ir nuo

- Smiltyninė rugiaveidė, greitai plintanti šakninėmis atžalomis, sutvirtina atvirą smėlį, o kartais iškelia ir žiedyną, labai panašų į rugio varpą. Liškiava, 2019 m.

kranto atplėštų velėnų kinio. Be to, kalbasi su tuo išdidžiu kragu maža urvinė kregždutė, nutūpusi ant tvirto plačialapio švendro stiebo.

Ta kregždutė pasiklydo ir neberanda savo namų. Jau vakaras, visos kregždės savo urveliuose nuo lietaus ir vėjo pasislėpusios, tik ši viena vis dar klaidžioja. Sakalas išblaškė urvinių kregždžių būrį, skraidžiusį virš upės, viena urvinukė lėkė greičiausiai ir pasiklydo, neberanda savo upės. Prašė nakvynės brastinio tilviko, karvelio ulduko, ir net širšių buveinėse, tačiau visi būstai jai pasirodė labai nesaugūs. Labiausiai kregždutė išsigando pečialindų lizde. Dvi pečialindos susisuko lizdelį tiesiog pievoje, ant žemės, ir jos mielai priglaudė paklydėlę, šiaip taip sutilpo visos, tik staiga pasigirdo baisus bildėjimas. Kregždutė išsigando, o pečialindos ją ramina: nebijok, ūkininkas paleido arklius į ganyklą, jie taip ir dunda, nes jie labai dideli. Kregždutė net drebėti pradėjo, juk tie dideli arkliai gali netyčia užlipti ant pečialindų namų. Taip, sutinka pečialindos, jie gali užlipti, bet mes kitaip sau namų pasistatyti nemokame. Likit sveikos, sako kregždutė, aš lėksiu ieškoti geresnio prieglobsčio.

O jau visai vakaras, visi paukščiai nurimo, tik volungė dar švilpauja. Kregždutė klevo medyje suranda volungės lizdą, bet jį labai supa vėjas. Aš negaliu taip suptis visą naktį, verkia kregždutė. Ir volungė pataria jai prašytis nakvynės krago lizde. Ana, matai koks ežeras, ten visada plūkauja toks išdidus paukštis kragas, jis tave priims, jo namas labai erdvus, tarsi koks laivas. Taip ir atsirado kregždutė prie ausuotojo krago namų kinio. Stovi kragas šalia savo gūžtos, dairosi ir nieko nebijo, nes iš visų pusių vanduo. Bet kregždutei ir vėl baisu, ji nuogąstaudama ir klausia, ir bara kragą: argi tu, keistas paukšti, net nepriplauksi prie kranto, kaip tu gali nakvoti ežere? Nepriplauksiu, sako kragas, man gerai ten, kur vėjas neša. Aš taip negalėčiau, dejuoja kregždutė, be to, ir tas tavo namas kažkoks keistas. Kragas supyksta: tu manęs nemokyk, aš geriau žinau, kaip man gerai, nemokyk mokyto, o pagadinsi, suprat- tai? Kregždutė pakyla nuo siūbuojančio švendro ir lekia, lekia... Visos

pasakos baigiasi laimingai: kregždutė pamato savo upę, atpažįsta aukštą krantą, kur išrausta daugybė kregždutėms patogių ir šiltų urvelių.

Gražus Vitalijaus Biankio knygelės pasakojimas apie kregždutę. Gamtos pasaulyje kiekviena vasara gali prasidėti pasakiškai. Svarbu keliauti ir kiekvieną dieną ką nors naujai pamatyti. Bet ateina laikas, kai nebėra ūpo toli keliauti. Galima tada prisiminti, ką rašė talentingas etnologas Gintaras Beresnevičius, rodos, knygoje apie vilkų saulutę: kiekvienas persikraustymas yra mirties repeticija. Todėl ir sakau, kad nebūtina keliauti per toli, geriau kasdien vis sugrįžti prie tau svarbių

o
Ryškiai raudonais
žiedais smaliukės
labai išsiskiria
iš kitų įvairiaspalvių
gvazdikinių
šeimoms augalų.
Liškiava, 2019 m.

- o Kelerijos priklauso varpinių šeimai, kurioje nėra ryškiaspalvių augalų, bet šios melsvosios kelerijos žiedynas kartais šviečia. Tokį auksinį atspalvį turi ir žydinti kvapioji stumbrazolė. Liškiava, 2019 m.

ir atmintinai žinomų orientyrų... Tyrinėti augalų gyvenimą vis dėlto paprasčiau nei visokiausių paukščių keistenybes: ką nors suradęs, jeigu tave užklumpa vakaras, gali sugrįžti namo, nes žinai, kad rytoj tu tą augalą, tą savo atradimą, vėl dar galėsi pamatyti.

O pasakiškų atsitikimų augalų pasaulyje ir pavasarį, ir vasarą šiemet tiek pat daug kaip visada, nors toji permanentinė sausra, rodos, verčia visus susigūžti ir be reikalo neeksperimentuoti. Štai matau, kaip pavasariškų žolynų žiedai Žaliamiškio pakrašty, prie senų ąžuolų, susitinka su vasaros spalvomis: čia, visai netoli nuo atminties kopyltulpio partizanų vadui pulkininkui Juozui Vitkui-Kazimieraičiui, glūdi visiškai apleista sodybėlė, pasislėpusi vešlioje vasaros žalumoje. Ir žydi prie suzmekusio namelio didžiulės, tiesiog milžiniškos daugiažiedės baltašaknės – tokios pat pavasarinės gėlės kaip ir raktažolės, plukės ar

pakalnutės. Šios rūšies baltašaknių, kurias dzūkai vadina *bobulės ašaromis*, pavasarį galima pamatyti ir gėlių darželiuose, bet prie Žaliamiščio jos dvigubai didesnės, ir tie balti žiedai lyg ašaros jau atrodo tarsi pupos. O visai netoli nuo tos slaptosios *bobulės ašarų* buveinės, Janavo vienkiemyje, Onos Bogušienės darželyje, baltuoja radastos – tankiadyglio erškėčio vasariški žiedai.

• Birželio 5-oji

Labai trumpai šią sausringą vasarą žydėjo radastos. Krito nukrito balti vainiklapiai, liko žalsvi krūmeliai, ir tik iš arti galėtum pažinti, kad čia radasta, nes nė vienas kitas laukinis erškėtis neturi tokių smulkių, adatiškų dygliukų. O smiltyniniai gvazdikai žydi ilgai ir atrodo labai gerai, nors nedidelis jų kupstelis želia labai karštame pietiniame mano Krūčiaus sodo šlaite.

Ginalinių klevų pavėsyje mėlynuoja palemonai. Pražydo ir baltasis diktonas – liepsnojantis Mozės krūmas. Jis tikrai nebijo sausros, jo lapai stori ir odiški lyg buksmedžių ar mahonijų. Baltuoja kuplus diktono krūmelis šalia ažūrinių smidrų ir pažeme besidriekiančio virgininio kadagio, ir atrodo labai puošnus, bet grožėtis juo reikėtų vakare, kai jaučiamas stiprus eterinių aliejų kvapas.

Šiandien – Pasaulinė aplinkos apsaugos diena. Kertu kastuvu kelminius paparčius, blužniapaparčius, gervuoges ir lazdynų kelmines atžalas, išsikerojusias šalia alpinių dobilų, kurie jau išskleidė tamsiai raudonus žiedynus. Svarbiausias šių godotinių dobilų rūšies požymis, žinoma, yra ne žiedai, o labai siauri lancetiški lapai. Lietuvoje gali būti net dvidešimt dobilų rūšių, kai kurias atskirti sunkoka, bet tiktai trys rūšys – penkialapis, ilgagalvis ir alpinis turi tokius lancetiškus lapus. Ir penkialapis, ir ilgagalvis įrašyti į Raudonąją knygą, o alpinio dobilo mažėjimo tendencija irgi aiški. Nyksta jis todėl, kad mažėja apysausių miškapievių. Todėl ir prašviesinu šio gražaus dobilo buveinę prie

Vaikšnoras Ravo. Prieš dvejus metus čia dirbo talkininkai, o dabar reikia vis pristabdyti visokias atžalas, pasaugoti šią mažą miškapievę.

Tai, beje, yra mažoji gamtotvarka, nereikalaujanti jokių investicijų ir projektų. Panašiai galima gelbėti ir pelynus, kurie akivaizdžiai prapuola tradicinėse buveinėse. Juos reikia auginti savo darželiuose. Gal kiek sunkiau būtų gausinti vaivorų sąžalynus, kurie skursta dėl sausėjančių miškingų apypelkių. O kodėl mūsų miškuose prapuola katuogės? Tai keistas augalas, užauginantis ilgus, nė kiek nedygius vienamečius vegetatyvinius ūglius ir neaukštus fruktifikuojančius stiebelius, bet priklauso šita keista katuogė labai didelei erškėtinių šeimai ir avietės genčiai. Lotyniškai ta gentis yra *Rubus*, o lietuviškai kartais pavadinama gana sudėtingai: *avietė, gervuogė, tekšė, katuogė*. Visos šios uogos valgomos. Ir aviečių, ir gervuogių yra daug rūšių. Tekšės viena rūšis, ir surandama ji ne Dzūkijoje, o Šiaurės bei Vakarų Lietuvos pelkėse. Ir katuogės tik viena rūšis. Ji įdomiausia, sunkiau pastebima. Ir, atrodo, niekam nerūpi, kad ta keista uoga mūsų šiluose prapuola. O katuogė ji vadinama todėl, kad nemaža uoga, kaip ir žemuogė sunokstanti prie pat žemės, tikrai panaši į katės pėdą. Yra ir dvinamė katpėdė, visai kitas augalas, kukliai pražystantis ant kalnelių. (Prisimenu skaitytą Alekso Baltrūno apsakymų knygą „Ant katpėdėlių kalno“.) Gėlynuose būna ir alpinės katpėdės, tai dekoratyvinė rūšis, labai įvairuojanti ir ilgai žydinti. Vaistažolių sklypeliuose pasitaiko ir didžioji katžolė, didelis žolynas, kvepiantis panašiai kaip citrininė melisa, nors kai kas sako, kad padžiovinta katžolė dvelkia kačių šlapimu. O juk yra ir Katlaukis, tiesa, jau Baltarusijoje, bet visai šalia Lietuvos, tenykščių gyventojų vadinamas Kotlovka (kačių gaudykla). Nors visai galėjo būti, kad iš seno lietuviško žodžio per ilgą laiką iškrito ar ištirpo viena balsė „u“ ir kad kažkada toji vieta senoviškai vadinosi kautlaukiu, tai yra kautynių lauku. Tose miškais apaugusiose vietose galima užėti daugybę pilkapių.

- Žydi putinalapis pūslenis. Kaip aišku, kad tikrai niekada negenėtas dekoratyvinis krūmas gali parodyti visą savo rūšiai būdingą grožį! Liškiava, 2019 m.

- **Birželio 7-oji**

Sausra ir karščiai tęsiasi, bet anksti rytą kai kurie augalai atrodo neblogai. Kaip ryškiai žydi smaliukės, kaip šviečia melsvosios kelerijos, kokie grakštūs smiltyniniai gvazdikai! Puošniausias dabar yra putinalapio pūslenio krūmas. Dar prieš savaitę atrodė, kad žydinčios dekoratyvinės obelys ir gudobelės yra patys ryškiausi pamiškės akcentai, o dabar gi nieko nėra gražiau už pražydušį pūslenį. Gal todėl, kad jis auga laisvai, nė kiek nekarpomamas. Kai putinalapį pūslenį pradedi kirsti kaip žaliatvorę, jis atrodo prastai, o kai užauga labai didelis, kai liaunos jo šakos išsilenkia, o rutuliški žiedynai nusvyra iki žemės – šis paprastas krūmas atrodo labai puošnus. Gaila, žinoma, kad uogų jis neužaugina, bet žiedai medingi, o sėklas rudenį gliaudo sniegenos.

- Įspūdingoji mūsų krašto liana – gebenė lipikė, galinti įkopti į šešiolikos metrų aukštį. Vokiečių miškininkas Peteris Volebenas (Peter Wohlleben) rašo, kad gebenė yra vienintelis Vidurio Europos augalas, turintis kimbančias orines šakneles. Liškiava, 2019 m.

Pūsleniai gali iškentėti didžiausias sausras. Pieviniai šalavijai irgi gerai jaučiasi karštą dieną. Dar kantresni yra stepiniai šalavijai, atėjūnai iš stepių. Atsirado jie Liškiavoje, kukliai žydi labai karštame žvyringame šlaite, ir niekada nebus pavadinti agresyviais invaziniais

žolynais. Mūsų krašte stepinis šalavijas gali žydėti tik ypatingo mikroklimato buveinėse. Nenuostabu, kad Liškiava kažkada buvo ir nuo senovės čia gyvenusių totorių, ir žydų labai pamėgta Nemuno kranto gyvenvietė. Gerasis lietuviškasis mikroklimatas po Antrojo pasaulinio karo visiškai pasikeitė.

Dabar žiedingiausias yra pievos, jei lyginsime jas su pamiškėmis ar mažo upelio slėnio žiedais. Prie upelio būna daug pavasarinių žiedų, o dabar, birželį, čia iškyla dideli vasariški žolynai, viliojantys ne tik medunešius plėviasparnius, bet ir vaivadrugius bei visokius skraidančius vabalus. Vaistinės šventagaršvės žiedynai iškyla į dviejų metrų aukštį, ir būna tuose žiedų rutuliuose dešimtys mažų ir didelių vabzdžių. Ne visiems rūpi saldus nektaras, kai kurie čiulpia žiedadulkes arba žiedkočių bei lapų syvus. Žydinti šventagaršvė yra tikra vabzdžių oikumena. Vilioja vasaros vabzdžius ir miškiniai skudučiai, ir kvepiantieji gurgždžiai. Praeis dar kiek laiko ir sužydės upelių pakrantėse visokios mėtos ir kumelmėtės, vingiorykštės ir kemerai. Ir vėl matysime naują vabzdžių bangą. Kur vanduo, ten gyvybė. Ypač tokią sausringą vasarą.

• **Birželio 16-oji**

Rytą labai staiga užteli trumpa liūtis su ledais. Ledukai suploti, vieno cento dydžio. Krisdami prakerta aguročių ir agurkų lapus. Šitokia dangaus permaina paragina mane nuvažiuoti prie Bubnelio Balų ir pažiūrėti, kaip gyvena *gelažinės varlės*, kurioms gyvenimą prieš keletą metų pagerino Lietuvos Gamtos Fondas.

Bet pakeliui sustojau vienoje sodyboje ir užtrukau ilgokai – ne kasdien juk pavyksta pabendrauti su šulniakasiais. Tas šulinys, tiesa, jau seniai iškastas, bet užverstas vištų mėšlu, kiaulių loviais bei visokiu menkesniu šlamštu, ir tie miestiečiai vyrai iš tokios peklės turi padaryti rojų. Todėl, kad švarus požeminių upių vanduo yra tikras rojus

kiekvienam naujakuriui, nusprendusiam keisti gyvenimo būdą ir netgi žalingus, perdėm vartotojiškus įpročius. Kodėl vanduo būtinai turi atbėgti vamzdžiais? Kodėl už vandenį reikia mokėti pinigus, jeigu ir šaltiniai, ir požeminės upės srūva sau dieną naktį? Žinoma, šulniakasiai ir kitokie šulniažmogiai irgi nėra labdaros nešėjai, jie sugeba ne tiktai dirbti, bet ir sureikšminti savo darbą.

Pirmiausia čia derėtų prisiminti, ką rašė poetas ir publicistas Stasys Stacevičius: atvažiavo į jo gimtąjį Gudakiemį du šulniažmogiai iš Alytaus, išsitraukė iš užančių liaunas šakeles, pavaiškčiojo po kiemą, parodė pirštu ir pasakė – kask čia, vanduo bus. Poetas dėl viso pikto bandė suabejoti: o jeigu nebus? Jeigu tu mus kvietei, sako šulniažmogiai, tai turi tikėti, mokėk pinigus ir sandėris baigtas. Mokėti reikia ne už darbą, ne už kokias ypatingas medžiagas, o už kvalifikaciją, paprasčiau sakant – už patarimą... Maždaug taip galiu įvertinti ir seno šulinio prikėlimą, jo vandens praskaidrinimą naujakurio kieme – net keista, kad visai atsitiktinai teko būti šių nekasdieniškų darbų liudininku. Įlindo tie iš miesto pakviesti vyrai į žvejiškas bridkelnes, užsidėjo šalmsus, išsivyniojo alpinistines virves, prisisegė plieninius karabinus – jau vien šitokia atributika smarkiai pakelia šios profesijos prestižą. Dar, tiesa, buvo ir smarkiai kosėjantis siurbliukas, visokie kabliai, šepėčiai, prožektoriai. Nieko iš šeimininko jie neprašo, net kopėčių nereikia. Pats darbo procesas, žinoma, irgi turi nustebinti kiekvieną žioplį, ir netgi jų leksika gali pasirodyti lyg burtažodžiai. Ką, pavyzdžiui, reiškia žodis „krokodilas“, ištartas, besileidžiant su alpinistine virve į šulinio dugną? O ką galėtų reikšti prisiminimas, kad iš vieno šulinio neseniai jiems pavyko ištraukti vienuolika nuskandintų kibirų? Tikriausiai šitame šulinyje irgi kažkas bus, reikia visiems pasiruošti bet kokiam netikėtumui... O pats įdomiausias šio teatro prie šulinio akcentas man pasirodė jau po visų operacijų, kai stebėjom, kaip greitai kyla vanduo. Kai šulinys negilus, viskas labai gerai matosi – ir kyla vanduo bėgint, ir skaidrėja. Visa tai rodo, kad kažkokie vyrai, prieš daugelį metų iškasę

- o Ypatinga augalų buveinė prie Krūčiaus: paupiniai jonpaparčiai, plačialapiai šaukščiai, meškiniai česnakai, geltonžiedžiai šalmučiai, kvepantieji gurgždžiai, šliaužiančiosios šilingės, vaistinės šventagaršvės. Visos šios rūšys gali augti be saulės, svarbu, kad būtų humusingas aliuvinis dirvožemis ir upelio salpos drėgmė. Liškiava, 2019 m.

šulinį būtent šitoje vietoje, taip pat ne bliuzgus žodžius kalbėjo, jie buvo geri savo reikalo žinovai. Šulinio šeimininkas, matyt, turi suprasti šitaip: ir už tai dabar reikia mokėti, nesvarbu, kad tie senieji kaimo meistrai, gal buvę kaimynai, deja, jau mirę, juk dabar stebėtinau atgijusi šulniažmogių gildija gyvuoja gerai kaip niekada.

Kai šulniakasiai išvažiavo, sodybos šeimininkas pasidžiaugė švariu vandeniu, bet kartu ir nusistebėjo, kad šulinio dugne visiškai nebuvo užsistovėjusio ir dvokiančio dumblo. Tuos kelis kadaise įkritusius rakandus juk buvo galima ir pačiam ištraukti paprastu kobiniu, o nešvarų vandenį išsemti prie paprasto kibiro prisirišus pakulinę virvę. Visa tai būtų buvę įmanoma padaryti pačiam, be triukšmo ir be didelių pinigų.

Šitaip susireikšmina dabar ne tiktai naujausios kartos šulniakasiai, bet ir stogdengiai, dailidės, kaminkrėčiai, santechnikai, elektrikai. Gali

įvairiai pasitaikyti, bet į kai kurias specifines kaimo darbų nišas įlenda ir negabūs apsišaukėliai, ir tokius negreit atpažinsi, nors jų technika taip pat užtikrintai žvilga kaip ir tikrų profesionalų. Tais naujais šiuolaikinės technikos atributais jie ir užburia kaimo žmogų. Sugebėjimas ką nors tvirtai ir gražiai pastatyti ar suremontuoti su tradiciniais, univesaliais įrankiais ir paprastomis medžiagomis jiems nesuprantamas. Kartais jie net plaktuko neturi, jo tarsi nebereikia, kai yra gražaus dizaino akumuliatoriniai sraigtsukiai. O juk kadaise kiekvienas sodietis savo kieme viską pasidarydavo pats. Buvo, tiesa, keliaujantys siuvėjai, šulniakasiai, veltinių vėlėjai ar lentų pjovėjai, bet brangiausių, tradicinius savo įrankius jie nešdavosi ant pečių, automobilių jų nebuvo.

Dabar atrodo, kad visi senieji meistrai būdavo kažkuo panašūs į tuos pasakorius, dainininkus ir netgi fokusininkus, kuriems taip pat nereikėjo jokių ypatingų aksesuarų. Svarbiausia buvo gebėjimai ir įgūdžiai. Pamokslininkas turgaus aikštėje, jeigu dar tokį atsimintume, jau, matyt, atrodė tarsi artistas, jisai jau, sakytum, viena koja stovėjo teatre. O piršlys vestuvėse? Jis dar arčiau teatro. Betgi nieko užburiančio jis neturėjo, tiktai aiškų balsą, gal dar kokią lazda, užsilikusią iš krivulės laikų. Ir, be abejo, žinojo daugiau nei tie, kurie tiktai klausėsi ir žiūrėjo. Viso šito jaunieji kaimo darbų entuziastai dabar nežino. Ir jeigu, pavyzdžiui, kokioje tuštėjančioje bendruomenėje nebėra savų muzikantų, tai iš miesto atgabenta japoninė muzikinė dėžė jiems jau gali pasirodyti kaip tikrosios kultūros ženklas.

- **Birželio 22-oji**

Labai staiga pražydo svarbiausios pievų žolės – vingiriai, bajorės, buožainės, lipikai, pelėžirniai, netgi jonažolės ir raudonėliai. Pieva gaudžia iš tolo. Ir labai kvepia. Jeigu arti nematai žydinčių žolynų, o kvapas ir gaudesys vis tiek labai aiškus – pažvelk aukštyn ir pamatysi,

kad visi medunešiai vabzdžiai ūžia liepų viršūnėse. Liepos labai skuba žydėti. Nesunku pastebėti, kad geltoni liepų žiedai jau turi rusvą atspalvį. O lietuvinės naktižiedės neskuba, kasdien vis taip pat iš tolo šviečia ryškiai raudoni žiedeliai, nors jų smėlio kopą saulė įkaitina labiausiai.

Prieš dešimtį dienų, birželio dvyliktąją, Liškiavoje buvo trisdešimt keturi laipsniai karščio. Bet štai gavau Romo Norkūno laišką iš Musteikos, ir jis rašo, kad tą dieną jo sodybos termometras rodė trisdešimt penkis su puse. Tikrame pavėsyje, žinoma. Sinoptikai pranešė, kad birželio dvyliktąją karščiausia buvo Kaišiadoryse – beveik trisdešimt šeši. Vis dėlto man jau ne pirmą kartą tenka išgirsti apie visokias klimatinės Musteikos krašto anomalijas. Kaip įdomu būtų, jei Romas galėtų įrengti ten nors ir labai paprastą meteorologinę stotelę.

Sausra vis dar tęsiasi. Labiausiai kenčia ūkininkų gyvuliai ir pasėliai. Išbalo žieminiai rugiai, pagelto avižos. Grikiai žydi vos tik sudygę, suspėję paaugti tik dvidešimt centimetrų. Prastai atrodo juodieji serbentai, karštis jiems nepatinka. Arkliapupės ir pupos vidurdienį atrodo lyg numirusios, vakare vėl atsigaua. Bet užtat šiemet visai nėra amarų. Uodų ir kitokių kraujasiurbių irgi labai mažai. Murzini gandrai vaikšto po pievas ir renka žiogus, nes varlių nėra. Pirties šulinėlyje gyvena gal dešimt didelių pusmetrinių velniaplaukių. Gražus ir keistas tas gyvūnas, nors priklauso bestuburėms kirmėlėms, kurių daugiausia būna ne vandeny, o dirvožemyje. O žalčių įprastose buveinėse dabar nepamatysi, visi jie plaukioja Nemune...

Liepos sausra: tik iš toli ateina gandas apie grybų tiltus

- **Liepos 1-oji**

Lietaus kubile plaukioja vienas grambuolys. Matyt, nukrito iš dangaus kartu su trumpa liūtimi, kuri labai nedaug teatgaivino mūsų daržus, pievas ir miškus. Gegužę grambuolių šiemet visai nebuvo, o štai dabar vienas plūduriuoja. Skristi grambuoliai moka, kartais pakyla net virš miško, bet tokiam rimtam kietasprandžiui lakūnui reikia pakilimo aikštelės, nuo vandens pakilti jis negali. Kol abejoju, ar reikia išgelbėti lapų graužiką grambuolį, kapinėse sukleketuoja žaliaji meleta, – rodos, visai čia pat, – net ir trumpas lietus atgaivina orą, ir visi garsai sustiprėja. Bet kaip reikia tikro lietaus! Ir per Rasos šventę kentėme sausrą. Birželio 24-ąją dar sodinau bulves. Plėšinio žemė net ir dvidešimties centimetrų gylyje visai sausa, todėl laisčiau šulinio vandeniui. Bulvės dar spės užaugti, svarbu, kad būtų drėgmės. Pavasarį sodiečiai skuba viską sodinti ir sėti, nes smėlio dirvos greitai išdžiūsta. Bulvių vegetacijos laikas neilgas, tik reikia tą laiką skaičiuoti ne nuo pasodinimo dienos, o nuo sudygimo. Į šaltą žemę patekęs bulvės gumbas išleidžia daigus per 30 dienų, o įšilusioje dirvoje per 10 dienų. Jei būtų daugiau eksperimentų didesniuose plotuose, gal pamatytume, kad ir liepos pradžioje pasodintos bulvės užauga neblogai. O iki liepos tame plote galėtų žaliuoti vienamečiai lubinai, arkliapupės ar baltosios

- Retai matomas ažuolynų ir turtingų pušynų miškapievių augalas didžiažiedė rusmenė. Darželiuose yra auginama purpurinė arba gauruotoji rusmenė. Liškiava, 2019 m.

garstyčios. Užarus šias žaliąsias trąšas, dirva gautų ne tiktai azoto, fosforo bei kalio, bet ir drėgmės. Ryškiai pagerėtų dirvos struktūra, susikauptų humusas, kuris labiausiai lemia derlių.

Šitokia patirtis kol kas fiksuojama tiktai gamtininkų užrašuose, o pabandyk ką nors panašaus rasti žemdirbystės knygoje – ir nusivils. Nei ūkininkai, nei žemės ūkio mokslininkai neturi laiko ir noro eksperimentuoti. Šia prasme esame toje pačioje vietoje, kurioje buvome prieš pusę amžiaus. Tarpukario literatūroje galima surasti tokį raginimą: „Laukinis žmogus laikraščių neskaito ir eksperimentų nedaro. Nebūkime laukiniai – darykime eksperimentus.“ Smagus palyginimas, teisingas patarimas, tik reikia žinoti, kad prieš aštuoniasdešimt metų žemdirbiai būtent laikraščiuose ir rasdavo vertingų patarimų. Dar anksčiau sodiečius gražiai apšviesdavo kalendoriai.

Kartaklonio miške, už Raganos akmenis, jau ryškiai raudonuoja nemenkas raudonuočių šeivamedžių derlius. Sode prie Krūčiaus, ant smėlio kopų, vis dar žydi lietuvinės naktižiedės, geltonuoja šlamučiai ir sauleniai, bet gražiausiai dabar atrodo ryškiai geltonos didžiažiedės tūbės. Pievoje geltonuoja lipikai ir pievinės žilės. Jau aišku, kad atvirose vietose vyrauja geltona spalva. Tik prie upelio raudonuoja miškiniai snapučiai ir sulaukėję, iš gėlių darželių pabėgę širpiniai gvazdikai. O Bitinų Balose juoduoja plačialapių švendrų burbulės. Anksti rytą, kai baltas rūkas pamažu slenka pro didžiulius šluotelinių viksvų kupstus, tos tamsios švendrų burbulės atrodo lyg laumių šeivos. Visa tai – jau tarsi ir rugpjūčio spalvos, lyg artėjančio rudens nuotaikos. Ir kaip čia neprisiminsi Karlo Jungo knygos „Atsiminimai, vizijos, apmąstymai“, prieš devynetą metų pasirodžiusios Vilniuje, leidykloje „Margi raštai“, todėl paieškojus nesunku jos 18 puslapyje rasti šitokią žymaus psichologo ištarbę: „Gyvenimas man visados atrodė lyg augalas, gyvenantis savo šaknies dėka. Jo tikrasis gyvenimas nematomas, jis slėpi šaknyje. Tai, kas išauga virš žemės, gyvuoja tik vasarą. Rudenį jo nebelieka – tai trumpalaikis reiškinys. Mintis apie nesibaigiantį gyvenimo ir civilizacijų gimimą ir išny-

- o Istorikas Bronius Kašelionis jausmingai virkdo armoniką Demeniškių kaime, rašytojo Romo Sadausko sodyboje, kur dzūkiškai pagerbiami Etnografinių regionų metai ir švenčiami septintieji Tarmių ir šnektų atlaidai. Lazdijų rajonas, Demeniškiai, 2015 m.

kimą palieka mums absoliutaus menkumo įspūdį. Vis dėlto niekada nepraradau nuojautos, kad kažkas už šio amžino kitimo gyvena ir išlieka. Tai, ką regime, yra žiedas, kuris nuvysta, o šaknis išlieka.“

Birželio pradžioj užsirašiau dienoraštyje, kad kai kurie žiedai šiemet atsiranda trimis savaitėmis anksčiau, bet dabar atrodo, kad viskas dar labiau skuba. Pagreitintai mainosi ne tiktai žiedų bangos, derinasi prie jų ir vabzdžiai. Jau atsiranda maži ryškūs ugniniai auksinukai, visokie vaivadrugiai, admiralai, marguoliai ir meškutės. Visur šokinėja maži ir dideli žiogai. O sliekų dabar niekaip nepamatysi, jie rausiasi vis giliau, kur dar šiek tiek laikosi drėgmė. Paskui sliekus keliauja kurmiai. Visi maži ir dideli žvėreliai, dzūkiškai tariant, *žyvinasi* kaip gali. Biologai sako, kad Lietuvoje nėra tokios gyvūnų rūšies, kuri galėtų prapulti dėl maisto stokos.

- **Liepos 7-oji**

Lenkų teatro kritikas Andriejus Žurovskis (Andrzej Żurowski), knygoje „Wroclavo pokalbiai. Ar tikrai vieno aktoriaus teatras yra skurdus?“ (Wrocławskie rozmowy. Czy teatr jednego aktora jest teatrem ubogim?, Wrocław, 2011) straipsnyje „Mažas globalus teatras“, apžvelgdamas šiandieninį Vieno aktoriaus teatrą, įdomiai samprotauja ir apie visai naują teatrinę reiškinių – internetinių spektaklių maišalynę, kai vaidinančių ir visaip save berodančių jau darosi daugiau nei į juos bežiūrinčių. Ir aktoriai, ir žiūrovai čia lygūs – jiems jau įprasta, kad viskas tėra tik sceniškai besikeičiantys vaizdai ir nesibaigiančių pramogų performansai, o apie kokį nors darbą jau net nepatogu kalbėti. Bet kuris internetinių pramogų dalyvis bet kurioje planetos vietoje dabar gali pasijusti gyvenęs „globaliame kaime“, rašo Andriejus Žurovskis. Štai šitokia pasaulinė kaimo sąvokos devalvacija įvairių sričių specialistų straipsniuose man labiausiai ir užkliūna. Pikta, kad net ir tose valstybėse, kur kaimo niekada nebuvo, naujieji terminai „globalus kaimas“, „kaimas – vasarvietė“, „kaimo turizmas“ dabar taip publicistiškai sklandžiai vis linksniuojami, pirmiausia klaidingai kaimiškumu vadinant elementarius fiziologinius tiesiog visur invaziškai plintančių ir „besikultūrinančių“ poilsiautojų poreikius. Žinoma, šitoks globalaus teatro kultūrėjimo faktas nežavi garbaus lenkų teatrologo, tad jo tekstas apie mažą teatrą tikrai nėra *bliauzgas*. Pirmiausia negalima nepastebėti, kad jis palankiai vertina lietuvių aktorės Birutės Mar spektaklį „Antigonė“ (2003 m.), o kai bando išsiaiškinti, kas yra internetinis teatras, užduoda ir sau, ir kitiems tokį ne *balamūtišką* klausimą: o gal tik šitokiu būdu vienas aktorius ir vienas žiūrovas dabar tesugeba intymiau išsaugoti abipusį ryšį?

Ir vis dėlto gera, kad begyvenant Lietuvos kaime svarbiausias savo apylinkių naujienas dar galima sužinoti be jokių ryšių su kosmosu, tiesiog susitikus kaimyną ar užėjus į parduotuvę. Aktualiausias klau-

simas, žinoma, tik apie grybus. Kažkas kažkur jau lyg ir radęs *lepeškų*, bet iš toli ateina tos žinios, net nuo Dubaklonio, ir dar neaišku, ar jos tikros. Todėl, kad grybautojai kaip ir žvejai dažnai meluoja. Anais metais Bitinas pasigyrė, kad nukovė septynių kilogramų lydeką, o paklaustas, kam tokį žvėrį ketina atiduoti, atsakė, kad veš į grybų šventę... Panašiai dabar kalbuosi parduotuvėje su senuoju Auryla, o ateina Kasputis ir tiesiai klausia, ar mūsų keptuvės jau kvepia grybais, – jis tai, matyk, kazlėkus kelis jau radęs! Auryla ir sako jam: „Ką tiktai parsinešiau kokius tris kilogramus *lepeškų*, pusę iškepsiu, o kitas apvirsiu ir pasūdysiu žiemai...“ Ir paprašo pardavėjo duoti jam du

o
 Retųjų ir vaistinių
 augalų kolekcijoje prie
 Krūčiaus upelio pražydo
 Raudonosios knygos
 augalas – melsvasis
 gencijonas. Artimiausia
 natūrali jo buveinė
 Ricielių kalvose prie
 Kreisos. Gėlių
 darželiuose ir vaistinių
 augalų kolekcijoje
 kartais auginamas
 daug aukštesnis,
 labai dekoratyvus
 geltonžiedis gencijonas.
 Liškiava, 2019 m.

pakelius druskos. Kasputis lyg išizeidęs klausia, kur tų lepeškų tiek pridygo. „O šit, visai netoli! – tvirtina Auryla ir nurodo: Tuoj už Guda-
vičiaus sodybos, toj pamiškėj, kur pavasarį Valukynas kaukolynus kirto...“ Dabar jau ir man darosi įdomu: reikia gi žmogui šitaip meluoti! Aš pats ten ką tik buvau ir dar sykį nepatenkintas pasižvalgiau po nurudusį viksvyną, nes jokio kito augalėlio ten nėra, tik ta skurdi viksvelė, kurios joks žvėris neliečia. Pats aš jos nebūčiau ir pažinęs, juk Lietuvoje priskaičiuojama gal aštuoniasdešimt rūšių viksvų, bet buvo atvažiuavęs Mindaugas Lapelė, tai pasižiūrėjo ir pasakė: gali džiaugtis, čia gražiai auga Šreberio viksva... Gerai, kad ta viksva yra Šreberio, ir neblogai, kad ji sausros nebijo, bet toje vietoje tikrai joks grybas niekada neišdygs. Dabar išdžiūvę visi Liškiavos apylinkių miškai ir pamiškės, o Nemunas nuseko tiek, kad ir laivas šią savaitę iš Druskininkų iki Liškiavos nebeatplaukia. O štai senasis Auryla giriasi ką tik čia pat prisirinkęs tris kilogramus *lepeškų*. Meluoja ir net nesišyps! Žinoma, gal nederėtų man tomis Aurylo išsigalvotomis voveruškėmis ar sausrose nedžiūstančiomis Šreberio viksvomis be reikalo bodėtis, juk dar atsimenu, kaip mane vienąkart pamokė Liškioje apsilankęs toks aukšto ūgio ir geros širdies mokslininkas Valerijus Rašomavičius: žinokit, kad prieš profsajungą visos augalų rūšys yra lygios. Tiesa, tada dar nebuvo naikintųjų invazinių augalų sąrašo, tuomet niekas dar nesiginčijo, ar didžiausias mūsų upių bei upelių pakrančių floros priešas yra Sosnovskio barštis, ar uosialapis klevas.

- **Liepos 12-oji**

Šešerių ar penkerių metų mergaitė Laukmilė pastebėjo, kaip nuo juodalksnio kamieno atsiskyrė kažkoks pilkas gumulėlis ir nukrito į žoles. Nubėgo ji prie to medžio, surado nukritusį sraigės namelį, atsinešė prie takelio ir klausia, ar ten, viduje, tikrai yra gyva sraigė. Mums atrodo, kad yra, sraigė ten gyvena, nors kriauklės apačia aklinau apsitraukusi

- o Plačialapiai skiautalūpiai iš orchidinių šeimos šią vasarą jautėsi neblogai. Jie nedažnai matomi lapuočių ir mišriuose miškuose, kartais ir turtinguose pušnyuose. Nelabai ryškūs jų žiedai, bet kiekvienas, pirmą kartą pamatęs tokį augalą, iš karto supras, kad čia godotinas mūsų krašto žolynas. Liškiava, 2019 m.

balkšva plėvele. Moliuskai juk labai gyvybingi, per sausrą jie gali užsilipdyti duris, užmigti ir ilgai išbūti taip vadinamoje anabiozės būklėje. O paskui atgyja ir vėl eina, nors gal reikėtų sakyti – šliaužia. Bet kai kurie dideli šliužai eina visai panašiai kaip vikšrai sprindžiai, – tai susitraukia, tai išsitiesia, – jie yra pilvakojai, jų ir koja, ir pilvas yra tas pats... Laukmilė klausosi susidomėjusi, rūpestingai sugniaužia delne sraigės namelį ir sako: „Aš ją sušildysiu ir atgaivinsiu...“ O jos mamytė tuoj primena, kad žmogus atsako už visus, kuriuos prisijaukina. Žinau, sako Laukmilė, tu man skaitei pasaką apie mažąjį princą ir lapę dykumoje.

Ilgokai vaikštome vasaros takais palei Vaikšnorą Ravą ir Krūčių, žvelgiame į žiedus ir drugius, o kai sugrįžtame prie sodininko namelio, Laukmilė staiga sušunka: „Jūs tik pasižiūrėkit, ji atsigavo!“ Ant mergaitės delno juda drėgna, gruoblėta sraigės „koja“. Galva ir ragiukai, ir visas jos pilvas dar slepiasi kriauklėje, bet aišku, kad sraigė jau atsibunda

- Tik liepą sužydi dekoratyvūs, valgomi ir nektaringi lenktagalviai (narcizalapiai) česnakai. Liškiava, 2019 m.

iš letargo miego. Dabar svarbiausia surasti jai drėgną pavėsį, kad vėl neužmigtų. Džiaugiasi Laukmilė: štai atvažiuo ji su tėveliais ir broliukais Samueliu bei Gasparu į vasarišką Lietuvą net iš Šiaurės Norvegijos, kur penkiolikos laipsnių šiluma visiems atrodo jau kaip didelis karštis, o čia gi net dvigubai didesnėje šios vasaros kaitroje ėmė ir netikėtai prisijaukino keistai įmigusių sraigę. Kaip tą gudrią lapę, kurią dykumoje sutikęs norėjo prisijaukinti labai draugiškas, bet liūdnas princas.

Kai išlydėjau šią gražią šeimą, žiūriu, ateina takeliu garbanotas bernaitis, kažkada lyg matytas Vilkiautinyje. Pasisveikinęs teiraujasi, ar aš gerai pažįstu grybus. Į tokį klausimą, sakau aš, sunku atsakyti, nes valgomų grybų ir „mokslagrybių“ yra labai daug, geriau man iš karto rodyk, ką turi maišelyje. Atsargiai ištraukia baltą didelį kukurduelkį, tikina ką tik suradęs jį pievoje prie ežero. Gražus grybas, stebėtina baltas, neturi jokių gelsvų karpų, būdingų ropliaodžiams kukurduelkiams. Paspaudžiu pirštu – labai kietas, aišku, kad dar jaunas, jis

dar būtų augęs ir augęs. Seni kukurdvelkiai subrandina viduje savo sporas ir darosi minkšti, o šitas... Ė, broleli, ar tik nebūsi per anksti nurovęs didįjį kukurdvelkį iš Raudonosios knygos, a? Gal jis būtų užaugęs didesnis net už krepšinio kamuolį. Bernaitis kaltai šypsosi. Tačiau negaliu jo per smarkiai barti, tik pamokau, kad norint iš tikrųjų pažinti, kas kur auga, kas kur nardo ar kas kur skraido, reikėtų daugiau kantrybės. Įsivaizduok, kad pamatei staiga tokį drugį, kokio iki šiol niekada nebuvai regėjęs, tai ką darysi? Nepulsi gaudyti, tiesa? Jeigu neturėsi galimybės nufotografuoti, tai bent pabandysi išžiūrėti, įsidėmėti, į ką jis tau panašus, gal kokį kitą drugį primena. Taip ir su kukurdvelkiu: tu atidžiau išžiūrėk, stebėk, kaip jis auga, nes kam tau jį rauti, jei žinai, kad nekepsi. O prie Liškiavio ežero toks didysis kukurdvelkis tikrai turi teisę kuo ramiausiai gyvuoti. Gal prieš dešimtį metų esu panašų radęs Kudrėnų dvarvietėje, jei esi ten buvęs, netoli tų šimtamečių maumedžių.

- **Liepos 20-oji**

Skambina kolega iš nacionalinio parko, perspėdamas, kad kompiuteryje neatsidaro mano išsiųstas *failas*, tik sušmėkščioja lyg Šiaulių universitetas, lyg Šeduvos malūnas, o Krūčiaus upelio nuotraukos visai nėra... „Gal tyčiojies?! – šaukiu jam... – Pasiuñčiau tekstą... Koks ten dar malūnas, kokių nuotraukų failas?!.“ Tu nesiblaškyk, raminamai guodžia aiškus balsas, šita nauja mada siųsti ką nors ne iš atmintuko, o tiesiog iš automobilio padangos *flešo* labai nesaugi, galima bus ir po šimto metų įrodyti, kad buvai Šeduvos malūne, o gal nežinai, kad naujausios kartos kameros dabar nufilmuoja ir tai, ko tu niekada nėrašei, nesakei, o tik pagalvojai, todėl būk atsargus... Aš nebeprašau ir nebesiklausau, kaip kolega telefonu vis įkyriau mane provokuoja, todėl imu bėgti ir papuolu į akmeninį labirintą, įrengtą giliame požemyje prie Platielių ežero... o ten jokio išėjimo nėra, labirintas neria

į tunelį, tad nebesusivokiu tamsoje, trenkiuosi į akmeninio mūro sieną... Ir pabundu.

Taip staigiai pabudęs iškart atsitokėju, kad gal mane toks košmariškas sapnas bus atsivijęs ne iš kur kitur, o iš vėlai vakare baigtos skaityti naujos istoriko bei literato Broniaus Kašelio knygos „Baimių užrašai“. Tiesa, vakar daržinėje besiruošdamas džiauti kelias ką tik šviežiai susirištas beržines vantas, apžiūrėjau kertėje sudėtas dukros automobilio žiemines padangas ir prisiminiau, kaip ji pavasarį važiavo į Šiaulius naujų kėdžių pirkti, bet šitaip gąsdinamai susiraizgantys detektyviniai rebusai anksčiau man nesisapnuodavavo, tad čia kalta bus tiktai garbaus Krikštonių sodiečio Broniaus naujoji knyga. Stipri, svarbi ir dzūkiškai paveiki knyga! Prisimenu, kad panašiai sukrėstas gal prieš ketvirtį amžiaus skaičiau Leonardo Gutausko „Vilko dantų karolius“. Nes atvira, teisinga, bet kasdienę ramybę nelauktai sutrikdanti knyga visada glumina ir stebina, būna, kad numeti ją kuo toliau, paslepi nuo savęs, o po pusvalandžio ir vėl skaitai. Pagauna tave tų kraupių įvykių slaptystė, tas žmonių neteisumas ir amžinas vienu kitiems melavimas, tos skriaudos ir kančios, tie nesusikalbėjimai su pačiais artimaisiais draugais ir atsidavimai priešams, tie kritimai iš aukštai, tie skrydžiai ir bėgimai per sapnus, atrodo, kad niekas iki šiol dar nebuvo taip atvirai rašęs. Suprantama, ir klasikinė romantinė škoto Roberto Stivensono apysaka, ir lyrinis ruso Aleksandro Kuprino apsakymas gali sukrėsti jausmingesnę skaitytoją, gali pavilioti ir grynai dokumentinė amerikiečio Rokvelo Kento biografija, tačiau jokie pasaulinės prozos puslapiai nenustelbs ir nesumenkins nei Joanos Ulinauskaitės-Mureikienės „Likimo išbandymų“, nei Broniaus Kašelio „Baimių užrašų“, nei Dalios Grinkevičiūtės „Lietuvių prie Laptevų jūros“, nes tai mūsų mažos šalies dramatiškųjų likimų pasakojimai, mūsų tautos nemeluotos istorijos paliudijimai.

Asmenybės istorija tampa ypač skaudi tada, kai pamatai ją absurdiškoje savo tautos istorijos pragarmėje. Kosmopolitinių nuotykių,

- o Miškinis pelėžirnis, auginamas kaip apyretė laukinės floros rūšis, labai panašus į kvapųjį pelėžirnį, žydintį darželiuose, vadinamą ir žemčiūgu, ir kvėpiančiuoju žirneliu, ir žirnikėliu, ir vikučiu. Bet kvapusis pelėžirnis yra vienametis, o miškinis – daugiametis. Auginti jį reikia šalia bet kokio dekoratyvinio krūmo, kad galėtų kopti aukšyn. Liškiava, 2019 m.

rizikingų kelionių, egzotiškų kraštovaizdžių mūsų literatūroje buvo ir bus, bet kai tavo privataus gyvenimo baimės ir sapnus ima stelbti realus pamatinių egzistencijos klausimų šiuurpas, jautiesi visai suglumintas. Kai staiga paaiškėja, kad tavo kaimynas pokario metais virto bjauriu išdaviku, agentu, smogiku, o kaime nebėra nė vienos sielos, kuriai anų karų ir tarpukarių žmogaus žūtis dar galėtų rūpėti, kai įsitikini, kad tas pats inteligentiškai atsargus abuojujumas tartum niūri sausra jau džiovina ir platesnės bendruomenės šakneles bei viršūneles – pradedi iš tikrųjų bijoti dėl savo kaimo, dėl Lietuvos ateities. Bronius Kašėlionis visa tai aprašo nieko neslėpdamas ir nieko nebijodamas. Tik kai kurių minimų žmonių vardus ir pavardes korektiškai pažymėdamas vien pirmomis didžiosiomis raidėmis. Ne vienus metus rinkęs faktinius duomenis išlaisvėjusių akademinų bibliotekų rankraštynuose ir KGB niūriausių

archyvų išslaptintose bylose, išsiaiškinęs partizanų, kovojusių už Lietuvos nepriklausomybę likimus, išvydęs visa tai, kas užfiksuota nuotraukose ir filmų juostose, prisiskaitęs viso to, kuo per daug klaiku patikėti, jis dabar gali sau ir kitiems drąsiai teigti: „Norint nebijoti vilko, reikia eiti į mišką.“ Žinoma, šitaip narsus knygos autorius gali įsigyti ir šiuolaikinių nedraugų, bet jam nebaisu – jo autobiografiniuose užrašuose nėra melo.

Tikriausiai „Baimių užrašus“ reikėtų skaityti pamažu ir galbūt ne šitokią vasarą kaip šiemet... kai pernelyg greit subręsta rugio grūdus išbalusiam lauke... kai per anksti pradeda rausti didelės šermukšnių uogų kekės... kai mes kasdien vis dar laukiame lietaus... ir kai gandas apie pasirodančius grybus ateina tik iš toli... Bet būtent dabar, per dvi karščiausias šios vasaros savaites, gana skubiai perskaičiau įspūdingą jau žilagalvio Dainavos šalies sūnaus sapnų ir baimių knygą... Apie autoriaus atvirą pilietiškumą ir patriotiškumą, apie muzikalaus džiūko literato ir istoriko, laisvanorio paminklosaugininko Broniaus Kašelio aprašytąsias baimes ir uolius bandymus Europos iškiliųjų filosofų pagalba jas nugalėti, ko gero, netrukus sušneks ir literatūros specialistai, ir istorikai, nes čia gi jų laukas. O man kol kas norisi tik *pasirokuoti* su autoriumi dėl to autobiografiškai pabrėžtinai vis konstatuojamo jo vienatvės ir vienišumo.

Argi tas genialus XVII amžiaus prancūzas matematikas, tas amžino žmogaus būties prasmės dieviškumo tikimybės apologetas Blezas Paskalis (Blaise Pascal) nebuvo sakęs, kad „visos mūsų bėdos kyla iš mūsų nesugebėjimo ramiai pabūti vienumoje“? Ar jis nepaklausė: „Kas yra žmogus gamtoje?“ Jis tikrai ir paklausė, ir atsakė, kad žmogus gamtoje – „tai niekas prieš begalybę, viskas prieš nieką, bet ir centras tarp visko ir nieko“. O argi ne tiesa, kad to paties Paskalio žodžiais tariant, „žmogus be tikėjimo negali pažinti nei tikrojo gėrio, nei teisingumo“? Ir būtent jo žodžius kartojame, kai prisipažįstame, kad „klaidžiojame po laikus, kurie mums visai nepriklauso, ir visiškai negalvojame apie tą vienintelį laiką, kuris yra mūsų“.

Be to, juk ir žymusis mokslinės psichologinės teorijos apie žmogaus savastį kūrėjas, neretai Broniaus Kašelio „Baimių užrašuose“ prisi-
menamas XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios šveicarų psichoterapeutas
Karlas Gustavas Jungas (Carl Gustav Jung) iš tikrųjų teigė, kad aptiko
visą mūsų žmogiškąją psichiką organizuojantį centrą – pagrindinį
archetipą – tą žmogaus savastį arba Dievo vaizdinį žmoguje. Vaizdinį,
suvienijantį žmoguje visas priešybes. Todėl dar kartą pasitikslindamas
žvilgteliu, kaip įtikinamai ramiai tas pats Karlas Jungas „Atsiminimų,
vizijų, apmąstymų“ knygoje džiaugiasi, kad gyvena kuklioje harmoni-
joje su gamta: „Aš atsisakiau elektros ir pats kūrenu židinių bei viryklę.
Vakarais uždegu senas lempas. Čia nėra vandentiekio, ir aš pumpuoju
vandenį iš šulinio. Aš skaldau malkas ir pats gaminuosi valgi. Šie paprasti
dalykai suteikia žmogui paprastumo, nes juk taip sunku būti paprastam!“

Vadinasi, visiškai paprastai galime sau galvoti, kad ir mūsų žmonių
„Baimių užrašų“ autoriui, atsakingai jautriam ir atviram slapčiausių
Lietuvos istorinių faktų rinkėjui, XX – XXI amžiaus filologui lituanis-
tui, nebijančiam nei miesto, nei kaimo sunkių darbų, nebūtų per
sudėtinga tą savo egzistencinės vienatvės jungo kilpą deramai išnarplioti,
savo vienatvinių vizijų ir sapnų košmarus teisingai išsianalizuoti ir
savo sielos vedlio Jungo patarimu atsakyti sau pačiam į esminį klausimą:
ar aš turiu kokį ryšį su begalybe? Kaip žinia, kultūrinės antropologijos
specialistai ir medikai dabar jau sutaria, kad vyrų ir moterų psicholo-
ginę savijautą bei ilgaamžiškumą nulemia ne vien tiktai vaikystės
patirtys ir genai, o vis labiau sąlygoja socialinė aplinka ir pačio žmogaus
pasirinktas gyvenimo būdas. Tas santykis keičiasi iš esmės. Todėl
gyventi verta. O rimčiausiai besivaduojant iš visokių bjauriai nema-
lonių visuomeninio ar asmeninio gyvenimo aplinkybių, tikrai nepa-
kenktų dažniau ir drąsiau išeiti į mišką. O dar geriau – į pelkę.

Nuoširdžiai dėkodamas už man padovanotą knygą, drįstu paklausti,
ar teko Tau, Godotinas Broniau, per visą gyvenimą taip užsiėmusiam
begale paveldosauginių, muziejinių, kraštotyrynių darbų, bent kartą

pabūti didžiuliam raiste? Pabūti vienam ir pajusti ten tokią begalinę ramybę, apie kurią šnabžda maža, apkerpėjusi aukštapelkės pušėlė, kai jai atitaria monotoniška ligutės giesmė... Ar teko, per anksti žuvusio poeto Antano Masionio žodžius prisimenant, „nors bent kartą atsikvėpti begalybe“? Iki rudens neuždelsdamas gauk leidimą iš Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato ir be specialaus vedlio, be palydovo pats vienas pereik didžiausią Lietuvos aukštapelkę nuo Krokšlio iki Grybaulios. Nesutiksi ten nė vieno žmogaus, bet nepajusi ir mirtino vienišumo. Turbūt kiekvienas šios žemės keleivis galėtų šitaip savo vienatvę išbandyti ir patirti vis labiau stiprėjantį asmeninės savisaugos ir gyvenimiškosios ištvermės jausmą, nebepriklausantį nei nuo giminės kraujo spalvos, nei nuo vaikystėje ir ankstyvoje jaunystėje patirtos meilės ar nemeilės. Taip pat kaip ir mūsų atkakliai vis kaupiami bei saugomi istorinės, filosofinės, literatūrinės, tautosakinės atminties kultūrinio paveldo artefaktai, per ilgus amžius vis nuožmiau išbandomi, tik dar labiau sustiprėja ir tampa nebepavaldūs visoms grobikiškoms, pasaulio ekonominių bei politinių aistrų sukeliams karinėms sumaištims, visiems kolektyvinės sąmonės baimių varomiems cunamiams, besikartojantiems epochiniuose žmonijos persitvarkymuose.

Nebloga žinoti, kad net ir atšiauriausioje Ledinuotojo vandenyno saloje likęs visiškai vienas žmogus gali išgyventi kaip tikras dvasinės kultūros aristokratas, nes vienumoje visi jo asmeniniai jausmai išlieka grynų gryniausi net ir tada, kai niekaip ir niekur neužrašomi. Yra tokių pavyzdžių. Ir Baltosios jūros Solovkų saloje, ir Barenco jūros mažytėse salelėse išgyvendavo orūs vienišiai atsiskyrėliai, kuriems tokio gyvenimo teisė būdavo suteikiama tik po to, kai sugebėdavo jiems skirtą laiką išbūti griežto reglamento sentikių pravoslavų vienuolynuose. Jie nebūdavo visiškai užmiršti, retkarčiais juos aplankydavo broliai vienuoliai, o kartais ir audros blaškoma žvejų valtis netikėtai atsirasdavo vienišo skito prieplaukoje. Tokia ir buvo jų vienatvinio budėjimo prasmė – gal kažkas iš toli audrotą naktį pamatys to ar kito atsiskyrė-

- o Blakės, plokščiavabaliai, auksavabaliai (bronzinukai), kitokie skraidantys vabzdžiai graužia žiedus, čiulpia žiedadulkes, todėl jie aplanko ir tuos žiedus, kurie neturi nektaro. Liškiava, 2019 m.

lio aliejinės lempelės šviesą... Panašiai ir Tu esi viešėjęs pas vienuolį tėvą Stanislovą. Panašiai ir dabartiniai Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojai retkarčiais aplankydavo Juozą Aputį, kuris neišpasakytai kantriai budėjo savo zervyniškoje vieta, neįveiktas tos erčios, kur „tamsus vanduo“. O juk ištvėrdavo per amžius bevienišaudamas ir neišprotėdavo tasai artefaktinis Dainavos šalies prosenelis, žilagalviškai budėdamas prie senojo Nemuno ir prie Margotės upelio, kaip kad atsitiko dabar Tau pačiam, medžius ir akmenis mylinčiam filologui, supratingomis kanklėmis grojančiam ir apmąstančiam savuosius „Baimių užrašus“ jotvingiškai dar laisvuose Krikštonyse.

„Kai Lietuvoje stoviu ant piliakalnio – esu milžinas...“

- **Rugpjūčio 12-oji**

Tai ne mano žodžiai. Negalėčiau taip pasakyti dabar, kai tokios negeros žinios ateina iš Punios šilo, nors tame krašte juk taip pat išlikęs legendinių milžiniškos dvasios Pilėnų suvokimas. Išsaugojau geografo Rimanto Krupicko dovanotą „Alytaus rajono Punios šilo botaninio – zoologinio draustinio“ žemėlapi, kurio pakrašty pieštuku pažymėtas toks reikšmingas įvykis: „Punios šile 1966 m. liepos 3 d. pasirašyta žygeiviška sutartis.“ Šiandien tai ypač svarbu prisiminti: tais metais Lietuvoje nebuvo dar nė vieno rezervato, nė vieno nacionalinio parko, ir Vilniaus universiteto žygeiviai savo slaptam susibūrimui pasirinko Punios šilą, jausdami, kokia svarbi Lietuvai gali būti ši sengirė.

Stovint ant Liškiavos piliakalnio galima prisiminti legendinę karalienę Vokę, kuri sutempė čionai didžiausius akmenis pilies statybai, nors manoma juk, kad laumės gyveno žymiai anksčiau už velnius, ir žmonės tada dar glaudėsi ne tvirtovėse. Labai stačiais akmeniniais laipteliais įkopus į Liškiavos piliakalnį, galima patikėti ir kita vietine istorija: kažkur netoli, gal Bočyliškėse, gal prie Bebrų Olų vienas toks stipruolis, besistatydamas sau pirkią pats vienas rąstus iš miško susinešiojo ant pečių. Taip porino senbuviai liškiaviškiai prieš trisdešimt

- Vasaros pilnatvę įprastai praneša sužydėję plačialapiai katilėliai, na, o štai šitokius žiedynų rutulius iškėlę poriniai česnakai sako mums, kad jau pamažu artinamės prie rudens. Liškiava, 2019 m.

metų, ir jeigu tuo netikėjai, tai jie šitaip galėjo paaiškinti: o ką žmogus darys, jei arklio neturi.

Tas jau kolūkinių laikų užėivis žmogus, ant pečių susinešiojęs rąstus, matyt, buvo milžinas. Bet ir pirmieji gyventojai, išsivalę sau erčią Užnemunės dykroje, ko gero, nebuvo silpnesni. Buvo ir stiprūs, ir sumanūs. Ateina jie nežinia iš kur, pajutę, kad čia niekieno žemės, atsineša kišenėse sėklų, pasistato kažkokį būstą ir pradeda gyventi. Ir didžiulis, turtingas kaimas randasi iš tų dviejų jaunų atvykėlių sumanumo, o karalius bemedžiodamas užtinka tuos naujakurius ir užsirūstina, nes jo palyda praneša, kad šitie miškažmogiai nemoka jokios duoklės... Stebuklingiausių istorijų galima rasti, beskaitant lenkiškuosius Elizos Ožėškovos ir Marijos Rodzevičuvnos raštus, bet štai ką apie šiandienos jausmus, užkopus į stačiausią piliakalnį, išsako pagyvenęs lietuvis, atvykęs iš Kalifornijos, ir atrodo, kad būtent jo žvilgsnis į Lietuvą yra pats supratingiausias. Susižavėjęs man aiškina, kad tiktai čia galima pajusti tą stebuklingą Gamtos įvairovę: tik įsižiūrėk ir įsitikinsi, kad ant piliakalnio ir žemai, šalia jo, auga visai kiti augalai, o kai vos vos nutolsti nuo kalno ir nuo upės, tu jau išgirsti šaltinį, arba dar kiek paeini, ir tau kas nors paaiškina, kad patekai į Laumės lomą, ir štai kodėl čia tokie milžiniški paparčiai, o daugiau nieko. Patikėk, sako tas lietuvis iš Kalifornijos, aš Lietuvoj ir ant piliakalnio, ir nuo jo nusileidęs žemyn jaučiuosi tarsi eičiau šimtamyliais žingsniais, nes čia tiek visko daug ir taip greit viskas keičiasi tau prieš akis. Vakar buvau prie Švendubrės akmens, ir ten parašyta, kad velnias tuo akmeniu nespėjo užtvenkti Nemuno, nes užgiedojo gaidys. Reikia tik pagalvoti, sako man tas lietuvis, kad visa tai yra teisybė, juk ir Nemunas čia pat, ir kaimo gaidžiai, ir prasmegęs Rai-gardas... Neįmanoma nesižavėti Kalifornijos uolomis ir kanjonais, bet žavėsies tiktai iš aukštai žvelgdamas, o jei pabandysi sužinoti, kas ten gražaus slėnyje auga ir gyvena – turėsi įveikti sunkų nuotolį, keliaudamas visą dieną...

- o Jonas Bilinskas filmuoja sudėtingą kelmo rovimo procesą. Jonas – ne tik gamtos fotografas, bet ir operatorius, sukūręs ne vieną gamtos filmą, susukęs begalę juostų apie krašto amatus, įvykius, šventes. Marcinkonys, 2009 m.

Per keletą minučių šis aukštas vyras, su dviračiu keliaujantis po Dzūkiją, visas mūsų krašto legendas bei istorijas, regis, pasuka kitaip, tartum visą Lietuvą ant delno laikytų: pirmiausia reikia įsižiūrėti, kas vasarą gražiausia žydi, klausytis, kaip čia pat čirpia žiogai, pakramtyti nukritusių saldžiarūgštį vaisių, pastebėti, kaip gražiai gelsta liepų lapai, o legendų, sakmių ir mitų pasiklausysiu rudenį. Dabar paskutinis vasaros mėnuo, pats laikas pasikliauti laisva keliautojiška valia ir praktiškai pajusti būtent šitą vasarą, o tos laisvės valios priešingybė – likimas – tegu sau tolsta už tūkstančio mylių. Tokia didžiulė šią vasarą sausra, o Lietuvos gamta vis tiek žalia, ne geltona kaip Ispanijos pašto atvirukuose, todėl ir laimė gyventi Lietuvoje... Šitaip kalbėjo tas aukštas vyras, savo nuoširdžius žodžius palydėdamas gražiais rankų mostais, ir negalima buvo nepastebėti, kad jo rankų pirštai ilgi lyg muzikanto... Ir viskas, žinoma, tikra tiesa, tik nedrįstu paviešinti svečio pavardės, jis sakė, kad nenori jokios reklamos. Galiu tiktai pakartoti,

o
Mokslininkai
geologai Valentinas
Baltrūnas ir
Bronislavas
Karmaza tyrinėja
šaltinį, ūtekantį
į Nemuną.
Ucieka, 2002 m.

kas mūsų nedidelėje Lietuvoje nuo seno žinoma: šitaip ir reikia žvelgti į brangiausias, gražiausias savo krašto oazes – atėjai, pamatei ir nuto-lai... viską palikęs taip, kaip buvo. O tą milžino savijautą ir pasakišką septynmylių žingsnių polėkį, stovint ant piliakalnio, tegu išduoda tiktai tylus ir didis tavo susižavėjimas, tavo pasiryžimas su dviračiu ar pėsčiomis šią vasarą apkelti Lietuvą.

• **Rugpjūčio 14-oji**

Savanoris Rytis iš Vilniaus talkininkavo Sode prie Krūčiaus rug-pjūčio 11-ąją, bet tiktai dabar pagalvoju, kokią keistą ir gerą naujovę

jis man parodė: aštrų grandininį pjūklą, kurį galima susisukti ir įsidėti į visai mažą dėžutę. Rytis sakė, kad šitą keistenybę išrado turistai, o dabar jau pasigavo ir verslininkai, galbūt jau kviesdami į konkurencinę kovą Skandinavijos miško pramonės konstruktorius. Žinoma, nykštuko kova su milžinu tėra tik žaidimas, bet ar mes nežinome, kaip dažnai pasakose laimi „trečias brolis“. Juk šitą grandininį pjūklą galima lengvai nešiotis striukės kišenėje, jam nereikia benzino. Atradimas geras dar ir todėl, kad sukelia istorines asociacijas – rodos, beribis žmonių išmaningumas nuolat kartojasi civilizacijos raidoje. Vos tik pradėjo Rytis džyruoti tuo keistu pjūkle, pažerdamas baltas pjuvenas, aš tuoj pat prisiminiau Maskvos „Mokslo“ leidykloje 1981 metais išleistos B. Rybakovo knygos „Senovės slavų pagonybė“ piešinyje matytas medines ritualines stakles, kurias susimeistravę vyžoti pagonyš slavai išgaudavo gyvą ugnį be degtukų, be skiltuvo ir be pinties. Gremėzdškas stulpų ir virvių įrenginys, prie kurio turėjo darbuotis net vienuolika vyrų, specialias virves vieningai tampydami, bet akivaizdu, kad tokių senovinių staklių rekonstrukcija paliudija praėjusių šimtmečių kaimiškąją patirtį, užtikrintą žinojimą, kaip išgauti šventąją ugnį... O mūsų dienomis, žiūrėk, taip pat kas nors ims ir sukurs panašias stakles, tik miniatiūrinės, kurias galėsime nešiotis degtukų dėžutėje.

Šitoks pravartus savanorio talkininko atsivežtas pjūklelis iš tikrųjų pjauna gerai, beveik taip pat kaip sunkūs, dviejų metrų ilgumo *zimagorų* pjūklai. Jie kadaise ir išduodavo, kad į kaimą atžirglioja nei žiemos šalčio, nei sunkaus darbo nebijantys vyrai... O dabar, tik pagalvok, miško taku bežingsniuodamas jaunas eigulys galėtų sau iš kišenės išsitraukti tokį inovacinį, turistų išrastą pjūklą ir smagiai nupjauti kokį įkyrų kaukolyną, kuris trukdo augti ąžuolėliui ar miškinei obelaitei. Bet mes su Ryčiu pjovėme ne kaukolynus, o ameliankius, labai greitai pasidauginusius šakninėmis atžalomis. Tie ameliankiai jau pateko į naikintųjų krūmų sąrašą, o blogiausia yra tai, kad jie visiškai nebesunokina uogų, kurios dar taip neseniai rūpėjo ir paukščiams, ir žmonėms. Matyt,

keičiasi paprastojo ameliankio biologija, dabar jau reikėtų jį auginti ne kaip žaliatvorę, o kaip serbentą, stropiai iškertant šaknines atžalas. Reikėtų eksperimentuoti. O kol kas pasidžiaugėme, kad versdami žemėn tuos liaunus ir labai kietus krūmus, nelauktai išvydome, kaip čia pat atsiveria dangus ir stebėtinai apsišviečia puslaukinės mūsų krašto vyšnaitės ir gudobelės, o toliau raudonuoja putiniai bei šermukšniai. Kartais labai nedaug tereikia padirbėti, ir tu laimi netikėto regiono perspektyvą, labai staiga pamatai, ką tie užžėlę krūmynai buvo užslėpę. Kai šitaip pasižvalgėm, kažkas trumpai sukleketavo danguje – ir pasirodė jūrinis erelis. Neskubėdamas, gražiai pavingiuodamas nutolo į Vakarų, rodydamas aiškiausią savo rūšies ženklą – baltą uodegą. Vadinasi, galėtume jau teigti, kad šitaip prasideda didžiausių mūsų krašto sparnuočių migracija. Lokia lėtai plasnodamas į Vakarų, lokia regėdamas Nemuną, turbūt žinodamas, kad šios didelės upės žiotyse yra neblogos žiemojimo vietos.

- **Rugpjūčio 17-oji**

Dar vasara. Didelių ir mažų kelionių, neatidėliotinių darbų metas. Galima keliauti, galima tūnoti tarsi nuo visų pasislėpus, vis tiek kažkas suras tave ir netikėtai padovanos tau knygą, kuri pavadinta lotyniškai, bet suprantamai: „Mente et malleo“. Knygą prieš porą metų išleido Valstybinio mokslinių tyrimų instituto Gamtos tyrimų centras. „Protu ir plaktuku“ – taip savo darbą apibūdina geologai. O ši knyga – būtent apie geologą Valentiną Baltrūną. Dabar jis yra daugelio jaunesnių kolegų mokytojas, profesorius ir habilituotas mokslų daktaras. O tada...

Tai buvo 1972-ieji metai, ruduo. Jau baigti geologiniai maršrutai Birštono krašte, ant Valentino Baltrūno stalo guli didžiulis švarus popieriaus lakštas, daugybė tiksliai padrožtų pieštukų ir praėjusios vasaros žygių užrašai. Aš išeinu kaip eilinis darbą baigusios ekspedicijos pagalbininkas ir visą dieną vaikštau po apleistus senuosius Prienų

rajono parkus, pavažiudamas autobusais ir pakeleivingomis mašinomis, o Valius vienas brėžia pirmąsias būsimų geologinių žemėlapių linijas. Praeis daug metų, ir apie šiuos žemėlapius profesorius Algirdas Gaigalas taip pasakys: „Tu pažiūrėk, čia Valentino Baltrūno žemėlapis, tik žmogus su fantazija gali šitaip nupaišyti...“

Šiuos Algirdo Gaigalo žodžius prisiminė daktarė Dalia Kisieliienė, kurios pasakojimas knygoje „Mente et malleo“ pavadinamas vienu žodžiu: „Užkalbėtojas“. Tas užkalbėtojas ir buvo mano jaunystės laikų bičiulis Valentinas Baltrūnas. Jis taip pat, kaip ir geografas Rimantas Krupickas, atsidusdamas sakydavo, kad geografas mąsto vaikščiodamas, o geologas mąsto braižydamas. Kadangi Valentinas buvo Lietuvos paviršiaus tyrėjas ir jam labiausiai rūpėjo išsiaiškinti, kokios geologinės jėgos sukūrė būtent šitokias mūsų kraštovaizdžio formas, jis turėjo ir daug vaikščioti, ir mąstyti, ir braižyti. Reikėjo vaikščioti ne tiktai paskui įsivaizduojamus ledynus Lietuvoje, bet ir paskui tikrus ledo kalnus Islandijoje bei Gren-

- o Vaistingoji rausvažiedė ežiulė dažniausiai žydi iki rugsėjo. Liškiava, 2019 m.

- Dzūkijos nacionalinio parko svečiai pakeliui į Kapiniškių kaimą susidomėjo šimtamečiu Kurpiko kadagiu. Skroblaus kraštovaizdžio draustinis, 2005 m.

landijoje. Reikėjo ir fantazijos, ir intuicijos, o tai atsiranda tikrai tada, kai konkrečios profesinės žinios įskelia kūrybinę kibirkštį.

Apie visiems geografams bei geologams būdingą žygeiviškumą šioje knygoje taip pat gana įdomi mintis: „...išbandymas, kurį mes turime užsibrėžti, yra žygiuoti vienam, bet žygiuoti taip, kad kiti užsimanytų žygiuoti drauge.“ Šitokią Huberto Hamfrio užsibrėžimą knygoje „Mente et malleo“ primena daktaras Augustinas Linčius. Ir iš tikrųjų kvartero tyrėjas dažnai vaikšto vienas. Jo rankose – nelengvas geologinis grąžtas, parodantis, kas slūgso pusanthro metro gylyje, ant pečių kuprinė su išgręžtų uolienu pavyzdžiais, o planšetėje užrašai. Žygiuoja jaunas ir atkaklus mokslininkas nuo vienos kalvos prie kitos, gręžia, dairosi, galvoja. Romantika. Bet jo kakta visada šlapia nuo prakaito, ir kai sustoja užsirašyti, ką pamatęs, – bemat užpuola kraujasiurbiai vabzdžiai. Na, ir kai šitaip kantriai pavaikšto dešimt metų, jau gali braižyti žemėlapi.

Bet Valentinas Baltrūnas niekada nebuvo vienišas vaikščiotojas. Jaunystėje net Vilniaus universiteto turistų klubui vadovavo ir būtent

jis tada buvo kaltinamas, kad studentai su vietiniais kraštotyrininkais Judrėnuose, kur dabar atstatyta gimtoji Stepono Dariaus sodyba, supylė pilkapi Atlanto nugalėtojams lakūnams Steponui Dariui ir Stasiui Girėnui. Ten dirbo septyni šimtai jaunų vyrų ir merginų su kastuvais. Aišku, kad toks „nesankcionuotas“ susibūrimas negalėjo praeiti be pasekmių. Ir vis tiek visi jaunieji turistai netrukus ėmė vadinti save žygeiviais. Todėl, kad turistais save dažnai vadina ir tie, kurie „keliauja“ nuo viešbučio iki viešbučio, o tikram žygeiviui vis gamtoje tenka žygiuoti pėsčiomis, ir pirmiausia savame krašte.

• Rugsjūčio 20-oji

Pražydo didieji šilokai. Sugeltonavo maži, bet labai kvapnūs pelynų žiedeliai. Dar geltonuoja ir tūbės, ir sauleniai, ir šlamučiai. Į Krūčiaus slėnį vėjas neša gelsvus liepų lapus. Dabar visur ima vyrauti gelsva spalva. Net stirnų kailis ryškiai geltonas, nors vadovėliuose rašoma, kad stirnos vasarą būna rudos, o žiemą pilkos.

Vis dar žydi griekiai. Šie kultūriniai augalai dabar elgiasi keistai. Kaltas, žinoma, žmogus, sukuriantis vis naujas veisles, kurios nutolsta nuo stepiniam augalui būdingos biologijos. Kai griekiai žydi ilgai, gal ir padidėja jų derlius, bet, norint paspartinti brendimą, reikia purkšti defoliantus – ir vėl dirvožemis nuodijamas chemikalais. Margioniškių šviesuolių Vaclovo Balevičiaus ir Juozo Gaidžio prisiminimuose rašoma, kad visi griekiai būdavo nuraunami (būtent nuraunami kaip linai) iki rugsjūčio vidurio. Tiesa, pilnai jie subręsdavo rikėse. Šviežia „vogtinė“ duona – per šventą Oną, o tiesios rikių eilės griekienose – per Žolinę. Tvarka buvo. Pastovumas ir aiškus darbų ritmas, kurio netrikdė abejotinos, nežinia iš kur ateinančios naujovės...

Vienišas šernas prie Krūčiaus dabar irgi atrodo lyg sutrikęs, nežinia ko ieškantis. Perėjo jis per mano šventagaršvyną, nė kiek nepakniso kvepiančiųjų gurgždžių, kurių šaknis visada labai mėgo, išsimaudė

senosios pirties tvenkinėlio purvo vonioje ir traversiniu taku nusikrūpštino link medžiotojų bokšteliu, matyt, tikėdamasis rasti ten avių. Keliaudamas savo taku šernas vis trynė purvinus šerius į medžių kamienus – liko ant žievės apdžiūvęs dumblas ir gerai išduoda jo maršrutą, nereikia nė į pėdsakus žiūrėti. Gal tą seną *dzyką* vis dar puola kraujasiurbiai vabzdžiai ir voragyviai, jeigu jis taip stropiai trinasi, nors aš iš savo keturkojų įnamių kailių jau gal dvi savaites nebeištraukiu nė vienos erkės. Šią vasarą labai mažai buvo įkyrių vabzdžių, o dabar tie maži skraidantys aparatėliai visai prapuolė.

Žinoma, dar tolokai ta tikroji rudeniška rintis, bet kai vingiuotu panemunės miško keliuku patenku į seną liepyną, jau galiu pajusti sustojusį Gamtos laiką. Rodos, kad ir siauro keliuko vingiai, ir monotoniškas negarsus mažojo genio pypsėjimas labai sulėtina senmiško gyvenimą. Nuolatinis pavėsis čia ir vidurvasarį gali sustabdyti užklydusį keleivį, bet medžių viršūnėse tada vis tiek gaudžia vabzdžių pasaulis. Pažiūrėk – labai ramu. Nors juk visai čia pat, tiktai už pusės kilometro, Nemuno srovė veržiasi per akmenų rėvas, o virš vandens skrenda aidžiai šaukdamos upinės žuvėdros. Ir dideli salačiai turbūt jau atplaukia į tas šniokščiančias upės akmenyčias, o lydekos tūno įlankose ir laukia, kol sublizgės tingiai praplaukiančio karšio balti žvynai. Staigiai tada sukunkuliuos rami įlanka, aukštai iškils vandens purslai. Būtų dar triukšmingiau, jei ta plėšrūnė griebtų mano blizgę. Bet jau nebežvejoju, mat taip nusprendžiau staiga, kai nusipirkau brangią, bet visiškai prastą beinercinę ritę, pagamintą Kinijoje. Tiesiog supykau ir, kaip sakydavo toks aukštaitis senelis Kvaselis, gyvenęs prie Rubikių ežero, – „visiškai nutraukiau santykius su žuvimis“. Šitaip jis bandydavo sušvelninti kategorišką šeiminykščių draudimą: „Kas tave ištrauks, kai traukdamas žuvį, tu pats iškrisi iš valtys?“ Garsusis žuvautojas Leonardas Gutauskas irgi neslepia, kaip neramiai jį sudrausmindavo susirūpinusi žmona: „Kai paslysi ant akmens prie Ūlos ir nukrisi, vėl sulauksi infarkto.“

Tokios tos malonios rudeniškos mintys. Nieko nepadarysi, ruduo juk tarsi vakaras, užtat pavasaris – tikras rytas tiems, kurie jo sulauks. Todėl pirma mintis atsibudus iš ryto ir turi būti tokia: reikia padėkoti Kūrėjui, kad sulaukėme dar vienos dienos.

• **Rugpjūčio 25-oji**

Dar vis nesulaukiam rimtesnio lietaus. Ir paskutinėmis vasaros dienomis tenka laistyti aguročius ir pomidorus. Rodos, niekada taip nebuvo. O jeigu dar sėji žaliąją trąšą – baltąsias garstyčias, lubinus ar arkliaupes, laistyti privalai ir dirvos vagutes, kitaip niekas nesudygs. Bet bulvės, sodintos liepos dešimtąją į plėšinį, auga gražios, jau žydi. Jau matyti, kad eksperimentas pavyko. Dabar sunku būtų tikėtis agurkų derliaus ant naujų ūglių, nes agurkas – tai ilgos dienos augalas, o bulvė dar gerai auga ir rugsėjį.

Besitęsianti vasaros sausra nesutrukdė šventiškos dienos Liškiavoje. Šventas mišias aukojo parapijos klebonas Jonas Cikana, jis vadovavo ir procesijai su bažnyčios vėliavomis, šitaip buvo pagerbtas šventojo Balthramiejaus atminimas. O paskui visi susirinko į Liškiavos kultūros centrą, kur Gamtos fotografas Jonas Bilinskas atidarė naują savo darbų parodą „Lingas į gamtą“. Šio fotomenininko darbai jau seniai žinomi, bet kiekviena paroda vis nauja. Šį kartą išvydome ne tikrai charakteringus paukščių bei žvėrių portretus, bet ir jų gyvą elgesį laukinėje gamtoje – Jonas Bilinskas yra ne tikrai fotografas, bet ir filmų kūrėjas. Įspūdingiausiai „Lango į gamtą“ kadruose atrodė du barsukai, glėbiais velkantys į savo urvą samaną, kad būtų ten šilta ir švaru... Jonas Bilinskas – aktyvus Lietuvos laukinės gamtos fotografų klubo narys, bet ta gyva laukinė gamta yra ir jo tėviškėje, Varėnos rajono Laparaisčio kaime. Jo nufilmuotieji darbuotojai barsukai irgi iš Laparaisčio. Tikrai nepamatysi jų dieną, barsukai ir medžioja, ir savo namus tvarko naktį. Jau vien ši aplinkybė rodo, kokia nelengva Gamtos fotografo dalia.

Žmogus turėtų matyti toliau nei erelis

- Rugsėjo 1-oji

Vasara tęsiasi: dieną termometras pavėsyje rodo 25 laipsnius. Šilta, tyki diena. Gal taip atrodo todėl, kad per naktį švietusiuose „Šeimyninės trobos“ kambariuose visi svečiai dar miega. Šoko iki ketvirtos valandos ryto, o dabar ilsisi. Gal ir nieko blogo nenutiko, negaliu žinoti, kokia ten šventė per naktį gaudė. Vestuvių, krikštynų ar kokios svarbios konferencijos dalyviai pasakiškoje Liškiavoje nakvoti liko. Tik gaila naktinių drugių, jie vis skrieja ir skrieja į langų šviesą, daug ir pražūva. O jau ir šikšnosparnių migracija prasidėjusi. Didelės ir kaitrios svetingo kiemo lempos ant aukšto kalno juos gerokai sutrikdantis orientyras.

Anksti rytą čia pat, kapinėse, ūkčiojo pelėdikė, tokia nedidelė pelėda, kurią ornitologai savo raštuose kol kas tiktai šit kaip apibūdina: nepakankamai ištirta rūšis. Prieš keletą metų aš ją pirmąkart išgirdau Aušrinės vienkiemyje, tupėjo naktį ant stogo čiukuro ir negarsiai ūkčiojo. O dabar čia, Liškiavoje, panašiai elgiasi. Tiesa, naminė pelėda šią naktį ūbavo ne prie Nemuno, o Kartaklonio miške. Vos tik nutyla tranki muzika, bumbsinti pro švytinčius „Šeimyninės trobos“ langus, išgirstu, kaip suūbauja pelėda. Šokėjai, žinoma, negirdi ir neišgirs to jos ūbavimo.

Šitokią fejerverkais trykštančią naktį sunkiai beužmiegant man jau norisi pasiginčyti su prancūzų mokslininku Žanu Fransua Dortje (Jean-François Dortier), kuris knygoje „Žmogus – keistas gyvūnas... Kalba, mąstymas, kultūra“ (Vilnius: Žara, 2012) šitaip apibūdina žmogų:

- o Atsisveikinimas su vienkiemiais. Kurmiškių kaimas, 2019 m.

„Bėgioja dviem kojomis, prakaituoja ir mato toli į priekį.“ Štai toks žmogiškas pamatymas (gebėjimas ką nors įsivaizduoti ir tada, kai dar nieko tikro nematai) ir yra svarbiausias *Homo sapiens* pranašumas. Tikriausiai taip ir yra, daug ką savaip pamatyti ir pramatyti žmogus gali todėl, kad išsaugo savo reikšmingus vaizdinius bei įspūdžius atmintyje sukaupęs, jam visada labai svarbi praeitis ir ateitis, o gyvulys ar žvėris, pagal mūsų žmogiškąjį supratimą, visada gyvena esamuoju laiku. Ginčas ir lieka ginču. Bet ir su kitomis šio mokslininko tezėmis šiąnakt kažkodėl jau nenoriu sutikti.

Atidedu knygą, kurioje štai kas pasakyta apie muziką: „Tai priemonė bendruomenei išgyventi tuos pačius jausmus ir per juos pasijusti vieninga.“ Kas yra tie patys jausmai? Kas yra vieninga bendruomenė? Dažnai tas bendruomeniškumas labai laikinas, trumpas – tartum sutartinai sudainuota daina ar sušoktas bendras šokis, ypač jei į bendrą pokylį susieinama tiktai vieningai džiugiai parėkauti ir patrepsėti. Kai nepažįstami žmonės susiburia teatre ir visi drauge išžiūri, koks vargšas tas karalius Lyras, ten irgi ta laikinoji žiūrovų salės bendruomenė vis dėlto netampa bendresnė, nes visi žino, kur atėjo, ką tikisi pamatyti, ir niekas ten nepradedą vienas su kitu glėbesčiuotis ar sūksmingai įrodinėti dvasinę giminybę.

O ką gi reiškia šitokie linksmo bendruomeniškumo pavyzdžiai, kai didokomis sumomis įkainoti koncertai su jausmingais klausytojų pašūkčiojimais ir paklykavimais netilsta per naktį aukštoje ir sakralioje erdvėje ant Nemuno kranto, kai drauge su nepigiai samdytų muzikantų grupe vieningai švenčiant proginį vakarą, nė nepagalvojama bent kiek kukliau išeiti į Gyvąją Gamtą ir įsiklausyti į pelėdikės ūkčiojimus kapinyne, vos už kelių šimtų metrų, kai nė vienam svečiui netopteli mintis pagarbiau apžvelgti priešistorinius laikus menantį kalną ir ne vien tik pykštinčiais fejerverkais pasigrožėti, o ir tylutėliai susimąščius pasidomėti desperatiškais naktinių drugių bei migruojančių šikšnosparnių šokiais. Tokią entuziastingų dainų ir šokių naktį nesusimąstoma,

- o Meškasio kaimo laukai, 2018 m.

kokie nereikalingi rudeniop nerimstantiems Nemuno krantų gyviam tie vidurnaktinių šviesų plyksniai ir šventinių būgnų bumbsėjimai. Šokiams ir ulionėms derėtų pasirinkti tinkamesnes erdves, uždaresnius pastatus, trankiems garsams nepralaidesnių rąstų sienas, neprimetant savo laikino entuziazmo Gamtos pasauliui.

O diena tikrai vasariška. Ruošdamas žemę vaismedžiams, radau didelį žalią maldininką – keistą ir labai estetišką vabzdį, imigrantą iš Pietų kraštų. Tvirtai įsikibęs į peržydėjusios vingiorykštės stiebą, dairosi iš aukščiau tarsi svečias, norėdamas susiorientuoti, kur pateko. O aš iš karto suprantu, kad čia jau ir kiek kita šių keliautojų rūšis, nes užpernai ir Aušrinėje, ir Marcinkonyse matėme visai ne tokius maldininkus. Dabar lengvai pasigavau jį su vasariška kepure, suspaudžiau kepurės kraštus ir parsinešiau į kambarį, ketindamas nufotografuoti ir vėl paleisti prie tos pačios vingiorykštės. Padėjau grakštų, ilgakojį vabzdį ant palangės, o kai atsisukau su fotoaparatu – nebėra jo! Gal išpuolė pro vėjo pravertą langą? Skubu laukan, ieškau bėglio prie

- o Pirmoji šalna 2019 metų rudenį pakeliui į Subartonis.

pamato, po langu tarp bitkrėslų, grabalioju net atsiklaupęs, neberandu maldininko...

Tik žiūriu, ateina takeliu kaimynas Juozas, vilkdamas už šaknų didžiulį skėtinį augalą. Ir taip mane sveikina: „Stokis, gana melstis, geriau pasakyk man, ar čia Sosnovskio barštis, ar ne.“ Atsistoju ir apžiūriu: „Aišku, kad ne, čia miškinis skudutis!..“ – atsakau jam. – „Ar tavo darže tokie milžiniški skudučiai užauga? Iš kur trąšai gauni mėšlo?..“ Pamatuojam žalią milžiną sprindžiais. Du metrai ir dvidešimt centimetrų. Šitokių rekordinių skudučių sąžalyną gal prieš dvidešimt metų mes su Algimantu esame radę šaltiniuotame juodalksnyne prie Nemuno, netoli Kreisos upelio žiočių. Nuotrauka labai tiko, kai leidome Dzūkijos nacionalinio parko etnografinių kaimų serijos knygelę apie Liškiavą ir jos apylinkes. Ir šiandien galime nuoširdžiai įsižiūrėti į kadaise užfiksuotą tokį aukštaūgį augalą: stovi prie žydinčio miškinio skudučio penktokė Elzė, rimtai žvelgia į objektyvą, ir jos įdėmios akys mįslingai spingsi kaip tik viename lygyje ties pirmuoju ryškiu to išna-

šaus skudučio bambliu, iš kurio išaugę lapkočiai su vešliais lapais. O tokių bamblių skudutis turi net penkis, ir visos tarpubamblių stiebo atkarpos tokios pat lieknos, ilgos, o aukštai viršūnėje – baltų žiedynų skėčiai. Augalas – milžinas, kai palygini su paaugle mergaite.

Žvelgiu į tą jau archyvinę Dzūkijos nacionalinio parko nuotrauką ir jaučiu, kaip šitokie paprasti augalų atradimai, šitokie praėjusių patyrimų sugretinimai ilgainiui tampa keistai nostalgiški. Pajuntu tai būtent dabar, juk jau greitai bus ne tiktai kalendorinis, bet ir astronominis ruduo, kai naktys pradės ryškiai ilgėti, kai sumažės darbų darže ir sode, o vakare dienoraštis prie stalinės lempos vis įtikinamiau primins, kaip greitai bėga mūsų laikas.

• Rugsėjo 6-oji

Skabau rausvėjančius žemuogių lapus ir stebiu čia pat dirbančias kamanes. Dar žydi gelsvosios žvaigždūnės, pievinės akišveitės, dedešvos, snapučiai, bajorės, sauleniai ir net kraujažolės. Ilgiausiai kamanės užtrunka ant žvaigždūnių graižų, prie bajorių žiedų tik vos vos priglunda, o virš baltuojančių kraujažolių žiedynų prabimbiam net nesumažindamos greičio. Kai pasižiūri ilgėliau, kamanių elgesys atrodo iškalbingas – jos labai greit pajaučia, kur šiuo metu dar gali būti nektaro, o kur negali. Atsivertus storą Michailo Gluchovo knygą apie medingus augalus, galima būtų sužinoti tą patį, tik reikėtų ilgėliau pastudijuoti, o kamanės viską paaiškina labai greitai. Ir jeigu dabar nueičiau prie žydinčių kanadinių rykštelių, ten irgi aptikčiau gana daug kamanių, taip pat ir žiedmusių, ir didelių vapsvų – bembekšų, kurių pilvelis papuoštas dviem geltonais žiedais. Niekur kitur bembekšų dabar nepamatysi, tiktai ant kanadinių rykštelių žiedų. Michailas Gluchovas rašo, kad visos rykštelių rūšys džiugina bitininkus, nes žydi vasarai baigiantis, kai kitokių žiedų maža. Vėl mane kritikuos įdomius, jautrius dienoraščius rašantis vilnietis biologas Rimtis Lukša,

perspėdamas, kad, be perstojo per laisvai žurnalistiškai komentuodamas gamtą, vis remiuosi rusų autoriais. Bet mūsų krašte medinga, ryškiai geltonai žydinti kanadinė rykštenė (rusiškai ji vadinama „zolo-tarnik“, vardas susietas su aukso spalva) jau yra naikintinų augalų sąrašė, nes be saiko plinta pamiškėse, pievose ir net skurdžiose ganyklose. Dauginasi ji ir sėklomis, ir šakniastiebiais, kai kur elgiasi agresyviai, išstumdama iš savo buveinių vietines pašarines žoles. Mano Sode prie Krūčiaus šis medingas augalas kol kas nenaikinamas, tiktai kontroliuojamas. Auga smėlyne nemenka rykštenių kupeta, šakniastiebiais visai neplinta, o peržydėjusias viršūnes visada nukerpu sodo žirkklėmis, tad sėklos nesubręsta. Dabar aš kasdien matau, kokie svarbūs tie vėlyvi rykštenės žiedai visiems plėviasparniams.

- **Rugsėjo 10-oji**

Nesunku pastebėti, kad bandymai išsiaiškinti, ką reiškia sapnas, labai lengvai nuveda į banalių juokų lauką, kuriame gal nepatogiai pasijustų ir Sigmundas Freudas, ir Karlas Jungas. Kartais kaltas tebūna paprasčiausias atsitiktinumas, buitinių aplinkybių sutapimas.

Vakar sukomponavau kieme savotišką natiurmortą: ant ilgo stalo sukroviau daugybę didelių, tamsiai rudų sėklinių agurkų ir spalvingų aguročių, įtalpinau krepšį su pelynais ir raudonėliais, priderinau ir rausvo granito riedulį – taip viską ir palikau, ketindamas pasigrožėti ir nufotografuoti iš pačio ryto, kai nakties rasa paryškins tų gamtos gėrybių formas bei spalvas. Vakare bandžiau pasiklausyti, ką per „Žinių radiją“ aiškina Algio Ramanausko pašnekovas Paulius Ambrazevičius, bet kai jis prisipažino, kad Paulo Coelho „Alchemikas“ jam pasirodęs nuobodus ir perskaityti visos knygos nesugebėjęs, išjungiau radiją. Kambaryje tvenkėsi prieblanda, šviesos degti nenorėjau, tad kol visai sutemo, dar pavarčiau labai estetiškai išleistą geologo Gedimino Motuzos knygą „Pamerkių istorijos“. Tokią gražią knygą netikėtai gavęs ir

- o Henrikas Gudavičius ir Juozas Žitkauskas „Šalčinio“ svetainėje, Juozo Žitkausko knygos „Varėnos krašto dienoraščiai“ sutiktuvėse. Merkinė, 2019 m.

vienu ypu perskaitęs, aną savaitę net parašiau atsiliepiamą, kuriuo papildysim jau ruošiamą DNP „Šalčinio“ 111-tąją numerį.

Per dieną pavargęs nuo nesibaigiančių naujakurio darbų, kaip ir kas vakarą pasišildžiau kojų kelius gerai pakaitinta druska ir užmigau. Naktį sapnuoju, kad patekau į dykumą: eina ir eina lėti, melancholiški kupranugariai, o žmonių, rodos, visai nėra, aš tarsi vienas, bet nebaisu, tiesiog įdomu, žinau gi, kad tikroje dykumoje dar nesu buvęs... O kai pabundu – šaukia pelėda prie Nemuno. Langelis atviras – girdisi gerai. Išėjęs nusileidžiu priemenės laiptais, pašviečiu prožektoriumi į Gaurono būdą ir išsigąstu: kieme kiūkso kupranugaris! Žinoma, tuoj ir susivokiui, kad tai tik mano vakarykštis rudeninis natiumortas, išmoningai sukrautas ant sodo stalo ir mėnesienoje tapybiškai susiliejęs su ištįsusi, šios vasaros karščius bevaisiškai perkentėjusios slyvos šešėliu. Bet šiurpuliukas per nugarą perbėga. O tie per dykumą einantys ir einantys kupranugariai, aišku, į mano vidurnaktinį sapną bus magiškai atlingavę iš knygos „Alchemikas“.

Rytą pavartau suodiną *smetoninių laikų* sapnininką, kurią aptikau palėpėje po skardiniu stogu, išpraustą tarp dviejų įamžėjusio kamino plytų, ir besmalsaudamas tarp žodžių iš *K* raidės surandu stebėtinai paguodžiantį paaiškinimą: jei susapnavai kupranugarį, tai labai greitai sutiksi tokį kvailį, iš kurio galėsi neblogai pasipelnyti. Ogi neprasta pranašystė, todėl negalima delsti, reikia paskubomis apsimesti pokvailiu savanaudžiu, sėstis ant pensininkiškai dar eiklaus dviračio ir pasiieškoti ko nors labiau pelningo nei tas voratinkliu aptrauktas asmeninis spiningas, reikia atidžiau pasidairyti kad ir artimiausiame didkaimyje, o gal net ir kurorte, – gal prie Vijūnėlio ežero, – ten būtinai ką nors sutikčiau, nes dėl pelno, kaip sakoma, draugiškai suaktyvėjančių kvailių skaičius, net besikeičiant santvarkoms ir demokratijoms, išlieka tas pats...

Labai teisingai tuos amžinus sapnininkų autorius, būrėjus ir užkalbėtojus apibūdino rusų psichologas Anatolijus Nekrasovas: juos galima toleruoti, nes pasitaiko turinčių prigimtine dovaną kažką nuostabiai pajauti ir atspėti, tik blogiau yra tai, kad jie nei kiek nelinkę tobulėti, originaliau reikšti savo nuojautas, tad metams bėgant ir gambiausia būrėja, ir iškalbingiausias sapnų aiškintojas kartoja vis tą patį. Akylesnis ir labiau apsiskaitęs klientas tai nesunkiai pastebi. Panašiai visas tokias ezoterines subtilybes vertino ir mūsų Vydūnas. Jeigu tau nebeveda daktaras ir jeigu ketini prašyti kokio savamokslio pagalbos, pirmiausia pasistenk įsitikinti, ar tas pagalbą teikiantis asmuo pats atrodo sveikas. Tai nesunku pamatyti, nes žmogaus sveikatą išduoda jo veidas.

Bet neaiškumai dėl sapno apie kupranugarius ir aiški sapnininko nuoroda, kad galiu sutikti geraširdį kvailį, kuris padės man kažką pelnyti, čia nesibaigia. Visai neseniai LRT radijas pakartotojo radijo dokumentikos laidą apie Varputėnų parduotuvės kasdienybę. Tas kaimas, kaip sakė radijo žurnalistas, yra Šiaulių rajone, važiuojant iš Užvenčio į Kuršėnus. Betgi nuo tų Varputėnų jau vos pora kilometrų

iki mano gimtųjų Kalniškių, kurie, tiesa, jau ne Šiauliu, o Kelmės rajone. Tikrai nežinau, kodėl žurnalistą prisiviliojo būtent Varputėnai, bet pokaryje užaugau tose apylinkėse ir gerai jaučiau, ką reiškė anais laikais gyventi kolūkio ir rajono pakrašty: visokios kontrolės rečiau užklupdavo, tėvai įprato atskiriau laikytis nuošaliame kieme, nes sodybą supo miškai. Septynmetę mokyklą baigiau kaip tik tuose pačiuose Varputėnuose. Mums, netolimų Kalniškių vaikams, atrodė, kad Varputėnai – tai didelis, įdomus kaimas, nes ten buvo bažnyčia, girininkija, parduotuvė ir net privatus Didžiūnienės muziejus. Tokia buvo muziejininkės pravardė...

Praėjo gal 65 metai, ir, besiklausant dokumentinės radijo laidos iš tų mano vaikystės ir paauglystės apylinkių, jau regis, kad dabar tuose Varputėnuose belikę vien tiktai alaus gėrėjai. Susitikę parduotuvėje jie aiškina vienas kitam, kodėl aštuonių laipsnių alus yra daug geresnis už tą, kurio stiprumas devyni su puse... Gražiai kalbasi, draugiškai, pasižada atvažiuoti vienas pas kitą ir galų gale padaryti tai, ko neužbaigė prieš metus. Klausausi jų tarmiškos šnekos ir suprantu paprastą, psichologų jau seniai išaiškintą tiesą: geras žmogus, išgėręs alkoholio, darosi dar geresnis, malonesnis, o piktą tas kliuksintis skystis paverčia dar piktesniu. Tik perdėtai piktų Varputėnuose, rodos, lyg ir nėra, visi geri. Bet kodėl gi jie negalėtų būti geri ir be alaus? Ir blaiviai prižadėti, ir iš tikrųjų blaiviai atvažiuoti talkon pas kaimyną su kastuvu, kirviu ar dalgiu... Ir kad visai nereikėtų to alaus, ypač vasarą, nes karštą dieną alus labiausiai ir sudrumsčia galvą. Žinoma, kai galva jau drumsčiasi, geraširdiškai visko prižadėti galima įtikinamiau, tegul visi tenai prie parduotuvės tavo geranoriškumą ir mato, ir girdi...

Klausausi žemaitiškai besirokuojančių vyrų, kai toks naujakurys iš Dukurnių ima girtis, kad visame kaime begyvenąs vienas. Jis laukia kokio draugiško kaimyno, būtų gerai, kad atsirastų geras kaimynas, sako, kad ir meškinui taigoje vienam gyventi nuobodu, ne tiktai žmogui Dukurniuose. Gana žvalus tas Dukurnių viensėdininkas, ir visai

neatrodė, kad būtų varguolis, jis į Varpūtėnų parduotuvę atvažiuoja su motociklu... Šnekasi visi atvirai, o klausantis galima pagalvoti, kad žurnalistas, ko gero, paslėpęs diktofoną, pats apsimeta pakeleivingu kaimo parduotuvės klientu. Gal visą valandą jie taip kalbasi. Ir negaliu meluoti: šitokia žemaitiška radijo laida nejučiomis gerokai paveikia mane, užburia lyg patraukli retenybė (ypač dabar, kai visiškai nebegirdžiu Beno Rupeikos pašnekesių su kaimo žmonėmis), tie Varpūtėnai taip mane įtraukia, kad net neįsidėmiu reportažo autoriaus pavardės. Kai šitokie vaizdingi, eteriu atvilnijantys radijo pokalbiai nejučiomis prisijungia prie netikėto sapno turinio ir kai senovinis sapnininkas nelauktai pataria tau nepražiopsoti susitikimo su kvailiu dėl tikėtino neblogo pasipelnijimo, tai iš tikrųjų gyvenimas darosi kiek linksmesnis. Visko galima prisigalvoti, – pabandyk, pavyzdžiui, surūšiuoti kvailus ir protingus kolūkiečius kokioje pokarinio sovietmečio „Žaldokynėje“.

Ir vis dėlto, kas buvo tie Varpūtėnai prieš 65 metus? Ir kolūkinės nesąmonės su kukurūzais, ir absurdiškas socialistinis lenktyniavimas, ir privalomas darbadienių minimumas, ir vadovėliai su Stalino atvaizdais – visa tai buvo kaip ir visur, tiktai buvo ir dar kažkas, ką galėčiau prisiminti kaip prasmingesnį vaikystės dienų atgarsį ar atspalvį. Po karo tinkamai nebepriziūrimas ir savo seniausia praeitimi nei lenkiškai, nei rusiškai, nei žemaitiškai nebesipuikuojantis Varpūtėnų dvaras tada jau priklausė tarybiniam ūkiui, tad baugščių vaikų per daug nedomino. Ir paaugusiems moksleiviams nebuvo jokio smagumo besmalsaujant landžioti po apleistą dvaro parką. Tačiau Didžiūnienės akmeniniame name tikrai buvo muziejus! Po pamokų mes į tuos namus kartais nunešdavom Kesaučio upelyje pagautų vėžių bei varlių, nes tame aptvertame kieme vaikštinėdavo gandas, laukiantis maisto, o name gyveno pelėda. Ji visada snausdavo prisimerkusi. Gerai prisimenu, kad tame muziejuje mačiau Stalino skulptūrą, tvarkingai nubaltintą kalkėmis. Kaimo žmonės juokavo, kad ir tam Stalinui užtiško keli

krapylos lašai, kai pakviestas į muziejų klebonas šventino kažkokį vertingą biblinio siužeto paveikslą ir medinį Rūpintojėlį. O vieną dieną atsiskubino į Didžiūnienės kiemą du vyrai iš Šilkalnių, atsinešę pjūklą, kirvius ir nedelsdami paaiškino, kad kolūkio elektrikas liepęs nupjauti liepą, nes šakos kliudo elektros laidus. Muziejaus šeimininkė pirmiausia pakvietė, kad gal užeitų vyrai vidun, ir paklausė, ar jie nenorėtų išgerti „su karėnėm“ iš gana didelio tamsaus butelio, nes ko kito geresnio ji nebeturinti. Vyrai, žinoma, sutiko, mat žinojo, kad „karėnės“ – tai šaknys (rus. k. – *korni*), taigi nieko blogo. Taip liepa ir liko nenupjauta! Gal ir šiandien ji dar žaliuoja Varputėnuose, bet muziejaus jau nebėra. O kas ir kaip dabar valdo Varputėnų dvarą? Nežinau.

• **Rugsėjo 11-oji**

Ir vis dėlto: kur eina mūsų kaimas? Kur jis taip spėriai pradėjo skubėti po 2004-ųjų, kai Lietuva buvo įrašyta į Europos Sąjungą? Iš Briuselio atplūstantys pinigai ir nutarimai pagreitintai varo kaimo vietas į nežinią, sukuria mums iki šiol negirdėtus kontrastus, stiprina socialinę nelygybę. Kas atsitinka, kai mažas šeimos ūkis susigundo europinėmis išmokomis ir atsisako prekinio ūkio – parduoda gyvulius ir žemę kaimynui, kuris ir taip jau valdo šimtą hektarų? Kas atsitinka, kai tas kaimynas išplečia savo valdas iki tūkstančio hektarų? Smulkus ūkininkas, likęs be darbo, miršta iš nuobodulio, o pralobęs latifundininkas išvažiuoja gyventi į Kanarus. Kaimas praranda buvusius žmonių santykius, o kraštovaizdis skursta.

Šitokios Lietuvai pražūtingos tendencijos ryškiausiai aprašytos Vytauto Almanio knygoje „Tolstančios salos“ (Utena: Utenos Indra, 2016). Knygos autorius – Šiaurės Lietuvos (Žiemgalos) kaimo žinovas, ten ir gyvena, negalima netikėti jo raštais. Apybraižoje „Godumas“ Vytautas Almanis rašo: „Ne per seniausiai pakliuvo į rankas tokia propagandinė brošiūrėlė „Žemės konsolidacija: vartai į rytdienos

- Šitokie vaizdai kai kam gal net primena kažkada regėtą tolimą kraštą. Tas reliktinis beržynėlis ant kalvos, ta erdvė ir balti debesys – tarsi miškastepės reginys. Pakeliui į Radyščių, 2019 m.

kaimą“. Tai žodis žodin užrašytos pokario aktyvistų kalbos, tik vietoje *kolchozo* rašoma žemės *konsolidacija*...“ (65 p.). Aštriōs publicistikos knygą „Tolstančios salos“ skaičiau prieš porą metų, lėtai versdamas puslapius, sustodamas ir pagalvodamas, akivaizdžiai įsitinkindamas, koks lėtas, koks pastabus ir mažus žmogus tebėra knygos autorius.

Ir štai surandu šioje knygoje kažkada paslėptą lapelį su kažkieno ranka užrašytomis mintimis: „Kodėl, klausia žymus indų kilmės gydytojas Atul Gavande, dauguma žmonių tik senatvėje suvokia, kad gyvenimo džiaugsmas kyla iš to, ką tu sukuri pats, o ne ką tu gauni. Kodėl? Todėl, atsako Atul Gavande, kad gyventi irgi reikia išmokti, įgusti. Senatvės ramybei ir išminčiai pasiekti reikia laiko.“ O juk šimtmečiais klostėsi ir lietuvių tradicinio kaimo santykiai, – visa mūsų tikrojo kaimo stichija taip pat yra čia gyvenusių ir gyvenančių žmonių sukurta. Tai kodėl dabar kažkokią perspektyvą kaimiško gyvenimo jau moko mus kitos valstybės, kuriose kaimo niekada nebuvo? Profesorius Antanas Stancevičius pirmaisiais Atkurtos Lietuvos metais rašė, kad mūsų kaimo ateitis – tai maži ir vidutiniški šeimos ūkiai. Garbūs miškininkai Algirdas Valavičius ir Albertas Vasiliauskas ne vieną sykį

mums kartojo, kad maža Miškų ministerija turi išlikti, išvengti visokių konsolidacijų ir reorganizacijų. Nepaklaūsėme, o dabar stebimės, kodėl plynai kertamos brangiausios mūsų sengirės.

- **Rugsėjo 20-oji**

Pirmoji nestipri šalna. Pajuodo ir subliuško jautriausi augalai: jurginai, galinzogos, kanos. O dieną jau girgsi danguje žąsų trikampiai. Lekia šiaurės paukščiai tiesiai į pietus. Aukštai lekia, bet jų girgsėjimas labai aiškus. Tikras rudens garsas. Dabar jau lauksime žiemos, o kai ji ateis, pradėsime galvoti apie pavasarį.

Vakar Merkinėje apie nuolat besisukantį metų ratą gyvai porino Juozas Žitkauskas – literatas ir kultūros vadybininkas, tikras dzūkas iš Lazdijų krašto. Atvežė jis labai margą ir gražią knygą „Varėnos krašto dienoraščiai“ (Vilnius: Slinktys, 2019) ir prisiminė, kaip jam sekėsi apjungiamai sudėlioti tokį trumpų dienoraštinių ištraukų kaleidoskopą. Yra šioje knygoje labai rimtų puslapių – apie Margionių klotimo teatrą, apie grybavimą, apie unikalias varėniškių raudas, apie piliakalnius, šaltinius, miškus bei ežerus, – bet ir kiek daug čia šmaikščių, juokingų atsitikimų, bandant išsiaiškinti, kas gi tie tikrieji dzūkai! Ir kaip gražu, kad apie Varėnos dzūkiškąjį išskirtinumą knygoje rašo ir sūduviai, ir vilniškiai, ir kauniečiai, ir net žemaičiai. Viską, rodos, surinko Juozas Žitkauskas, – bet argi įmanoma Dzūkijoje surinkti viską?! Ar įmanoma į vieną kalendorių sutalpinti visus vietinių liaudies šnekorių ir plačiau besireiškiančių rašto žmonių išminties grynuolius, jei metuose tiktai 366 dienos...

Spalio pabaiga: taip staiga nuskaidrėjo paupiniai miškai...

- Spalio 1-oji

Anot etnologo Liberto Klimkos, patarlės apie spalius atsirasdavo tada, kai sodiečiai linmarkose išmirkytus ir išklojėtus linų stiebus savo jaujose džiovindavo, mindavo, brukdavo, šukuodavo ir rūšiuodavo. Po to atsirasdavo ir pakulos, ir patarlės apie ne per stiprias, bet ūkyje pravarčias pakulines virves. Darbas jaujose su linais nebūdavo itin sunkus, nepalyginsi su mėšlavežiu, bet dulkių ir aštrių spalių visiems užtekdavo. Tada ir apšepęs šuva jau negražus atrodydavo, mat iš spalių išlindęs, o ir pyktelėjusi šeimnininkė galėdavo pavaryti apsnūdusį samdinį išsimiegot ant spalių... Dingo, nutolo tokie rudens darbai, tik buties muziejuose bepamatysim išdėliotus „lino kančios“ rekybalus. Nors ir dabar dar kur nors kaimo pakraštyje, senoje apleistoje sodyboje ar miško viensėdyje, galėtume aptikti kokią nedidelę uždumblėjusią kūdrą, kuri kadaise būdavo vadinama linmarka, – mirkydavo joje linus, o taip pat ir kanapes, ir net dilgėles. Ilgai mirkydavo, todėl ir tas linų brukimo, spalių atskyrimo, pakulų vėlimo laikas talkininkus į jaujas suburdavo jau tik lapkritį. Seniai pastebėta, kad beveik visi medžių lapai nukrenta kažkodėl ne lapkričio, o spalio mėnesį. Kadangi lapai ima kristi dar neprasidėjus lapkričiui, o spaliais apsirūpinama jau spaliui pasibaigus – gal tų dviejų mėnesių vardus reikėjo sukeisti vie-

- o Rudeniniai grybų tiltai... Jie rodo, kad čia guli jau pūvantis griau medis. Liškiava, 2019 m.

- Laiškų dėžutė prie Algirdo Česnulevičiaus keliuko. Vieškelis veda į Radyščių, o dešinėje pusėje – didelė Cecervinės pelkė, kurios rytiniame krante išskyla Cecervinės dvarvietės medžiai. Aušrinės kaimas, 2019 m.

tomis. Bet vietovių vardų, senųjų kaimo darbų ar daiktų pavadinimų ir Gamtos reiškinių nesutapimų pastebima vis daugiau.

Pirmoji šalna glostelėjo Liškiavą rugsėjo 20 dieną. Tada ir prasidėjo sudėtingi fiziologiniai procesai medžių šakose bei lapkočiuose, ėmė ryškėti rudeninių spalvų štrichai ir potėpiai medžių lajose. Jaunuose pušynėliuose pridygo raudonųjų musmirių. Pasirodė vienas kitas išsigandęs kelmūtis, tarsi nutolęs nuo savo rūšies prigimties, nes keltučiai įpratę sudygti ratais. Kartais nustebina tų ratų šėlsmas, atrodo, kad tie rudeniniai grybai šoka aplink kelmus. Ilgai šoka, nes niekas jų nerenka. Susiformuoja net keletas ratilų, vis didesnių, o kai pritrūksta geros vietos, lipa tie neišpuikę grybai grybeliai grybeliukai ant sausų stuobrių, rusvuoja kartu su kempėmis, kempinėmis ir kepenėmis. Šiemet viskas kitaip: tenka dėmesingiau pasilenkus prisiminti kiekvieną kepurėtą grybą. Pavėsinguose kaukolynų tankmėse, prie senų lazdynų atsiranda sveikutėlės pilkosios meškutės. Pernelyg nešlovinami šitie grybai, nors,

kai geresnių nėra, tai galima prisipjauti ir pilkųjų meškučių. Vakare tas meškutes teks užpilti šaltu vandeniu ir mirkyti visą naktį. Rytą vanduo bus rudas kaip smala – matysis, kad jau išsiplovė rudas dažas, o kartu su juo gal ir sunkieji metalai, jeigu ten jų buvo. Šitokią patirtį galiu prisiminti iš anų jaunų dienų, kai dar grybaudavau kartu su Rimučiu Puodžiukaičiu. Nors tada mes tikrai ne iš per didelio alkio ar godulio prisigrybaudavom ir parsivežavom kalnus visokiausių grybų – anuomet ir vasarą, ir rudenį mus po miškus vaikydavo gamtos pažinimo troškulys, patraukdavo viskas, ko dar nežinojom, apie ką mums per paskaitas nebuvo kalbėję griežti Žemės ūkio akademijos profesoriai.

Buvom geri studijų draugai, Rimutis jau dirbo tarybinio ūkio direktorium, bet ir asmeninio ūkelio privačia buitimi privalėjo rūpintis, tačiau jis visur suspėdavo – kiek visokiausių paukščių jo kieme klegėjo, kokios dantingos nutrijos žybčiodavo akimis pro narvų tinklus, o triušiai laisvai liuoksėdavo, kur jiems patinka! Visą tą gerovę prižiūrėjo labai sumanus vokiečių aviganis Barsas. Mes ir uogaudavom, ir grybaudavom, ir žvejodavom, ir vėžius gaudydavom, šitaip nedrausmingai verždamiesi bent jau savaitgaliais nutolti nuo dogmatiškų intensyviosios žemdirbystės vystymo postulatų. Rimučio žmona iki vėlumos užsibūdavo tarybinio ūkio visuomeninės veiklos baruose. Kartais ji mus apibardavo. Prisimenu, kaip vieną grybingą rudenį labai sparčiai prisipjovėm du pilnus „kazachstaniškus“ lagaminus pilkųjų meškučių, parsivežėm ir neatsitraukdami skaitėm Vladimiro Solouchino pamokymus, ką dabar su jomis turėtume daryti. Ir darėm viską patys, ir sūdydavom grybus nė kiek netingėdami, kartais mažai tenumigdami. Gyvenom kaimynystėje, daug skaitydavom. Jau buvo praėjęs tas vėjus, kai su tokiais talpiais lagaminais kaimų ir miestelių vyrai išvažiuodavo dirbti į Kazachstano plėšinius, ir ne vienam į tolimą kelionę žmona suruošdavo lašinių paltį, svogūnų pynę, džiovintų baravykų virtinę. Aiškindavomės viską ir ginčydavomės ne tik nudarinėdami krūvas įvairiausių grybų. Juk reikėjo tiksliai suprasti, kodėl rusų literatūroje

piengrybis grūzdas vadinamas pirmos kategorijos grybu, tokiu pat brangiū kaip baravykas ir rudoakė, o mūsų knygoje jis kažkodėl priskiriamas tiktai ketvirtos kategorijos grybams...

Šiomet jau verta prisiminti ne tiktai pilkąsias meškutes, ne tiktai grūzdus, bet ir pumputaukšlius, kremblius, paplempius ir česnakūnius. Dzūkai į tokius keistus grybus žvelgia kreivai, visus juos vadina vienu vardu – kiškiabudės. Mūsų lietuviškuose atlasuose daug gerų grybų kažkodėl patenka į pačią paskutinę ketvirtąją kategoriją, ir tai neteisinga. Vokiečiai ir prancūzai per pigiai superka dzūkų *lepeškas* (jos, kitaip tariant, voveraitės – tai ketvirtos kategorijos grybai), bet ir vokiečių, ir prancūzų virėjai kažkaip gudriai pritaiso iš jų labai kvapniū ir gardžių padažų. Mūsų laboratorijos parodo, kad *lepeškose* daug sunkiai virškinamo chitino, todėl ir telieka jos toje paskutinėje kategorijoje. Toks mąstymas primena kitą kulinarinį nesusipratimą, kai sovietmečiu iš gerų ryžių būdavo ne gardus plovas išverdamas, o prasta, gličiai suzmekusi košė. Tiesą sakant, nežinau, kas dedasi restoranuose dabar, bet anose kolūkiniū laikų valgyklose niekas nemokejė virti ryžių. Rimutis Puodžiukaitis kažkur perskaitė Avicenos laikų (Arabų kraštų vienuoliktojo amžiaus) receptą, na, ir pats sau virdavo, ir kepdavo tuos ryžius, o sudegusiais ryžių apkepais užganėdintas jo mylimas šuva Barsas niekam nesiskųsdavo. Istoriškai pažvelgus, tokia ne itin kvapni kulinarija atrodydavo juokingai, bet atkaklus eksperimentavimas vis dėlto davė savo vaisius. Paaiškėjo paprasta paslaptis: pirmiausia viską reikia pasiruošti dar be ugnies, apskaičiuvus ryžių ir mėsos santykį, net ir prieskonius sukrauti iš karto, o tada užkurti orkaitę ir kantriai laukti pusantros valandos. Prisimenu, kaip Rimutis mokė savo dukrelę Iloną: jeigu tu neištversi, užsinorėsi ten kyštelti nosį, atidariusi orkaitės dureles, tai plovo jau nebus – liks tik suzmekusi košė, kokios galėtume gauti ir gyvenvietės valgykloje...

Ne visi tokie kantrūs ir talentingi mano studijų draugai sulaukė tiek metų, kiek man Liškiavos gegutė jau prikukavo. Per anksti ir labai

- Išbluko paupinių miškų spalvos, bet prašviesėjo liepynai ir drebulynai prie Nemuno, netoli Kartaklonio. Liškiava, 2019 m.

netikėtai teko atsisveikinti su Rimučiu Puodžiukaičiu. Visiškai neseniai, gal prieš penkerius metus, prisiminęs anas jaunas dienas ir pasiskaitęs to paties visažinio grybautojo, anuomet populiaraus žurnalisto ir rašytojo Vladimiro Solouchino patarimus, pats sau pabandžiau išsikepti keletą jaunų, kietų pumpotaukšlių. Eksperimentas buvo vertas dėmesio, o rezultatas prastas: ką bedariau, tie maži ropliaodžiai pumpotaukšliukai, iššutę svieste ir stropiai pagardinti prieskoniais, liko visai neįkandami, tarsi apdegusi guma.

- **Spalio 6-oji**

Pastebiu, kad kiekviena LRT „Klasikos“ laida „Vakaras su knyga“ mane vis arčiau traukia. Ir laikas toks tinkamas, kai jau išsiuosi dienos darbų prilenktas prie gulto, ir kažko gražaus pasiklausti prieš miegą tikrai dar įstengiu. Juk nė už ką neišjungsi radijo, kai aktorius Rimantas Bagdzevičius skaito Juozo Apučio apsakymą „Šviečiančios vilko akys“. Prislopintas balso tembras, baugokas, šiek tiek širdį alsinantis

- o Prie Krūčiaus dar ilgai geltonuos Rojaus obels obuoliukai. Nurudę žemaūgio skroblo lapai irgi neskuba nukristi, gelsva dar ir smailialapio karklo laja. Liškiava, 2019 m.

pasakojimo jaudulys, atjautos neslepiančio skaitovo supratingumas, vyriškai išsakant didelę bėgančio vaiko baimę, kai naktį jis grįžta namo ir mato žibančias vilko akis... kai bėga berniukas tikėdamasis, kad tuoj tuoj pasitiks jį brolis, o tada jau visi tie baisumai liks miške... Negaliu neprisiminti, kad būtent šitokiu jaudinančiu įtaigumu garbusis aktorius perteikė radijo klausytojams ir mažojo Taduko išgyvenimus, kai vieną vakarą skaitė Leonardo Gutausko „Vilko dantų karolius“.

Nesunku pajusti, kad tylomis skaityti knygą pačiam sau ir susikauptus klausytis, kai ta pati knyga tau raiškiai perskaitoma per radiją, – visai ne tas pats. Neužmirštu, kaip aktorė Rūta Staliliūnaitė skaitydavo Kazio Borutos apysaką „Baltaragio malūnas“, ir vos tik prisimenu sraunią jos tylių žodžių tėkmę, pirmiausia iškyla pesimistinė gaida. Tas nenumaldomas likimo smūgio aidas, tas mąslus Baltaragio išgyvenimų beviltiškumas jaučiamas nuo skaitymo pradžios iki pabaigos. O juk randame

šioje romantinėje apysakoje ir tokių borutiškai šviesių etnografinių kaimo gyvenimo aprašymų, kurie iš tiesų nepalyginamai svarbesni, reikšmingesni nei tie landaus, įkyraus kipšo, nupirkusio žmogaus sielą, sukeltieji prajovai. Nesupratau, kodėl būtent ta sielos pirkimo – pardavimo neganda, toji velniška lemtis buvo taip išryškinama kaip svarbiausia, ir tai buvo jaučiama kiekviename aktorės ištartame žodyje. Pats sau vienas jaunystėje beskaitydamas Borutos raštus, viską savaip išgyvenau... galima sakyti, įsimylėjau Lietuvos kraštovaizdį.

Ir šią minutę, kai baigiasi dar vienas Lietuvos radijo „Vakaras su knyga“, pradėdau savimi abejoti, ar tebėra neklaidingas mano skaitytojiškas įsitikinimas, kad Broniaus Radzevičiaus literatūrinė poringė „Šiūnakt bus šalna“ – tai pati geriausia lietuvių novelė. Gal tegul nuo šio vakaro bus dvi geriausios novelės: pirmoji – apie tas arklio akis, kurios lyg ir trumpai tepaminimos Broniaus Radzevičiaus pasakojime, bet išlieka vis labiau neužmiršamos, ir antroji – apie šviečiančias vilko akis iš Juozo Apučio vaikystės prisiminimo. Tai patys tikriausi, rašytojų kūrybinės sąmonės akylai išgryninti archetipiniai Lietuvos kaimo žilagalvių sodiečių ir gamtoje augusių vaikų jautimai. Tai žmogaus sielos kaimiškojo patvarumo ir gamtojautinio gyvastingumo provaizdžiai. Todėl labai neramu, kad dar ir šiandien koks nors šnekus mūsų šalies kultūros istorijos žinovas gali tokius lietuviškojo žodžio meno grynuolius pavadinti agrarine literatūra. Arba – kraštovaizdžio literatūra. Jaunam miestiečiui internetininkui jau nebeperprantami visų tų amžinųjų kaimiškosios gamtos pajautų gelmenys ir nebesuvokiami tie aukštieji kaimo žmogaus ryšiai su medžiais, su debesimis, su žvaigždėmis, nebeįsivaizduojami kasdieniai dialogai su karvute, su arkliuku, su šuneliu, su katinėliu ir su visais kitais kiemo įnamiais, kurie juk tikrai būdavo laikomi ne kaip literatūrinės stilistikos detalės ir ne kaip butaforinės teatrinių performansų klišės, o būdavo širdingai godojami kaip patys svarbiausi, visais laikais ir suaugusius, ir vaikus iš kartos į kartą lydėdavę neišsigalvoto andainyškščio gyvenimo dalyviai.

Pasigėrėdami skaitome, kaip įtikinamai ramiai kaimo žmogaus pasaulėjautą perpranta ir atskleidžia Viktorija Daujotytė naujoje knygoje „Žemaitė: gyvenimo gramatika“. Monografijos autorė iš lėto artina esmingą suvokimą, kad Vinco Krėvės aprašytų sodiečių pasaulėvaizdis tikrai senesnis, bet Žemaitės išpasakoti vaizdai – ne menkliau savi, atpažįstami, priimtini kaip per mūsų tautos mitus ir pasakas karta iš kartos stebuklingai atkibirkščiuojantys anų praėjusių ir nutolusių gyvenimų žemaitiški relikvai. Tad visiškai suprantama, kaip sielvartingai slogu būtų buvę ir vėlesnio laikmečio kaimo žmogui – vyrui ar moteriai – nugyventi savo kolūkinį amželį be gilaus prosenovinio gyvenimo jutimo. Kokia varginanti būtų buvusi Romualdo Granausko herojės Monikos Kairienės kelionė į miestelį, jeigu beedama nebūtų prisiminusi ano sunkaus, bet labai jai svarbaus įkopimo į kapinių kalnelį, nuo kurio tiek toli matyti... Juk į miestelį Kairienė eina (Romualdo Granausko žodžiais: krūpštinas, atsikrūpština) anksti pavasarį, o anas jos kopimas į kapinių kalnelį buvo išgyventas bene praėjusią vasarą. Tas atsiminimas dar lyg ir nesenas, tad Monikai Kairienei ypač ryškus, tikrai reikšmingas ir reikalingas, nes ir dabar, šios pavasarinės kelionės valandą, jai rūpi ne vien tiktai bulvės ir ne vien tik rugiai. Dvasinis kaimo žmogaus gyvenimas visada kuo tyliausiai paslėptas, bet jis toks gyvas ir eiklus kaip šaltinis, srūvantis iš šventos atminties kalnelio.

Žemaitės gyvenimo bylą Viktorija Daujotytė pradeda nuo veiklioms moterims svarbios „nešiosenos, kalbėsenos“, ir būtent tai iškelia kaip prasmingos dvasinės savasties žymes, kurios rašytoją Žemaitę saugojo ir Panevėžyje, ir Vilniuje, ir Peterburge, ir Amerikoje... Ar ne pats metas būtų mums visiems kaip tik dabar išgirsti, išsižiūrėti, įsijausti – iš naujo įsigilinti į mūsų nemirtingąją literatūrą? Juk nuostabu, kad Žemaitė ir šiomis dienomis vis dar gyva, kad pajėgia ir išdrįsta šitaip aiškiai tvykstelėti kaimiška skarele kaip iš ano tolimo amžiaus atskriejanti žemaitiškai prakilnaus emocinio intelekto žiežirba, kaip dvasinės gyvasties spindulys, kaip vaiskios atminties peteliškė. Nors gal ir visa

- o Sužvilgo juodos paprastojo ligistro uogos. Išbus jos iki žiemos vidurio, paukščiai jų nelesa, bet kai vasarą ligustrai sužydi – gaudžia žieduose bitės, žiedmūsės amofilos ir kitokie iš tolo sunkiai atskiriami plėviasparniai. Liškiava, 2019 m.

tai jau mūsų veidaknyginėje (feisbukinėje) tikrovėje bepavadintina tiktai popierinės filologinės raštijos kontempliacine žaisme ar akademišku skaitančiųjų dabartinės vaizduotės patikrinimu ir jokių būdu nelygintina su amžiniais egzistenciniais mūsų gimtosios Žemės namų desties reiškiniais.

Štai su šypsniu prisimenu prieš keliolika metų skaitytus Dzūkijos nacionalinio parko nuolatinio lankytojo, pasakiško žvejo Juozo Savicko dienoraščius ir vis stebiuosi jo sukurta maldele Miškinėliui ir Samanėliui, jo tikėjimu, kad pirmą sugautą žuvelę būtinai reikės paleisti atgal į upės stichiją. Savo arbatą, pagardintą romu, tas senas geras žvejoklis išgerdavo visiškoje vienuroje prie Ūlos upės, bet būtinai nuliedavo keletą lašų ir paupiniams „monams“, kad nevedžiotų po girią... Nuoširdžiai prisimenu šį tykų žmogų, susitikimą su juo prie Krūčiaus upelio, iki šiol vis saugau jo laiškus, rašytus į Liškiavą. O štai dabar ir vėl atsiversdamas labai gražią knygą apie valingąją Žemaitę,

- Mažus, ryškiai geltonus Ziboldo obuoliukus lesa juodieji strazdai, o žiemą migruojančios sniegenos iš tų mažų vaisiukų lukštens sėklas. 2019 m.

gaunu Vilkiautinio paštininkės man atvežtą naują „Žaliojo pasaulio“ numerį, kur aprašyta Vilniuje įvykusi „Konferencija, skirta gamtos bičiulio Juozo Savicko gimimo 100-osioms metinėms paminėti“. Ir taip ramu, taip gera, kai susidūmoju, kad tas Ūlos upę šventai garbinęs žvejys į protėviškąsias Dausas iškeliavo sulaukęs 96-erių metų. Ilgamžiai mūsų gamtažmogiai – senosios pasaulėjautos saugotojai.

- **Spalio 14-oji**

Dvidešimt laipsnių šilumos. Šiltas pietų vėjas plėšia juodalksnių lapus, jie sukuriuoja, vartosi, sukrinta į Vaikšnorą Ravo kanjoną, o kai kurie pakyla aukštyn ir žaliu srautu nutolsta pavėjui. Matyt, stiprus anticiklonas taip pat ir rudenį, kaip ir vasarą, sukuria kylančias oro sroves, tiktai dabar tas sroves parodo ne vasariniai pievinio pūtelio parašiotai, o žali juodalksnių lapai. Tie paupių medžiai iš karto numeta dar žalius lapus, tik paskui jie pajuoduoja, prigludę prie šaltiniuotų

upelio krantų. Įdomu dabar stebėti nuščiuvusius paupinius miškus, ypač kanjoninius slėnius, kuriuos aplenkia ir stipriausi vėjai. Neramiai šniokščia aukštų krantų pušys, siūbuoja ir ošia pageltusios senų beržų viršūnės, o prie mažo upelio stebėtina ramybė, vos vos šlama tik aukštos blindės, iš kurių ankstyvą pavasarį bitės rinko pirmąjį nektarą. Kartais gera pasislėpti nuo vėjo, šitaip pasijunti pabėgęs nuo didesnių ar mažesnių gyvenimo negandų, bet neilgai trukus vis tiek norisi pasižiūrėti, kas ten darosi pamiškėje ir arimuose. Kylu aukštyn, išeinu į palaukę. Matau, kaip gražiai žaliuoja rugiai, o per tą lygų, žalią lauką – tiesiausias didelių briedžio pusnagių pėdsakas... Labai tiesus pėdsak-

o
Įspūdingi senos
blindės kamieno
piešiniai. Bet ant jos
žievės užaugę grybai
artina medžio
senatvę. Liškiava,
2019 m.

o Etnologas Juozas Šorys kalbina Henriką Gudavičių. Merkinė, 2018 m.

kas – matyt, žvėris žinojo, kur eina. Stebėkis neatsistebėdamas, o rugių lauko pakrašty, pačioje pamiškėje, geltonai sužydusios pavasarinės žilės! Žalioja sudygę žiemkenčiai ir žydi pavasarinės gėlės – keistai susitinka pavasaris su rudeni.

O argi ir aš pats ne keistokai čia stabtelėjau? Pastovėsiu bent kiek atsidūsėdamas kaip rudeniškai nušiuuręs, nužilęs, nieko nebebaidantis miško monas. Gal ir aš jau pavasario ilgiuosi, dar žiemos neperkentėjęs? Gamta žino geriau. Pasijutau beveik nematomas ten, upelio slėnyje, todėl ir čia dar pasisukiosiu, iš pamiškės pamažėle pasidairysiu, gamtmeldžio akimis kraštovaizdį pasaugosiu, niekas man netrukdo – vėjas ir čia tikrai medžių viršūnėse siaudžia. Tikrai sugebu įsijausti, kad esu dar gyva rudeniško peizažo dalis, tokia pat svarbi ir tokia nesvarbi kaip tas briedžio pėdsakas, kaip tie nelaiku sužydę pavasariniai augalai. Jaučiu, kaip per sprandą kyla žygeivė briedmusė, bet kenčiu, nejudu... Ir atplasnėja prieš mane didelis juodas drugys, staiga pasisuka, paro-

dydamas savųjų sparnų baltas juostas. Šeirys! Gražus pavasarinis drugys nutupia ant žydinčių pavasariinių žilių, suglaudžia sparnus ir nė kiek nejudą. Vėjo gūšiai aprimsta. Vienišaujantis šeirys ramiai ilsisi. O juk reikėtų jam migruoti į pietus. Tačiau gal peržiemos ir Liškiavoje, jei susiras neblogai įruošą žalčių žiemavietę prie Krūčiaus...

• Spalio 18-oji

Vis dar tokios pat vasariškos dienos. Truputį palijo, ir aplink kelmus ėmė suktis gyvi kelmučių ratai. Ir visokie baltikai, piengrybiai dygsta, o pušynėliuose sublizgo slidžios kazlėkų galvos. Ir sužibo nakcižibiai. Atėjo gandas, kad Marcinkonyse labai auga šilbaravykiai. Girdėt, kad ir *lepeškos*, ir žaliuokės pasirodė. Geri grybai tenai, Marcinkonyse, o Liškiavos krašte galima ilgai klajoti mažo upelio miškingais šlaitais, nesitikint rasti nei šilbaravykių, nei žaliuokių, bet vis tiek bus įdomu – pavėlavusi mokslagrybių banga gali pasirodyti lyg šventiškas paradas! Kuo daugiau lapuotynų, tuo didesnė grybų įvairovė. Todėl ir gana geras yra toks pasyvus rudeniškų netikėtumų stebėjimas. Eini ir gali įsivaizduoti, kad esi Trečiojo amžiaus universiteto klausytojas. Nei ką nors rinkti, nei ką užsirašinėti nereikia. Tikrai klausytis ir stebėtis.

Štai išeisiu į tą pačią pamiškę ir vėl palūkėsiu, kol galbūt pasirodys anądien matytas gražuolis šeirys. Ir galėsiu apmąstyti prisiminęs, ką vakar per radiją porino etnologas Juozas Šorys. Visą valandą jis ištvermingai atsakinėjo į Valentino Mitės klausimus, iš kurių pats svarbiausias man pasirodė šis: kodėl Seimas nepritarė, kad senovės baltų tikėjimas, gamtmeldišškai romuviečių praktikuojamas tikėjimas, būtų pripažintas taip pat, kaip ir visos kitos Lietuvoje gyvuojančios religijos? Tai mūsų Seimo klaida, sakė Juozas Šorys, kito paaiškinimo čia negali būti. Senieji tikėjimo ritualai ir svarbiausieji tekstai gyvai atkurti, o jeigu nenorime nė žingsnelio žengti bent į vieną Romuvos šventę, jeigu jos kūrėjais netikime, tai gal vis dėlto nepasibodėkime dar kartą įsiskai-

- Kiekvieną valandą upės gyvenimas vis kitoks. Merkinė, 2005 m.

tyti, ką širdingiausiai yra išsakęs Romualdas Granauskas apysakoje „Jaučio aukojimas“ arba Saulius Tomas Kondrotas romane „Žalčio žvilgsnis“. Arba gal nuvažiuokime į Lukstenę prie Daugavos upės, kur atkurta latvių gamtmeldžių (dievturių) šventovė. Net prie Dniepro jau gražiausiai atsikūrusi pagoniška šventykla. Daug kas šviesaus pasaulyje jau atgaivinta, tik nereikėtų su įtariu pasibodėjimu ar pasibaisėjimu užsimerkti ir akylai nubalsuoti prieš gyvybingiausias etninių kultūrų puoselėjimo iniciatyvas. Seime, kuris dabar jau vis labiau stebina nebe įstatymų leidimu, o kivirčiais ir skubiais perbalsavimais dėl tikėjimo ar netikėjimo kolegomis bendrapartiečiais, darosi įdomu tartum jaujoje – tik byra spaliai, tik dulka pakulos! Ir jeigu rudeniška patarlė seniau kokį apšepusį kaimo bernaitį perspėdavo, kad iš gaurų spalius išsišukuotų ir bent pasimokytų pakulų virvę vyti, mat kelnės jau besmunkančios, tai šiomet tokį pakulinį virvagalį kaip bendro darbo valstietišką suvenyrą bus išmaniausiai nusivijusi Seimo darbščioji valdančioji dauguma.

- **Spalio 28-oji**

Labai staiga nuskaidrėjo paupiniai miškai. Ir prie Krūčiaus, ir prie Nemuno. Tokią permainą dažniausiai pajuntame, kai smarkus vėjas ir šaltas lietus nubloškia paskutinius medžių lapus. O kol gyvename ramiai, žiūrėkit, sulaukę jau ir trečios bobų vasaros, tai atrodo, kad gamta vis dar bus ir bus tokia spalvinga, rami, nesikeičianti. Lapai krinta po vieną, ir tas jų kritimas bobų vasaros dienomis – lyg laikrodžio tiksėjimas: niekaip nesustabdysi. Laikas ir tuomet eina, kai to ėjimo nejauti, kai regis, kad to niūraus, vėlyvojo rudens nė nebus.

Bet štai vieną dieną pamatom: miškų spalvinė gama jau visai bluki, o šviesos daug! Tviska nuogi liepų ir drebulių kamienai, baltesni regis ir beržai, net per pušų rusvai bronzuotas žiauberes nuvirvena iš kažkur atsklindančios šviesos raibuliavimas. Kai kanjoniniu takeliu leidžiamės žemyn, jaučiam, kaip vėsiai iš abiejų šonų mus glaudžia spindintys šlaitai, apkritę klevų ir liepų lapais, tačiau tikroji vaiskuma viską globia iš kažkur aukštai, ir taip bežingsniuojant atsiveria mūsų didžiosios upės slėnis – priartėja ir vanduo, ir dangus. Vandens skaidrumas – irgi svarbus vėlyvojo rudens ženklas. Net ir mažo šaltinėlio almėjimas dabar aiškesnis, nes jo garso bangų nebeslopina krūmų lapai. Ir genio kalenimas aidėsnis, tik priglausk ausį prie to medžio, kur stropiai dirba margasis paukštelis tokiu stipriai kalančiu snapu, ir pajusi, koks aidus medžio kamienas.

Ir vėlų rudenį – liepsnelės giesmė?

- Lapkričio 3-oji

Paskutinį rudens mėnesį vis dar jaučiame pavasario ir vasaros sausrą: dirvožemis apysausis, ir ką besodinsi, turi daug laistyti. Sode prie Krūčiaus sukasiau mažą, tikrai šešių kvadratinių metrų daigynėlį ir suradau net dešimt vikšrų. Aštuoni dideli, balti, geltonom galvom – grambuolių pernykščiai ir užpernykščiai vikšrai, be to, viena maža, labai kieta, geltona dėmėtojo spragšio lervutė, o vienas tamsiai pilkas, toks nerangus – tai *lokys*. Jis didesnis už pačius didžiausius grambuolių vikšrus. Šį kartą visus besislepiančius kenkėjus atpažįstu nesunkiai. Tas nedidelis spragšis labiausiai kenkia tada, kai bulvių laukelyje atsiranda varpučių, nes spragšių lervos labiausiai mėgsta šių piktžolių šakniastiebius. Bet pradeda graužti ir bulvių gumbus. Grambuoliai kenkia visur, tik ne kasmet jų būna daug, o *lokiai* paplitę ne visur, geriausiai juos žino žemaičiai žvejai prie Virvytės. Vieną vasarą, labai seniai, keliavau pėsčias iš Palangos į tėviškę, aplankydamas Kretingos žiemos sodą, Godingos piliakalnį prie Babrungo ir, žinoma, legendinę Šatriją. Minijos pakrantėmis ėjau prieš srovę, o palei Virvytę – pasroviui, ir taip mane patraukė ši srauni akmenuota upelė, kad negreitai supratau, jog jau imu tolti nuo Šatrijos ir nuo tėviškės. Užtat ir suži-

- o Veronika Kamarauskienė dirbo ligoninėje sanitare, giedojo bažnyčios chore, ėjo į *pagrabus*. Sovietmečiu siaučiant karingajam ateizmui, jeigu kuris ligonis, jausdamas artėjančią mirtį, norėdavo ligonio patepimo ar paskutinio sakramento, ji pasirūpindavo pakviesti kunigą... Vėliau teko sutikti ne vieną atvykėlį, ieškantį, kur čia gyvena būrėja, galinti išvelgti likimo vingius... Merkinė, 2019 m.

nojau, kas yra *lokliai*. Dieną tenykščiai žvejai kastuvais išrausia tuos didelius tamsius vikšrus iš paupio juodžemio ir sako, kad jie yra *lokliai*. Vakare veria tuos *lokius* ant kablių ir vilioja pačias didžiausias Virvytės žuvis.

Dzūkijoje tuos vikšrus vadina *pendrakais*. Betgi kiekvienas vikšras, neplaukuotas ir besislepiantis žemėje, yra *pendrakas*. Net ir pats didžiausias, net dešimties centimetrų ilgumo kvapiojo medgrėžio spalvingas vikšras yra *pendrakas*. Tegu sau būna, jeigu retkarčiais mes tą lenkišką žodį šiek tiek toleruojam. Bet jeigu tas didelis juodas vikšras, kurį žemaičiai vadina *lokiu*, užmestas į gilią Nemuno įlanką prie Liškiavos ar Merkinės, patinka dideliems, labai atsargiems ir gudriems ūsoriams, reikėtų jį pavadinti taip, kad atsiskirtų nuo visų kitų žemėje besiraitančių lervų. Galima laikinai pavadinti ir *lokiu*, geriau skolintis iš savų žemaičių, ne iš lenkų. Kol kas tenka taip ir palikti, žinau, kad visus naujus vardus reiktų derinti su kalbininkais, mums svarbiau žinoti, kad visi jie grauzia augalų bei krūmų šaknis. Šitie mano iškasti jau nebegrauš, sutraiškyti juos nesunku. Bet juk pavasarį į tą daigynėlį, kur pasodinsiu gudobelių, skroblių, guobų, laukinių obelaičių daigelius, ateis tie graužikai iš pievos. Ką daryti? Nieko, reikia gyventi kartu su visais. Ne visi tokie bjaurūs. Ana, tik už trisdešimt metrų, uoginės obels derlių lesinėja jerubė. Ji mane mato, bet nebijo. Dabar jerubei labai rūpi maži obuoliukai ir jų sėklos. Žiemą ji tupės beržo viršūnėje ir skabys pumpurus. Ankstyvą pavasarį kapstys kojomis pernykščius klevų lapus, po kuriais daug kas slepiasi, o vasaros pradžioje baugščiai vaikščios su pulkeliu mažų jerubiukų ir mokys juos rinkti visokius vabzdžius.

Šiomet jerubių daug, stebiu jas kiekvieną dieną. Kartais matau, kaip ta nedidelė kanapėta miško vištelė iš gilaus Vaikšnoro Ravo iki dendroparko, kur sunoko daugybė mažų vaisių bei sėklų, eina pėsčia Murzos šaltinio raguvėle, tada pasuka siauru takeliu pro šermukšni-alapes lanksvūnes, skubiai pratipena, bijo, kad kas nepamatytų. Bet aš

- Vincas Baublys (pirmoje eilėje ketvirtas iš kairės) su svečiais, knygos leidybos organizatoriais ir talkininkais po savo romano „Šventa sala“ pristatymo „Šalčinio“ svetainėje. Merkinė, 2019 m.

ją matau, stoviu lyg apmiręs šalia dviejų apdriskusių kaliausių ir nė kiek nejudu. Girdžiu, kaip pušyje tuksi genys, kaip juodoji meleta kapoja kelmą, matau juoduosius strazdus ir jerubes, zyles ir bukučius. Stypsau kaip ir tos atlapaširdės kaliausės nudriskusiais švarkais, seniai jau nebebaidančios nei stirnų, nei šernų, nei lapių, kurios mano sode irgi kenkėjiškai elgiasi – gaudo ne tiktai pelėnus, bet ir driežus...

Vėlų rudenį pasitaiko labai ramių dienų, galima pamatyti tai, ką vasarą paslepia lapuočių medžių lajos. Paukščių, tiesa, dabar liko mažai, užtat visi savi ir aiškūs. Dabar dažniau regiu bėginėjančias kiaunes. Jos nebešoka į medžius, žino, kad nebėra ten nei kiaušinių, nei mažų paukščiukų, tiktai grakščiai bėgioja griauimedžių kamienais, skubiai apžiūri visas, tik joms vienoms žinomas slaptavietes. Kai pastebim bėgantį šerną, briedį ar stirną, žinom, kad juos kažkas išgąsdino, o šiaip visi miško žvėrys *žyvinasi* tik pamažu judėdami, gal tiktai kiaunė visada skuba. Ypač dabar, kai diena trumpa. Juk miško žmogaus įpro-

- Vėlinės. Subartonių kaimo kapinėse, šalia savo artimųjų, kaimynų ir literatūrinių herojų, ilsisi ir Didysis džiukas Vincas Krėvė-Mickevičius su žmona Marija Ona Rebeka ir dukra Aldona. Subartony, 2019 m.

tis turėtų būti visada vienodas: tikiesi ką nors pamatyti – būk tykus ir lėtas. Yra dar vienas natūralus miškažmogių bruožas – mieste jie vaikšto stebėtina greitai, kad nematytų ten, ko nereikia. Visai neseniai Druskininkų kurorte pavijo mane pažinęs miškininkystės dėstytojas iš buvusios Žemės ūkio akademijos, dabar jau pensininkas, kaip ir aš, tad pasivyti nebuvo sunku. Pasikalbėjom trumpai, bet labai draugiškai, o atsisveikindamas jis tokį man komplimentą pasakė: aš tave pažinau iš nugaros – šitaip mieste vaikšto tik miško žmonės...

- **Lapkričio 8-oji**

Džiukijos nacionalinio parko „Šalcinio“ svetainėje – Merkinės globos namų gyventojų Vinco Baublio knygos „Šventa sala“ sutiktuvės. Pilna salė merkiniškių ir svečių, daug sveikinimų, padrąsinančių žodžių ir gėlių. Varėnos savivaldybės administracijos direktorius Alvydas

Verbickas prabyla apie tai, koks svarbus tas net ir mažiausias šapelis, atneštas į bendruomenės „skruzdėlyną“. O Seimo narys Juozas Baublys, sveikindamas knygos autorių, savo bendrapavardį (gal ir tos pačios giminės žmogų, nes abu jie kilę iš Perlojos), pabrėžia, kad gerai būtų, jei kiekvienam pasisektų susikurti gerovę savo viduje, susitaikyti su savo negaliomis, jei tokios yra, ir laisvalaikiu sugebėti paskleisti savo kūrybinių minčių šviesiąją energiją, kaip tai daro štai šios „Šventos salos“ autorius Vincas, kuris mums visiems teigia: „Niekuomet nelaidokim patys savęs anksčiau laiko taip, kaip aš save buvau palaidojęs. Mano širdy – šviesu.“ Naujos knygos sutiktuvėse pajutom ypatingą visų skaitytojų geranoriškumą, bendruomenišką empatiją šiam žmogui, iki šiol dar per mažai pažinotam Merkinės miestelio autoriui. Literatūrinis jo debiutas tikrai nekasdieniškas: Vincas Baublys savo pirmosios knygos tekstą surinko specialiu, neregiamis pritaikytu kompiuteriu.

- **Lapkričio 10-oji**

Nedidelis Vinco Baublio romanas „Šventa sala“, tiktai 188 puslapiai. Siužetas gyvas, herojų paveikslai gana ryškūs, bet įdomiausia, kad knyga detektyvinė. Ir gaudynės, ir šaudymai, ir slapstymasis, ir atviras teroras. Nusikaltėlių žargonas rusiškas. Tikri laukinio kapitalizmo epizodai Lietuvoje, maždaug iš to meto, kai buvo nušautas žurnalistas Vitas Lingys. Ir viskas šiek tiek autobiografiška. Tai pajautau gana greitai, nes teko paskaityti dar niekur nespausdintų jo prisiminimų rankraštį. Vinco Baublio vaikystės ir jaunystės dienoraščiai labai nuoširdūs ir įdomūs. Ir tikrai etnografiški – senasis Mardasavo kaimas pasirodė dar senesnis, negu mes iki šiol žinojome. O tas piemenėlio noras išmokti dirbti visus senovinio ūkio darbus, net ir spragilu rugius kulti, išryškėjo iš Vinco kaimiškųjų dienoraščių ne tiktai kaip archaiškas, bet ir kaip žūtbūtinis: taip buvo ugdomas charakteris, pasiryžimas sutikti visas

likimines gyvenimo negandas. Tos negandos jau paliečia mažąjį Vincuką, kai mirus tėvui, jis nebegali gyventi su motina, nes ji – miške besislapstančio partizano sesuo, todėl vaikas ir gyvena pas senelius Mardasave. Ir romane tos jauną žmogų užpuolančios negandos skleidžiasi kaip likiminės – negalėjo sovietiniais metais jaunas žmogus atsisakyti tarnauti sovietinėje armijoje. O jeigu tarnyba slaptame raketų miestelyje, o jeigu po tarnybos, išeinant į laisvę, tau įsiuva sekimo prietaisą, kad armijos paslapčių niekam neišsakytum... Todėl ir reikia slėptis saloje, į kurią patenkama tikslai slapta kūlgrinda. O kaip tik toje saloje po karo slėpėsi Lietuvos partizanai... Laimi teisingumas. Bet žmonės suluošinami. Pabaiga visai ne tokia kaip lietuvių stebuklinėse pasakose.

Perskaičiau knygą greitai, o apie ją pagalvoti reikia ilgiau. Prisimenu vieną labai paslaptinę rašytojo Vito Žvirdausko apsakymą apie salą, kurioje atsiskyrėlis skulptorius išdrožia didžiulį ąžuolinį Dievą. Niekas jo nemato, tikslai pats tos skulptūros autorius. Jis plaukia prakiurusia valtele į savo slaptą salą ir kalbasi su mediniu Dievu. Skulptorius, rodos, nori sužinoti, kodėl pralaimėta tiek aukų pareikalavusi kova. Vitas Žvirdauskas buvo jūrininkas, svarbiausias jo kūrinys – „Septynios aistros vandenynė“. Kai jis iš Klaipėdos persikėlė į Vilnių, dirbo „Vals-tiečių laikraščio“ redakcijoje, bet greitai išėjo į Nebūties vandenyną, – ir niekas nesuprato, kodėl taip atsitiko. Kartais gyvenimas užkrauna žmogui per sunkią našta. Bet rašytojas Algimantas Mikuta pasistengė, kad Vito Žvirdausko kūriniai būtų išleisti, taip atsirado apsakymų rinktinė „Šeštasis keleivis“... Galvoju dabar ir apie romantinę Vladimiro Korolenkos apysaką „Aklasis muzikantas“. Pasakojimo pabaiga labai optimistinė, bet kiek būta karčių nusivylimų ir aštrių konfliktų. Korolenkos aprašytam aklam, bajoriškos kilmės muzikantui padeda ne tikslai artimiausi žmonės, bet ir klajojantys giedoriai, ir varpininkai, parodę jaunam talentingam vaikinui, kiek daug šiame pasaulyje yra nelaimingų žmonių, kurie, vienok, neatsizada gyvenimo.

o Laparaisčio pamiškė, 2019 m.

• **Lapkričio 23-oji**

LRT radijo laida „Gamta – visų namai“ pranešė, kad Lietuvoje jau pasirodė svirbeliai, klajūnai iš Šiaurės. Liškiavoje dar jų nematyti. Kai atlėks, būtina išgirsim, nereiks nė žiūrėti į beržų viršūnes. Jie atūžia lyg debesis, staiga visi kartu siūbteli į didelį medį ir tuoj pat įninka svirbti. Ilgokai pasvirbia, tada iškrinka ir dairosi, ar liko dar nors kiek šermukšnių, putinų, gudobelių derliaus. Bet į Pietų Lietuvą svirbeliai kol kas neskuba. Kasdien regiu vis kitokių performansų teatrą: šiandien dvi jerubės vaikšto liaunomis dekoratyvinės obels šakomis, o trečia lesinėja obuolį ant žemės, prie slyvalapės obels. Rodos, dar nė vieną rudenį taip nebūdavo – jerubės dabar maitinasi kaip strazdai! Norėčiau prie jų prisitarti, žinau, koks tas paukštis gražus, kai į jį įsižiūrima iš arti. Vieną kartą pati priartėjo prie manęs, kai klūpėjau prie mažos, pavasarį vis neatsibundančios aktinidijos, tad labai gerai ją pamačiau – jerubę. Ypač estetiškas jerubės galvos kuodukas, o baltos plunksnos

- o Pašto dėžutė laukia laiškų. Pakeliui į Kibyšius, 2019 m.

aplink kojas atrodo tokios pat puošnios, kaip poliarinės pelėdos. Sparnų ir kaklo plunksnų margumas ypatingas, bet raštas tarsi dar nebaigtas, nesujungtas į visumą. Gamta dažnai kuria taip, tarsi lauktų, kad kažkas užbaigs jos kūrybą.

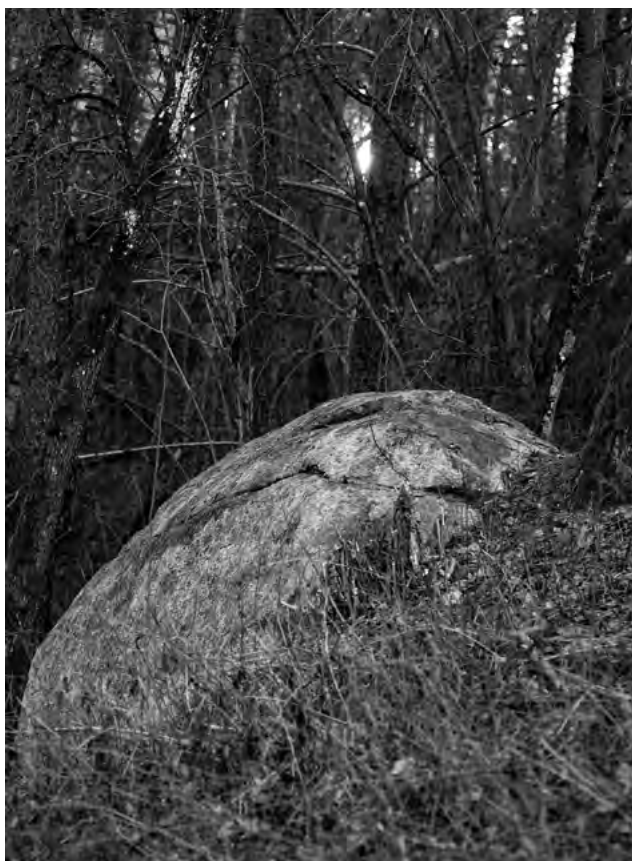
Nesiartinu, žiūriu iš tolo. Kartais krypteli jerubė ant šakos, bet nepraranda pusiausvyros, gerai laikosi. Gudri. Ir ką ji man dabar pri-mena? Rodos, kažkada labai seniai jau kažkur mačiau panašų vaizdelį. Tiktai gal ne Lietuvoje. Gal Karelijoje, o gal Urale? Ne, vis dėlto esu matęs Sibire, už Uralo, tiktai ne tikrovėje, o žurnalo puslapyje. Tas žurnalas vadinosi „Ochota į ochotničjie choziajstvo“ („Medžioklė ir medžioklės ūkis“), ir buvo jame keli humoro puslapiai – „Goluboj piesiec na vietkie“ („Poliarinė lapė ant šakos“). Rodos, iš toliausių tolių atšmėkščioja tie vaizdai ir tas humoras, bet atsiminti nesunku, nes kritika buvo taikliai pateikta – visi juk žino pasaką apie lapę, kuri norėjo vynuogių, bet nemokėjo šakomis laiptuoti, tai vynuogių ir nepa-

siekė. Ir būtent tai pabrėžė rusų žurnalistai, pasišaipydami iš vieno garsaus plunksnos brolio pabaltijiečio, ir nė kiek neperdėjo, nes norėdamas pasididžiuoti prieš kolegas ir perdėtai pašlovinti komunistinę ideologiją, tas oficiozinis žurnalistas iš Lietuvos prirašė niekų. Mažiausią elninių šeimos žvėrelių kabargą, gyvenančią Sibiro taigoje, jis pavadino ožiu... Toje rusiškai jo parašytoje knygoje apie „amžinus Rusijos beržus“ grubių klaidų buvo ir daugiau, bet tas „ožys“ rusų žurnalistams užkliuvo labiausiai. Nesmagu buvo apie tai skaityti, bet kaip aiškiai jau tada supratome, kad patogiai skrisdamas virš Sibiro platybių rinktinėje privilegijuotų nomenklatūros veikėjų kompanijoje – tikrosios tenykštės Gamtos nepamatysi. Ir geriau gal būtų buvę patylėti. Apie Rusijos beržus vis dėlto nepatogu rašyti jau vien todėl, kad tas medis rusų kalboje yra moteriškos giminės. Rusų tautosakoje *bierioza* per Sekmines švelniai personifikuojama tarsi skaisti mergelė, o mūsų šalyje Pauliaus Širvio poezijoje lietuviškas beržas sustoja palaukėje su dalgiu ant peties.

- **Lapkričio 25-oji**

Einu Vaikšnorą Ravo ir Krūčiaus pakrantėmis, vis pasilenkdamas ir nuo tako numesdamas sausas, vėtros nulaužtas juodalksnis šakas. Dvi paras smarkiai užavo šaltas pietryčių vėjas. Šiandien jau ramiau, bet aname Krūčiaus krante dar gūdžiai ošia Pyterio kalno pušys. Čia, prie Nemuno ir Krūčiaus, dažniausiai tik tokį ošimą ir tegirdžiu, nes tos pušys toliau nuo mano kasdieninių takų. Staiga prisimenu, kiek daug įvairiausio šilų gaudimo, kiek miško atspalvių Rimanto Budrio knygoje „Liepsnelė – saulės spindulys“! Eina ir eina knygos herojus jėgeris Antanas, kasdien toli nukeliauja Gudų girios šilais ir jautriausiai išgirsta vis kitokį pušies ošimą – šio kantriausio medžio kalbą. Dabar, rodos, galiu suprasti, kodėl vienas pastabesnis literatūros kritikas Rimanto Budrio pamatytą ir aprašytą peizažą pavadino akvareliniu. Gudų girios šilai tarsi ir monotoniški, bet kiek daug čia galima

įžiūrėti to paties medžio atspalvių, jeigu juos kasdien įžiūri ir jais nesibodi! Kaip akvarelėje, kur skirtingos spalvos susitinka neįtikėtinais švelniais... Taip, šį rudenį ramiai sau bestovėdamas prie knygų lentynos, vis dėto ištariau taip visų kažkada mėgtą, o dabar lyg ir primirštą žodį – „Eureka!“... Vos tik pavarčiau dėl praėjusio laiko jau apgeltusią, nelabai storą Rimanto Budrio girios novelių romaną, vos tik žvilgtelėjau į 1969-uosius leidimo metus, iš netikėtumo aiktelėjau: praėjo lygiai 50 metų! Tada tai buvo įvykis – išleistas pirmasis tikrai ekolo-

o
Raganos
akmuo.
Liškiava,
2022 m.

ginis romanas. Bet ir dabar jis Lietuvoje kol kas vienintelis toks, nors po to pasirodė neabejotinai geri ir nuoširdūs Vlado Dautarto, Romo Sadausko, Jono Taugino, Antano Aleknonio kūriniai... Gyvenime jau trečią kartą perskaičiau šią Rimanto Budrio knygą. O perskaitęs neištvėriau ir brūkštelėjau laiškėlį godotinam bičiuliui Augustui Uktveriui, „Žaliojo pasaulio“ redaktoriui, trumpai teprimindamas tą jubiliejinę knygos pasirodymo datą. Bet paskui dar kiek pasvarstęs, perbraukiau savo informacinį laiškėlį ir parašiau ilgesnį atsiliepimą apie šį ekologinį romaną, turbūt atidžiausiai perskaitytą dabar, po penkiasdešimties metų. Knyga labai aktuali ir šiandien, priverčianti pajusti, kuo skiriasi šilų Dzūkija nuo visų kitų Lietuvos kraštovaizdžių, parodanti, kad net ir gūdžiausiais sovietiniais metais komunistinė valdžia negalėjo čia taip nuožmiai įgyvendinti nutautinimo politikos. Todėl manau, kad privalėtume pakartoti Rimanto Budrio „Liepsnelės – saulės spindulio“ leidimą būtent dabar, kai absurdiškai pradėjome nebesuvokti, ką mums reiškia mūsų lietuviškosios sengirės. Kai negailestingai kertamas Labanoras, Punios šilas, Šimonių giria. Kai net prie Nemuno, kur vandens apsauginėje juostoje niekada nebuvo leidžiama kirsti plynai, dabar po atvejinių ugdomųjų kirtimų vaizdas atrodo toks pat niūrus, kaip ir plynoje biržėje.

Taip ir artėjame prie šių kalendorinių metų pabaigos. Nelabai linksmi. Neretai mitinguojantys. Matyt, iš tikrųjų nebesugebame valdyti tos aršios buldozerinės pažangos. Kai draustinio ežero pakrantėje turtingas puikuolis, pasikinkęs šimtdarbę techniką ir pasisamdęs keletą šiuolaikiškų *zimagorų*, per vieną naktį pasistato sau rūmus, tai per kokį dešimtmetį dar galima priversti juos nugriauti, o staiga atsiradusioje sengirės plynoje biržėje buvusią ekosistemą atkurti įmanoma tik per tris šimtus metų.

Ar dar knibžda gyvatės Razumnos raiste?

- Gruodžio 5-oji

Ant kalendoriaus lapelio užrašyta: „Tarptautinė savanorių diena.“
Tebūnie! Aš taip pat juk vis dar savanoriauju prie Krūčiaus. Einu barsukų taku ir vis pastebiu iš tolo sugeltonuojančius citrinukus, bejėgiškai nuleipusius ant nurudusių lazdynų lapų. Štai jau trečias nelaimėlis drugelis, kuris nebepakils ir nebenuplasnės, kai ateis būsimųjų 2020 metų pavasaris. Rodos, lapkričio 29-ąją buvo net devyni laipsniai šilumos, gal tada citrinukams ir pasivaideno apgaulingas pavasaris, gal todėl išlindo jie iš savo slėptuvių, o naktį ir sušalo.

Keistų pavasario ženklų aptinku ir daugiau. Labai suaktyvėjo kormiai. O česnakų kolekcijos plotelyje žaliuoja ne tik česnakai, bet ir daržinės aguonos. Vasarai baigiantis jų sėklos išbyrėjo, sudygo ir gero kai paaugo, o dabar jau ruošiasi peržiemoti. Taip jau ne kartą nutiko – globaliai šylantis klimatas keičia augalų biologiją: kai kurie vienamečiai žolynai pasidaro dvimečiai, o kai kurie krūmai pamažu tampa be paliovos žaliuojantys – ir vasarą, ir žiemą. Dabar vis dar žaliuoja ir šventagaršvės, ir šaltininės veronikos, ir karčiosios kartenės...

O barsukai vis letėna šernų takais. Kai tų skeltanagių miško kiaulių čia pastebimai sumažėjo ir galop visai neliko, bemat barsukų kolonija įsikūrė Vaikšnoro Ravo dešiniojo, kol kas bevardžio intako aukštupyje, labai stačiame, smėlėtame šlaite. Ten žiojėjo viena čionykštės lapės ola, tai barsukai kaimynystėje greit išsirausė net penkis šiek tiek platesnius urvus, o jų pėdsakai dabar įtikinamai rodo, kad gyvenama

- o Drevė. Zervynų kaimas, 1993 m.

tiktai trijuose. Negalima sakyti, kad šernai, barsukai ir lapės būtų kokie priešai. Nors jų gyvenimo būdai ryškiai skiriasi, bet kaimynystę vis dėlto gali pakęsti, jeigu reikia. Tik šį kartą barsukai pasiliko aukštajame šlaite visai vieni, tarsi nugalėtojai. Nuo savo namų tie taikūs naktinėtojai per toli nenuklysta, visai šalia prirausiota daugybė mažų duobučių, ir aišku, kad čia slėpėsi gardūs vikšrai. O šernų taku barsukai keliauja prie Krūčiaus. Žiūrėkit, kiek jie akmenų ir kelmų išvartė, beiškodami vikšrų, moliuskų ir varlių. Dirba stropiai, ypač dabar, kai reikėtų užmigti žiemos miegu, bet nesimiega, nes dar nešalta.

Diena vis dėlto niūri. Žvalgausi, kokius dar žvėrelių veiklos ženklus galėčiau pastebėti, ir prisimenu, kaip vakar visai netyčia suradau lenkų rašytojos Marijos Rodzevičuvnos apysakos „Miško žmonių vasara“ (Maria Rodziewiczówna „Lato leśnych ludzi“, 1920) vertimą. Gal prieš penkiolika metų, savarankiškai besimokydamas lenkų kalbos, pats ir išverčiau šią nedidelę ištrauką iš tos stebuklinės apysakos, ir atspausdino mano vertimą „Žalasis pasaulis“, taigi tos publikacijos iškarpa, kažkodėl užslėptą lenkiškoje Miško enciklopedijoje, vakar ir suradau. Šioje apysakoje su gyvūnais drauge gyvenančių Polesės miško vyrų įnamiai kalba žmonių kalba. Voverė Kuba naktį štai kaip bara ežį Tupcių: „Bjaurusis šliaužotojau, šimtakojų ir varlių ėdike, kirmėliuotojau tu nelaimingas, gal rupūžėmis apsinuodijai, kad bildi ir pukši per visą naktį, ar leisi bent kiek pamiegoti?“ Voverė ir ežys gyvena bendroje pirkioje ir be perstojo pykstasi, nes trukdo vienas kitam miegoti, mat ežys yra naktinis, o voverė budi dieną. Ir jų skanėstai labai skiriasi – voverė lepinasi riešutais, o ežys – vabzdžiaėdis. Ežys ima ir varles, ir driežus, net gyvates ir nė kiek nenukenčia nuo gyvates nuodų. Todėl apie ežį galima tik teigiamai galvoti, bet voverei atrodo kitaip. Ji, matyt, ir maniškį Liškiavos barsuką prie Krūčiaus taip pat sugėdintų – kaip tu gali šlemšti tokias šlykštynes?.. Ir vis dėlto tas „šlykštynes“ darbščiam barsukui prisieina pačiam susirasti, o dar naktį. Štai kasė savo ilgais nagais seno pušies kelmo dervingą šaknį, tikėjosi

- o Merkinės jaunieji šauliai savanoriauja, ženklindami naują pažintinį maršrutą „Adolfo Ramanausko-Vanago Laisvės kovų keliais“. Merkinė, 2019 m.

kažką gardaus aptikti. Kasė, kasė ir neiškasė, nusikrūpštino toliau. Aš su kirveliu nuo to kelmo nesunkiai atkertu sakais kvepiančios liemeninės šaknies šerdį, nešuosi į namus ir prisimenu, kaip teisingai prieš daugelį metų musteikiškis jėgeris Antanas Averka mus mokė: „...be kirvio niekur negalima nė žingsnio, kirvis miško žmogui labai reikalingas.“ Tikra tiesa, juk ta labai dervinga senos pušies šaknis čia dar ilgai būtų be naudos trūnijusi, o dabar vien jos kvapas mano malkinėje bus didelis turtas. Nuo drėgmės apsaugotas dervuolis pamažu sukietėja tartum gintaras – kuo ilgiau šitaip laikomas, tuo brangesnis darosi.

- **Gruodžio 7-oji**

Gal prieš penkerius metus rašytojas Romas Sadauskas savo sodyboje surengtuose septintuosiuose Demeniškių atlaiduose apgailestavo, kad dzūkai vis dar neturi Vinco Krėvės premijos. Lietuvoje didžiuojamasi Žemaitės, Juozo Tumo-Vaižganto, Antano Vaičiulaičio, Mika-

- o Vinco Krėvės premijos įteikimo dieną Modesta Čaplikaitė su mama Laima džiaugiasi Modestos darbu „Liaudies kosmetika, arba Grožio paieškos Merkinės krašto moterų gyvenimuose“, išspausdintu Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto „Tautosakos darbuose“. Merkinė, 2019 m.

lojaus Konstantino Čiurlionio, netgi Gailių klanu premijomis, tiktai Vinco Krėvės – ne. O juk būtų labai tinkama premija ne vienam kūrybingam vieno ar kito rajono literatui, kultūros metraštininkui ar tautosakininkui pagerbti. Ir pagaliau tokia premija atsirado, ją įsteigė Merkinės miestelio bendruomenė! Šiomet šia premija buvo apdovanota Merkinės Vinco Krėvės gimnazijos moksleivė Modesta Čaplikaitė, kurios etnologinis tyrimas „Liaudies kosmetika, arba Grožio paieškos Merkinės krašto moterų gyvenimuose“ išspausdintas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto „Tautosakos darbuose“. Be to, šių metų pavasarį Palangoje vykusiame 51-ajame respublikiniame jaunųjų filologų konkurse šis Modestos Čaplikaitės darbas buvo pripažintas geriausiu Tautosakos sekcijoje. Jos darbo vadovė – mokytoja Rita Černiauskienė. Kai tōkios gėros žinios sklinda po nedidelę Merkinės

miestelį, gal ir Vilniuje, Varėnoje, Alytuje, Lazdijuose ar Druskininkuose kas nors vėl pagalvos apie tai, kad vis dėlto nepakanka Lietuvos mokslų akademijos teikiamos Vinco Krėvės premijos, kuria nuo 1997 metų apdovanojami žymiausieji mūsų literatūros mokslininkai? Kai Romas Sadauskas priminė Dainavos šalies savivaldybių merams apie bendros dzūkiškos premijos steigimo reikšmingumą, jis galvojo ne vien tiktai apie Merkinės seniūnijos ar kitų kaimų bei miestelių gabių literatų skatinimą. Galvojo apie motyvuotas visos Dzūkijos jaunosios kartos filologinio lavinimosi paskatas ir apie vyresniosios kartos literatūros meistrų kūrybos įvertinimus bei apdovanojimus. Biečia pridurti, kad kaip tik iš tokių jaunųjų kūrėjų, kaip šiemet pasižymėjusi merkinė Modesta Čaplikaitė, vėliau ir išauga būsimeji literatūros mokslininkai, etninės kultūros tyrėjai, rašytojai.

• **Gruodžio 11-oji**

Kai vilniškiai menininkai išsiruošia į Merkinę, jie žino, kad iš respublikos sostinės keliauja į Dainavos sostinę. Gal kas ir paprieštaraus: dzūkų sostinė – tai Alytus, gerokai didesnis už Merkinę. Be abejo, šiandien Alytus didesnis, o prieš keturis šimtus metų didesnė buvo Merkinė. Todėl dabar čia kasmet ir atsiranda vis naujų šio krašto istorijos ženklų, o vyresni ar jaunesni užėiviai bei ateiviai, tikrieji tu prosenovės ženklų ieškotojai, tyrėjai, komentatoriai Merkinės mieste lyje įsikuria ilgam ir nenuobodžiam bendradarbiavimui. Pamažu jie tampa vietiniais, o vėliau per kokius penkis dešimtmečius taps ir senbuviais.

Šiandien Merkinėje – darbštuolio kultūros publicisto, Vaižganto premijos laureato Gedimino Kajėno knygos „33 portretai“ sutiktuvės. Šios didelės ir svarišs atvirų pokalbių knygos autorius nuoširdžiai pastebi, kad ką tik Vilniuje paliko niūrią, lietingą dieną, o čia, Merkinėje, šviečia saulė. Merkiniškių šis faktas nestebina, nes Pietų Lietuvoje

ir žiemą, ir vasarą saulėtų dienų būna daugiau, o dviejų didelių upių santakoje, kaip įprasta, ir vaivorykštės spalvingesnės, ir žemiškas šerkšnas baltesnis. Kaune gal irgi nuo senų senovės buvo panašiai jaučiamasi, juk ir ten tryliktajame amžiuje prie upių santakos pilis atsirado. Sostinei Vilniui ateitį nulėmė pranašingas Gedimino sapnas ir unikali Vilnelės ir Neries krantų gamta, neatsitiktinai pastebėta ir karališkai įsisavinta... Merkinės krašto lobiai ilgą laiką buvo tarsi užkerėti. Subartoniškis Vincas Krėvė-Mickevičius kaip niekas kitas iš talentingųjų dzūkų išgirdo ir įamžino Dainavos šalies padavimus, pajuto čia kadaise žvangėjusių karingų jotvingių dvasią, kai ryžtingai mojuoti kardu buvo kur kas svarbiau nei žemelę arti. Ta žemelė čia nelabai dosni javui ir daržams, tačiau kokie miškai upių slėniuose, kokios dykros Užnemunėje! Istorikai spėja, kad kunigaikštis Kęstutis pateko į priešų nelaisvę dykrose bemedžiodamas, o ne karo žygyje. Tikrai ne praėjusiųjų amžių kunigaikščių, ne karžygiškų tėvonijos gynėjų, ne praeities aukštųjų dvarelių sūnų ir dukterų pasakiškuosius portretus į savo naują knygą sutalpino pastabus nūdienės kultūros žinovas, jautrus publicistas ir poetas Gediminas Kajėnas.

Ilgai nedelsiant taip ir knieti pasmalsauti, kaipgi dabartinėje mūsų Lietuvoje tie vyriausios bei vyresniosios kartos fotomenininkai, skulptoriai, poetai, kompozitoriai ir publicistai, atsitiktinai ar dėsningai susibūrę į šią Gedimino Kajėno pokalbių knygą, žvelgia į Dainavos kraštą? Kaip jie regi ir girdi dzūkiškosios istorijos atspindį ar aidą? Pirmiausia, nesunku suskaičiuoti, kad keturi šios knygos herojai žiemą vasarą gyvena ir kuria Dzūkijoje. O kaunietis fotomenininkas Romualdas Rakauskas, dešimtį metų kūręs savo garsųjį ciklą „Žydėjimas“, pavasarinius žiedus pirmiausia pamatydavo Dzūkijoje. Vilnietis Algimantas Kunčius tuos savo sekmadienius, tuos šventadieniškus dzūkų keliavimus į bažnyčią, fotografavo Merkinės ir Mardasavo apylinkėse. Žemaitis Algimantas Aleksandravičius neseniai išleido didelį albumą „Dzūkija – išskaicyta iš drabnų Dzevulio raštų“. Julius Vaicekuskas,

prieš trisdešimtį metų pasitraukęs iš Vilniaus ir apsigyvenęs Perlojoje, Dzūkijos takais su fotoaparatu vaikščiojo jau 1971-aisiais. O profesionalus muzikantas ir etnomuzikologas Evaldas Vyčinas prisimena, kad liaudies dainų grožį jis pirmiausia pajutęs Dzūkijoje, pačių pirmųjų kraštotyros ekspedicijų dienomis.

Naujos pažintys, malonūs sugrįžimai, nutolusių dienų prisiminimai – gal taip ir derėtų apibūdinti emocingus šios dienos susitikimus su Gedimino Kajėno knyga ir „Šalcinio“ svetainėje Merkinėje, ir Varėnos viešojoje bibliotekoje.

• **Gruodžio 13-oji**

Etnologo Gintaro Beresnevičiaus knygoje „Vilkų saulutė“ galima surasti tokį kategorišką teiginį: „Persikraustymas yra mirties repeticija.“ Galvojama turbūt ne vien tiktai apie tą buitinę persikraustymo sumaištį, kai viskas pakuojama ir surišama, bet ir apie dvasinį žmogaus persikėlimą, įsibuvimą naujoje vietoje. Įdomu, kiek tos naujos vietos prisijaukinimas gali tęstis? Gal visą likusį gyvenimą? Iki mirties? Betgi ir pats triukšmingas persikėlimas pasirodo ne juokais nuostolingas, tarsi liudijantis netektį – daug ko tenka atsisakyti, tarsi numatant, kad naujoje vietoje neberekės... Praėjo daugiau nei aštuoni mėnesiai nuo tos jau ir mano persikraustytojišką atsparumą patikrinusios „mirties repeticijos“, tačiau kai kurie tvirtai suraišioti senų žurnalų ir kažkokių dalykinių popierių pundai tebėra vis dar neatrūti. Kyla įtarimas, kad tie kartoniniai paketai šitaip neatrūti išdūlėjo ir kažkurioje liškiaviškio zakristijono Balevičiaus pirkios kertėje, ir Aušrinės viensėdžio palėpėje nuo to laiko, kai prieš dvidešimt metų atsikraustėme iš Darželių kaimo. Bet ir stebėtina įdomu šiandien visiškai naujai išvysti, kaip gražiai daržinės pasienyje gelsvuoja niekad nebuvo suraišiotas, toks ne per didelis akmuo, kažkada mano paties atsivežtas iš Kalnų Altajaus. Ką ir bekalbėti, atsivežtas ne prieš dvidešimt, o prieš penkiasdešimt metų.

Arba štai dar, jei atidžiau pasižiūrėtum, koks neapsakomos formos eksponatas – dailus drevėtos guobos kelmis, – tartum iki šiol neišsiaiškinamos paskirties dėklas, kažkokio miškažmogio letenomis išskobtas – gal kokių gamtmeldiškų reikmenų, gal žygeiviškų lazdu ar žiniuoniškų krivulių stovas, atkeliavęs čionai, į senąją Liškiavą, net iš Širvintų rajono Šešuolių miško. Labai aiškiai prisimenu, kaip dar 1975 metais suradau tenai, Drublionių apylinkėse, tą paslaptinę drevę. Ir būtent tais metais ryžtingai išskridau į Pietų Uralą, į saulėtai miškų bitynais garsėjusią Baškiriją, iš kur sugrįžau tiktai po metų. Ilgokai trukusi povedybinė kelionė virto ištaisais laukinio baškirų medaus metais. Tai tarp kokių gi man kadaise reikšmingų daiktų užsislėpęs ir užmaršties voratinkliais apsitraukęs šis įspūdingas Šešuolių sengirės skobinys prastūksojo šitiek laiko? Nuolat iš vienos vietos į kitą vis persikraustydamas galėjau seniausiai jį prarasti ir nė nebeprisiminti. Tik jaučiu ir žinau, kad toks konservatyvus senųjų relikvijų išsaugojimas nėra peiktinas, kad gal nieko blogo apie tai nepasakytų ir „Vilkų saulutės“ autorius.

Kai kurie seni daiktai tarsi patys priešinasi mirčiai. Net ir tada, kai jų vertės niekas nebežino. Bet ir savotiškai smagu, kad svarbiausia čia kitkas: išlieka prisiminimai, tuos daiktus lydintys. Tą Altajaus kalnų suakmenėjusį smiltainį radau pavojingoje vietoje – labai stačiame Katunės upės šlaite, ant siauro ožių takelio. Ir kai pasilenkiau prie to ryškiai geltono smiltainio, išgirdau piktą šnypštimą. Už to gražaus akmens glūdėjusi gyvatė savaime suprantamai sušnypštė ir susisuko į spiralę – pasiruošė gintis. Turėjau sustingti vietoje, nes apsisukti tokiame siaurame take negalėjau. Aukščiau blizgėjo akmenų birynas – kurumas, į kurį įkopti niekaip neįmanoma, o žemai – siautulinga upės srovė. Nukrisi ten ir nebegrįši. Žiūriu, akyla kaip lemtis gyvatė nė nekrusteli, ir staiga suvokiu, ką turiu daryti – turiu prašyti, kad ji pasitrauktų. Žaibiškai prisimenu sibiriečio Viktoro Astafjevo aprašytą susitikimą su meška. Aviečiavo nesižvalgydamas, nes uogų buvo daug, tiktai pajuto, kad jis nebe vienas tame avietyne, pakėlė akis ir mato: už dešimties

- o Rašytojas Romas Sadauskas ir aktorius Tomas Vaisieta – ištikimi Vinco Krėvės kūrybos gerbėjai – „Tarmių atlaiduose“, Romo Sadausko sodyboje. Demeniškiai, 2017 m.

metrų aviečiauja meška. Taip ir žiūri abu vienas į kitą. Žmogus pirmas suprato, kad bėgti negalima, kad bėgimas būtų pražūtis, todėl negarsiai ėmė prašyti: išeik... eik sau... eik toliau... Ir meška nuėjo... Todėl ir aš taip, mano visai sielai bepersismelkiant sibiriečio rašytojo patirtimi, nė nekvėpteliu, nesujudu, apmirštu vis dar sulinkęs, tarsi užhipnotizuotas, o mintimis prašau, kad gyvatė nueitų. Ir ji tylutėliai nueina tuo kalnų ožių taku tolyn. Nueina palikusi man savo gražų akmenį.

Drevėtos guobos uokso, virsdavusio tai šeimyninių lietsargių, tai lyginimo kočėlų, tai net žarsteklių stovu, istorija paprastesnė, bet irgi iškalbinga. Buvo ramus pavasario pavakarys Šešuolių miške. Susimetė eiguvos vyrai medkirčiai po keletą rublių, iškinkė baltą kumelę iš vežimo ir paleido jauniausią pagalbinį miško vežėją risčia nujoti į Zibalų kaimo parduotuvę. Ką man beliko daryti? Atsiprašiau, kad negersiu drauge su jais. Išėjau namo, bet saulė dar buvo aukštokai, tad užsukau į jauną uosyną, kuriame dažnai svečiuodavosi stotingi Šešuo-

- Ne tik jubiliejiniuose renginiuose koncertuoja Merkinės choras, vadovaujamas vargonininko Kęstučio Braidoko. Chore dainuoja ir Merkinėje gyvenantys žmonės, ir merkiniečiai, atvykę iš kitų Lietuvos miestų, o taip pat varėniškiai bei druskininkiečiai. Pirmoje eilėje centre iš kairės į dešinę: vykupas emeritas Juozas Matulaitis, choro vadovas ir dirigentas Kęstutis Braidokas ir Merkinės dekanas kun. dr. Robertas Rumšas. Merkinė, 2019 m.

lių miško elniai. Ir suradau ką tik numestą didžiulį tauriojo elnio ragą! Beveik pusanthro metro ilgumo, tamsiai rudą, ryškiai gruoblėtą, baltais šakų smaigaliais, trišakiu vainiku. Tas nuostabaus grožio ragas buvo su didele gruoblėta akine atauga, o rožė balta balta lyg kvarco kristalai. Ir keli kraujo lašai baltoje rožėje. Vos tik pakėliau tą nepaprastą Gamtos grožybę nuo balkšvos miško žolės, išvydau ir tą įdomų guobos kelmą su tuo įspūdingu uoksu. Kitą dieną specialiai pasiruošęs, aš visą tą uokšą gražiai nupjoviau vienrankiu pjūkleliu ir parsinešiau į Drublionių trobą. Dabar jau po šitiekos metų pažvelgęs į tokį meniškai mįslingą kelmą, tartum prosenovinį artefaktą, galiu rimčiausiai prisi-

minti vieną teisingą sentenciją: Gamta nuolatos kuria grožį ir dovanoja žmogui, nereikalaudama jokio atlygio.

Tą atmintiną 1975-ųjų pavasarį Šešuolių girioje man labai sekėsi, radau daugybę ragų, ir kai po keleto metų zoologas Jonas Tauginas, plačiai garsėjęs elnių ir briedžių ragų ieškojimo karalius, pamatė mano radinius, tiesa, aš tuomet jau gyvenau ir dirbau Čiobiškio girininkijos Darvidų eiguvoje, tai nedelsdamas įrašė mano pavardę į aktyviausių ragų ieškotojų dešimtuką. Dabar keisčiausiai gali atrodyti tai, kad visàs tas iš tiesų unikalias Gamtos dovanas anuomet išdalinau draugams. Net ir Juozas Baltušis, slaptų kairabališkų Rytų Aukštaitijos raistų žinovas, vieną didžiulį Utenoje nelauktai jam įteiktą tauriojo elnio ragą sakė nuvežęs į Anykščius ir palikęs nustebusiai savo seseriai pasigrožėti. Nežinau, ar surastume šį faktą, beskaitydami jau ir antrąjį „Sakmės apie Južą“ autoriaus dienoraščių tomą. Kai vėliau jau gal iš Głitiškių paraisčių atsikrausčiau į Vilnių, beturėjau tik pelių apgraužtus briedžių bei stirnių ragus, kuriuos vieną sykį sukroviau į didžiulę brezentinę kuprinę ir nunešiau į Antokolskio gatvėje įsikūrusią Medžiotojų ir žvejų draugijos būstinę – ten supirkdavo bet kokių žvėrių ir bet kokios būklės karūnas, kurios tuoj pat atsidurdavo ant suvenyrų darbastalių Dailės kombinatų cechuose...

Tókos tad labai jau nutolusios tų vienaip ar kitaip vis perkraustomų daiktų istorijos.

O užvakar iš pat ryto, besiruošdamas rimtam susitikimui su Gėdiminu Kajėnu ir jo „33 portretų“ knygos herojais, kažkodėl mintimis vis sugrįždamas į giliausią praeitį, susikaupęs peržiūrėjau tik man vienam besuprantamą sovietmečio spaudai rengtų gamtinių publikacijų rodyklę ir užtikau anų dienų jaunojo korespondento Prano Jatkevičiaus, aviečiautojo dzūko iš Razumnos kaimo, nuoširdžiai papasakoto gamtos vaizdelio pavadinimą „Nepaprasta „paukštukų“ buveinė“. Ir pasidarė nepaprastai įdomu: prisiminiau, kad tie jo vadinamieji „paukštukai“ – tai gyvatės. Ilgai ieškojau, kol susiradau ir pačią publikaciją,

- o Ažuolas ir tirpstanti vaivorykštė tarp Meškadonių ir Razumnos. 2021 m.

ir netgi iškarpos paraštėje tušinuku užsirašytą datą: „1987.12. 24.“
Pranas Jatkevičius tada štai ką aprašė:

Melioratoriai sutvarkė mažesnius ir didesnius mano gimtojo Razumnos kaimo (Varėnos rajonas) laukelius, o prie pat raisto iškasė gily griovį. Griovio šlaituose priaugo aviečių. Saulės apšviestą griovio šlaitą labai pamėgo gyvatės. Kaimo žmonės greitai pastebėjo: tereikia vos keletą žingsnių žengti palei griovį, ir būtinai išvysi žemyn sprunkančią marguolę... Kai šiomet giedrą vasaros sekmadienį rinkome avietes, lėtai slinkdami į priekį per avietynus, apie žmonių pasakojimus lyg ir pamiršome. Staiga žmona klyktelejo išsigandusi: gyvatė! Ir aš pamačiau – nuvinguriavo šlaitu žemyn, ir ne viena, o trys ar net keturios... Ko tik neišgirsi iš žmonių apie šį padarą. Vieni sako: jei gyvatė įpykusi įkerta medžiui, tas kaip mat nudžiūsta. Pavojingų nuodų turinti ne tik burnoje, bet ir uodegoje. Miške gyvatės vardo niekas negali minėti. Jeigu koks vaikiščas prasižiodavo, tai būdavo tuojau užčiaupiamas ir prigrasinamas

- o Nuo senų laikų, net ir sovietmetyje, kai kombainininkai tą vienintelį sekmadienį palikdavo „darbo frontą“, didžiausia šventė Merkinėje būdavo Švento Roko atlidai. Mūsų dienomis per Šventą Roką čia vyksta koncertai, mugės, o šiemet Merkinėje apsilankė ir Jo Ekselencija Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona (aktorius Eugenijus Rakauskas). Iš tiesų Prezidentas Antanas Smetona prieš karą lankėsi Merkinėje kartu su Vincu Krėve-Mickevičiumi, dalyvavo ir Senovės dienos reginiuose. Merkinė, 2019 m.

daugiau taip nekalbėti. Sakydavo tiktai „tas paukštukas“... arba kaip nors panašiai. Visi pasakojimai buvo baisūs. Tokie prisiminimai tą sekmadienį paveikė ir mus. Žmonai prapuolė ūpas uogauti. O sūnus Aivaras nerimavo, jis norėjo dar pamatyti gyvačių. Dvejodamas žengiau kelis žingsnius į priekį, ir štai vėl rangosi stambi gyvatė, nelabai baugi. Palikome nenurinktas uogas. Bet kitą dieną prie gyvačių griovio atėjau vienas. Vos prisėlinau prie tos vietos, kur uogavome, tuoj pamačiau tamsią margų gyvačių pynę. Žengtelėjau į šalį – ir vėl krūva gyvačių rangosi...

Tiesiog neįtikėtina, kad štai užvakar, rodos, visiškai atsitiktinai kaip tik tą patį Praną Jatkevičių, šio baugoko vaizdelio autorių, susitikau

Varėnos bibliotekoje! Ir padovanojo man Pranas Jatkevičius stiklainį medaus iš savojo bityno, palinkėdamas, kad tas darbščių ir taikių Dievo vabalėlių suneštas nektaras primintų mūsų bendradarbiavimą Vilniuje prieš trisdešimt trejus metus. O juk tai buvo patys pirmieji Atgimimo metai. Ir vos tik Pranas Jatkevičius paminėjo apie tuomet susikūrusį „Jaunojo korespondento universitetą“ – tuoj pat abu viską gražiausiai prisiminėme. Tikrai gi toks saviveiklinis universitetas buvo atsiradęs, todėl lankėsi ten jaunas vaikinai, atvykęs iš Razumnos kaimo į Vilnių ir pradėjęs dirbti naujuose Spaudos rūmuose. Aš gi tame „universitete“ buvau lyg ir dėstytojas, deja, jokių žurnalistikos mokslų niekada nestudijavęs. Ir vienintelis tikras patarimas, kurį galėjau duoti būsimiesiems tikrųjų universitetų studentams, buvo toks: „Žinokite, kad vertingiausia laikmečio informacija gali būti ir ta, kuri nepatenka į laikraščio skiltį, o pasilieka jūsų užrašų knygutėje. Išsaugotos senos užrašų knygutės visada gerai jus nuteiks. Šis patarimas, beje, tikrai universalus, nepriklausomai nuo to, kokia buvo ar bus žodžio laisvė šalyje, kurioje gyvenate...“ Tiesą sakant, dar ir tada, 1987-ųjų gruodį, kai jau buvo įvykę patys pirmieji laisvo žodžio mitingai, cenzūra itin stropiai dirbo. Apie gyvates jaunimo laikraščio Gamtos puslapyje galėjai rašyti laisvai, o pabandyk labiausiai skaitomam dienraščiui paruošti taiklios kritikos žinutę ir išdrįsk gamtosaugiškai atvirai paklausti, kodėl darbo dieną miške netoli Kėdainių kažkas smarkiai šaudo, nors vietiniams medžiotojams šitaip gauti medžiojamus žvėris leidžiama tik šeštadieniais... Ir nespėsi nė žioptelėti, kai tokia, regis, pozityvi informacija, jau net patekusi į spaustuvę, staiga bus išbrukta iš laikraščio puslapio kad ir dvyliktą valandą nakties! Buvo taip. Tiesa, tas ekscesas dėl neleistinos informacijos atsitiko gerokai anksčiau, kai didžiosios ir galingosios valstybės neklystančiai partijai dar vadovavo generalinis sekretorius Leonidas Brežnevas, bet šitokio žaibiško cenzūros įsikišimo aplinkybės paaiškėjo tiktai po trejeto metų. Paaiškėjo, kad tą dieną į Kėdainių aerodromą buvo nusileidęs karinis lėktuvas, kuris atskraidino iš Maskvos patį Leonidą

Brežnevą. Būtent jis ir medžiojo netoli Kėdainių tą žurnalisto nurodytą darbo dieną, žinoma, lydimas ir saugomas savosios palydos, kuriai vado relaksacijos apsauga vis dėlto buvo atsakingas darbas. Rodos, neįtikėtinas dalykas, kaip operatyviai tada buvo eliminuota kategoriška per skvarbaus žurnalisto gamtininko informacija apie tai, kad buvo medžiojama ne savaitgalyje! Redakcija buvo įspėta, esą vietinis korespondentas tą faktą išsigalvojęs, nes visai niekas nešaudė tądien tenai, netoli Kėdainių. Sovietinis saugumas žinodavo daugiau už visus korespondentus ir redaktorius. Vadinasi, štai kaip gali išryškėti senos užrašų knygelės vertė: iš laikraščio prapuolė uždrausta žinutė, o tavo užrašuose ji liko. Galima gyvai atkurti seniausius ir netikėčiausius atsitikimus, kuriuos pasižymėjai konkrečia, tavo paties užrašyta eilute, nesvarbu, kad anuomet ji buvo net ir išbraukta.

Gal nebus nuodėmė, jei prisipažinsiu, kad užvakar besisvečiuojant Varėnos bibliotekoje man vis dėlto labiausiai parūpo Razumnos raisto gyvatės. Ar gyvos gyvatės, ar gyvas Razumnos kaimas, kur ūkininkauja ir bitininkauja Pranas Jatkevičius? Gyvačių, deja, nebėra. Jos pasitraukė ir iš kaimo, ir iš raisto. Razumnos kaimas irgi buvęs išbrauktas iš visų registrų, bet vis dėlto ir vėl prikeltas iš mirusiųjų. Šito prašė vietiniai žmonės, padėjo Varėnos rajono savivaldybės administracija – todėl Lietuvos Respublikos vyriausybė „2017 m. kovo 29 d. nutarimu Nr. 241 nustatė gyvenamąją vietovę ir suteikė jai Razumnos kaimo pavadinimą“. Taip rašoma knygoje „Žemė prašo nepamiršti vardų. Mūsų mirusių kaimų knyga“, kurią 2019 m. išleido Lietuvos geografų draugija. Knygos sudarytoja – Vilniaus universiteto docentė dr. Filomena Kavoliūtė. Kaimo atkurtą pavadinimą patvirtina ir tenykštis bitininkas Pranas Jatkevičius.

Gerai, kad kaimo vardas išsaugotas. O gyvatės, deja, prapuola ne tiktai iš Razumnos raisto. Rytiniame Lietuvos pakraštyje visais laikais gyvačių būdavo daugiau, nes ten žmonių gyvena mažiau. Šie raistų „paukštukai“ visada vengė žmonių kaimynystės. Žaltys gali gyventi

žmogaus sodyboje ir netgi tvarte, o gyvatė slepiasi. Pavasarį raistuose ir paraistėse gyvatės atsiranda tarsai iš požemių. Gal ir bijomasi jų ne vien todėl, kad turi nuodų. Gyvūno ryšys su požemio pasauliu – gili paslaptis. Taip atsiranda burtai ir užkalbėjimai, pasakojama apie visokių girių bei kryžkelių *striokus* ir apie karūnuotas raistų gyvates. Ir jeigu šie ropliai vis atkakliau traukiasi kuo toliau nuo žmonių, tai ir visi pasakojimai, būrimai, gąsdinimai mums jau lieka tik kaip nutolsantanti tautosaka. Jaunesnieji, nė karto spanguolyne gyvatės nemačiusieji miestų vaikai, jau ir tos tautosakos nebesupranta.

• **Gruodžio 26-oji.**

Antroji šventų Kalėdų diena. Skaitau poeto Donaldo Kajoko atsakymus į Gedimino Kajono klausimus. Štai viena labai svarbi (kaip man atrodo) Donaldo Kajoko mintis: „Kiek pakeli akis aukštyn, tiek tau leista be nusizengimo įsiknisti į žemę. Kai tai pavyksta, tuomet ir atsiskleidžia tikroji žmogaus prigimtis: jis tampa tuo, kuo yra iš tikrųjų – nei daugiau, nei mažiau. Šią proporciją savyje atrasti ir ant jos pagrindo pastatyti kuklią savo trobelę mokėjo įvairių tikėjimų šventieji. Ne tik visiems žinomi, bet ir niekam negirdėti.“

- Dr. Daiva Vaitkevičienė teigia, kad „XVII a. pabaigoje Prūsijos istorikas kunigas Matas Pretorijus ieškojo atsakymo į jam rūpiną religijotyrynį klausimą – kokiū būdu medžiai tampa šventi? Ir kodėl prūsų, nadruvių ir skalvių palikuo-nys, taip pat ir lietuviai bei žemaičiai laikė kai kuriuos medžius ypatingais? Spręsdamas pagal tai, ką pats dar savo akimis matė, bei pasiremdamas rašytiniais šaltiniais, Pretorijus nurodė, kad šventais buvo laikomi ne bet kokie medžiai, o tik turėję ypatingą išvaizdą, augumą, storumą ar pan. Ypač svarbūs buvo tokie, kurių kamienas išsišakoja, o po to vėl susijungia į vieną. Buvo manoma, kad jų nepaprasta išvaizda – tai dieviškas ženklas, todėl šie medžiai gali gydyti. Tačiau prieš tai jie turi būti iššventinti. Pretorijus rašo, kad tai atlikdavęs žynys, kuris Pretorijaus laikais lietuviškai vadintas maldininku, o prūsiškai vaidila arba veiduliu. Atlikus iššventinimo apeigas, dievybė įsikūnydavo į medį, ir medis tapdavo stebuklingas.“ Neiššventintas ažuolas. Kurmiškė, 2014 m.

Šiose sentencijose daug metaforų. Bet nesunku suprasti, ką poetas norėjo pasakyti. Kiekvienas, beje, gali suprasti savaip. Man, pavyzdžiui, dabar labiausiai gaila, kad Balio Buračo nuotraukose užfiksuoto sakralumo anei kiek nebejaučiame ne tikrai rugiapjūtės laukuose, bet ir prie Nemuno krantų. Man iš tiesų graudu prisiminus, kokia kukli, bet šviesi buvo *sapožnyko* Prano Sinkevičiaus trobelė Liškiavoje, ant aukšto Nemuno kranto! Iš karto pats sau imu šnibždėti liškiaviškio filosofo ir poeto Jono Balčiaus eilutes: „Baltos baltų trobelės ant baltojo smėlio...“ Ir koks paslaptingas takelis vingiavo pro tą batsiuvio Prano trobelę link didžiosios mūsų upės! Ir kaip gražiai apie tą senojo kaimo *sapožnyką* kalbėjo senasis Vaitulionis: „Geras buvo maistras, ale ir kokis smarkus šokėjas!..“ Dar gyvi prisiminimai, bet namelis jau nugriautas, o jo vietoje išraustas gilus cokolinis ruimas, kuris rodo, kad pastatas, tikriausiai, bus galingas. Rausė, žinoma, akla technika. Ir galiu garantuoti, kad niekas prieš tai nė nepakėlė akių aukštyn į dangų...

- **Gruodžio 28-oji**

Metams baigiantis – dar vienas, ne biologinis ir ne eksperimentinis atradimas: gyvenimas tęsiasi. Kad ir kokius laikinus žmonių paklydimus matytų tavo akys, pabandyk įsivaizduoti, kiek visokiausių gražių dalykų atsiranda truputį toliau, už to kasdien regimo horizonto. Tu supras, kad visur gyvenimas tęsiasi ir kad ne viskas yra taip blogai, kaip iš karto galėjo pasirodyti. Kai vėlų rudenį kartais pamatome, kaip pragirgsintis žąsų trikampis nutolsta į šiaurės rytus, tai iš Liškiavos kranto žvelgiant atrodo, kad migruojantys paukščiai prarado orientaciją. Betgi ne, juk kaip tik tenai plyti Čepkeliai, toji laikina, bet patikima migrantų užuovėja. Ten ir Musteika, toks nedidelis kaimelis, o kokios svarbios, jau archajinėmis tampančios jo istorijos, kurios, atrodo, niekada nesibaigs!..

Štai ir pasakoja musteikiškis ūkininkas Žymantas Morkvėnas, aktyvus aplinkosaugos ir gamtotvarkos organizatorius, kaip jam pavyko

šià vasarà netikėtai pabėgusį veislinių telyčių bandos jautį parsivaryti net iš Baltarusijos atgal į Lietuvà. Žygis tęsėsi nuo Joninių šventės iki spalio vidurio. Atrodo, kad šitokià kelionę galima būtų pavadinti žvalgybiniu mūšiu – privalai veržtis, kai nebeveikia diplomatiniai susitarimai, kai reikia tartis su abiem valstybėm vienu metu, tačiau vis tiek supaprastinto peržengimo per šià Europos Sąjungos sienà taisyklės galioja tik iki to laiko, kol paklydęs perbėgėlis tebėra pasienio zonoje, o tolièliau įsibrovusį jautį teoriškai jau reikėtų varyti net į Minskà ir tik po to gavus reikalingà leidimą, parsivesti atgal į Musteikà... Detektyviškà jauèio susigràžinimo istorijà Žymantas Morkvėnas išpasakojo taip sklandžiai ir vaizdingai, tarsi būtų baigęs ir diplomatijos kursus, ir zoopsichologijos studijas, bet galiausiai viskà vainikavo tokia jo praėjusios vasaros atsakingų aplinkosauginių darbų „smulkmena“: labai sėkmingai pavyko perkelti daug meldinių nendrinukių iš Baltarusijos pelkynų į mūsų Žuvintà... Taip, matyt, ir nutinka: kai energingas žmogus įpratęs be atvangos dirbti, tai ir sunkiausių, įsimintiniausių žygių įspūdžius savo draugams išpasakoja lyg romantiškus nuotykius.

Žymanto pasakojimus Liškiavoje kartu su vienminèiais Rasa, Valdu, Vilma ir Kęstuèiu išklausėme vakar – treèiąjà Kalėdų dienà. O šiandien jau tarsi ir žiema ateina, jau tarsi ir tikrina šaltas šiaurys, ar pasiruošėme malkų, ar pakaks Liškiavos daržinėse šieno. Ir todėl iš tikrųjų įdomu, kad kūrybingo jaunimo iniciatyva jau ir Pietų Lietuvos ūkiuose laikomi tokie valingi stambieji raguoèiai, kurie taip oriai ir laisvai ganosi, žiemos anei kiek nebijo ir kuriems nereikia šiltų tvartų. Gal šitaip užtikrintai pertvarkant kaimo privatųjį ūkį, principingai laikantis gamtotvarkos reikalavimų, mes drauge su tokiais veikliais ir atkakliais biologais, koks man pasirodė Žymantas Morkvėnas, kažkiek lyg ir sugrįžtame į senovę... Juk taurai, anie tolimi mūsų karvių bei jauèių giminaièiai, žiemà puikiausiai ganydavosi miškuose...

Henrikas Gudavičius
Algimantas ir Mindaugas Černiauskai

Tylos ir senovės ieškojimai

- **Laiškai iš kaimo**

Knygos redaktorius Gediminas Kajėnas
Korektorė Rita Černiauskienė
Viršelyje panaudota A. ir M. Černiauskų nuotrauka
Dizainerė Aida Janonytė

Išleido Merkinės krašto muziejus
S. Dariaus ir S. Girėno a. 1, Merkinė LT-65336
www.merkinesmuziejus.lt

Tiražas 400 egz.
Spausdino VšĮ „Pasaulio kalbos“
Kalvarijų g. 8–13, LT-09309 Vilnius